

Inu 573

I. 9572

VECHILE INSTITUTIUNI ALLE ROMANIEI

(1327—1866)

CU

UN APPENDICE

extras din mai multe sute de chrisobuli, spre limpederea chronologiei a
domnitorilor Țării-românești, pe secolii XIV, XV și XVI.

de

IOAN BREZOIANU,

fost deputat la adunarea generală (divan ad-hoc)
a Țării-românești din 1857.

86134

*Cualitatea institutiunilor unei națiuni pro-
beză caracterul, nobleța seu barbaria sa.
Istoria patriei fără institutiuni este un
scheletu.*

BUCUREȘTI

14, TYPOGRAFIA STEFAN MIHĂLESCU, STR. COVACI, 14

1882

CONTROL 1953

Reproducerea interzisă.

I. B.

B.C.U. Bucuresti

C86134

TABLA DE MATERII.

	Pag.
Intruducere	I
SECOLUL XIV.	
+ Domnitorul	1
+ Consiliul administrativ	3
Officii : marele banu—marele vornicu—marele logofetu— marele vistieru—marele spataru—marele postelnicu . . .	5
+ Administrarea județelor : marii căpitani de județe și attri- buțiunile lor	10
Municipalitățile și comunele rurale	11
✓ Puterea spirituală—fondarea mai multor monăstiri . . .	14
Ospiciu de miseri	17
Puterea armată	18
Legile Romaniei (Țerra-românescă și Moldavia)	22
* Proprietatea foncieră rurală	<u>22</u>
Apărătorii onorii, drepturilor și teritoriului României : Ale- sandru D. Basarabu—Petru Mușat—Vladislav Basarabu— Tractatul lui Mircea cu Vladislav Jagello, regele Polo- niei ;—cu Sigismund, regele Ungariei ;—cu Baizetu, sul- tanul Turcilor	24
Datine : Lécuri—prejudicări—prediceri	29
Resursele veniturilor României	<u>32</u>
Domnitorii ce au bătut monedă	”
Unități de măsură	33
SECOLUL XV.	
România adoptă legile numite basilice	36
+ Adunarea generală a Țerrei	”
✓ Reorganizarea puterii spirituale—Domnitorii ce s'au distins edificând mănăstiri	37
+ Officii : marele paharnicu—marele stolnicu—marele armașu	

marele comisu — marele portaru — marele pitar — marele șetraru	40
Administrația justiției: Tribunalul (divanul) domnescu — proceduri, represiuni și penalități — dreptul de preemțiune.	42
Comerțul și industria	46
Instrucțiunea publică	49
Domnitorii ce s'au distins în apărarea onorii, drepturilor și teritoriului țării lor: Tractatul lui Vlad Țepeșu cu Turci — Lupta lui Vladu Țepeșu cu Mahometu II — Stefan cellu mare	50
Datine: clopotul la vite — Bradul la nunți — Banul ursito- rilor la nascerea copilului și banul vameșului la morți — Marțile și Joile după paști — Callul domnescu	54
Veniturile României din vămi, ocne și imposite	<u>56</u>
Domnitorii ce au bătut moneda	58
Unități de măsură.	"

SECOLUL XVI.

Officii: marele vornicu de Țerra de sus și marele vornicu de Țerra de jos — marele hatmanu — marele cluceru — ma- rele jicniceru — marele medelniceru — marele cămărașu — marele căminaru — marele vameșu — aga.	59
Domnitorii ce s'au distins în apărarea intereselor țării lor: Tractatul de pace dintre domnitorul Moldaviei Bog- dan-Stefan și regele Poloniei Sigismund — Tractatul de alianță al lui Bogdan Stefan cu Turcii — Tractatul de justiție internațională între Stefan Bogdan cellu june al Moldaviei și Sigismund regele Poloniei — Petru Rareșu — Ión Stefan — Mihail cellu mare	62
Armata: îmbunătățirea oștirii — concentrarea de trupe — stégul oștirii	69
Puterea spirituală — Domnitorii ce s'au distins fondând mō- năstiri	70
Limba română. — Arta tipografiei. — Fabrica de hârtiă	72
Ospiciu și spitalu	75
Comerțul românu — protecțiunea comerțului românu	"
Proprietatea foncieră rurală	<u>76</u> X
Sigillul domnescu	81
Datine: Frăția de cruce — Crăstarea la nasu	82
Imposite	<u>83</u>
Domnitorii ce au bătut moneda	84
Unități de măsură.	"

SECOLUL XVII.

Officii : serdarul—slugerul	85
Reformarea legilor	86
Scólele publice—Limba română	87
Băi publice	90
Despre oștire	91
Aședământul prin care se interzice dedicarea mănăstirilor domnesci alle țerei la alte mănăstiri din străinătate	93
Proprietatea foncieră rurală	<u>97</u>
Aședământul sântitului sinodu allu Moldaviei, relativ la cărțile calvine și misionarii propagatori acestui eresu.—	
Domnitorii ce s'au distins prin înălțarea de monumente religiose	99
Lista civilă a dómnei	101
Corporațiunile (breslele)	"
Têrgu Baia din Mehedinți și têrgu Baia din Dorohoiu séu exploetarea minelor	105
Despre archontologiă	"
Țigani	108
Datine : céra roșă și céra verde—modul dării funcțiunilor—vênătórea domnescă	109
Despre imposite	<u>112</u>
Unități de măsură	113

SECOLUL XVIII.

Fanarioții	116
Oare-care privilegii boierilor	119
Scólele domnesci (alle statului)—Limba națională	120
Reforma lui Constantin Mavro-cordatti	<u>124</u>
Casa resurilor	126
Concesiunile offerite țerranilor de Adunarea generală cu ocasiunea emigrării d'ântéiu (1745) ca să se retórne in patriă	127
Proprietatea foncieră rurală	<u>129</u>
Spitalele	137
Clerul : aședământul Bisericei române prin care se interzice căllughêrilor străini — demnitatea de chiriarchi la cathedrele archieresci vêduvite din Moldavia.—Fondarea episcopatului de Argeșu—Domnitorii ce s'au distins edificând mănăstiri	141

Aședământul pentru interdicerea judanilor d'a locui prin sate	143
Aședământul interdicerii străinilor dela exercițiul drepturilor civile și politice în Țerră	144
Aședământul de concesiunile offerite țerranilor cu ocașionea emigrărei a doa séu cea mare (1767) ca să se re-tórne în patriă	146
Administrațiunea: poliția rurală — Reorganisarea poștelor Casa de eleimosină.	150
7 Oficii: marele vornicu de Țerra de sus și cellu de Țerra de jos — marele logofétu de Țerra de sus și cellu de Țerra jos — marele vornicu allu III — marele vornicu IV — marele vornicu de cutiă — marele logofétu de obiceiuri. Tóte acestea se întruducu în Țerra-românescă iar demnitatea de ban în Moldavia	152
Venituri — Reorganisarea vămilor — venitul Țerrei-românesci pe 1767 — Imposite diverse	154
Reorganisarea administrațiunii justiției — Tribunalul domnescu — sântele instituțiuni séu pravilnicésca condică.	157
Unități de măsură.	160

SECOLUL XIX.

Administrația justiției: reformarea condicilor de legi — Reorganisarea instituțiunilor judecătorești din 1832 — Reorganisarea acellorași aședămênțe din 1865	162
Restituirea dreptului principatelor d'ași avea domnitori români	164
Regulamentul organicu.	166
Aședământul învățăturilor publice — Limba națională.	170
Instituțiunea oștirii	179
Comerciul, vămile și ocele	181
Reformele cerute prin proclamația mișcării dela 1848	186
Tractatul dela Balta-liman séu distrugerea autonomiei principatelor.	190
Restituirea autonomiei principatelor prin tractatul de Paris	192
Convenția de Paris	194
Unirea principatelor într'un singur statu	196
Clerul: fondarea episcopatului Dunării de jos — Revendica-rea mănăstirilor ȃise închinatē	"
Statutul organicu din 2 Mai 1864	197
Instituțiuni diverse: Interdicerea judanilor d'a cumpăra	

venituri de moșii — Emanciparea Țiganilor — Legea comunală — Legea organică a contabilității generale a statului — Legea constitutivă a Curții de conturi — Legea consiliurilor județene — Callea ferată București-Giurgiu — Așezământul telegrafo-postal din 1864	198
Proprietatea foncieră rurală	<u>201</u>
Spitale și ospicii	<u>202</u>
Imposite: contribuțiunea personală — contribuțiunea foncieră — Legea patentelor — Contribuțiunea de poduri și șoselle	<u>207</u>
Legea de măsuri și greutateți	<u>208</u>
Appendice extras din mai multe sute de chrisobuli, spre limpederea chronologiei a domnitorilor Țării-românești, pe secolii XIV, XV și XVI	229

INTRUDUCERE

Istoria patriei este cea d'ânteu carte ce cată a fi pusă în mâinile junimii. Efectele miraculoase alle studiului istoriei naționale le vedurăm în ênsuși acestu seculu, ca să mai fiă nevoiă de uă întinsă dezvoltare a utilității și importanții acestui studiu. Și de unde ôre ne veni *unirea principatelor*, daca nu din prețioasa cronică a nemuritorului Șincai? Aserțiunea „cum că Românii s'ar fi putut apăra și de Unguri și de Leși și de Turci, de nu s'ar fi despărțit în două domnii, ci ar fi fost toți sub un capu ținând la olaltă“ ¹⁾ arată de ajuns cât de multu recomanda Șincai generațiunilor ce'i succeda „*unirea principatelor*.“ Ideea acésta atât de salutariă, străcurată în mintea sa din studiul faptelor istorice alle lui Mircea cellu mare, Stefan cellu mare, Ión Stefan și Mihail cellu mare, și reprodușă în cronica sa, se patronò și se propagò în secolul nostru de patriotul domnitoru allu Moldaviei, Gr. A. Ghica, prin tipărirea mai cu sémă a cronicei lui Șincai;

¹⁾ Șincai, *Chronica Românilor*, T. I, p. 377.

ea se efectuò apoi prin stăruințele lui Alexandru Ión I, domnitorul principatelor-unite. Dela unire apoi ne veni puterea, dela putere independința, dela independința regatul și regele României. Și cine, rogu-te, făcù aceste minuni? Cine — dintr'ua națiune pînă ieri jucăria străinului — ridicò atât de sus edificiul politicu allu României, daca nu istoria? Temelia de viață a gintei românesci s'a pus; dar mai avem de lucru spre consolidarea și complectarea unui stat românescu respectabil. Istoria ne va căllăuzi atât spre înlăturarea pedicelor cât și spre ajungerea țintei; pentru că — după cum țice un scriitoru — ea (istoria) fiind făclia trecutului, pusă în întunericul presintelui, va lumina viitorul nostru, va dirigia pașii nostri în allegerea ocașionilor favorabili spre a ne complecta edificiul nostru politicu. — Să învețăm istoria.

Aretând necesitatea absolută, că fie-care cetățenu e dator a cunoșce istoria patriei sale, să trecem la planul acestei scrieri, la modul aședării faptelor și la autoritățile ce au servit de basă narațiunilor dintr'ênsa. Mă măgulescu iară că voi putea să asigur mai ânteu că, ferit de or-ce spirit de partid, am cântăritu cu scrupul diversele probări ce am adoptat. Și m'am strădui, prin cercetări adesea oboșitoare, a presinta un tabel cât s'a putut mai fidel a vecilor nôstre instituțiuni, fără a osteni răbdarea lectorului prin discusiuni fără ua nevoia imperiósă asupra contradicțiilor numeróse, ce am întempinat mai la totu pasul.

Mulțumită publicării chronicilor și archivelor nôstre istorice, precum și câtor-va sutimi de chrisóve inedite, găsite de mine în îndelungatul timpu în care am fost membru la comisia documentală, am putut să ajungu prin stăruință și labóre — în cercul strîns allu mizlócelor melle — la finele acestei scrieri, ce cutezu a presinta publiculu, și care, cređu, va lumina multu istoria nôstră, pe cât se rapórtă la instituțiunile României și chronologia domnilor Terrei-românesti.

Urmarea fără metodu determinat a acellor doi chroni-
cari — Cantimir și Fotino — modul așederii instituțiunilor
ce ei ne au conservat prin scrierile lor, părându-ne nu
prea nemerit, am cređut de cuviință și mai nemerit să co-
ordinăm așederea pe secole unor atare instituțiuni, regu-
lând aparițiunea contimporană a fie căroră dintr'ênsele,
dupe cellu d'ântëiu document ce menționéză a lor ființă.
Cât pentru celle prea puține instituțiuni séu datine nedo-
cumentate ce figuréză în istoria noastră, am adoptat — pe
unele — ca pe niște aședeminte ce or ce societate constituită
într'ua țerră cată să le aibă, mai mult séu mai puțin
desvoltate, priimind spre susținerea lor tradițiunea drept
monumentu istoricu, mai cu sémă cō datinele mai tóte
se află și astăzi în usanțele țerranului romănu.

Lipsa de documente mai vechi de cât celle cunoscute
pînă astăzi, fiind uă stavilă neînvinșă spre a străbate în-
tunerecul vechilor secoli ai evului mediu, ne a constrîns
să începem lucrarea noastră din secolul ce a precedat pe
acella allu renascerii. Și cu tóte cō istoria găsesce în pro-
vinciile Daciei principi romăni și în secolul alu IX-lea,
ca și la începutul secolului allu XI și alu XIII-lea, mai
cu sémă dupō retragerea lui Batu-chan, lectorul nu va
găsi în opusculul nostru vre uă instituțiune mai vechiă, fiă
ea și mai antică de cât din epocha în care am trecut'o,
și care — cum điseiu — începe cu secolul allū XIV-lea că-
tre mizlocul căruia ambele principate (Moldova și Tērra-
rominéscă) de care ne ocupăm, se găsescu organizate, con-
stituite și funcționând în tóte ramurile administrațiunii lor.

Apoi, afarō de codicii de legi — despre a căror adoptare
în principate am făcut numai mențiune la timpul cuve-
nit — cată să mai spunem asemenea cō, în considerațiunea
rarității și vechimii unor instituțiuni, am pus pe celle
mai multe dintr'ênsele în opusculul nostru, în tótă între-
gimea lor, pēnō cōtre începutul secolului allu XIX-lea;
iar dela acestu timpu înainte le am trecut numai în e-

sența lor, pe temeiul că ele fiind editate mai de curând și răspândite îndestul prin organele de publicitate, și prin urmare cunoscute contemporanilor, reproducerea lor întrăgă în această scriere nu'i ar fi adăos altu merit, de cât creșterea volumului ei fără a'i mări și valórea.

În opusculul nostru se vor găsi nu numai domnitorii creatori a unoru instituțiuni, ci și aceia cari le au conservat și au făcut a se conserva prin apărarea teritoriului românesc de vecinii săi cei rîvnitori la alle altora. Nu mai puțin, și domnitorii ce au îmbunătățit instituțiunile noastre — și mai cu sémă pe aceea a armatei — au locul lor cellu bunu în istoria noastră.

Și cu tóte cõ Wilkinson susține cõ — considerând forma guvernului, gîntea, legile, moravurile și datinele lor — aceste principate au fost totu d'auna atît de asemenate întru tóte, în cât descrierea uneia din aceste țerri, face de prisos pe aceea ce ar voi cineva să o facă pentru ceea-l-altă, totuși am luat de regulă în lucrarea noastră ca numai atunci să nu facem vre uă mențiune în opusculul nostru, când aceeași instituțiune se află identică și contemporană în ambele țerri surori, și când — pe cât ne am luminat din fontánele istorice ce am avut la îndemână — ea nu diferă nici în dispozițiunile ei celle mai fundamentale, nici în timpul adoptării ei.

Găsind apoi în cursul investigațiunilor noastre urme nesupuse îndoielii despre esistența unora din vechile noastre instituțiuni, și căutând fără reușită a afla organismul și modul aplicării lor, am lăsat viitorului să îndeplinască această lacună.

Peste acésta, pe când chronicele afirmă esistența unui faptu, unui aședemânt, unei demnități óre-care, cum am dice — într'un tîmpu óre-care — și chrisóbulele nu facu nici uă mențiune de ființa a cellei demnități de cât cu un secolu și mai multu mai în urmă, ne am regulat lucrarea dupe aceste din urmă. De exemplu, istoria Moldo-

româniei, puind introducerea oficiului de *hatman* în Moldavia prin Alexandru cel bunu (1490), pe când această demnitate se găsesce figurând prin actele publice numai către finele secolului allu XVI-lea, noi, în acestu opusculu, am urmat totu d'auna actelor publice, când am avut a allege într'aceste două fontâni istorice.

Scim bine cõ modesta acêsta lucrare a nóstră, formată din spicuirile cullese din documentele citate, nu îndestuléză esigintile unii istorii sociale și politice a Românilor din provinciile Daciei traiane, și nici scopul nostru n'a fost acesta; dar ridicarea unui atare edificiu litteraru fiind a viitorului faptă, avem datoria să'i preparăm după puțință materialul necesariu, pentru or câte din aceste provinții vom putea avea fontânele necesarii. Și precum un architect spre ridicarea unei binale priimesce dela unii varu, dela alții lemnăriă, dela alții piatră, osebit de zelul și labórea meșterilor, de care tóte acestea cată să țiiă sémă; astfel și cellu așteptat nu póte de cât cu asemenea opusculu să ridice acellu pantheon litterar care va păstra faptele cellor ce aũ lucrat spre marirea și fericirea némului românescu.

Câte spunem noi aici în acestu opuscul au esistat, ânsă în chaos, în confusiune; noi le am pus la locul lor; și totu ce este allu nostru este cum am mai đis, numai metodul, este — cum đice nemuritorul Eliade Radulescu airea — numai puterea multă puțină ce avem de a pune lucrurile în rënd la locul lor cum să le vėđă și să le distingă și să le cunóscă cine are ochi de vėđut și urechi de aũdit. Principalele așeđeminte alle României fiind aceste, iarăși o mai repetăm, cõ noi n'am inventat nimicu, noi spunem celle ce au fost: *istoria nu se inventă, istoria nu este uă ficțiune, istoria adevărată narră câte vede seũ câte sciă din documente, din câte au esistat și esistă.* ¹⁾

¹⁾ Isachar séu laboratorul.

Âncă ceva :

Din cei doi ochi ai istoriei — chronologia și geografia — am alăturat la scrierea noastră pe cellu d'ânteu, adică chronologia domnilor Țerei românești pe secolii allu XIV, XV și XVI, întemeiată pe ênsuși chrisóbulele lor, mărginindu-ne constatarea la acestu din urmă secolu, fiind cõ dela acéstă epochă înainte, chronologia domnitorilor fiind mai lămurită, n'are nevoie de vre uă rectificare serioasă. Cât pentru cellu d'allu doilea ochiu allu istoriei — geografia — vëdënd împlinită de alții acéstă necesitate simțită mai de multu de biblioteca română, ne am abținut a o mai tracta și noi în acéstă scriere, mai vîrtos cõ și cadrul ei nu permitea adaosul unii asemenea materii.

Cât pentru limba și stilul în care am scris opusculul acesta ce îndrăsnim a presinta publicului, ne am dis: fiind cõ ua matrónă onestă n'are nevoie să dea cu dres pe față spre a fi prezentabilă, am evitat pe cât s'a putut floricelele, nevoidu-ne totu d'auna a face să fim pricepuți de lectoru, și prin aședarea ideii ce am dorit să insinuăm și să manifestăm, și prin întrebuintarea vorbelor, preferind totu d'auna pe acellea cari dobîndind dreptul de cetate în republica noastră litterariă, nu potu fi lăsate d'ua parte în favórea unor archaismi ce nu potu mai multu figura de cât într'un vocabular ce ilu asteptăm cu nerăbdare dela învețata și laboriósă noastră academiă.

Dând publicității acéstă nouă recoltă din istoria instituțiunilor României, n'avem altă dorință de cât ca Români să și cunoscă bine instituțiunile celle betrane alle țerei lor, care sunt totu de uă dată și titlurile ce distingu pe România de țerrile circumvecine ei.

SECOLUL XIV.

„Când cine-va a formatu o armată, a
mai isbutit a constitui ua națiune.“

Thiers, le Consulat et l'empire.

T. 13, p. 523.

SUMARIU.

Domnitorul. — Consiliul administrativ. — Oficii: marele banu — marele vornicu — marele logofetu — marele vistieru — marele spataru — marele postelnicu. — Administrațiunea județelor: marii căpitani de județe și atribuțiunile lor. — Municipalitățile și comunele rurale. — Puterea spirituală — Fundarea a mai multor monăstiri. — Ospicii de miseri. — Puterea armata. — Legile României (Terra-romanescă și Moldova). — Proprietatea foncieră rurală. — Apărătorii onorii, drepturilor și teritoriului român: Tractatul lui Mircea cu Vladislav Jagello, regele Poloniei — cu Sigismund, regele Ungariei — cu Bajazit, sultanul Turcilor. — Datine: Lécuri — Prejudicări (prejugés) — Pređiceri (presage). — Resursele séu veniturile României. — Domnitorii ce au bătut moneda. — Unități de măsură.

Domnitorul.

Domnitorul fie-căruia din ambele principate era autocratoru, necunoscând supremația ver-cării alte Puteri pînă la capitulațiunile românilor cu Pórta otomană; și nu 'i

lipsia nici unul din drepturile majestatică cu cari se mândrescu suveranii cei mari ai altor țări. Afară de Dumnezeu și sabia sea, nu cunoscea pe nimeni altul mai mare în țara lui. Resbelul, pacea, averea și viața tuturilor locuitorilor depindea de voința lui ¹⁾. Cât pentru succesiunea la tron, găsim în ua mulțime de chrisobule aserțiunea: „rogu deci pe urmașul meu, fiă ellu din semința inimei domniei melle și din nămul meu, fiă ellu — după păcatele melle — din altu nămu străin, etc.“, nu mai stau la îndoială a declara că nefind nici o lege, în care primogenitura la succesiunea tronului domnescu în veduviă să fiă adoptată, confuziunea și desordinea născute din ambițiuni personale, producea luptele sterile de facțiuni, și tronul era usurpatu adesea de capul facțiunii celei mai puternice: de unul dintre fii domnitorului reposatu său de unul dintre rudele lui, său de unul dintre boierii țării. Astfel, lipsa unii atare legi salutarii, aducând mulțime de calamități peste țară — prin resbele civile dintre pretenții la domnie, atât în Țerra-românească cât și în Moldavia, mai în totu cursul secolilor XV și XVI, a slăbit caracterul și energia națiunii, a sfărmatu or-ce cugetare de mărire națională, de înflorire și prosperitate, a înlesnit străinului ocaziunea d'a se amesteca — fiă și indirect — în afacerile din întru alle țării noastre, pentru nisce lucrări și fapte cari privia numai pe fii ei, pregătind cu modul acesta drumul decadinței naționale.

Veniturile cămării, adică lista civilă a domnitorului, cum se dice astăzi, n'avea nici un amestec cu acellea alle tesaurului publicu, atât în Țerra-românească cât și în Moldavia. Aceste venituri consta din produsul ocnelor, vămilor și allu vinuritului, din decimăritul oilor, caprelor, porcilor și stupilor ²⁾. Elle se aduna, or vândându-le unuia său la mai mulți antreprenori, or în lipsă de antreprenori, de marele vamașu ³⁾.

Domnitorii administra țara cu consiliul cellor cinci

boieri, ministrii săi, numiți *boerii de svétu* ⁴⁾. Cu tóte aceste, era adesea chemați la consiliu și comandantii de cetăți, *purcalabi* séu *starosti*, mai cu sémă în consiliul domnitorilor din Moldavia.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, ed. 1875, p. 36; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, ed. 1819, T. III, p. 343.

²⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 115; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 545.

³⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 4.

⁴⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 64; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 344.

Consiliul administrativ.

Mai nainte d'a specifica titlurile înalților demnitari ce compunu acestu consiliu, să limpedim numirea generică de *boieri*. Boieri se dicea toți aceia câți se afla séu fuseserö în vre-ua dirigatoria (funcțiune) publică. Numirea acésta de origine slavică parese a deriva din cuvântul *boliari*, cu care populi slavi numiau în vechime pe notabili lor. Când s'a adoptat numirea acésta în țërrele romănesci—dice Cantemir—nu ne este cunoscut, dar esemplele populilor vecini, precum Serbiei și Bulgariei, ne arată că officii boierilor sunt cu multu mai vechi de cât reîntemeierea statului Moldaviei ¹⁾.

Am đis că domnitorii administra ambele aceste principate cu concursul obligatoriu allu cellor cinci mari boieri cari erau consilierii săi. Acestia se distingea întredênșii prin următóarele titluri: *marele vornicu*, *marele logofetu*, *marele vistier*, *marele spătar* și *marele postelnicu*, păstrând epitetul de *mare* pe cât timpu se afla în activitate. Guvernul Țërrei-romănesci se osibia din acella allu Moldaviei numai într'aceea că în consiliul celei d'ântéiu figura și *marele banu*, care administra și reprezenta Oltenia, și nūmai când ellu se afla în resedința Țërrei-romănesci. Astfel funcționarii acestia pe cât se atinge de fondul dregătoriei lor, avea acelléși atribuțiuni

în ambele țărri surori differind puțin numai în gradațiunea ierarhică ²⁾. Cantimir și Fotino uniți în afirmațiunea că titlurile acestea le au împrumutat românii dela imperiul romanu dela Resărit, noi, cât pentru *logofetu*, *vis-tier* și *spătaru*, priimim afirmațiunea; dar pentru numirile de *vornicu*, *postelnicu*,.... vorbe curat slavice — suntem de opiniune că ei le au împrumutat dela banatul Olteniei, séu dela regatul româno-bulgar de unde adică ne a venit și limba cancelariei statului românu cât și aceea a bisericeii.

Déca ne am oprit la aceste cinci titluri, cauza este că numai elle figuréză prin chrisobulele domnitorilor Țărrei-romănesci din acestu secolu, și că mai numai pe dinsele le a adoptat Alexandru cellu bunu allu Moldaviei, la anul 1399, despre care écă ce dize chronicarul Miron Costin: *Cât a stătut la domniă, îndată a făcut multe și bune lucruri în țerră*, numerând acestu distinsu chronicaru — între cele-l-alte — și pe aceste cinci titluri adoptate pentru boierii ce compunea consiliul administrativ allu acellui domnitor ³⁾, și cu tóte că Miron Costin pune instalarea lui Alexandru cellu bunu la anul 6909 (1401), dar acésta dată este ua eróre chronologică fórte neînsemnătóre, de óre-ce nu într'acestu anu ci în 6907 (1399) Alexandru cellu bunu s'a suit pe tronul Moldaviei⁴⁾. Așadar, atât în Țerra-romănescă cât și în Moldavia, consiliul administrativ, format din titularii mai sus însemnați, aflându-se înființați în acestu secolu, trecem la specificarea funcțiunilor și atribuțiunilor lor, începând dela administratorul și reprezentantul Olteniei.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, pag. 63 și 64; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαρ Δακίας*. T. III, p. 344.

²⁾ Hasdău, Archiva istorică a Romaniei, T. I, p. 170 și 171.

³⁾ Chrisovul lui Mircea din 1389 7-vre 4, dela moșia Jiblea a mon. Cozia; Sincai, *chronica Romanilor*, T. I, p. 372: istoria Moldo-română, T. I, pag. 105.

⁴⁾ Hasdău, istoria critică a Românilor, p. 90.

Officii.

Marele banu era administrator și judecătoru preste totă Oltenia, și — afară de venituri — avea numai ua simplă supunere către domnitorul Țării-romănesci. Ellu avea mai mulți subalterni pentru administrația generală a Olteniei: un logofetu pentru affacerile de canceleria, un prefectu de târgu, un condicaru care priimea petițiunile cellor ce avea procese, un administrator asupra penitențiarilor și mai mulți alți funcționari subalterni pe lîngă acestia. Ellu presida înaltul tribunal allu banatului, în care pe lîngă procesele criminale, mai rezolva și pe unele procese civile, și da sentința în numele său, sub semnatura sa propriă, întărită cu sigiliul său pussu cu cêră seu cernelă verde. Pe sigiliul banului se vede reprezentată imaginea sa, ținînd în mână semnul dregătoriei sêlle, care era un baston îmbrăcat cu baga și cu sîdefu; ellu mai avea dreptul să țină ședință, să cerceteze și să resolve procese or unde se află — fiă în Craiova, în Țergoveste seu în Bucuresti.

Salariul marelui banu consta din venitul ce 'i da vîndarea dregătoriilor de sub ascultarea sea, din venitul ce 'i aducea cei cinci bănișori ai cellor cinci județe, cari adunând amenzile dela ispașe precum și pripasurile, le aducea la casierul general allu banatului, osebit de tacsele ce mai lua aceștia dela esecutarea cîrților de judecată ale înaltului tribunal allu banatului ¹⁾).

¹⁾ Hasdeu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 98. Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαι Δαβίας*, T. III, p. 455; cartea inedită a lui Dobromir, banu Craiovei, cu anul 1078 (1569) 7-vre 11. (Cond. Mon. Glavaciocu).

Marele vornicu. Dela acestu mare funcționar depindea toate judecătoriile alle celor 13 județe de dincóce de Oltu. Ellu rezolva definitiv procesele de omoruri, de tilhării, de furturi și ênsuși unele civile, afară de unele procese relative la proprietățile fonciere rurale; dar când decisiu-

nile lui pentru cele civile de competența lui era apelate la domnitoru și găsite de acesta *nedrepte*, vornicul suferia penalitatea ce otăra domnitorul. Vornicul răspundea pentru buna seu réoa strejuire a fruntariilor țerei. In consiliul miniștrilor votul lui avea greutate. Ellu avea canceleria sea particulară precum și prerogativa d'a înfățișa și rezolva procese în propriul său palatu; ellu scoțea cărțile de judicată sub semnatura și sigiliul seu, pussu pe cernelă seu pre cêra verde, și pe care sigiliu se vede imaginea sea și semnul dregătoriei sêlle. Totu aceste atribuțiuni le avea și marele vornicu allu Moldaviei.

Marele vornicu, fiind însărcinatu cu paza fruntaiilor, orânduia pe toți vătășii de plaiuri spre paza potecelor, și — ca judicator generală — câte un vornicellu în fie-care județu în circumscripțiunea sea, spre esecutarea sentințelor date de dênsul și mai vîrstos pentru adunarea pripasurilor, ca și pentru strîngerea banilor de la globirea proprietarilor de vite, cari strica holdele și livețile locuitorilor.

Salariul vornicului din Têrra-românescă se forma d'n amendile adunate dela stricarea holdelor, din vitele de pripas primite de vorniceii, din plocónele acestora, din darurile ce primiea dela vătășii de plaiuri la orînduirea lor în fonțiuni, afară de obligațiunea ce mai avea acestia de a vinde — fie-care în plaiul său — câte ua butiă de vinu în folosul marelui vornicu. Salariul marelui vornicu de peste Milcovu era venitul unor dăjdii din județul Birladu.

Semnul acestei dregătorii era un baston de argintu pentru marele vornicu allu Têrrei-romănesci, iar pentru cellu de peste Milcovu, un bastonu albastru împletitu cu auru ¹⁾.

¹⁾ Chrisobul ineditu allu lui Mircea din anul 1389, 7-vre 4, la moșia Jiblea a mon. Cozia; Cantemir, descrierea Moldaviei. p. 64; Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, edit. 1806, p. 38; Fotino, *ιστορία της πά αι Δακίας*, T. II, pag. 461; carte de judecată inedită cu anul 7196 (1688) a marelui vornicu Ghinea Rustea către popa Herea din Băjesti, județul Ilfov. (La proprietarul acestei moșii).

Marele logofetu. Administrațiunea generală a țerei exercitându-o însuși domnitorul, toate petițiunile sau reclamările către dânsul se primia de marele logofetu, afară de cele relative la dăjdiile cari se primia de marele vestiaru. Osebitele cărți de judicată dela autoritățile competente, chisobulele, cărțile de scutiri, otărnicile de moșii făcute de subalternii marele logofetu și care se autentifica de calemul (canceleria) domnescu, se efectua prin ellu, trecea prin mâinele acestui mare cancelar. Mitropolii, egumenii, prin mijlocirea lui se instituia; monăstirile sub a lui veghiare era; correspondința affacerilor străine trecea pe sub vederile lui. Ellu avea sub dânsul un allu doilea logofetu și alți mai mulți logofeți și logofeți, servind cu rëndul. Ellu înfățișa domnitorului petițiunile și sentințele cărora urma să le aplice sigiliul domnescu, după voia ce primise, trimițându-le în urmă unde privia.

Ca simbolu allu autorității s'elle, ellu purta un bastonu de argintu verde și cu bulle suflate cu auru.

Pentru emolumentele lui, avea dreptul să iea, în anul d'ântéiu allu orânduiri s'elle, daruri dela toate monăstirile, afară de cele ce lua de la egumenii orânduți din nou. Lua taxe de la primirea chisobulelor, când se întâmpla un avenementu de domnitoru nou; asemenea lua taxe dela fie-care petiția și dela orice acte eşite cu sigiliu din calemul domnescu. -- Salariul marelui logofetu de peste Milcovu era venitul produs din unele dăjdiile din județul Cernăuții ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 98: Fotino, *ιστορία της πάλαις Δακίας*, T. III, p. 351, 464; Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 39; Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 167 și 171.

Marele vistieru. Acestu demnitaru a cărui denumire viind din sarcina ce avea d'a pune toga (caftanul) asupra personei pe care domnitorul o onora cu vre un rang, era directorul canceleriei socotelelor de venituri și cheltueli

alle statului; ellu distribuia tóte cislele (repartiția birului) în țerră; toți esfonționarii supuși la dări și tóte satele era cunoscuta de ellu; ellu cerceta tóte petițiunile relative la dări și la alte affaceri alle tesaurului; ellu da cărțile de scutiri și or-ce acte relative la imposite; ellu avea dreptul să judece în casa sea affaceri relative la veniturile și chiel-tuelele publice. Județii (șoltuzii peste Milcovu), pe cât se atingea de strângerea dăjdiilor prin orașe, depindea dela autoritatea acestuia. Publicațiunile relative la imposite, cari, după priimirea consiliului și aprobarea domnitorului, se trimitea spre esecutare, prin mâinele lui se effectua. — Ellu avea sub dânsul un allu doilea și allu treilea vestieru, un casieru și alți mai mulți fonționari subalterni. Ellu nu lua parte la consiliul miniștrilor de cât pentru affaceri privitoare la finanțe și numai când era chematu.

Salariul acestui demnitaru se compunea din dările dela satele vestieresti și din or-ce fel de chieltueli alle tesaurului, făcute în trebuința țerrei, precum și din tacsele cărților de vestieră¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a Romaniei, T. I. P. I, p. 98; Cantemir, Descrierea Moldoviei, p. 82; Tunusli, ιστορία της Βλαχίας, p. 107.

Marele spătaru. Capul armatei și în Țerra-romanescă și în Moldavia se numia „spataru“; căci denumirea de *hatmanu* de dincolo de Milcov, a fost adoptată tocmai la începutul secolului allu XVII. Acestu înaltu fonționaru avea sub comanda sea atât trupele soldate (retribuite): căllărași, pedestri, dorobanți, fustași, roșiori, etc., cât și celle de scutelă (milițiile). Ellu avea voiă să judece în palatul seu pe cei ce depindea de autoritatea sea; iar la consiliul miniștrilor lua parte cu toți cei-l-alți collegi ai sei. Ellu avea sub dânsul pe un allu doilea spătar, un logofetu, precum și alți mai mulți subalterni numiți spătarei.

Semnul demnității selle era un baston de argintu suflatu cu auru.

Salariul acestui demnitaru se compunea din următoarele

resurse: priimia un dar dela fie care ostaşu când acesta se urca la gradul de ofiţeru (sutaşu). La orînduirea sea în funcţiunea de spătaru, fie-care ostaşu îi da câte ua pelle de vulpe, şi apoi pe fie-care anu câte unu carru de fênu ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 473; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 81.

Marele postelnicu, mareşalu supremu allu curţii, sedea totu d'auna în picioare înaintea domnitorului, şi intra or când la dênsul fără să se anunţe. Ellu judica or-ce prigonire dintre curteni şi cei-l-alţi impiegaţi ai curţii domnesci. Ellu ţinea correspondinţa cu ţerrile străine; ellu introducea la domnitoru pe or-care boieru voia să'î vorbiască pentru vre ua afacere séu pentru a'şi lua dîo bună, şi totu prin ellu, domnitorul trimitea respunsul séu. In consiliu ellu n'avea nici fotoliu nici votu, dar se admitea de multe ori, séu din învoirea cellor-l-alţi consilieri, séu — din ordinul domnitorului. In acestu casu ellu figura ca locoteninte allu domnitorului, şi stăruia pe lîngă cei-l-alţi consilieri ca să iea decisiuni de urgenţă pentru affacerile ce nu sufferia întârziere, insistând după puţinţă a se implini dorinţa domnitorului. Avea sub a sea autoritate pe allu doilea, allu treilea şi alţi 12 postelniceî.

Semnul autorităţii sêlle era un bastonu de argintu masivu.

Acestu demnitaru, fiind mizlocitoru la domnitoru pentru ver ce affaceri, trăgea din acêsta osebite folóse; şi apoi toţi cei ce învesmênta toga (caftanul) îi da câte un presentu analogu cu rangul ce priimea. Iar peste Milcovû, credem a fi avut drept salariu venitul din óre-care imposite alle prefecturei Sucévei, de óre-ce pe timpul lui Cantemir se găsesce a fi avênd venitu din acellea alle Iaşului ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 485; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 81; *Istoria Moldo-românii*, T. I, p. 105.

Administrațiunea județelor.

Fie-care județu se administra de către un funcționar numit „*marele capitan de județu*“, care se dicea și capitan de margini, și care erea în aceeași vreme și comandant peste ua miă de osteni din miliția județului respectiv. Totuși, peste Milcovu, capitani de județe, păstrând relațiunile lor militare cu spătarul, ca și funcțiunea de administratori de județu, întâlhim la unele județe, din Moldavia, sub numele de *purcalabi* séu *starosti* a unor județe, persóne cari locuind mai totu d'auna în resedință și ocupați pe lúngö domniă cu alte sarcini alle statului, n'aveau altu amesticu în affacerile județului, la care era numiți, de cât a se folosi de unele din veniturile lui, în locu de ua retribuțiune ce urma să priimiască pentru serviciile ce făcea în capitala domnitorului și țerrei. — Marii capitani era și judicători în județele lor, dar se vede că competența lor era mărginită la procese de natură póte ca a acellor ce se resólve astăzi de judicătorii de ocóle, de óre ce, ei judica, resolta și esecuta decisiunile lor pe dată dând ordinele necesarii pentru acésta, fără a da afaró carte scrisă de judicată; și lipsa unor asemenea cărți din arhivele nóstre, emanate dela autoritatea lor, affirmă dissele nóstre. Acéstă atribuțiune o avea și căpitani de plăși în cercul juricțiunii lor, cu diferința că cei nemulțumiți pe judicata lor putea să se adresese către marii căpitani spre rectificarea năpăstuirii ce ei credea că li s'au făcut. În respectul proceselor, marii căpitani era supuși marelui vornicu care era cellu mai mare judicátor allu județelor din juricțiunea sa, ca și marele banu în Oltenia.

Marii căpitani în județele dela câmpu, fiind însărcinați și cu paza confinilor din acelle regiuni, era priviți ca mai mari în raportu cu cei-l-alți camarăzi ai lor din județele dela munte. Demnitarii acestia aveau în țerră — dice Fo-

tino—ua mare putere și influință în affacerile ostășesci cât și în cele administrative.

Instituțiunea acésta a marilor căpitani de județe a căror întreită foncțiune: de comandantu de ostire, de administrator și judicătoru de județu, ne a tras cu deosebire a tențiunea. Noi credem că ea este fôrte vechiă și înființarea ei în regiunile acestea se ascunde în secolii ce precedu pe acestu allu XIV secolu. În Tērra-romănescă și Moldavia ea a esistat pînă către începutul secolului XVIII; în Temișiana pînă pe timpul Marii Teresei când a înființat grănicerii; în unele județe alle Transilvaniei — Hațegu, Făgurașu, Monostor și Boșar — pînă pe la 1848. Addusu-s'a ea de părinții noștri în regiunile betrâni Daciei ênsăși cu colonisarea ei? Are ea vre uă affinitate cu ființa *mari-lor căpitani* de provincii din Spania de astăzi, a căroru atribuțiuni ne sunt totu atât de puțin cunoscute ca și data certă a înființării lor la noi? Viitorul o va spune¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 350; Hasdēu, *Archiva Istorică a României*, T. I, P. I, pag. 171. Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, pag. 38 și 61.

Municipalitățile.

Tîrgurile (urbele) séu orașele din ambele principate române libere, mari séu mici, se administra de un județu cu 12 betrâni din tērgulu în care ei era domiciliati.

Credem că instituțiunea acésta a esistat deja în acestu secolu, fiind că chronicele dicu: „și a început Radu Negru a'si organisa și întocmi tērra cu județe, cu judicători, cu diregători și cu alte aședeminte ce era în folosul domniei și allu țērrei;“ a esistat, fiind că pe la jumătatea secolului urmatoru, începe actele publice să vorbiască de ôre-care lucrări alle unora din aceste instituțiuni atât în Moldavia cât și în Tērra-romănescă, ceea ce probéză mai multu ființa vechimii acestei instituțiuni iar nu a creațiunei ei în acellu timpu.

Numirile de *șoltuzu* ce se da județului (judelui), ca și aceea de *purgari* ce se da *bêtrânilor* în unele târguri, mai multu peste Milcovu, nealterând intru nimicu fondul, competența, atribuțiunile și obligațiunile personalului ce dirigea această instituțiune, trecem la dispozițiunile ei; fiind de opiniune că noi am moștenit această instituțiune dela străbunii noștri, precum am moștenit dela dênșii: *capul și inima, plumônii și sângele, carnea și ósele* noastre; iar vecinii nostri — sașii — au împrumutat această instituțiune dela Romani, fiind că a găsit'o folositóre.

În ceea ce se atinge de competența și atribuțiunile municipalității, noi recunoscând faptul că D. Hasdău prin labórea sa a putut întruni membri cei risipiți și isolați ai corpului acestui aședemânt, 'l-am priimit în tocmai adaogându-i numai — spre complectare — și alți membri ce am mai putut găsi și noi în alte inedite acte publice. Acum să pășim în statuarea atât a drepturilor cât și a datoriilor membrilor ai acestei instituțiuni.

Alegerea și Drepturile municipalității. Membri municipalităților se alegea de comunitatea unui târgu pe fiecare anu.

Municipalitatea era autoncmă în cercul proprietăților urbane; voind a căpăta dela dênsa vre unu objectu, guvernul nu poruncia ci intra în tocmelă d'a dreptul cu dênsa.

Celle mai multe documente menționând totu-dea-una complectul municipalității în număr de 13, totuși chiar singur județul era destul pentru a represinta pe toți colegii săi, fiind numai ellu responsabilu pentru sigiliul municipalu.

În affaceri de cea mai mare importanță, bună-óră, vânđarea vre unei proprietăți urbane, pe lúngă membri ordinari, se mai adaoga și alți membri ad hoc, și anume preoții și diaconii domnesci, séu vre ua căți-va betrâni din orașu.

Fie-care municipalitate avea câte un sigiliu propriu,

care se întipăria cu fumu: sigiliul Tergovestei era un vultur bisantin, allu Trotuşului — un braţu cu ciocanu, allu Petrei — era ua capră, allu Botoşanilor — un păunu, etc., în giurul căruia se scriă slovenesce séu romănesce: „pecetea oraşului *cutare*“.

Sfera acţiunii municipalităţilor nu se mărginea numai în cercul propriu allu tîrgurilor respective, ci şi afară din tîrguri, asupra întregului teritoriu dependinte séu ascultătoru de dênsele, în care se coprinde mai multe sate din pregiurul séu.

Datoriile municipalităţii. Municipalităţile avea datoriă de a apăra teritoriului oraşănescu contra usurpaţiunilor, precum se vede din generalitatea documentelor ce le vom însemna mai jos:

De a cerceta şi déca se póte, d'a împacă procesele pentru vii, case, etc., totuşi partea nemulţumită pe soluţia procesului dată de municipalitate avea dreptul de apelu la domnitoru;

De a certifica sub sigiliul municipalu, transacţiunile de proprietăţi între oraşeni, precum se vede din generalitatea documentelor ce vom însemna mai jos:

De a ţine un registru de tóte proprietăţile oraşului;

De a veghia asupra aprovizionării oraşului în condiţiuni stricte, cerute de usurile ţerei;

De a aduna şi respunde fiscului dările cuvenite din partea oraşului;

De a forma din oraşeni contingintele de óste cerut în timpul de resbelu.

Casa judeţului servia drept pretoriu allu municipalităţii.

Lucrările municipalităţii se scriau slavonesce pînă aproape la începutul sutei a XVII, totuşi se afiă acte municipale scrise romănesce încă din secolul XVI ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. X; Chrisovul inedit allu lui Mihail Petrascu Vv. cu anul 7106 (1598) Iul. 5, către judeţul din Rămnicu Vilcii (M. Cozia); cartea de judicată inedită a judeţului Gherghina din Bucureşti cu 12 purgari şi bétrâni ai oraşului cu anul 7171 (1663) mai (Cond.

Mon. Sarindarul); cartea de judicăată inedită cu anul 7096 (1588). Aprilie 9, a județului Tudoran din Tergoviște (Cond. Ep. Buzeu); cartea de judicăată a județului Siman din București cu anul 7100 (1592) (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

Comunele rurale. Satele își avea administratori și judecătorii lor dintre țeranii satului respectiv, care se numia județi de sate. Necunoscând însă cercul restrâns allu atribuțiunilor lor administrative, ne mărginim a afirma cellu puțin esistența unei atare autorități comunale ¹⁾.

¹⁾ Melchisedecu, Chronica Romanului și a Ep. de Roman, p. 225.

Puterea spirituală.

Fundarea administrațiunii bisericei în Terra-românescă se crede a fi fapta lui Alexandru Basarab (1327). Acesta a înființat cele două catedre mitropolitane: una pentru Oltenia, cea-l-altă pentru Vallachia mare; și în adevăr, pe la 1392, se vede figurând în actele publice mitropolitul Antim — numit în secolii următori archimitropolit — și mitropolitul Atanasiu allu Severinului și allu slăvitei cetăți egumenu. — Cât pentru fondarea căpeteniilor clerului din Moldavia, nu avem date certe spre a ne pronunța; totuși putem spune că în jumătatea a doua a acestui secolu esista doi ierarchi în Moldavia: Iosef și Meletiu, chirotonisiți de archiepiscopul Antoniu allu Galii — care trăia între anii 1371 — 1376 — contra competenței sêlle neavând ellu adică juridicțiunea canonică asupra bisericei Moldaviei ci acella din Ochrida. Acest fapt pôte să se fi urmat — ȳice un prelat român — or din vrea necesitate urgentă d'a avea țerra păstori cât mai curând, or din cauza depărtării archiepiscopului Ochridei de Moldavia, or din cauza probabilă a veduviei de chiriarhu în care s'o fi fost aflat în acellu timpu mitropolia Ochridei; cu tôte acestea, intregimea acestei formalități canonice s'a împlinit mai în urmă prin bine-cuventarea trimisă de archiepiscopul Ochridei păstorilor acestora, după solicitarea făcută de Iuga-vodă.

Apoi, considerând că în vechime s'au recunoscutu doi ierarhi în Mauro-Vlachia (Moldavia) și că în lista catedrelor mitropolitane, scrisă în 1387, se găsește și mitropolia Moldaviei; considerând că afară de *mitropolitul Sucevei* și *allu țărrei de sus*, episcopul de Romanu se întitula și era numit în chrisóbulele domnesci pînă pe la jumetatea secolului allu XVII, *mitropolit de Romanu și allu țărrei de jos*, putem afirma esistența — ca și în Terra-romănescă — a doi mitropoliți în coprinsul Moldaviei.

Pe lîngă acésta, putem asicura că ambele aceste țărri — într'acestu secolu — își avea biserica lor regulată, cu catedrale chiriarchicesci, cu monăstiri, cu ieromonachi și monachi, cu protopopi și preoți.

Darde unde — ni se va dice — vine dreptul de juridicțiune allu arhiepiscopului Ochridei asupra bisericilor din Dacia?

Vom respunde îndată :

Justiniani, împeratul imperiului romanu dela Răsărit, în secolul VI, fiind născut în Ochrida (prima justiniană), voind a da ua splendóre locului nascerii sélle, 'l a ridicat la rangul de arhiepiscopatu, supuind juridicțiunii sélle mai multe provincii, între care și pe Dacia noastră. Spre sprijinirea acestei afirmațiuni, reproducem câte-va pasage din novella XI, publicată în magazinul istoricu, T. III. p. 303.

„Am otărit — dice acestu împeratu prăsit din românii Epirului — în respectul preoțescu să o adornăm (pe episcopiă) cu cele mai mari prerogative, ca săntul episcopu allu primei justiniane, patriei noastre, să se înalțe la rangul nu numai de mitropolitu, ci de arhiepiscopu, și cele-l-alte provincii să fiă sub ascultarea lui, adică: Dacia mediterană, Dacia ripensă, Moesia secunda, Dardania, provincia Prevalitană, Macedonia secunda și partea Panoniei secunde, în care e cetatea Basiana (Basiășu).

„Acum, fiind-că cu ajutorul lui D-șeu, republica noastră s'a mărit într'atâta, în cât amëndoué ripele Dunării sunt populate cu cetățile noastre, și atât Vimianiciu (póte Vidi-

nul), câtu și Recidua și Literata, care sunt din colo de Dunăre, se află iarăși supuse guvernului nostru“.....

Dela acéstă epocă datéză relațiunile canonice alle bise-ricilor din Dacia cu autocefala biserică a Primei justi-riene (Ochrida) ai căria episcopi purta și titlu de patriarhi.

In adevăr, Ochrida acésta, mândră de prerogativele date de împăratul Justiniani, originaru — cum veduröm — din acelle locuri, făcënd pe arhiepiscopul ei allu doilea in ierarchia bisericescă după arhiepiscopul din Constanti-nopole, și cellu mai mare dintre toți cei-l alți arhiepis-copi, era capu allu tutulor vlădicilor serbesci. Dar nu mai puțin contribuia la ridicarea și întinderea autorității primului prelatu allu Ochridei, și fința tronului său in resedința Megalo-vlahiei, una din provinciile Epirului, și in urmă cuibul suveranilor români ai regatului româno-bulgaru din evul mediu *). Ea 'și a mai păstrat splendida sea pozițiune puțin ani încă după căderea Constantino-polei, când prin uneltirile egoistice alle căllughărilor din

*) D. Rizu Rangabe, ministrul Greciei pe lüngö curtea Ber-linului, in ua convorbire ce a avut cu correspondintele unui diar german, in 1881, relativă la cestiunea anecsării Tesaliei la Grecia, a diis că Românii din Epir, Tesalia și Macedonia ar fi Greci romanisați. Noi întrebăm pe D. Rangabe, ce caută in mențiionatele provincii numirile de sate: Crușovu, Căllăreți, Văl-teni, Saracu, Cărpinișul, Vlădeni, Iepureni, s. a. l., nume de sate cari se găsescu numai in România. Și fiind-cö sciü cö D. Ran-gabe o să îndrüge — cu iertăciune — și verđi și uscate, fără să ne dea un respuns temeinicu, îi adaogăm cö neadevăr a grăit d-lui. Românii din provinciile mențiionate sunt — sciă bine D. Ran-gabe — emigrați din Dacia traiană și stabiliți in acelle ținuturi de Aurelian împăratul Romanilor; așa cântă istoria: numele satelor lor sprijinesce acestu adevăr, limba lor ilu afirmă. Dar vor unii din ei să trăiască sub numele unei alte ginte, cum facea Colleti mai anii trecuți, cum face astă-di Tricupi, fiă le de bine, noi ne ocupăm de istoriă iar nu de educație, caract-erul și interesele unor indiviđi.

acéstă urbe, pornind în decadință, s'a risipit mai târziu cu deseveřsire ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Columna lui Traian, p. 663, an. 1878; Hasdău, istoria critică a României. p. 90, 125; Laurian, Magazinul istoricu, T. III, p. 303; istoria Moldo-română, p. 108; Hasdău, Arhiva istorică a României, T. I, p. 140.

Fundarea de mănăstiri. Totu în acestu, secolu, afară de vechia Mon. Strehaia allu cării fondator se găsește încă în sinul secolilor trecuți, Vladislav Basarabu (1360) fondăză Mon. st. Antonu, numită *Vodița*; Radul Basarabu (1372) fondăză mănăstirile Tismana, Câmpulungul, Biserica domnescă din Curtea de Argeșu; Mircea celu mare (1386) — pe aceea numită Cozia: înzestrându-le cu moșii, țigani și destinându-le pe cele mai multe, pentru asilul celor ce vor îmbrățișa viața contemplativă a călugăriei și pentru ospitalitatea callătorilor. — Peste Milcovu, Stefan II Mușatu zidesce cu piatră, în locul unei mici bisericuțe, Mănastirea Némțu, la anul 1393, în mărimea și stilul în care se vede și astăzi.

Ospiciu de miseri.

Radul Basarab, reîntemeietorul Câmpu-lungului, n'a putut să fiă indiferente către miserii și nenorociții din noua sea resedință, și în simtimentele sêlle umanitarii fondă ospiciul de miseri de la Mățeu de jos de lângă Câmpulungu pentru adăpostirea orbilor, schiopilor, ghîrbovilor, ologilor, și altoru miseri, înzestrându'lu ênsuși cu acea moșiă, Mățeu de jos, și scutind populația acestor nenorociți de or ce dăjdii de peste anu.

Un asemenea ospiciu de miseri esista și în urbea Romanu de peste Milcovu. Chronica acestei urbe nu ne spune nimicu despre fondatorul sêu, nici de zestrea sêu de mijlócele de întreținere ce ar fi avut. De aceea, ne mărginim și noi a menționa esistența unui atare aședemântu, pe care ilu privim, pînă la aflarea unor docu-

86134

mente mai clare, ca ua creațiune din acestu secolu ¹⁾.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 85 și 89: Fotino, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 60; Melchisedecu, *chronica Romanului (urbei)*, p. 213, 315 și 316.

Puterea armată.

În ambele țări surori, cei mai de frunte osteni era *dorobanții*, moștenind această sarcină din tată în fiu. Cante-mir se osibesc de Fotino, trecând pe Dorobanți în oș-tirea de scutelă (miliții); noi am lăsat lucrurile așa cum le au aședat ei într'acesta, allungând ânsă totu ceea ce am cređut cō este un adaos făcut în timpurile mai noi și în împregiurări urginte. Mai era și alte feluri de armă: fustașii (sulițari), roșii de țerră, sărēței, vênatorii, călărașii, aprođii, copii de casă (garda domniască), cari purta stindardul țerreii, precum asemenea și alte arme sub osebite numiri.

Afară de oștirile de scutelă (milițiile a căror înființare se perde în vechime), creatorul oștirea permanente în Țerra românescă se crede a fi Mircea cellu mare, iar în Moldova Petru Mușatu, domnitorul ei, amicul lui Mircea, cu care acella avea dese întîlniri âncō de când era numai coconu.

Considerând cō e o înțelēptă prevedere ca ua țerră — într'ua adîncă pace — să și facă tōte preparațiile resbelu-lui; considerând cō un stat ce voiesce să trăiască, cată să fiă tot d'auna gata a face resbelu, ca să nu fiă nici ua dată redus la nenorocirea d'a'l face, Mircea pune temeliile vieței acestei instituțiuni. Astfel ellu — cellu d'ânteu — orēnduesce a se da oștenilor ca soldă câte doi bani roșii pe ȓi, osebitu de merticul de mălaiu de meu și porțiunea de carne, destinate fie-cărui ostēnu; și afarō de celle-l-alte straie, pe totu anul — la paște — mai prii-mia aceștia câte un postavu pentru manta și câte ua chiveră nouă. Așa dar Mircea Radu, formând oștirea per-manentă a format națiunea, căci acella care a reușit —

dice istoricul Thiers — a întocmi ua armată a mai format națiunea. Credem ânsă cō Mircea s'a ajutat multu în creațiunea sea cu proiectele de organisarea oștirii moștenite de la unchiul seu, domnitorul Vladislav Basarabu. Cu tōte acestea Mircea reclamă dela națiunea pe care ellu a întocmito, nu affectiunea și admirațiunea posterității ei, ci un cultu de tōte dillele, ua statua în costumul seu cellu elegant de cruciat, după cum 'l am vëdut noi zugrăvit pe pãreții interni despre uși în Mōnăstirea Cozia. Credem cō simtimentul și titlurile Mircei cunoscute mai bine de generațiunea ce ne succede, vor face ca acestă generațiă, să nu sufere mai multu lespedea ingratitudei ce apasă pe peptul unei națiuni căria recunoscința nu'i a fost nici ua dată străină.

Atât în Tērra-românescă cât și în Moldovia oștirea se osibia :

I. In oșteni scutiți și retribuiți, ceea ce constituia *oștirea permanentă*.

II. In oșteni scutiți de dăjdii și servind cu spesele lor, ceea ce forma *oștirea de scutelă*, adică milițiile, și

III. In glōte seu *oste în dobândă* cum se dicea peste Milcovu.

Oștirea permanentă. Eacō cum așterne Fotico cetele oștirii permanente pentru Tērra-românescă :

Dorobanți pedestri.	10000	
Talpeși	2000	} 4000
Catane	2000	
Roșiori de țerră (căllări).	5000	
Seimeni pedestri	2000	
Ferentari	3000	
Lefegii	500	
Sărăței	500	} 1000
Socotelnicei	500	
Vănători căllări	500	} 1000
„ pedestri	500	

Fustași (sulițari), slugitori căllări	
și pedestri	2000
Lipcani căllări	1000
Căllărași	1000
Aproși	500
Garda domniască (copii de casă)	500
Să asternem acum și oștirea permanentă a Moldoviei dupe Cantimir:	
Dece căpităanii de câte ua sută ómeni facu	1000
Patru căpităanii germane (dupó straie) de câte ua miă ómeni	4000
Patru căpităanii străine	4000
Două-deci căpităanii căllăreți de câte 100 ómeni	2000
Patru căpităanii lipcani de câte ua miă ómeni	4000
Așa dar oștirea permanentă a României era într'acestu secolu un numeru de 44500 oșteni	15000

osebit de oștirea permanentă a Olteniei despre care neavând date certe, n'am putut să puiu nici ua țifără în privința ei.

Milițiile séu oștirea de scutelă. Să trecem acum la milițiile asupra căroră Cantemir aplică proverbul: *dela armă la sapă*. Ostenii acestia cari servia cu spesele lor și era scutiți de tóte dăjdiile, în timpu de pace cultiva pamêntul, și sub numirea de *catane de țerră* și *martologi*, și peste Milcov de *dorobanți*, priveghia trecătorele și vadurile riuurilor ca și confinii țerrilor; iar în timpu de resbelu, părăsindu-și lucrarea câmpenescă din județele în care locuia, și formând un regimentu de câte ua mia ómeni de fie-care căpităniă de județu, alergau la apărarea patriei însoțind oștirea permanentă.

Așa, Vallachia mare care avea la câte-va județe câte două și trei căpităanii, ne dă dela celle 18 căpităanii ale

séle, suma de ómeni	18000
Oltenia cu cele cinci căpităanii alle salle	5000
Moldovia cu alle ei 19 căpităanii după cele 19 județe, ne dă suma de ómeni	19000
La care adaoghând și cele 8 că- pităanii de dorobanți pedestri, adică ómeni	<u>8000</u>
Avem dar milițiile României peste totu un numer de	50000

Deci, România având într'acestu secolu:

Ostire permanentă 44500 osteni

Milițiile în număr de 50000 „

Avea peste totu ua sumă de . . . 94500 osteni.

Glótele. Când vre un pericolu mare amenința Patria. domnitorul spre a ei salvare, chiema pe lúngă ostirea permanentă și miliții, pe toți flăcării în stare de a purta arma, și acestia lăsând sapa alerga din tóte unghiurile țerei la capitală spre înrolare; acésta nouă oștire purta numirea de *glóte*

Căpeteniile acestoru oștiri, afară de domnitorul, capul ei supremu, se numia:

Marele spătaru.

Marele căpitanu peste ua miă.

Căpitanu de plasă la miliții.

Vătaful peste cincă sute.

Sutașul — dincolo de Milcovu căpitan de sută — peste ua sută ómeni.

Căprarul — căușanul peste Milcovu — peste dece ómeni.

Armele lor era: sabia, fustea (sulița) cu două vírfuri, unul dreptu și altul încovoiatu în jos ca cosorul, lancea, fustea simplă, ostia, scutul, arcu și curcua (tolba) cu săgețile, maciucă, cósa și securea cu códa lúngă ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Istoria critică a Românilor, p. 83; Thiers, Histoire du consulat

et de l'empire, T. XIII, p. 523; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 57; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Λακίας*, T. III, p. 355; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 93 și 94; Ilarian, Tesauru de monumente istorice T. III, p. 181; Hasdeu, Archiva istorică a României, T. II, p. 29.

Legile României.

După ce împăratul Traian a învins pe Decebal risipind și stinghând în mare parte pe Daci și făcând Dacia provincia romană, a colonisato cu Romani. Nouii aceștia coloni de bună sémă au adus cu dênșii în Dacia aședemênțele și legile romane, și aceste legi au ramas în vigoare cât timp a stat Dacia sub protestare romană; dar în urmă slăbind imperiul și colonii Daciei, fiind părăsiți de or ce ajutoru și rariți prin incursiile barbarilor, legile acestea nu s'au putut păstra de cât prin obicei și prin tradițiune. De aici vine legea disă *obiceiul pământului* atât la românii din Têrra-românescă cât și la cei din Moldavia, și pe care noi ilu credem a nu fi altu ceva — dupe faptele urmate — de cât *dreptul romanu*, mai multu séu mai puțin alterat prin voința domnitorilor ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 107; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, pagina 39.

Proprietatea foncieră rurală.

În urma constatării făcută de Cantemir, nu rămâne în doială cō ambele aceste principate, după colonisarea Daciei cu coloni Romani, au fost totu d'a-una locuite de generațiunile ce s'au succedat din acei coloni ¹⁾. Apoi, usul ce era la Romani d'a împărți colonilor pământu cu ocasiunea descălicării (colonisarii) a cătat să fiă aplicat și în Dacia cea pustiită de furiile resbelului ce Dacii susținuseră cu atâta înverșunare contra Romanilor: că acestu usu a fost aplicat și în Dacia se vede adevărit prin ênsuși esistența pînă astăzi a descindinților acestor coloni militari, numiți moșteni séu rezași, la care se pôte vedea documente cō moșiile ce ei posedă au fost în timpurile celle

bêtrâne, stăpînite de câte șapte optu și mai mulți *moși* ²⁾, cei d'ânteu proprietari români ai moșiei ce locuiescu. Nu mai puțin se dovedesce acésta și din reforma aședemêntului din acestu secolu a oștenilor numiți dorobanți cari au remas și sub acea reformă militară a lui Mircea cellu mare, a'și păstra datina moștenită dela moși și dela strămoși d'a fi osteni din tată în fiu spre a'și apăra moșia ce le rămăsese dela acei moși. Cât pentru afirmațiunea ce facu chronicarii, cum cō *locurile tîrgurilor, branșiștile și locurile pustii*, era privite ca avere domnescă (a statului), și cō domnitorii dăruia din acestea monastirilor — cari serviau de asilu călugărilor săraci, infirmilor și călătorilor, — precum și militarilor — pentru servicii însemnate aduse țerrei, o admitem și noi de bună și întemeiată, pentru cuvêntul cō am vëdut mai multe acte publice de asemenea natură.

De aceea, pentru cuvintele de mai sus, proprietatea foncieră privată fiind constatată, nu găsim pe totu teritoriul principatelor de cât patru specii de proprietăți fonciere rurale:

- 1° Moșii mostenesci seu răzășesci (proprietate colectivă);
- 2° Moșii domnesci (domenii);
- 3° Moșii boieresci (proprietate individuală);
- 4° Moșii mōnăstirești (proprietatea ȡisă mână mōrtă), asicurate de *obiceiul pămêntului* (dreptul romanu) prin urmatóarele dispoșițiuni:

„Nimeni n'are voiă să planteze pe moșia străină, viiă séu pometu fără scirea proprietarului ei;

Nimeni nu póte să pescuiască prin ghîrlele și bălțile dela ua moșia fără scirea domnului moșiei;

Nimeni n'are voiă să calce pădurea séu livedea de fênu séu holdele de semênături, rezervate de domnul unei moșii pe séma sea;

Cellu ce face casă pe pămêntu străinu nu se póte bucura

de posesiunea ei, rămăind ea avere a domnului acellui pământu.“

Dar guvernul ca să puie stavilă abuzului ce ar fi putut să viiă or dela proprietaru or dela plugarul ce voia să cultive vre un agru pe moșiă străină, stabilește următorul urbariu³⁾:

„Cellu ce sémenă pe moșiă străină, cu sēmēnța, labórea și chieltuiala sea, dă proprietarului moșiei din dece una, adică decimă;

„Când un plugaru nu va cultiva agrul ce are pe ua moșiă străină pînă în trei ani, proprietarul acelei moșii póte dispune de acellu agru cum va voi;

„Câți au vii pe moșiă străină, dau din 20 mēsuri vinu una domnului moșiei, ceea ce se chiamă o tastină.“

¹⁾ Cantemir, *chronicul Romano-Moldo-Valachilor*, T. II, p. 93, 98, 193, 212, 216, 224, etc.

²⁾ Laurianu și Bălcescu, *Magasinul istoricu*, T. II, p. 254; Ilarian, *Tesauru de monumente istorice*, T. I, p. 391.

³⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 406.

Apărătorii onórii drepturilor și teritoriului Romaniei.

Alesandru Dragomir Basarabu. — Carolu Robert, regele Ungariei, coprins de dorul concuistelor, năvălesce în Septemvre din anul 1336 prin Severin în Țerra-Românescă. Domnitorul Țerrei-romanescei, Alesandru Basarab, în apărarea legitimă a țerrei sélle, ilu întēpină cu atâta coragiu în cât Carolu Robertu, perdēnduși tótă óstea, abia a putut scăpa din mâinele lui Alesandru — prin potecele plaiului Cloșani, stravestit în straie de servu, în țerra sea. Vitegii unguri! dīcu chronicele ungare — prinși ca pescii în mrējă, cădeau ca muscele de săgețile românilor!

Petru Mușatu, domnitorul Moldaviei, lovesce óstea lui Casimir, regele Poloniei, care irrupsesse în pământul Moldaviei la 1359 pe la St. Petru, cu atâta bărbăția, în cât distrughēnd tótă óstea polonă și făcēnd prisonieri pe cei

remași în viață, îi înapoiază regelui prin rescumpărare cu bani, oprind ânsă cele 12 stéguri luate în bătaia ca să ornamenteze, și să le conserve în castelul de la Suceva, spre a servi de încoragiere posterității la fapte mari în apărarea patrimoniului străbunu.

Vladislavu A. Basarabu. Ludovicu-Carolu, regele Ungariei, numitu de Unguri *cellu mare*, dominat de năbădăile de care suferise și tatăl său, și sub pretestul, că Vladislavu, domnitorul Țării-românești, isgonind garnisona unghurească din Vidin, a restabilit dominația lui Strașimir, regele Bulgariei, cumnatul lui Vladislavu și inamicul unghurilor, pornește oștirile selle în Bulgaria și reocupă Vidinul. D'aci caută să trecă Dunărea în Țerra-românească. Vladislavu se opune îi înăcă mai multe șeici, făcându-i trecerea imposibilă; dar luând șcirea că altă oște unghurească trece fruntaria în Țerra-românească pe la Branu — cu totă opunerea vornicului Dragomiru, locotenentele său, alérgă în acea parte de locu, sfarmă acea armată de transilvăneni, ucide în luptă pe Nilolau, voevodul Transilvaniei, pe Petru vice-voevodul ei și pe alte căpetenii, în cât unghurii cu multă trudă au putut scóte cadavrele șefilor lor din mâinele românilor întăriți de ua dréptă resbunare. — În acest timp — véra anului 1370 — unghurii conduși de Nicolau Gara, unul din generalii lui Ludovicu ai oștirii unghurești dela Vidin, a isbutit să trecă Dunărea prin plóia săgeților corpului de oștire română, lăsat de domnitorul Vladislavu spre a opri a lor trecere; au luato apoi în sus pe șermul stîng al Dunării, avénd șeicele la îndemână pe apă, au trecut prin satele numite astăzi: Cetatea, Pristolul și Hinova și au poposit la Severin, urmăriți și hărțuiți de corpul de observația românu, care se apropia și se depărta de oștirea năvălitóre după localități și împregiurări. Apoi, mirosind că vine și armata română dela Branu, a cării avangardă și sosise, în ajutorul oștirii române dela Dunăre, Ludovicu

—sub impresiunea nenorocirii întimplată tatălui său în aceste regiuni, lăsând Severinul, pe la miezul nopții trece repede și în cea mai adîncă tăcere pe la Rusava în Te-mișiana fără altă ispravă.

Tractatul lui Mircea-Radu cu Vladislavu, regele Poloniei.

De și în formă Sigismund, regele Ungariei, arăta domnitorului Mircea allu Țării-romănesci tótă amicia covenită, într'ascuns ânsă conspira contra demnității suveranului român și însuși contra siguranței statului acestuia. Aflând marele Mircea celle ce se urdă de Sigismund *) contra sa, și temându-se de ua lovitură fară veste din partea, încheiă un tractat de alianță ofensivă și defensivă cu Vladislavu, regele Poloniei, din preună cu Petru Mușat, domnitorul Moldaviei, ca or cînd vre una din părțile contractante va fi atacată s'eu va deschide resbelu cu Sigismund, turbulentul rege allu Ungariei, cele-l-alte două părți să alerge numai de cît în ajutorul aliatai lor. Asicurat din partea acésta, Mircea respinge mai multe irupțiuni din partea turcilor dupe teritoriul român. Ast-fel în 1395, Baiazet, sultanul turcilor, în dorința sa de con-cuistă, intră în Țerra-romănescă, și domnitorul Mircea își apărō teritoriul țării s'elle. Bătălia cea mare se face la Rovina lîngō riul Ialomița, în 17 Mai 1395; Mircea distruge óstea turcescă cu desăvîrșire, trece Dunărea, gonesce remașițele hordelor barbare pînō la confinii Adrianopolei, și, coprinđend Dobrogea, pune garnisonă română în Silistra.

*) Acestu Sigismund striga mai tărđiu în Adunarea dela Lucu ca să se iea meșuri spre esterminarea a totu n'umul românesc și a domnitorilor lor depe păm'ntul Daciei, ca unii ce nu sunt credincioși nimunui, farō ca logica și ecuitatea să pótă lumina și risipi aberația mintală a acestui sventurat; de óre-ce românii—ca or și care n'emu—cată să fiă credincioși mai ânt'ieu intereselor n'emului și țării lor, și apoi să se ghîndiască la împăcarea altor interese străine (Tesauru de monu-mente istorice, T. III, p. 255).

Tractatul lui Mircea-Radu cu Sigismund, regele ungarilor.

Vedând Sigismund această faptă mare de arme, efectuată numai de Mircea cu românii săi, și convingându-se că Turcii nu sunt nebiruiți, se unește cu proiectul prinților creștini — formatu în urmarea rugăciunii și stăruinței împăratului romanu dela Resăritu — d'a porni ua cruciată împotriva turcilor, lovindu'i însuși pe teritoriul conculstat de dênșii. De aceea Comitele de Nevers (Jean sans peur), capul acestei cruciate, autorisă pe Sigismund ca să se alieze cu Mircea, să'lu înduplece a lua și ellu parte la această cea mai din urmă cruciată contra necredincioșilor. În urma acestora, Sigismund înțelegându-se cu Mircea încheiă un aședementu de alianță, cu condiția ca Mircea să lase liberă trecerea oștirilor aliate prin țerra sa, să îngăduiască pe acestea a'și face aprovizionarea cellor necesarii cu plată pe banii gata și cu bună tocmelă, și să'și uniască și ellu oștirile cu alle aliaților, luând parte ellu însuși în bătaia, déca și ellu Sigismund, va lua parte. În anul următor aliații au și trecut oștirile lor prin Țerra-românescă, iar Sigismund cu ungurii săi prin Servia, și întâlninduse cu oștile lui Baiazet la Nicopole, s'a dat aici acea vestită bătăliă în care Sigismund, părăsitu de ungurii săi cei *credincioși* și *viteji*, tocmai în fierberea cea mare a luptei, și creștinii, din astă causă, dar căroră alt minterea nu le au lipsit nici coragiul nici devotamentul, au rămas cu desevirșire bătuți.

Tractatul lui Mircea-Radu cu Baiazit. După catastrofa dela Nicopole, Mircea cunoscând de aprópe ce sunt și pinó unde póte cineva să se rezime pe alianțele prinților creștini, sciind asemenea de mai nainte și ipocrișia și perfidia și ușurința lui Sigismund, contând pe credința și vitejia fictivă a ungarilor săi; iaró pe de alta, considerând și poziția sea în urma nenorociri dela Nicopole, d'a lupta singur c'un inamicu atât de puternicu ca Baiazet, trimete pe dată ambasadorii sei la acestu

sultanu, cu însărcinarea d'a lega cu dânsul ua alianță de apărare, în nisce condiții ce s'ar putea primi de demnitatea sa și a țării s'elle. Baiazetu, măgulit de ua atare propunere, și nu mai puțin de înlăturarea lui Mircea din amicia cu Sigismund, accepe propunerea și încheiă cu ambasadorii lui Mircea următorul tractatu coprinsu într'un hati-humaiu :

1. „Prin marea noastră clemență, Noi consimțim ca principatul de curênd supus (bătălia de la Nicopoli), prin nebiruita noastră putere, să se guverneze după propriile s'elle legi, și ca domnul Țării-românesci să aibă dreptul d'a face resbelu și pace și acella de viață și de mörte asupra supușilor s'ei.

2. Toți creștinii cari, âmbrățișând religia mahometană, vor trece în urmă din ținuturile supuse puterii noastre în Țerra românescă, și vor deveni iarși creștini, nu vor putea să fiă reclamați și atacați de nimeni pentru acésta.

3. Toți românii cari vor merge în vre ua parte din posesiunile noastre, vor fi apărați de haraciu și de or ce altă căpitațiă.

4. Domnitorii creștini vor fi aleși de Mitropolitu și boieri.

5. Dér din cauza acestei înalte clemențe, și fiind că noi am scris pe acestu domnitoru raia (suppus) în lista cellor l-alți supuși ai noștri, ellu va fi datoru asemenea de a da pe totu anul la tesaurul nostru imperialu trei mii bani roși d'ai țării séu cinci sute lei de argintu în moneda noastră“.

Datu la Nicopole în 805 a lunci Rebiul-evel (1397), și s'a scris în archivele imperiale ¹⁾.

Prin acestu tractat, sultanul recunósce Țării-românesci tóte drepturile de suveranitate a unui statu liberu și independinte, cu simpla escepțiune că Domnitorul re-

¹⁾ Cantemir pune anul egirii la 592 iar nu la 622.

cunósce — la rëndul sêu — supremația sultanului prin darea pe fie-care anu a acellui presentu de trei mii bani roșii d'ai țërrei. Va să dîcă țerra avea să se bucure și în viitor de tôte drepturile unui stat independente ca și pînă acum. Dar nu trecurö doi ani de la încheierea acestui tractatu și Baiazet începü a face cereri ca dela ua provinciã concuistată cu armele, fără să țiiã contu de littera și spiritul tractatului încheiatu. Ast-fel ellu pre-tindea ca să i se trimiță pe tot anul câte de-ce mii galbeni sub titlu de tribut în locu de presentul prevëdüt în tractatul de alianță, precum și câte cinci sute de copii pentru corpul ienicerilor sêi. Domnitorul Mircea respun-dënd la aceste cereri cö ellu se ține de celle aședate în tractatu, se gătesce de luptă.

Apoi, de și Mircea-Radu și domnitorii, urmașii sêi, au avutu a respinge adesea câte ua năvălire de cete de Turci jefuitori din țerră, dar țera favorisată de starea de anarhiã în care căduse imperiul ottomanu dupö disfata lui Baiazet (1402) prin Tamerlan, a rëmas cu desevîrșire independentă pînă către deceniul äntëiu allu jumătății a doua a secolului următoru 1).

1) Hasdëu, Columna lui Traian, 1877, X-vre, p. 664 și 669; Șincai, chronica Romänilor, T. I, p. 307, 308, 324, 336, 337, 356, 365, 367 și 375; Fotino, ιστορία της παλιάς Δακίας, T. III, p. 369; Tunusli, ιστορία της Βλαχίας, p. 26.

Datine.

Lécuri:

a) *Dintele de callu.* Când dinții copiilor la schimbare iesu cu anevoiã, femeile țërranilor din vaille Carpaților și ênsuși dela câmpii — spre a înlesni eșirea lor — esercită din timpuri nepomenite, vechiulu obiceiu de a atërna de gätul copilului pätimașu cu un găitan subțire, un dinte de callu, pe care — dupö ce ellu 'și a arëtat miraculösa sa virtute — îl punu la păstrare ca să se serve cu dënsul și la alți copii la periodul eșirii anevoiöse a dinților. Totu

cu dintele de callu — după ce 'l a pisat făcându'lu pulbere — se afumă cellu ce suferă de dureri de măsele séu de dinți.

b) *Balega de porcu*. P'ntre medicamentele cu care se servescu țerranii români, ca să tămăduiască ranele provenite din lovituri, trinteli séu cădături depe cai séu din carre, cunoscem că cea mai usitată este balega de porcu, administrată asupra ranei séu umflăturai — ca cataplasma — séu dându suferindului să bea zéma stórsă din această balegă; dar lucréză mai iute — ȕicu țerranii — balega de mistrețu când ea se póte găsi.

c) *Nalba și chrénul cu miere*. Când țerranul pătinesce de tuse — spre lecuire — bea céiu de flori de nalbă, și când bóla resistă, atunci iea hrénu cu miere de câte trei ori pe ȕi, totu d'auna pe ajunate.

Prejudecări (prejugés):

a) *Aiul și pantlicuța roșiă*. Ancă din cea mai adincă vechime, țerranii — ca să 'și apere copii și mai cu sémă pe cei snovoși — cum îi numesc ei — de *deochiu*, punu în drepta frunței copilului un cățelu de usturoiu cu ua pantlicuța (cordeluță) roșiă. Fața (colórea) roșiă și aiul au virtutea d'a respinge acțiunea săgétéi ochiului cellui réu.

Când ânsă fiul séu fiica vre unui țerran s'a deochiat, se chiamă baba satului cea mai pricepută la lécuri, ca să'lu descânte (fiind încântat). Acesta socesce, și daca — făcând nisce mișcări cabalistice cu ambele ei mâini împrejurul frunței și tēmpelor deochiatului — îi vine să casce, face declarația către asistenți cum că în adevăr bolnavul este deochiat. Apoi continuând acelle mișcări cu mâinele, care se paru că ar trage ceva afară din întrul capului, își începe cu glas șoptitor descântarea sa — întreruptă în durata ei numai de căscături la ore care intervale — astfel:

„D'o fi deochiatu de fată mare: să'i plesnescă ochii,

să'i pice cosițele, să rămâiă chială; d'o fi deochiatu de muiere: să'i crape țitele, să'i curgă laptele, să'i plesniască copilul la peptu; d'o fi deochiatu de omu: să'i crape bóșele, să'i curgă puróiele.“

Acestu blestemu terminat, s'adreséză cõire deochiu:

„Ieși deochiu dintre ochi, din fața obrazului, din creerii capului, din sghîrciul nasului, din rărunchi, din ficati: cõ te ajunge blestemul de mumă, și te du în pustiă unde cocoșul nu cântă, unde omul nu viețuesce, nici vita se adăpostesce.

Să rămâiă (cutare) curat, luminat, ca argintul străcurat, ca aurul lămurat. Fii sănetos.“

Pređiceri (presages):

a) *Depe sborul păsêrilor*. Când rëndunellele sbóră continumente aprópe de suprafața pământului, anunță schimbarea timpului spre réu. Când ciorele puse în stolu pe copaciu nu departe de casa omului, și facu ua concertare sgomotósă prin gărăitul lor, sburând dintr'ua cracă într'alta și manifestând uă vioiciune și un neastîmpêru excepțională, să te aștepti la schimbarea spre réu a timpului.

b) *Depe glasul păsêrilor*. Când coțofana cântă diminêța pe gardu séu pe vre un arbure aprópe de casa ta, sosirea unei rude, unor óspeți cunoscuți, anunță ea, și dómna casei cată să puiă fota (șorțul) spre gătirea gustării cellor ce peste curênd cată să sosiască. — Când cucuvaia cântă pe ua casă, pustiirea acellei case anunță ea.

c) *Depe internul corpului păsêrilor*. Când placa dela coșul unei păseri domestice — unei găini cum am đice — este de un roșu desch's anunță prosperitate și bogățiă în casa acelluia în acărui curte s'a prăsit; când acéstă placă are ua gropiță în partea ei de dinainte, mórte anunță în casa acelluia în curtea căruia s'a prăsit acea pasere.

Fiind cõ sătenii de la cari am cules acestea au declarat cõ tóte acestea obiceiuri esistă la dênșii din cea mai adîncă vechime, le am aședat și noi într'acestu secolu.

Resursele veniturilor României.

Veniturile publice consta mai cu sémă din biru (darea personală), din dăjdiile impuse asupra industriei agricole, din venitu ocnelor și vămilor.

Birul, se plătia în bani, celle-l-alte se efectua din câte ua decimă (decime) din produse și animale. Aceste venituri se regula depe timpuri, necesitate și împregiurări, de cötre consiliul administrativ.

Eacö dările din acestu secolu :

Birul, decimăritul dela oi, capre, porci, stupi, grâu, vinu, dela clăile de fênu cosit, carul de transportu (podvadă), globirile, darea de callu de poște, serviciul celor trei dille pe an al satelor țermurene la pescuitul morunilor pe Dunăre. Din acestea se deosibia veniturile cămării (lista civilă), care nu avea nici un amesticu cu acella alle tesaurului publicu, și care consta din produsul vămilor, ocnelor, și decimăritul oilor, porcilor, stupilor și vinului. Aceste venituri se aduna or vëndëndule unuia séu la mai mulți antreprenori, or se căuta adesea de ênsuși ómenii de încredere ai domnitorilor sub veghierile și ordinile marelui vameșu.

Cantemir în considerațiunea întreținerii unei oștiri atât de numeróse în Moldavia, dice cö veniturile produse din dăjdiile anuale era fórte mari, de vreme ce numai dela singuru Câmpulungul moldavu se strîngea sub titlu de decimă, pînö la 24.000 oi pe totu anul. Și noi, întemeindune pe ua asemenea considerațiune pentru Terra-românéscă, deducem cö ambele țerri surori au trebuit să se bucure de un venit destul de însemnătoru ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της πάλαις Δακίας*, T. III, p. 544 și 545; Chrisobul inedit allu Mirci Vv., 6898 (1389) 7-vre 4, Römnicu, la satul Jiblea a Mon. Cozia; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 115 și 116; Hasdëu, *Arhivă istorică a României*, T. I, P. I, p. 97.

Domnitorii ce au bătut monedă.

Mulțumită stăruinței cei fără pregetu a DD-lor Dimitre Sturzea și Cesar Boliacu, astăzi posedăm ua colecțiune

aprópe completă de monedele bătute de domnitorii ambelor țărri. Reproducem dar și noi numele acelor domnitori, cari s'au distins fabricând asemenea monede în acestu secolu, atât pentru Moldova cât și pentru Țerra-românescă întemeindune atât pe lucrările sus numiților archeologi cât și pe unele din chronicele nóstre locale.

Moldavia.

Bogdan I	1350—66
Petru Mușat	1374—90
Ștefan I	1390—92; 1395—9

Țerra-Românescă.

Vladislav Basarabu	1360—73
Mircea cellu mare.	1387—1418 ¹⁾ .

¹⁾ Hasdëu, Columna lui Traian, anul 1876, p. 45; Boliacu, Tabelul daco-romane, Nr. 103 și 104.

Unități de măsură.

1° *Pasul*. Unitate de măsură de ua lungime potrivită cu pasul unui omu.

2° *Găléta*. Măsură de capacitate pentru cereale, care — fiind plină cu grăunțe — e de ua greutate aprópe cât póte omul a o ridica cu înlesnire. Acéstă unitate de măsură se conservă și astăzi la românii din Transilvania și Te-mișiana.

3° *Banul* séu bănișorul. Monedă mică de aramă care, remânêndune de la vechii bani ai Olteniei, nu covirșia valórea unei centime franzozesci de astăzi.

4° *Védra*. Măsură de licuide, ecuală cu deuce oca ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 97; Chrisobul inedit allu Mirci Vv., 6398 (1389) Sept. 4, Rómnicu, la satul Jiblea a Mon. Coziei; Hasdëu, istoria critică a Românilor, p. 131.

SECOLUL XV.

Călcarea jurământului de alianță a prinților creștini (regele Ungariei și allu Poloniei) neviind în ajutorul aliațului lor Stefan cellu mare allu Moldaviei), a adus retragerea lui Stefan dela Vallea-albă în anul 1477; iar nu vitejia Turcilor, Muntenilor și Tătarilor, cari—de și stăpini pe câmpul de bătăia—au părăsit cu grabă pământul Moldaviei.

Ión Zimblacu (Esarcu, Stefan cellu mare, p. 63).

SUMARIU.

România adóptă legile împărătesci numite basilice.—Adunarea generală a țerrei.—Reorganisarea puterii spirituale—Domnitorii ce s'au distins edificând mōnăstiri.—Officii: marele paharnicu—marele stolnicu—marele armașu—marele comis—marele portaru—marele șatraru.—Administrația justiției—Tribunalul domnescu—proceduri—penalități—dreptul de preemțiune.—Comerciul și industria.—Instrucțiunea publică.—Armata și domnitorii ce s'au destins în apărarea onórii, drepturilor și territorriului țerrei lor—tractatul lui Vlad—Vlad Țepeș cu Turcii.—Datine: Clopotul la cai—Bradul la munți—Banul ursitorilor la nascerea copilului și banul vameșului la morți—Marțile și joile după paști—Callul domneseu.—Veniturile României din vămi, ocne și impo-site.—Domnitorii ce au bătut monedă.—Unități de măsură.

România adoptă legile împărătesci (basilice) ¹⁾.

Alecsandru cellu bunu allu Moldaviei, numitu ast-fel pentru virtuțile salle celle mari, pe la începutul acestui secolu, vădënd confusiunea ce se producea la resolvarea proceselor, prin aplicarea legilor nescrise, obiceiul *pământului*, și care — cum am đis — nu era altu de cât *dreptul romanu*, păstrat prin tradiția de la străbunii noștri, a priimit pentru Moldavia legile împărătesci numite *basilice*. Dar și Radul cellu mare (1496) allu Țerrei-romănesci, în dorința sa d'a îmbunătăți instituțiunile țerreii salle, convócă acea adunare a țerreii, numită de chronicari „*soboru mare*“, compusă din boieri și cleru, și între alte reforme folositóre, adoptă și dênsul pentru Țerra-romănescă legile numite *basilice* ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, descrierea Moldaviei, p. 107: Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 61; Fotino *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. II, p. 66; Hasdeu, *Archiva istorică a României*, T. I, p. 137.

Adunarea generală (soboru) a țerreii.

Când țerra avea să întocmescă legi séu să resolve vre ua cestiune de un interes general, să judice vre un membru din înaltul cleru, pe vre un boieru de rangul I-iu, căduți în vre ua crimă, domnitorii convoca adunarea generală a țerreii ca ea să resolve cestiunea.

Acéstă adunare represintănd națiunea, se compunea prin întocmirea ei, din mai tótă inteligența de atunci a țerreii, adică :

1. Domnitorul.
2. Consiliul séu administrativ.

¹⁾ Collecțiunea de legi, aflate în stare de proiectu în timpul lui Basile macedonénul, împératul Constantinopolei, și care a fost promulgată de fiul acestuia, Leon filosoful, între anii 886-911, pórtă titlu de Basilice depe numele tatălui séu.

3. Mitropolitul, episcopii, egumenii monăstirilor și alți prelați din înaltul cleru și ênsuși din clerul de jos.

4. Boieri mari și mici, în funcțiuni și fără funcțiuni, și

5. Toți oficerii armatei permanente.

Domnitorul presida. Ședințele se ținea în catedrala archiepiscopală a țerei.

Când votul ei se confirma prin jurământu, se făcea mențiune de acesta în chrisobul de promulgare a acestui votu ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. IV, p. 225; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. II, p. 65; Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 175; Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. I, p. 122.

Reorganizarea puterii spirituale

În secolul trecut am constatat instituirea aședământului arhiepiscopatelor și a clerului bisericei române, atât de dincóce cât și de dincolo de Milcovu. Într'acestu secolu — XV — Alecsandru cellu bunu allu Moldaviei, reorganizând administrațiunea spirituală a bisericei. înființeză — statornicind în Sucéva lîngö curtea domnescă — și catedrala înaltului prelat allu țerei, înzestrându-o cu moșii și sate, și, totu cu acéstă ocaziune, pe lîngö mitropoliții de Sucéva și Romanu, mai fondéază și episcopatul de Rădăuți, determinând fiecării eparchii județele salle.

Dar complectarea reorganizării definitive a bisericei române, credem a fi făcută în a doua jumătate a acestui secolu, în urmarea adică a corespondenței lui Stefan cellu mare — în 1456 — cu Doroteu allu primei justiniane (Ochrida), allu Bulgarilor, Sêrbilor, allu părților de miază-nópte, ș. c. l., arhiepiscpu; de óre-ce printr'ênsa se probéază cö principatele nóstre au dobîndit deslegarea d'ași alege elle mitropoliți *dupö legiuitele pravile și dupö institutiunea sântilor pârînti*, efectuând punerea mâinelor prin episcopii locali în unire cu mitropolitul din Têrra-

românească, pentru cellu din Moldavia, și cu allu acestia pentru cellu din Țerra-românească, mai cu sémă cò archiepiscopul Ochridei, din ordinul sultanului își a strămutat reședința în Constantinopole ênsuși în acestu timpu. Deci constatând din celle coprinse în cartea archiepiscopului Ochridei cu anul 1456, autocefalia bisericilor române, trecem la celle petrecute în Țerra-românească în această a doua jumătate a acestui secolu.

În adunarea generală a Țerei-românești din 1496, Radu cellu mare, regulând pozițiunea mitropolitului Olteniei în condițiunea de episcopu și chiriarchu allu Râmnicului și noului Severin, ca și aceea a mitropolitului din stânga Oltului în condiția de archimitropolit, și fondând episcopatul Buzăului despre care pe la începutul secolului următoru se vede figurând prin chrisobuli și numele acestui episcopu allu Buzăului — adoptă și ellu aședemântul care regulază personalul bisericei române despre care vorbescu cronicile.

Êcò acestu aședemântu :

Mitropoliții se alegu de domnitoru, episcopi și boieri, îndată ce tronul archiepiscopalu remâne vacantu. Candidații se propunu dintre episcopi și egumenii monăstirilor, având ânteietatea la Moldavia, episcopul de Romanu, iar la Țerra-românească cellu de Râmnicu. După effectuarea allegerii și aceea a *punerii mâinilor* a trei episcopi, domnitorul da îndată noului ales cârja păstoriei, și ilu trimetea la catedrala mitropolitană cu gardă de onóre în trăsura domniască și însoțit de marele logofétu spre a'lu instala.

Archiepiscopii țerrilor române ocupă în biserica orientală ua pozițiune escepțională, ceace alți mitropoliți nu o au. Ei, de și nu se întituléză *patriarchi*, dar nu sunt supuși nici unui din patriarchi, còci de și lua pînă la ua vreme *bine-cuvântarea* dela patriarchul Ochridénu, dar nu se putea nici alege nici destitui de acesta. Ei avea ace-

eași libertate de acțiune în biserica română ca și ceilalți patriarhi în bisericile lor respective.

Episcopii se făcea prin scirea domnitorului, alegerea mitropolitului și a boierilor; se hirotonisia arhieriei — de nu era — de către mitropolitul; iar domnitorul îi da cărja păstoriei, pentru eparchia văduvită pentru care se alesese.

Egumenii pe la mănăstiri, se orânduia de chiriarchul eparchiei respective și se presinta domnitorului prin marele logofetu.

Superiorii chinoviilor se alegea de comunitatea călugărilor, și iarăși prin marele logofetu se presinta domnitorului dela care își priimia întărirea.

Protoierei (potropopii) se afla în fie-care județu câte unul, orânduit și sub ascultarea chiriarchului eparchiei respective.

Preoții tuturilor bisericilor din ambele țărri române se chirotonisia totu de chiriarchul eparchiei în cercul căria se afla domiciliati, și in care își alesese biserica la care avea să serviască ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. I, p. 227; Istoria Moldo-română, p. 104 și 105; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 156; Tunnsli, *Ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 31. Fotino, *Ιστορία τῆς πᾶσι Δακίαις*, T. III, pagina 315.

Domnitorii ce s'au destins edificând monastiri. Mai mulți domnitori se distingu în acestu secolu prin clădirea de focarii religiose, cari încăldescu și astăzi pietatea creștină a némului românescu. Ast-fel in

Țerra-românescă:

Vlad-Mircea (dracul) fondéză Monăstirile Tîrșovul din Prahova și Glavaciocul din Vlașca.

Vlad-Vlad Țepeșu, fondéză în 1457 Mon. Snagovul din jud. Ilfov.

Radu-Vladu, fondéză Mon. Délul din județul Dimbovița în anul 1500;

Moldavia:

Pe timpul domnitorului Eliașu (1432) se edifică Mon. Pangarații;

Alesandru-Bogdan, domnitorul Moldaviei, edifică în anul 1452 Mon. Bistrița și Moldovița:

Alesandru, fiul lui Ștefan cellu mare edifică în anul 1472 Mon. Precista din Bacău;

Ștefan cellu mare fondéză în 1497 Mon. Taslău din județul Bacău;

Totu Ștefan cellu mare fondéză Mon. Putna din Bucovina, osebit de alte mai multe Mon. și biserici ¹⁾.

¹⁾ Letopisețele Moldaviei, T. I, p. 103 și 119.

Officii.

În secolul precedentu am descris numirile, drepturile, datoriile și competența cellor cinci înalți funcționari, consilieri ai domnitorului; într'acesta vom descrie denumirile și atribuțiunile altor asemenea înalți funcționari, numiți de Cantemir, boieri de clasa I-a.

Marele paharnicu. Acesta era purtătorul paharului domnescu; și la sărbători mari — când domnitorul mergea la biserică — ellu îi aducea prescura și vinul în paharu de argintu; asemenea și la ospete veșmântatu cu toga (caftanul), ellu oferia paharul cellu d'ânteu cu vinu domnitorului. Avea sub dânsul mai mulți păhărniceii, și lua parte la soluțiunea proceselor în tribunalul domnescu. Salariul său se compunea din folósele ce trăgea dela păhărniceii, dela căminărit și vinărit ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 7, 74.

Marele stolnicu. Aproxionarea cu celle de mâncare la bucătăria domniască era încredințată acestui funcționar. La ospete acesta dirigia și aședă mēsa domniască, și — veșmântatu cu toga (caftanul) — punea bucatele pe mēsă. Ellu avea sub dânsul mai mulți subalterni. Lua și ellu

parte la tribunalul domnesc ânsă fără semnu distinctiv. Emolumentele lui era în Țerra-românească venitul bălții Gréca, iar în Moldavia — pe lângă alte folóse — mai avea, ca și cellu din Țerra-românească, porțiunea otărită de bucate din bucătăria domnescă ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 7 și 74.

Marele armașu. Pe lângă funcțiunea militarăescă, acesta mai avea inspectoratul generalu allu penitențiarilor; dânsul efectua ver ce pedépsă otărită de tribunalul domnescu asupra criminalilor, și ver ce execuțiune capitală. Conservarea stindardelor țărrei era incredințată acestuia; sub a lui îngrijire se afla atât musica ostirii cât și cea domniască. Toți țiganii domnesci (ai statului) se afla sub a lui administrare; birul acestora și aurul strâns de dânsi de prin riuri la ellu se aduna; avea sub autoritatea lui mai mulți subalterni numiți armășei (lictori.) Semnul demnității lui era un busdugan de argintu. Ellu ca osténu era capul artileriei. Emolumentele lui consta din folósele ce avea dela hoți, dela țiganii statului, dela țiganii aurari, dela vătășii de temnițe, dela aurul ce 'lu da la curte, sal. ¹⁾.

¹⁾ Fotino, ἱστο. ἰα τῆς πάλαι Δακίας. T. III, p. 356 și 554.

Marele comisu. Acesta era îngrijitorul staulelor (grajdurilor) domnesci, precum și allu stavelor (ergheliilor) statului. Avea sub dânsul mai mulți comisei și pe rahtivanul. Dresul trăsurelor curții, îngrijirea de liveđile gospod (domnesci) și de fênul necesariu, era una din cele d'ântéiu datorii alle sale. Lua și ellu parte la soluțiunea proceselor la tribunalul domnescu. Emolumentele lui era folósele ce'i venia din chieltuelele pentru grajdurile domnesci, precum și din venitul dela satele comiseilor. Peste Milcovu ellu avea mari venituri de la morile depe riul Prutu ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 74 și 75.

Marele portaru (ușieru). Acesta avea sarcina d'a trimite

portărei spre executarea sentințelor tribunalului domnescu, relative la imobile și otărnicii. Totu ellu avea și pe aceea d'a merge spre întâmpinarea ver-cărui străin de distincțiune ce venia să întâlnească pe domnitoru. Ellu avea sub dânsul un al doilea și un allu treilea portaru și mai mulți alți portărei. Semnulu dregătoriei selle, când se înfățișa la domnitoru, era un buzduganu jumătate de argintu și jumătate de abanosu. Emulumentele lui era tacsele provenite dela executarea sentințelor relative la imobile ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 76.

Marele pitaru. Sarcina acestuia era să îngrijiască să fiă făina bună și de ajuns, și să se scotoțească pâine prospătă în toate Țările, atât pentru măsă domniască, câtu și pentru aceia ce priimia porțiuni de bucate dela curte ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 171.

Marele șetrar. Acesta avea în a lui păstrare corturile domnitorului și acelle ale statului; iără în expedițiuni — la domnitorii de peste Milcovu — acestu dregătoru funcționa ca prefectu de artilerie și totu ellu alegea și locul pentru așezarea castrelor ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 171. — Chrisobul ineditu cu anul 6950 (1442), Gherghița, allu lui Basarab Vv. și domnu, la moșiile Frânciseti, Isvorani, scl. (Mon. Snagovul); Tunusli, ιστορια της Βλαχίας, pag. 24 și 108.

Administrația justiției.

Tribunalul domnescu. Cei ce nu se mulțumia pe sentințele seu otăriri date de marele vornicu și administratorii de județe, despre a căroru competență am vorbit în secolul precedent, apela la tribunalul domnescu. Această înaltă instanță judiciară se compunea din domnitoru, mitropolitu, episcopi — când ei se afla în reședință — consiliul administrativ și din boierii cei mari exfuncționari. Ecă cum descrie Cantemir salonul seu pretoriul în care acestu tribunal își ținea ședințele.

„Este ua localitate anume destinată în mizlocul palatului domnescu. In acéstă sală la pãretele din fundu este tronul domnescu, și d'asupra acestuia ua icónă represintând imaginea lui Iisus christosu când apare la judecată; înaintea icónei ua candelă care arde neconținut. In partea d'a stînga care, după usul turcescu, la români încă se consideră mai de onóre, este scaunul mitropolitului după gradul său. In cea-l-altă parte de a drépta, la pãretele salei stau boierii mazili (exfuncționari). In mizlocu d'a drépta aprópe de domnu, stă spãtarul ținând spada domniască; ceva și mai depãrcioru — totu în partea dréptă — este marele postelnicu, în ordine cu mai mulți postelniceii. Iar alții, cari mai sunt necesarii în tribunal, precum aprođii și armășei, stau drept în față cu domnulu, ca acesta să 'i pótă vedea pe toți.“

Tribunalul acesta era atât de severu și imparțialu în cât ênsuși marele logofétu (marele canceleru), flă acusat măcar de un simplu țerran, când audia cõ i se strigă numele, îndată trebuia să se scóle dela locul său, și să stea d'a stînga țerranului, pînõ să se alégă și să se termine procesul dintre dênșii.

Procesele celle mai importante să cerceta și se rezolva față cu domnitorul, presidentele tribunalului. După terminarea cercetării și închiderea alegațiunilor, mitropolitul și toți cei-l-alți membri își spunea opiniunea chiar când ar fi știut cõ domnitorul este de uă altă opiniune, iar boierii exfuncționari numai atunci putea să vorbiască și să își spună opiniunea când îi întreba domnitorul. Procesele celle mici le lăsa asupra boierilor judicãtori, cari cercetându-le acasă la dênșii aducea sentința compusă după vederile lor, și déca ambele părți litigante se mulțumia pe judecata acellora, sentința avea aceeași putere ca și când ar fi fost pronunțată de tribunalul domnescu; dar când una din părți credea că i s'a făcut nedreptate, apela la domnitoru care, cercetând din nou procesul și incredin-

țându-se cō apelantul a fost năpăstuit de boierul judecătoru, mizlocind favóre, mită séu nesciință de legi, pedepsia aspru pe acellu boieru judecător, dar decă se vedea cō judecătorul a fost drept și nepărtinitoru în judecata lui, apelantul pe lîngò perderea procesului, se pedepsia încă cu bătaia, fiind cō ellu — numai din mîncărime de gîlcevă — a vătămatur onórea judecătorului și a adus defăimare autorității. În asemenea casu apelantul se mai oșindia încă a plăti duplu spesele de judecată părții adverse.

Procesele nu sta mult la tribunal, ci se termina în una și aceeași zi, séu dacă unele era mai complicate, să cerceta în două séu în trei ședințe și se pronunța sentința; căci afară de zilele postului cellui mare, domnitorul presida acestu tribunal de câte două și trei ori pe săptămână. Dar când ellu nu putea veni la tribunal, séu din cauză de bôlă or de alte affaceri, totu se ținea ședință de cei l-alți membri, cari — aședîndu-se fie-care în fotoliul séu — chiar așa ca și când domnitorul ar fi fost presinte — asculta și judica procesele; dar în acestu casu ei trimitea sentințele scrise la domnitoru, din preună cu un raportu despre totu decursul cauzei ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 108 și 109; Fotino ιστορία της páλατι Δακίας, T. III, p. 541.

Oare-care procedură. Din cele urmate la multe procese documentate, peste Milcovu, și din tradiția — la românii de dincóce de Milcovu — ne-am convins că la dovedirea resórelor de moșii, judecătorul trimis la fața locului aducea mortorii cari arêta rezorul moșiei — peste Milcovu, — cu ua brazdă în capu, iar dincóce de Milcovu — cu ua traistă cu pămînt pe capu, mărturisind pe trupurile și sufletele lor, cum stă rezorul cellu adevărat, dintre moșiile de prigonire, adăogînd — ca trupurile lor să n'aibă parte a se odihni în pămîntu de nu vor spune adevărul, — cum cō pămîntul ce pórtă pe capul lor este din moșia

cutare. Din acesta se înțelege că pământul a trebuit să fie luat din locul de prigonire.

Altă procedură. In lipsă de documente — tot la procese de imobile și patrimoniu — se cerea părții ce pornia acțiunea 6 ómeni buni (onești) de condiția sea soțială și secsul său, cari se numia jurați. Acestia avea datoria să jure că aretările lui Primus sunt adevărate, și Primus câștigă procesul. Dacă ânsă Secundus întempina afirmațiunea cellor 6 jurați ai lui Primus cu alți ai sei 12 jurați, procesul se câștiga de Secundus, remâind afirmațiunea cellor 6 jurați ai lui Primus fără nici ua valóre. Dacă ânsă Primus opunea afirmațiunii cellor 12 jurați ai lui Secundus, 24 de jurați, atunci remânea afirmațiunea cellor 12 jurați fără nici uă consecință juridică și Primus câștiga procesul. Dacă ânsă Secundus opunea cellor 24 de jurați ai lui Primus, 48 de jurați, procesul se câștiga de Secundus. Când ânsă or Primus or Secundus nu avea capacitatea a găsi jurători în modul și condițiunile mai sus descise, delegatul tribunalului domnesc, decă se afla cu acéstă sarcină la fața locului de prigonire, aștepta trei ñile pe partea căria incumba datoria d'a oppune jurați îndoitiți, și — după împlinirea lor — pornia la reședința unde își da raportul său de celle urmate împreună cu tóte celle-l-alte acte alle procesului către tribunalul domnescu, care și otăra ñioa spre a le pune în vederea domnitorului și cellor-l-alți membri ai acestui areopagu spre a decide și a da procesului soluția necesară, vestind tot de-uă-dată și pe părți pentru acea ñi.

Pedépsa calomniatorilor. Cellu ce se dovedia că a adus calomnia (hulă, clevetire) contra altuia, se pedepsia espunindu'lu mai multe ñile în *tèrgul-cucului* dela marginea orașului spre a se vedea de popul infamia efectuată de acellu omu contra concetățenului său.

Pedépsa rebelilor. Cellu ce ridica armă contra domni-

torului țării, turburând liniștea ei, se pedepsea cu pierderea vieții și confiscarea averii sale ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 24; Magasinul istoric, T. I, p. 206 și 210; chrisobul domnitorului Alexandru Mircea la moșia Chiseletul a Mon. Radu-Vodă; Hasdău, Archiva Istorică a României, T. I, P. I, p. 47 și 107; Chrisovul domnitorului Radu-Radu cu anul 7048 (1509), relativ la moșia Pîrscovul a Episcopiei Buzău.

Dreptul de preemțiune. În România străinii n'avea voie să cumpere ver un immobilu — moșia séu casă — fiind-có obiceiul pământului se opunea la efectuarea unei asemenea transacțiuni. Indigenii ênsuși nu putea să contracteze ver uă acuișițiune imobiliară, fără ca mai ântêiu rudele vîndătorului și vecinii immobilului de vîndut, să declare prin scris có ei nu sunt doritori d'a cumpêra acellu immobilu. La casu când transacțiunea se făcea fără scirea séu consimțimêntul rudelor de aprópe séu vecinilor immobilului, urmașii acestora avea dreptul să revendice un asemenea immobilu ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 37 și 182; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 131; Hasdău, Columna lui Traian, p. 324 (1877); Chrisobul lui Mihnea Alexandru domnitorul, cu anii 7087 (1575) dela satul Chiseletu allu Mon. Radu-Vodă.

Comerciu și industria.

Esportațiunea în țerrile române consta mai multu din produse, precum grâu, secară, ovêzu, meiu, cânepă, inu, lână, vinu, untu, miere, céră, pesce, sare, silitră, păcură, ș. c. l. Asemenea se mai esporta cantități însemnate de vite: caii cei renumiți ai Moldaviei era căutați nu numai de Poloni, dar ênsuși de Turci; oile nôstre era așa de renumite la Constantinopole pentru carnea lor cea dulce și ușoră la mistuit, în cât pe totu anul — dice Cantemir — se esporta peste 60000 oi numai din Moldovia pentru Constantinopole. Nu mai puțin esportu se făcea și cu boi, bivoli, porci, cu pei nelucrate de vite, cu pei de jderi, de vulpi și veverițe, precum și cu un însemnat material

de lemnărie pentru construcțiuni de case și corăbii, în orașele și porturile imperiului otomanu. Marfa de natura cellor de sus era oprit a se aduce în țerrile române; ba încă chiar pe aceea a postavului de care avém lipsă era oprit a se vinde cu un prețu mai ridicat de cât cellu corentu din Lembergu de unde elle se aducea.

Importațiunea se mărginea în prea puține obiecte. Genovesii ne procura pe lângă mărfurile coloniale, ferul, cositorul, s. c. l. Venetianii ne aducea sticlăria și oglindele; Florentinii — stofele numite floranțul și belicósa; iar Polonii — postavul, córdele de arcu, săbiile, plumbul, s. a. l.

Industria. Avém atunci nevoiă de prea puține obiecte din afară, fiind-că țerranca română era fabricantul tuturilor obiectelor necesarii vesmântării familiei salle: cu cânepa, inul și lâna vitelor salle, ea își căpătuia straiiele pentru toți ai casei. Pe culme — în casa țerreței române — se vedea iea ei cea măiestros lucrată cu propriile ei mâini, marama (probóda) ei cea transparentă, vênlicul (oprecul) cellu cusutu cu flori și fluturași, fota, zuvelca și trômbele de pînză. Ea confecționa cămașa, ițarii, ciórecii, mințénul, sumanul, zeghea și gheba soțului ei care — la rîndul lui — pe lângă industria agricolă, pe lângă știința d'a'și clădi casă, d'a'și face carru, plugu s. c. l., crescea vitele dela care avea lapte și lână, crescea albinele cari îi da mierea și céra. Țerranul din regiunea din mizlocul Țerreii — pe lângă lucrările agricole — se ocupa cu industria olăriei: străchină, cenace, tipsii, cane, ôle, urcióre, bårdace și borcane, era productu allu mâinilor lui depe timpulu iernei. Pioa țerranului din regiunile muntóse, da acea frumósă și trainică *dimiă* în patru ițe, albă ca zăpada și désă ca pellea. Dar *dogăria*: putine, bolobóce, fedeleșe, butii, cofe (donițe), nu era óre totu producțiuni a industriei țerranului românu? Dar velințele, covórele și osebite stofe de lână nu era óre și nu sunt și astă-di fructul industriei femeilor române, laice și căllugărițe? Nu

numai femeea română țerrancă, dar și cele din stratele de sus ale societății se distingea prin labórea și industria lor: jupănița, după ce și căpătuia familia cu straiile necesarii, confecționate sub nemijlocita ei veghiere, de copilele ei și femeile casei, se ocupa cu facerea acelor covóre și chilimuri, țesute și împletite cu atâta măestrie de gingașele ei mâini. Multe vesmênte bisericesci conservate prin monastiri și museele noastre, producțiuni ale acestor secole, probéză maiestrósa labóre a soțiilor vechilor noștri domni, a dómnelor și jupănitelor române. De aceea fabricantele străine și mai tóte obiectele de lúcsu, se uita cu jindu dela granița în țerrile române, fără să pótă a o trece, pentru cǎ domnitorii noștri — în aceste timpuri — avea putere să opriască la confini totu ceea-ce noi avém, totu ceea-ce ne vătăma, tótă marfa cea falșă a străinului cu care a inundat piețele și têrgurile noastre în timpul de față.

Nu numai atâta, dar virtuțile cellor doi domnitori, — Mircea-Radu și Alexandru cellu bunu — cari amêndoi aparțin mai multu acestui secolu, îi fă ea să creeze atare instituțiuni, în cât să protejeze și în viitor atât naționalitatea cât și interesele țerrilor ce era chiămați să administreze. Ast-fel găsimu instituțiunea cǎ numai românii avea dreptul a esercita în țerră negoțul cu amênuntulu, precum vândarea de pâine, carne, vinu, rachiu, miere, céră, etc., fiind liberi străinii a vinde numai cu ridicata (en gros) și asta după ce își vor rěfui tacsele vamale pentru marfa ce aduceau, și și vor fi fost dobândit permisiunea d'a deschide prăvăliă (dughénă). Ba încă, în urmarea vechiului aședémentu, era defens străinului d'a se căsători cu româncă, de și românii erau liberi a contracta căsătorii cu fetele străinilor, datină consacrată și prin alte ulterióre documente. Și cu tóte cǎ dreptul de preemțiune era uastavilă destul de puternică d'a putea străinii să cumpere vre un immobil în țerră, suveranii români nu se oste-

niau — prin osebite acte publice — a trage atențiunea cui se cuvenia asupra *legii cellei bătrâne* (sic) care opria, sub pedepsă de spînzurare, pe judani, armeni și greci dela cumpărarea de imobile, spuind limpede că străinii sunt liberi numai a lua cu chiriă locuri și case dela români, iar călcând legea să se denunțe spre a'și priimi pedepsa spînzurării. ¹⁾

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 57, 132; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 131; Magazinul istoricu, T. II, p. 177; Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 172; Chronica lui Ión Neculcea, Tratatul lui Cantemir cu Petru cellu mare allu Rusiei; Melchisedecu, Istoria Romanului (urbea) p. 37.

Instrucțiunea publică.

De óre-ce limba oficială ca și aceea a bisericei — în ambele țërrî surori — pînă cõtre mizlocul secolului allu XVII, nu era decăt cea slavonă, urma negreșit să fiă scõle de acéstă limbă în țërrile române, cõci fără ființa unor asemenea aședemênte, și bise:icile și canceleriile autorităților publice trebuia să fiă închise. Cum cõ a esistat din cea mai adîncă vechime atare scoli, se afirmă acésta atăt de Tunusli cât și de ua mulțime de chrisóve, đicênd așa: „și s'a scris acestu chrisobul allu nostru de cutare, dascãlu de limba slavonă, în slăvita cetate Tirgoviște séu Sucéva.“ De aceea, nici fii boerilor nu învăța mai obicînuitu altă limbă de cât cea slavonă, în care după ce se deprindea a citi — fiind cõ în acéstă limbă nu putea să studieze vre ua sciință alta — trebuia să învețe de rostu *orologiul* (céslovul), *octoihul* și *psaltirea*. După care li se esplica *evangeliul*, *faptele apostolilor*, *pentateucul* séu celle cinci cărți alle lui Moisi și celle l'alte cărți din testamentul vechiu, dar acestea fõrte raru; căci scopul era să pricépă ceva din bibliă. Tot acestea le învăța și ficele boierilor, cu scopu ca să se deprindă cellu puțin a citi și a scrie cu atăt mai bine în limba maternă. Și era lucru rar, să învețe cine-va limba acésta prin gramatica ei, pentru cõ se găsia ane-

voia uă grămatică care să trateze acéstă limbă. Cantemir dela care împrumutăm acestea — abia a aflat ființa unei asemenea grămatici, numită a lui Masimu Critanul, care și acésta numai uă singură dată s'a tipărit la Moscua. Dar educațiunea filor de boieri nu se mărginea numai la învățătura de carte, ci ei se mai ocupa cu dobindirea cunoscinței căllăritului, cu esercițiul cu sulita la halca, cu acella allu nemeririi cu săgéta la țintă, precum și cu or-ce deprinderi cari învirtoședă corpul, dă elasticitate membrilor lui și 'i desvóltă puterile musculare, cu un cuvântu — cu or-ce esercițiuni cari complectă cualitățile necesarii osténului ¹⁾.

¹⁾ Tunusli, *Ιστορία της Βλαχίας*, p. 82; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 170; *Istoria Moldo-română*, p. 251.

Domnitorii ce s'au distins în apărarea onó- rii, drepturilor și teritoriului țării lor.

Vlad-Vlad Țepeșu. Acestu domnitoru care gonise în tómnă anului 1456 pe Vladislav Danu dupe tronul Țării-românesci, ocupând ellu tronul părintescu cu ajutoru turcescu, datu lui de Mahomet II, vėdėnd, pe de uă parte, învingerile efectuate de acestu concuerant; iar pe de alta, pirotela, perfidia și nici uă garanția de a putea conta pe amicia și ajutorul regilor, vecinii săi; după un consiliu ținut cu mitropolitul și boierii săi, trimite la Pórtă ambasadori cu instrucțiuni și daruri, ca să reguleze cu dēnsa uă alianță scrisă, profitând de ocasiunea când Turcii se afla serbând victoriile și trofeele aduse de Mahometu cu înturnarea sa din espedițiunea ce făcuse în Peloponesu și Illiria.

Tractatul se încheiă. Punem aici coprinderea lui :

„Țerra-românescă se va bucura de protecțiunea Porții otomane plătindui pe totu anul câte Țece mii galbeni. Turcii să nu se amestece nici cum în administrațiunea

Țării-romănesci, nici să aibe proprietăți, nici să se așede într'ênsa.

Domnul are deplină putere a declara resbel și a încheia pace cu vecinii, când va voi, având dreptul de viață și mörte asupra supușilor săi.

Căți creștini se vor turci în Turcia și apoi inturnându-se în țerră vor îmbrățișa iarö creștinismul, să fie ne-superați și să nu se pötă cere în dërët.

Români ce vor merge în Turcia pentru afaceri, să nu fiă superați nici pentru dăjdii nici pentru portul lor.

Domnitorii să se alégă — ca și pînö acum — de mitropolit, episcopi și boieri.

Daca un turcu va avea judicată cu vreun romănu, judicata să se caute la tribunalul domnescu dupe obiceiul locului, și decisiunea tribunalului să fiă respectată.

Turci ce vor veni în țerră pentru comerțu, vor fi datori să arate de unde și din ce locu sunt; și dupö ce vor cumpara séu vor vinde marfa cu ridicata (en gros) numai în politii (urbi) iar nu și în alte locuri, se vor înturna fără întârziere îndërëtu.

Turcii comercianți nu vor fi liberi a lua nici servitori nici servitöre dintre romăni, nici să'și facă gémiă pe teritoriul romănescu.

Igzar-firman să nu se dea nici unuia din pämënteni dupö vre uă plângere, și nici un romănu nu va putea fi ridicatu séu dus de aici (din țerră) la Constantinopole séu la o altă judecătörie turcescă. ¹⁾ 1460.

¹⁾ Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 128; Wilkinson, *Tableau historique dela Moldavie et dela Valiaquie*, edit 1821, p. 18.

Aceste stipulațiuni cari forméză autonomia Țării-romănesci, se găsescu äncö în diferite acte, precum hatiserifuri, firmane, hatihumaiuri, date la osebite ocasiuni și cari se pot vedea în chronica repositului Fotino, T. III, p. 369.

Vlad-Vlad Țepeșu și Mahomet II. Cu toate că Vlad-Vlad Țepeșu a încheiat acest tractat, dar cunoscând lăcomia de bani a Turcilor — s'a pus pe lucru. Ast-fel ellu reorganizază atât garda domniască cât și oștirea: subordinează căpitanii sub comanda unor noi șefi numiți stratornici (generali), — căpatuiesce oștirea cu muniții, tunuri și puști, mărește cantitatea oștirii în cât numai numărul călărilor se suia — după cum spune Chalcocondila — la 10,000 călări, afară de numărul pedestrimii care, considerând instituțiunea oștirii creată de moșul său — pe care am descris în secolul precedentu — credem că ea trebuia să se suiă la mai mult de cât întreit ca aceea a călărilor. Ast-fel când Turcii au început a face cereri de bani peste suma regulată prin tractat, Vlad-Vlad Țepeșu rîde de ambasadorii sultanului, și acesta infuriat pornesce el însuși contra lui Țepeșu cu mai bine de 150,000 de turci, în primăvara anului 1462. Vlad-Vlad Țepeșu ilu întempină la vadurile Dunării, și atât la trecerea turcilor dincóce de acestu fluviu, cât și la înaintarea lor spre Târgovește — prin păduri și locuri strimte — îi distruge — cum spune un martor ocularu — mai la ua sută de mii de turci. Cu atâta zel și iscusință, domnitorul acesta 'și a apărat țerra și dreptul său. Apoi trădat de ai săi fuge în Transilvania.

Stefanu cellu mare allu Moldaviei — alle cărui talente militare fiind ecuale cu mărêța lui cugetare în efectuarea unirii naționale — cum s'a suit pe tronul părintescu își organizează oștirea și o îmbunătățește înzestrându cu tunuri și puști (sinețe).

La 1465, cetatea Chilia, pe care Turcii o luase de la Radu cellu frumos, cade sub puterea neînvinsă a lui Ștefanu, împingând de o cam dată confinii Moldaviei pînă la Milcov. La 1467, dând acea faimosă frecătură lui Mateiașu Corvinul — la Baia — de unde acestu român rene-gatu și rege allu Ungurilor abia scăpă cu trei rane în spate, concuistă parte din Transilvania cu cetățile Ciceul

și Cetatea de baltă. — La 1475, genariu 17, Stefanu distruge oștirea lui Mahometu II de 120,000 turci, comandată de eunuhul Soliman-pașa și de Ali-begu, la lacul Rahova pe fluviul Birlad; bate pe Radu cellu frumos, domnitorul Țării-romănesci, aliatul Turcilor, încorporează această țară cu Moldavia însărcinând pe locotenentul său, Vintilă, cu administrațiunea ei, sevîrșind aceste fapte mari de arme numai cu 40.000 luptători. La 1476, Iuliu 25 se bate cu Mahometu II la Vallea-albă (Resboieni), dar lovit de odată de trei părți: despre apus de Munteni, despre sud de Turci și despre răsărit de Tătari, și așteptând în zadar sosirea ajutoarelor promise de aliații săi (regele Poloniei și allu Ungariei), dă ordin de retragere lăsând câmpul bătăiei în mâna inemicilor. Cu toate acestea, Mahometu, găsind căduți pe câmpul de luptă peste 30.000 turci, iar români moldoveni numai 200, se returnă iute în țară sa jefuind și ardând în totu drumul său spre Dunăre, fără a fi scutit de scărmanările și hărțuirile ce i făcea Stefan urmăridu'lu. La 1497, Stefan distrughând — la 26 Octomvre — oștirea lui Ión Albert, regele Poloniei, în număr de 80 mii luptători, mai întâiu la Cotnar, apoi în pădurile Bucovinei, încorporează ținutul Pocuția cu teritoriul Moldaviei.

La atare fapte strălucite, polonul Mateiu Miechowski, cu totă durerea sea pentru nenorocirea regelui Albertu, nu putu să se stăpîniască d'a nu striga și d'a nu chiăma atențiunea secolilor viitori asupra mărețelor fapte ale eroului român; „*O Stefane! bărbatu minunatu și victoriosu, care singur dintre toți prinții secolului nostru, putuși câștiga asupra Turcilor ua victoriă atât de măreță!*”

Dar memoria lui Stefan nu este scumpă Românilor pentru celle 38 de bătălii câștigate cu legiunile sale contra Turcilor, Ungurilor, Polonilor, Tătărilor și egoistului Radu cellu frumos, aliatul turcilor, nu. Faptul capital

de care numele lui Stefan va fi în veci nedeslipit, este începutul esecutării a vechiul proiectu de unire a tutu-lor Românilor din regiunile dacice, sub sceptrul său, prin aneșarea Țării-românești și a regiunilor resăritene alle Transilvaniei, administrate mai mult sau mai puțin timpu de Stefan prin locotenenți săi. Și lucru demnu de atențiunea ómenilor serioși: mai nu există probe cõ românii din Dacia au iubit concuistele pentru concuiste, negăsind în chronicarii noștri de cât lupte pentru conservarea pãmântului lor sãu pentru revedincarea cellor-l-alte provinți dacice usurpate de străini, ceea ce se va vedea și în secolii viitori ¹⁾.

¹⁾ Hasdãu, Archiva istoricã a României, T. I, P. I, p. 7; Șincai, Chronica Românilor, T. II, p. 37; Hasdãu, Archiva istoricã a României, T. I, P. II, p. 8, 41, 42, 44 și 45.

Datine.

Clopotul la vite. Ca să nu se deóchiã caii, boii și oile de ochiul cellu rãu, țãrranul român u atãrnã un clopotu de ghãtu vitei pe care voiesce a o feri de deochiu. Dar la turme s'allege și se atãrnã clopotul la animalul cellu mai frumosu pe care ilu face să mãrgã totu d'auna înainte turmei. Astfel vede cineva la ua cirãdã de boi, cãte un bou mare bine fãcut, frumos, cu clopotul de ghãtu, merghãnd inaintea cirãdii; la oi asemenea cãte un berbec - destins prin mãrimea și frumusețea lui - conducãnd turma; asemenea, și la capre cãte un țãpu. Dar când într'acestea nu se gãsește un atare distinsu animalu, clopotul se pune unui asinu care e pus a mãrge inaintea turmei ca ochiul cellu rãu ațintãnduse asupra acestui animalu să feriascã turma de deochiu.

Bradul la nunți. Datina de a pune cãte o cracã cu frunzã verde la porțile mirelui fiind fõrte vechiã, s'a pãstrat și se pãstrãzã și astãzi în Dacia, cu singura osebire cõ țãrranii ne avãnd în aceste regiuni altu arbore verde pe timpul iernei, în care se contractãzã mai multu cãsãtoriile, de

cât *bradul*, își cumpără un puiu séu doi de bradu și ilu înfigu la stîlpul porții mirelui, fără care — spunu ei — căsătoria nu pôte fi fericită. De aceea se ducu în depărtare de mai multe postii pentru a face ua asemenea acuisițiune, privită de dênșii ca ogurul cellu mai de căpetenieă în traiul cellu bunu și prosperarea casei ce întemeiază.

Banul ursitorilor și banul vameșului. Țerranul românu și ênsuși tîrgovețul are datina ca îndată dupö nascerea unui copilu — puindu'l móșa în albiă să'lu scalde — să arunce într'ênsa tatăl noului născut un banu séu ua monedă óre-care mai multu séu mai puțin prețiosă, dupö starea și mijlócele părinților, ca să'i fiă — dîcu ei — ursitorile (destinul) în de bine, să aibă ellu (pruncul) berechetu și parte de bani în cursul vieței lui. — La morți, românii légă de degetul cellu micu allu mortului un banu, ua monedă cât de mică, ca să aibă — cum credu ei — cu ce plăti mortul vama la trecerea rîului în drumul ce face la locul de repaos — raiul — gătit cellor aleși. Dar cari sunt cei aleși? întrebaiu eu pe un bêtîranu din județul Prahova, care îmi comunicö cö și în acellu județu esistă acéstă datină. Aceia, domnule — îmi dîse ellu — cari au făcut bine în viața lor, cari au pus peptu în apărarea țîrrei de vrăjmașii ce au călcato, stricându'i legile și răpîndune noă vitile și bucate. . . . cei aleși sunt aceia cari ne au scăpat și ne vor scăpa de asupririle și jugul străinilor — îmi dîse bêtîranul — adăoghênd, după ua scurtă pausă, cu întristare: mulți chiămați, puținii aleși!

Marțile și joile dupö paști. Țerranul românu a conservatu obiceiul din cea mai adîncă vechime d'a serba *marțile* și *joile* în cursul cellor noë septemâni ce urméză dupö paști. Celle noë *marți* le țînu ei pentru serbători ca să fiă feriți de năvălirile de oști străine, de resmirițe și resbele; iarö *joile* — ca să nu li se bată holdele de grindină (piatră) și trăsnete, ca să aibă plóiă la timpu țîrrinele de bucate (pâini). Datina acésta pe care țîrranul o respectă

și astăzi cu multă îngrijire, este atât de înrădăcinată în memoria lui, în cât or-ce povață și ênsuși opunerea amenințătoare a preotului din satul său d'a nu o serba, rămâne fără efect, și nu îl poți face — or ce i'ai spune — d'a nu celebra aceste ȕille. Din contră le respectă ca și pe sêrbătorile duminicelor. De îl întrebi pentru ce ellu ține atât de multu la serbarea acestor ȕille, respunde cõ așa a pomenit de la străbunii sêi.

Callu domnescu. Ver când ua moșiă trecea în posesiunea altei persõne prin donațiune său cumpărătoare, proprietarul cellu nou, dorind a'și asigura ua posesiune pacinică asupra acestui objectu, trebuia să scõță ua carte domniască de posesiune, pentru care plătia tacsă un callu cõtre domnitoru. Asemenea tacsă, represintată prin atare patru pedu, dau domnitorilor atât boierii cât și mõnăstirile — când se suia pe tronu domnitoru nou și elle ceréu prenoirea chrisobulelor de posesiune, — său când li se da ver un chrisobul de scutelă de dăjdii pentru bucatele de pe moșiile lor. Acestu usu afirmatu prin acte, âncõ din acestu secolu, se găsesce conservat în secolii următori, pînõ cõtre finele secolului allu XVIII-lea. Și fiind cõ boierii și Mõnăstirile era marii proprietari ai acestor țêrri, tacsă acêsta viiă „callu domnescu“ era mai numai în sarcina acestoru douê specii de proprietari. Inceputul acestei datine cată să fiă ceva mai vechiu de cât din epoca ce ne ocupă, noi ânsê am pus'o în secolul în care am găsit cellu d'ântêiu documentu ce face mențiune despre esistența ei ¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 37; id. T. I, P. II, p. 27; Teulescu, Archiva română, p. 91; Hasdêu, Columna lui Traian, 1876, p. 38.

Veniturile României.

1. Vămile. Vama era de douê specii: vama mare și vama mică. Vama mare se numia atunci când ea se lua de pe specificata valóre a mărfurilor coprinse în carru, comform tarifelor de esportu și importu ce vom vedea mai jos.

Vama mică — când se lua vama de carru, plătinduse pentru un carru cu marfă 12 groși fără a se scotoci în carru și numai după declarațiunea posesorului mărfii, că nu e marfă din cea oprită a se esporta și importa și că o descarcă în târgul cutare.

Din chrisobulii lui Moisi Vladislav VV. domnitoru allu Țării-românesci, și a lui Alecsandru cellu bunu allu Moldaviei, relativ cellu d'ântăiu la vama Calafatului; cellu d'allu doilea regulând în genere vămile, putem statua următoarea tarifă, pentru diferite obiecte de esportu și importu din acestu secolu, cum urmază:

a) *Esportul.*

Pentru un callu, tacsă de aspri	6
" " bou, " " " 	3
" " vacă, " " " 	2
" două oi, " " " 	1
" un sacu cu grâu, tacsă de aspri	2
" ua butia cu vinu, " " " 	20
Ua sută bolovani sare, trei bolovani vamă	
Dece porci, tacsă de groși	1
Ua sută piei de vererită, groși	1
" " " " vulpe, " 	10
" " " " oia, " 	4
" " " " mielu, " 	2
" " " " bou, " 	15

b) *Importul.*

De la postavu, pelliă, corde de arcu, săbii, cuțite, cose, sape, obiecte de cositoru, fere de plugu, paloșe etc., se lua vamă trei groși de la un obiectu de valorea unei grivne. Pentru marfa genovesă, precum mătase, piperu, camhă (ștofă aurită), tebencă (mătăsăria), tămâia, scortişoră, vinu grecescu, etc., tarifa era trei groși de la un obiectu de valorea unei grivne.

În toate târgurile se plătea osebită vamă când intra marfa în coprinsul lor.

Administratorul vămilor în ambele țări române, se numia *vameșu*; dar acesta numai atunci își esercita sar-

cina sa — prin mai mulți subalterni — când vămile în genere séu parte din elle remânea nearendate.

II. *Imposite*. Pe lîngö dăjdiile din secolul trecut: birul séu ilişu (ca la 80 de bani de casă séu fumu cum se đicea atunci), đecima de la oi, porci, cêră, miere, [de la grău (gălêta), vinuritul, carrul de fên, carrul de cărat, callul de poste, omul de óste (la oştirea permanentă), omul de serviciu la cetăți (salahoritul), mai găsim într'acestu secolu și următórele: *posadu* (provisiuni pentru cetăți) și *decima vinului de la cărcime* ¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 31, 131, 7, 153, 102 și 104; idem T. I, P. II, p. 172, 6; chrisobul inedit allu lui Vlad-Mircea în anul 6949 (1441), la satul Frânghisescii allu Mon. Clavaciocul.

Domnitorii ce au bătut monedă.

Moldavia.	Țerra-Românescă.
Alesandrù cell bun 1400 — 33	Radu Mircea . . . 1419 — 20
Iliășu 1433 — 34	Vladu Dracu . . . 1431 — 45
„ Ștefan . . . 1435 — 42	„ Tepeș 1456 — 65; 1477 — 99
Bogdan 1454 — 55	„ V-lea . . . 1479 — 92
Petru Aron 1456 — 58	
Ștefan cel mare ¹⁾ 1458 — 504	

¹⁾ Hasdêu, Columna lui Traian, anul 1876, p. 45; Tabelu Boliacu, Nr. 102.

Unități de măsură.

I. De monede:

- Groșu*, monedă mică de aramă în usu peste Milcovu.
- Aspru*, monedă mică de argintu turcescă. Un aspru în timpurile mai noi se đicea para și prețuia trei bani.
- Grivna* (grivenik), monedă polonă, astăzi rusescă, de uă valóre de đece copeki.

II. De greutăți:

- Cântarul*, unitate de măsură de greutate.
- Maja*. idem ¹⁾

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 114, 116, 130 și 6; Agenda de grads magasins du Louvre, Paris 1881, p. 64.

SECOLUL XVI.

Cellu ce iubesce limba străină mai multu de cât sunetele cele dulci alle limbei mamei salle, unul ca acela nu este demnu de numele de omu.

(Herder).

SUMARIU.

Officii: marele vornicu de țerra de sus și marele vornicu de țerra de jos—marele hatman—marele clucer—marele jicniceru—marele medelniceru—marele cămărașu—marele căminaru—marele vameșu—Aga.—Domnitorii ce s'au distinsu în apărarea intereselor țerreii lor: Tractatul de pace dintre domnitorul Moldaviei. Bogdan Stefan și regele Poloniei Sigismund.—Tractatul de alianță a lui Bogdan-Stefan cu Turcii—Tractatul de justiție internațională între Stefan Bogdanu cellu june allu Moldaviei și Sigismund regele Poloniei—Petru Rareșu—Ion Stefan—Mihail cellu mare.—Armata: îmbunătățirea oștirii—concentrarea de trupe—drapelul oștirii.—Puterea spirituală—Domnitorii ce s'au distinsu edifi. când monăstiri.—Limba română—Arta tipografiei—Fabrica de hârtia.—Spitale și ospicii.—Comerciul romănu—Protecțiunea comerțului romănu.—Proprietatea foncieră rurală.—Sigillul domnescu.—Datine: Frăția de cruce—Crestarea la nasu.—Imposite.—Domnitorii ce au bătut monedă.—Unități de măsură.

Officii.

In secolul allu XIV am descris atribuțiunile cellor cinci consilieri ai domnitorului, în secolul allu XV—attri-

buțiunile boierilor de clasa I; în acesta — de care ne ocupăm — vom adăoga câte-va denumiri ce se mai găsescu figurând prin actele publice și ênsuși prin chronicele noastre, de ôre-ce figuranții facu parte totu din clasa I a boierilor mari.

Vornicu de țerra de susu și vornicu de țerra de josu. În locu de un mare vornicu, la Moldavia, se găsește înființați pe la finele acestui secolu doi mari vornici: unul de țerra de sus și altul de țerra de jos. Cellu d'ântêiu, își esercita atribuțiunile sêlle numai în țerra de sus, adică dela Iași pînă la Hotin, Cerneuți și Soroca, avênd pentru emolumente venitul județului Dorohoiu; cellu d'allu doilea funcționa dela Iași și pînă la Dunăre și Nistru, avênd pentru emolumente venitul județului Birlad ¹⁾.

¹⁾ Cogălnicenu, *Leatopisețele țerrei Moldaviei*, T. I, p. 209; Hasdêu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 158.

Marele Hatman. Demnitatea de „mare hatmanu“ se intruduse în Moldavia cõtre finele acestui secolu, luând'o dela Poloni. Ca să põtă marele hatmanu lua parte la lucrările tribunalului domnescu, s'a dat acestui domnitor purcălabia Sucevei. Ellu ca șefu allu oștirii — judica pe toți militarii de or-ce armă. În ședințele tribunalului domnescu, ellu purta un baston roșu împletit cu sîrmă de aur, iar în fruntea armatei — un buzdugan. Cu inovația acêsta, marele spătar allu Moldaviei a rēmas numai cu atribuția d'a purta la solemnități la brațul stîngu coróna domniască și sabia domnitorului pe umărul din acêstă parte, în mâna dréptă scepstrul regal ¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 144.

Marele cluceru (chielaru). Dupõ atribuțiunile funcțiunii ce esercita, demnitarul acesta s'ar putea numi astă-đi: *marele intendentu generalu allu oștirii*. Datoria lui era ca cu banii ce priimia din tesaurul publicu, să îngrijiască de aprovisionarea oștirii, atât în timpu de pace cât și în

cellu de resbelu precum și de darea la timpu a merticului. Retribuțiunea lui se compunea atât din folosul ce trăgea dela distribuțiunea provisiunilor destinate corpurilor, cât și din acelea ce 'i remânea dela cumpărarea meiului și grâului. Lua și ellu parte la lucrările boierilor mari (veliți) fără vre un semnu distinctivu allu demnității sélle ¹⁾.

¹⁾ Chrisobul domnitorului Mihnea Alexandru către satul Chiselettul allu Mon. Radu-Vodă, cu anul 7087 (1575); Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 40.

Marele jicniceru séu marele magasinaru. Ellu strîngea din țerră grâul necesariu, pentru usul domnitorului, și îngrijea ca să se pună în magasiile publice. Ellu era în Țerra-românescă, sub ascultarea marelui Cluceru ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 3.

Marele Medelniceru. Acesta asista la ospete și la masa domniască, scoțînd bucate pe taleru atât domnitorului cât și óspeților sêi, vesmîntat ânsă cu toga cu flori și încinsu cu un briu de stofă de mătase roșiă; mai avea sub dînsul și alți subalterni, cari turna apă óspeților domnesci la trebuință ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 157.

Marele cămărașu. Când ocnele remânea din împregiurări, nearendate, acestu funcționaru le căuta, ellu aduna venitul și ilu trimitea la cămară ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 37.

Marele căminaru. Acesta aduna dicîma dela céră din țerră.

Marele Vameșu. Când venitul vămilor nu se putea vinde, spre a se strînge de vre un antreprenor, marele vameșu efectua strîngerea lui prin subalternii sêi.

Câte trei acești din urmă funcționari, fiind ocupați cu adunarea veniturilor cămării, care privia pe domnitor, iar nu

pe tesaurul publicu, n'avea scaun la tribunalul domnescu.

Tóte funcțiunile descrise în secolii precedenți și într'aceasta, și cari în fond sunt identice în ambele aceste țărri, au fie-care câte două și trei funcțiuni boieresci subordonate.

Către finele acestui secolu, găsim încă un titlu de înaltu funcționar u împrumutat — cum se vede — dela Turci :

Aga séu cum am dice prefectul poliției avea inspecțiunea asupra sergenților de poliția din reședință ; ellu era în același timpu capul oștirii pedestrașe în garnisóna din reședință. Liniștea pieței, ficsarea prețului objectelor de mâncare, privighiarea stradelor (podurilor de lemn) era în sarcina acestui demnitaru, remăind căpitanul de dorobanți care ocupa aceste funcțiuni înaintea înființării *agăi*, ca un locotenent allu séu ¹⁾.

¹⁾ Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 41, 42 și 44; Hasdeu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 169 și 170; Fotino, *ιστορία της πάλαι Δακίας*, T. III, p. 502; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 83.

Domnitorii ce s'au distins în apărarea intereselor țărrei lor.

Tractatul de pace dintre domnitorul Bogdan-Stefan allu Moldaviei și între Sigismund regele Poloniei. Refusul Elisabetei, surora regelui Sigismund allu Poloniei, d'a lua în căsătorie pe Bogdan-Stefan, domnul Moldaviei, și pretențiunea lui Sigismund d'a revendica Pocuția, cucerită încă de mai nainte de marele Stefan, au adus între ambele state vecine un resbelu care a făcut ca amândoué să suferé mai multe rele și nenorociri un timpu îndelungatu. Și fiind-có ambele principate era bulevardul Poloniei și Ungariei despre Turci, cum afirmă chronicarii Fotino și Gorschi, Vladislav — regele Ungariei — și a pus tótă mizlocirea, îndemnul și stăruința còtre ambele părți ca să se facă pace, de óre-ce se slăbise amândoué prin lupte în profitul Turcului și în dauna creștinătății. Astfel la 10 Martiu, anul 1510, se încheiă tractatul de pace

între ambii acești beligeranți, pe un picior de uă perfectă reciprocitate, în care — într'alte — se garantéză libertatea comercianților români și poloni, d'a trece reciproc în aceste state cu negoțul lor, plătind vamă după legile respectivelor țării și regulând totu-uă-dată și modul soluțiunii aver-ce prigonire ivită între supușii ambelor state vecine. Tractatul acesta prin art. . . . lasă cestiunea Pocuției, s'o resolve cum va găsi cu calle regele Ungariei, Vladislav, mizlocitorul efectuării acestei păci, care — după cum se putea prevedea — contra protestărilor salle, cō va fi just în aprecierile salle, a dat soluțiunea sa de arbitru în favoarea fratelui său Sigismund, și astfel Pocuția a ramas Poloniei pentru totu-d'a-una ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 62; Hasdēu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. II, p. 185 și 186.

Tractatul de alianță a lui Bogdan-Stefan cu Turcii. Pe la începutul acestui secolu, Bogdan-Stefan — domnitorul Moldaviei — vedēnd necurmatele lupte dintre Români și Poloni, vedēnd reaoa credință a Ungurilor ca statu vecin cu statul român, în resbelele ce tatăl său a susținut contra Turcilor, vedēnd consiliul datu lui de tatălu său pe patul morții, chiamă boierii și clerul (inteliginta țării d'atunci) și le pune înainte următoarele două propuneri: 1° Putea-vom păstra — le duse ellu — suveranitatea și integritatea țării noastre (Moldavia), cu mizlócele noastre atât de împuținată? 2° Este absolutu necesaru astă-đi, este obligatoriu pentru mine a esecuta voința tatălui meu, declarată pe patul său de mórte, de a recunósce supremația Porții otomane și a încheia alianță cu dēnsa în neșce condiții ce ne-ar conserva moșia (Patria) părintéscă de călcările unor vecini, pe cari străbunii și părinții noștri le-au respinsu numai cu puterea? — Da, respunse consiliul, s'o facem ca să ne putem odihni d'acești vecini adesea supērători, cō țerra e mică și nu póte să lupte și cu Polonii și cu Ungurii

și cu Turcii." Și așa, Bogdan-Stefan trimise cu instrucțiuni scrise uă deputațiune, condusă de Teutul, vel logofētu, care să trateze cu sultanul Baiazet II spre încheierea acestei alianțe.

Tractatul se încheiă cu următoarele condițiuni :

- „1. Pórta cunósce pe Moldavia de pămēntu liber și nesupus.
2. Legea creștină care se ține în Moldavia, nu va fi nici odinióră călcată séu turburată, avēnd populus ei, bisericile sēlle libere ca și mai nainte.
3. Pórta se obligă d'a apăra pe Moldavia de toți cei ce ar putea să o calce, păzindu-o în starea întru care a fost mai nainte, fără a i se face vre ua nelegiuire, séu să sufere ca să i se facă vre odinióră cea mai mică desbinare séu despărțire.
4. Moldavia va fi stăpînită și administrată dupō legile și canónele sēlle, fără să se amestice Pórta cât de puțin.
5. Domnii vor fi aleși de popul și întăriți de Pórtă, ca să domniască cât vor trăi.
6. Domnii vor administra totu pămēntul Moldaviei, și vor avea sub a lor ascultare ostași cu plată dela sine, pînō la doēzeci mii ómeni, pămēnteni séu străini.
7. Moldovenii vor putea ține și cumpăra ua casă în Constantinopole pentru șederea agenților lor politici, unde vor putea face și ua biserică.
8. Turcii nu vor putea cumpăra pămēntu in Moldavia, or a avea séu a se așeđa, nici a avea séu a face gémii nici într'un modu.
9. Domnul împreună cu totu populus, pentru semnu de supunere, va purta grijă a trimete pe totu anul prin doi boieri ai Moldaviei, la Pórtă 4 mii galbeni turcesci, adică 11 mii lei, 40 șoimi și 40 iepe fătátóre. Aceste tóte cu nume de peșcheșu adică *daru*.
10. In vreme de resbelu, domnul Moldaviei, asemenea

după cum i s'ar porunci dela Pórtă, va fi în ajutor cu oștile sale la serviciul împărătescu ¹⁾.“ 1512.

¹⁾ Cogălnicénu, Archiva Românescă, ed. II, 1860, p. 262, 264 și 226.

Tractat de justițiã internațională între Stefan cellu june allu Moldaviei și Sigismund regele Poloniei. Un altu tractat între regele Sigismund și domnitorul Stefan Bogdan, numit cellu june, din anul 1519 X-vre, asupra administrațiunii justiției internaționale, mai cu sémă în casuri de violință și de furtu cu aménuntă arătare a procedurii și a penalităților — formatu și acesta totu în condițiuni de ua perfectă reciprocitate de suveranitate națională între ambele state, ca și cellu din 1510 — dovedesce adevăratele relațiuni alle Moldaviei cu Polonia, relațiuni ca între or ce state suverane și independente ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorieă a României, T. I, P. II, p. 1.

Petru Rareșu. Sultanul Soleimanu cellu mare cere, în 1537, lui Petru Rareșu, domnitorul Moldaviei, ca, în locul peșcheșului de 4 mii galbeni, prevăduț la art. 9 allu tractatului din 1512, să'i trimită pe fie care anu câte 10 mii galbeni, și ca domnitorii Moldaviei să viidă la Constantinopole la fie-care trei ani spre închinăciune. Cei mai mulți din chronicari punu pentru cauza probabilă a expedițiunii lui Soleiman aceste două pretențiuni de mai sus; ânsă un diplomat austriac — Voranciu — contimporan, cunoscând expedițiunile și posesiunile lui Petru în Transilvania și uninea de ginte a locuitorilor acestei țărri cu Moldavia și Țerra-românescă, emite ua altă causă de ua gravitate multu mai seriósă: *temerea sultanului de unirea națională a Românilor.* Să dăm cuvântul acestui diplomatu: „Soleiman — dice diplomatul Veranciu — se temea ca nu cum-va, ocupând Petru Rareșu Transilvania, Țerra-românescă cu Moldavia, să uniască tóte trei țerrile acestea, și să'lu sfarame (pe ellu, pe Soleiman), parte prin insi-

„diile, parte prin puterea lor, lucru ce fără îndoială se și
 „putea crede. Căci aceste țărri sunt celle mai tari, prin
 „munții lor cei înalți, prin pădurile lor celle dese, prin
 „stincele celle mari, prin râurile cele repezi și fără vaduri
 „sigure, prin căile și potecele celle înguste; numărul
 „căllărimii lor te pune în mirare, și țărrii atât sunt
 „de deprinși de a infesta inemicul în acelle locuri difi-
 „cile, în cât cella ce n'a văduț cu anevoiă ar putea să
 „cređă asemenea lucru.“

Noi cređând că în adevăr acésta a fost adevărata causă, acoperită ânsă cu vëlul cellor două cereri manifestate, trecem la firul narațunii nôstre. Petru Rareșu respin- gând ambele acelle cereri de mai sus se prepară de luptă. Sultanul vine asupra-i în 1538 Aug. cu ua artileriă de 225 tunuri, cu peste 150 mii turci și mai atâtea tătari. Domnitorul avea și ellu strînsă ua armată ca la 70 mii ômeni cu care voia să întêmpine pe inemicul său. Dar văduț pe de ua parte, puținătatea oștirii sale în com- parațiune cu aceea a inemicului, precum și lipsa de arti- leriă necesară; iar pe de alta, stăruința clientului și a micului său' prințul Zapolia allu Transilvaniei, îndem- nându-l ca să se retragă or singur or împreună cu ôstea sa în Transilvania, Petru Rareșu își trimise flăcâii la vetrele lor, și ellu se trase în Transilvania la cetatea sa Ciceul. Soleiman furios, pustiesce Moldavia ai cării locui- tori în parte se trăsese la munți și păduri ca să și scape viața; și, în urma allegerii făcută de notabilii țărrei, cari remăseseo nedosiți și cari recunoscuro tractatul din 1512 cu celle două modificări cerute, despre care am vorbit mai sus, întăresce altu domnu în administrațiunea Mol- daviei, apoi jefuind tesaurii ex-domnitorului, se întorce în țărra sa ¹⁾.

¹⁾ Harian, Tesauru de monumente istoric, T. III, p. 145.

Ión Stefan. Sultanul Selim II cere lui Ión Stefan, dom-

nitorul Moldaviei, în 1574, drept tribut 120 mii galbeni în loc de dece mii, cum se învoise tatăl său, Soleiman, la Suceva în 1538 cu boierii Moldaviei; dar Ión Stefan — cu voia consiliului său administrativ — respinge cereerea sultanului, numindu-o batjocură și se gătesce de rebelu. Bătălia se urmă la Cahul lângă satul Roscanii în 11 Iunie 1574. Vre-ură 40 mii români minus 13 mii căllări cu care trădătorul Ieremia Movilă a fugit la Turci, ținu peptu contra a 120 mii de Turci. — Ión Stefan se luptă ca un leu, distruge cete întregi de Turci, sfărmand cu desevîrșire corpul ienicerilor — cu românii săi, cei mai mulți țerrani; și fără udarea prafului dela celle 40 tunuri alle sélle de plóia, și fără trădarea boierilor săi, Ión Stefan eroul acesta atât de maltratat de sórtă, ar fi curățit Moldavia de Turci și de pretențiunile lor celle nelegiuite. Ión Stefan murind pentru patriă a trăit îndestul ¹⁾).

¹⁾ Ilarian, Tesauru de monumente istorice, T. III, p. 209 și 152.

Petru-Mircea. În 1591, domnind Petru-Mircea în Moldavia, Turcii — după obiceiul lor — dicese Miron Costin, trimiseră de cerea bani mai multu de cât era adetul (legătura); dar Petru-Mircea, vedënd țerra sleită cu dăjdiile ce era în fință, și consultând pe ministri sei din cari uni ilu îndemna să dea cõ vor da alții și vor lua domnia, părăsi tronul dicese ca să nu se începă de la ellu acéstă nevoiă pe țerră și să se facă obiceiul ¹⁾).

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς παλάι Δακίας*, T. III, p. 87.

Mihail cellu mare. Luptele dintre pretendenții la tron d'a pune mâna pe putere cu or ce prețu spre satisfacerea ambițiunii lor personale, fără nici un folos real pentru țerră, au adus principatele într'ua stare de anarchiă care nu înceta de cât la intervale scurte. La situațiunea acésta, moștenită de la secolul precedentu, s'a mai adăogat amestecul Turcilor — mai multu său mai puțin direct în afa-

cerile noastre din întru, protegind pe unii din pretendenți, cari nu se sfa a promite Turcilor mai mult de cât competitorii lor, și apoi lăsa a se jefui țerra îngăduind pe ênsuși cămătarii Turci ce'i împrumutase, a strînge ei ênsuși birul din țerră spre a'și refui îndoit creanțele. Astfel, averea, onórea familiilor, viața locuitorilor, tóte se vătăma de acești barbari.

În atari împregiurări, Mihail cellu mare (1593) vine domnu în Țerra-románescă, sprijinit în dobîndirea domniei de celle douë Puteri occidentale. Ellu cunoscea situațiunea țerrei, și trebuia curênd or să iea callea lui Petru-Mircea allu Moldaviei și a lui Stefan Ión allu Țerrei-románesci, adică să părăsiască tronul, or să urmeze după esemplul lui Aaron-vodă allu Moldaviei și a lui Alexandru Bogdan allu Țerrei-románesci, adică să păstreze tronul prin unirea lor cu Turcii în a prăda și a jefui țerra; or să imiteze pe Ión-Stefan allu Moldaviei, care s'a luptat și a perit la Cahul în apărarea drepturilor patriei sêlle.

A imita pe cei d'ântêiu nu era logicu, pentru cò ellu nu luase tronul ca să'lu năpustiască ca aceia; a urma cellor d'allu doilea era a lăsa țerra pe mâna turcilor, a se face complicele lor la jafuri, și a se espune a fi peste curênd destituit, pentru cò politica Turcilor era—spre a slăbi țerra-- ca să se schimbe cât de des domnitorii. Se decise dar a'și scăpa țerra imitând pe Ión Stefan.—În aplicarea proiectelor sêlle celle mari, domnitorul acesta curăță mai întêiu capitala și țerra de Turci, și, în 1595, câștigă victoria cea faimósă la Căllugăreni numai cu 16 mii români—cât putuse aduna în pripă—cu un număr de ore-care de tunuri, contra a 120 mii de Turci; apoi trecînd Dunărea în 1596 cu 120 mii ostași—dice Valter—sfarmă Nicopoli, risipesce Plevna, arde Rahova și alte cetăți și castre turcesci. Iar bătălia de lîngă Sibiu—făcută în Octomvre 1599—o câștigă numai cu ua armată de 30 mii ómeni și cu ua artileria de vre ua 30 tunuri, con-

tra unui număr multu mai mare de venetici unguri căpuți cu 45 tunuri. După această victorie, unind Transilvania cu Țerra-românească, trece în Moldavia. Ieremia Movilă, domnitorul acelei țări, fuge; românii Moldoveni primescu pe Mihail cu brațele desehise, și cele trei provincii mari alle Daciei formară un singur stat românescu. Soldat allu ideii cei mărețe — uniunea națională — ellu ajunse în a o efectua pînă la un punctu. Dacia amortită atâția secolu de ghiața desmembrării, cu care străinul îi paralisase viața și viitorul, se ridică radiósă și plină de junete la apelul eroului său. Transilvăneni, Moldoveni și Munteni, toți români de aceeași gintă, limbă și religiune, punu brațele lor la dispozițiunea eroului; Turcii postiră trei ȕille aflând disfata dela Calugăreni, rugând pe profetul să'i scape de mânia lui Mihail; Ungurii cei vanitoși țipă de loviturile ce le dă fiul României; Tătarii cei selbatici, bătuiți la satul Putineiu din Vlașca, nu se mai mișcă din culcușul lor. Dar columna de granit a reînvieri Daciei cei betrâne, piere prin trădare pe câmpii Turdei de mâna sicarilor și asasinilor cellui fără de lege ¹⁾.

¹⁾ Ilarian, Tesauru de monumente istorice, T. III. p. 157, 217 și 240; id., T. I, p. 127 și 135.

Armata.

Din celle mai de sus aserțiuni: două relative la domnitorii Moldaviei — Petru Rareș și Ión Stefan — una la domnitorul Țerei-românesci, Mihail cellu mare, câte și trei din acestu secolu, se pôte constata că instituțiunea armatei române din ambele principate, nu numai că s'a conservat în acestu secolu, ci încă s'a îmbunătățitu și dezvoltatu, de óre-ce apărătorii țerrilor române au avut coragiul a se lupta cu cei mai selbatici și mai numeroși inamici ai lor.

Concentrarea de trupe. Concentrarea anuală a trupelor nu este ua inovațiune a guvernului nemuritorului dom-

nitoru Cuza, ci o renviere a acestei datine mult mai vechiă de cât secolul despre care ne ocupămu, de óre-ce espresiunea emisă de domnitorul Négoi Basarabu în preceptele sélle cõtre fiul sèu: „când veți eși să faceți căutarea (revista) oștirilor vóstre *la anul*, după cum este obiceiul,“ afirmă destul de clară că datina acésta s'a practicat și în secolul precedent. — allu XV — Neagoi suindu-se pe tron la începutul acestui secolu allu XVI. Și apoi, ellu nu se mărginesce în preceptele lui în a prescrie numai conservarea acestei datine, ci adăogând cõ osténul cată să aibă dela domnitoru dreptate, onóre, daru și servicii, revine asupra efectuării ei și fórte cu temeiu, de óre-ce nici ua ocasiune nu înlesnesce domnitorului putința de a vedea cu ochii sèi aptitudinea în mânuirea armelor a osténului și de a afla pèsurile și nevoile lui. ¹⁾

¹⁾ Hasdèu. Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 123.

Conservarea drapelului, asigurarea biruinței. Nu numai concentrarea trupelor era ua vechiă instituțiune, dar ênsuși conservarea stégului nu e ceva nou în scóla soldatului român. Écõ ce dize domnitorul Niagoi despre acésta, comparând stégul ostirii cu mintea omului în stare normală: „mintea stă în trupul omului — dize acestu domnitoru — dreptu ca și cum stă stégul în mizlocul rësboiului (bătăliei), nu se chiamă acellu rësboiu biruit (perdut), măcar de are și năvală grea spre sine: ei (ostenii) totu caută stégului; iar daca cade stégul, d'aci tóte ostile se risipescu și nu se mai sciă unul cu altul (soldații). cum facu și în cõtro mergu.“ ¹⁾

¹⁾ Hasdèu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 125.

Puterea spirituală.

Pe lúngõ episcopii Moldaviei descriși în secolul trecut, găsım — cõtre finele acestui secolu — figurând prin acte publice și episcopul de Huși. Noi credem pînõ la probe

contrarii, cō creațiunea acestei mari demnități a bisericei române de pestă Milcovu, s'a efectuat pe la anul 1592, pe timpul lui Aron-Vodă, de ôre-ce găsim pe cellu d'ânteu episcopu allu acestei eparhii, anume Ión, într'acestu anu; și mai cu sémă, pentru că peste doi, trei ani dela acéstă dată se vede figurând și prin chrisobuli, în cualitate de episcopu, numele chiriarchului acestei eparhii.

Domnitorii distinși prin fondare de monastiri:

a) *Térra-românescă:*

Radu-Vladu fondéză monastirea Délu.

Basarab Neagoi, fondeză monastirea de Argeșu, astăzi episcopia de Argeșu.

Mircea-Radu III, edifică biserica domnescă din București numită astăzi Curtea-vechiă *). Totu acesta reedifică episcopia Rômnicului și a noului Severin din Vâlcea, la anul 1558.

Alecsandru Mircea fondéză monastirea Radu-Vodă și monastirea Plumbuita.

Petru Cercelu edifică mitropolia din Têrgoviște și biserica domnescă d'acolo.

Mihnea Alecsandru (turcitu) fondéză mon. Tutana.

Mihail cellu mare fondéză mon. Mihai-Vodă.

*) Palatul domnescu și atenențele cu biserica și paraclisul, clădite de Mircea III în București în secolul al XVI, lângă Dîmboviță, din care astăzi au remas numai biserica sub numirea de Curtea-vechiă, au esistat pînă la 1718, când — printr'un incendiu — s'au prefăcut în ruine. Curtea domniască în care se afla aceste clădiri, coprindea totu teritoriul dintre albia Dîmboviței, strada numită *Șelarii*, strada *Gabrovenii* și strada *Calpaccii* (șepcarii); ea avea doē porți pe Dîmboviță: una pe callea Rahovei, numită *Pórta din sus*; ceea l-altă pe callea Șerban-Vodă, numită *Pórta din jos*. Pimnițele de sub palatu avea osebite eșiri, din care una resufla tocmai spre respunția în apropiere de terâmul pe care jace astăzi berăția, și după versiunea altora, mai în Têrgul-cucului. Acestu têrgu era un felu de oboru unde se vindea — totu d'auna luna — pînă, șervete, ștergare, cămăși,

b) *Moldavia*:

Petru-Stefan (Rareșu) fondéză mon. Probata, Dobrovățul și Cipriana.

Alecsandru Lăpușnénu fondéză monastirile Slatina și Pangarații.

Petru-Mircea (schiopul) fondéză mon. Galata din délu, chinoviu de călugări, precum și mon. Agapia din județul Némțu, cinoviu pentru călugărițe.

Aaron-Vodă fondéză monastirea Aaron-Vodă în țerrina Iașului ¹⁾.

¹⁾ M. Cogălnicénu, Letopisetele țerrei Moldaviei, T. I, p. 172, 177, 203 și 209.

Limba română.

Cu tóte cǒ limba română era coplesită de influința limbei slavone, după cum am vădut în secolii trecuți, într'acestu secolu ânsă vedem uă mișcare óre-care în limba română, găsim adică un începută de emanciparea ei — prin osebite scriere — de cătușele unei limbi ce nu are nici ua afinitate cu cea română. Ast-fel întempinăm tractatul pentru educațiunea lui Teodosiu coconul, făcutu de cǒtre ênsuși părintele său — domnitorul Neagoi Basarabu (1512) — și scris în limba română cu litire cirilice, uă limbă

ițari, călțuni, velințe, scl. Tërîmul pe care se ținea acestu tĕrgu, cunoscut sub numirea de obște de *tîrgul-cucului*, era tocmai acela depe lîngǒ grilajul de nord al monăstirii sf. George-nou.

Ruinele palatului domnescu era tocmai pe pămĕntul dela strada sórelui ocupat astădi de clădirile D-lui Pencovici, iar alle paraclisului ai cărui pǎreți (arcale) âncǒ în picióre în 1825, păstrând figurile coconilor și domnițelor pe dĕnsele, se coprîndea în curtea caselor No. 2 din strada sórelui, d'a stînga porților acestei curți.

Cǒtre finele secolului allu XVIII se găsesce un palatu domnescu și ua curte de justițiă (divanu) pe ua eminentă dintre délul-spiri și monăstirea Mihai-Vodă. Ambele aceste edificii au fost prefăcute în cenușă la începutul anului 1813 printr'un incendiu, păstrând pînǒ astădi numirea de *Curtea-arsă*.

simplă cum trebuia să fiă ea pe acele timpuri, dar cu idei sănătose — distins mai cu sémă prin povețele'i morale și creștinesci ce ellu coprinde.

Totu acestui secolu aparține și meritul compunerii și emiterii celei d'ântëiu chronice românesci. Aducem o-magiile nóstre de recunoscintă memoriei vornicului Grigore Úrechiă, pentru cõ ellu — cellu d'ântëiu dintre români — puse piatra fundamentală edificiului istoriei nóstre prin cronica sa, începënd dela domnitorul Dragoșu, cellu d'ântëiu domnitoru allu Moldaviei, pênõ la Aaron.vodă (1593), în niște timpuri atât de turburate prin nelegiuirile Turcilor și strépetul armelor, încât mintea contimporanilor sêi nu era dominată de cât cum și unde să'și găsiască un asilu spre conservarea vieții lor.

Acéstă deșteptare, acéstă tendință a Românilor din ambele principate, de a'și esprima ideile înscris prin limba lor maternă, se cunósce âncõ și din emiterea a ua mulțime de scrieri — totu cu litere cirilicé — a diferite acte private și publice și ênsuși domnesci în limba română, emanate mai tóte în cea din urmă jumătate a acestui secolu.

Dar acestoru începuturi de ridicarea limbei românesci în pozițiunea ce i se cuvenia, li se mai adăogară êncõ un contingentu și mai eficace spre înălțarea monumentului nostru litterariu. Cea d'ântëiu carte tipărită în limba română la Sibiiu este un catechismu din anul 1546; iar la 1560 s'a tipărit la Brașovu âncõ un catechismu în limba română (Prefața psaltiri diaconului Coressi, ediția din 1881). Pentru acest început credem a fi datori clerului românu din Transilvania. Psaltirea diaconului Coresi, tradusă din limba slavonés-ă în românesce și tipărită în acéstă limbă, póte la tipografia de la Govora séu Têrgovește, o menționăm aici ca pe cea d'ântëiu flóre în felul ei, născută și crescută în Têrra-românescă. Cõ ea aparține acestui secolu o spune și limba în care e scrisă. Anul 1577 se crede a fi anul în care ea a fost imprimată¹⁾,

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 112; id. T. I, P. I, p. 105; Hasdëu, Columna lui Traian, 1877, pag. 193, 275, 309, 357, 456, 272, și 273.

Arta tipografiei. Pe când în totu orientul nu se pomenea de ver unu aședementu tipograficu, în Terra-românescă la mănăstirea Govora se conservă prin tradițiune, cõ funcționa téscurile unei tipografii cu littere cirilice. Póte cõ Psaltirea diaconului Coressi să se fi tipărit ênsuși în acéstă tipografiă. Noi am vëdut la D. A. Odobescu ua liturghiă în limba slavonă tipărită pe timpul Mihniei cellu Rëu (1508), și am înțeles cõ acéstă rară carte se află astădi la biblioteca nóstră publică din Bucuresti; póte cõ și liturghia acéstă e tipărită totu la tipografia de la Mon. Govora. Chroniclele nóstre nu facu mențiune despre fondarea unui atare aședementu tipograficu. Ast-fel fondatorul sëu fiindu-ne necunoscut, lăsăm timpului, care e tatăl cunoscințelor omenesci, sarcina de a descoperi numele acestui bărbat care și-a înzestrat țerră cu un aședemânt atât de folositoru. Și fiind cõ invențiunea tiparului face gloriă bărbaților cellor mari ai acestui secolu în respândirea luminilor, cată să căutăm fără pregetu numele fondatorului tipografiei nóstre, fiind datorია nóstră și a generațiunilor ce ne vor succeda a înpleti cununa nemuririi pe fruntea bărbatului ce a pus una din petrite unghiularii în luminarea fraților și a posterității selle.

Fabrica de hârtiă. Strigarea de deșteptare a domnitorului Neagoi Basarab prin tractatul sëu de educațiune în limba română, găsi un resnetu puternicu în inima lui Petru Mircea, Șchiopul, domnitorul Moldaviei. Acestu bunu patriotu, despre care avurăm ocașiune'a mai vorbi mai sus, fu cellu d'ântëiu în provinciile bētrâniei Daciei, care fondò ua fabrică de hârtiă în Moldavia. Fiă memoria lui în secolu lăudată pentru un începutu așa de util țerrei din or care punctu de privire 'l am căuta¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Columna lui Traian, 1877, pag. 271.

Ospiciu de binefacere.

Noi am descris în secolul al XIV instituirea ospiciului de miseri din Mățeșu de jos din județul Muscelu de către Radu A. Basarab, în care să se adăpostiască acei nenorociți căroru sôrta nu le a lăsat membri corporali necesarii d'a putea să'și agonisiască nutrimentul. La începutul acestui secolu găsim în ființă încă două asemenea instituțiuni de bine-facere în reședința de Argeșu a domnitorilor Țării-românesci: un spitalu de bolnavi în localitatea de la San-Mitroiu, și altu ospiciu de miseri aședat din aintea porților bisericeii domnesci din Argeșu.

Din nefericire, nu cunoștem numele illustrului fondator allu acestor aședemênte, nici zestrea cu care ellu urmază să fi asigurat esistența fundațiunii sêlle în viitoru. Dar ființa acestor aședemênte se afirmă din ajutorul de întărire ce dă Vladislav-Vladislav Vv., prin chrisobul sêu cu anul 7032 (1524), ca tôte brînzeturile cuvenite domniei din acest județu Argeșu, ver câte ar fi elle — sêu brînză de burdufu sêu cașu — să fiă alle acestor două aședemênte — jumătate unuia și jumătate cellui-l-altu — rămâind de apururea venit allu lor de moșiă și de patrimoniu¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 104.

Comerciul român.

Protecțiunea comerçului român. Ua națiune fără comerçiu și industriă este ua națiune fără viitor. Sciind cõ încoragind commerçiuul țării prin aședemênte interne și internaționale, este a deschide callea supușilor sêi spre bogățiă, Petru-Mircea Șchiopul, domnul Moldaviei, încheiă în acestu scopu cellu d'ântêiu tractat de comerçiu cu regina Elisabeta, domnitórea Angliei, în anul 1588.

Totu acestu domnitoru, vëdënd șicanele vameșilor din Galiția în privința neguțătorilor români din Moldavia — născute — în urma neînțelegerilor internaționale din timpul lui Alesandru Lăpușnênu și lui Ión-Ștefan — prin stră-

mutarea făcută de acestia a lundinelor din Șipenețu la Hotin pentru a îngreua calcea comerțului galițian, convocă consiliul său de boieri și mai mulți neguțători, și ia decisiunea: 1° *de a restabili și însuși de a ușura starea primitivă a lucrurilor*; 2° *de a alunga din țerră pe judani, fiind pernicioși negoțului național*, măsura pe care ellu o espune ast-fel: „In fine, să vă fiă cunoscută alungarea „judanilor din țerra noastră, nu din simplu capriciu, ci din „causa disperățunii neguțătorilor noștri, cari își perdu „timpul așteptând la hotaru sosirea cumpărătorilor de „vite, pe când judanii trecând alătura și aducând la noi „postavurile leșesci, după ce le desfacu, își cumpără și „scotu vite din interiorul țării, lăsând pe neguțătorii „noștri de la hotaru cu buzele umflate: noi nu le am re- „fusa să și cumpere vite și în interiorul țării, dacă nu „le ar ajunge cele de la hotaru; dar ca să ruineze pe „*neguțătorii noștri, una ca acesta nu o putem îngădui.*” Acestu rezultat se comunică municipalității din Lemberg și se cere concesiuni reciproce spre a lui esecutare¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, V. I, P. I, p. 174.

Proprietatea foncieră rurală,

Irrupțiunile și robiile esercitate de Turci în acestu secolu în Țerra-românească; năvălirile cozacilor și mai cu sémă alle Tătarilor în țerra de jos din Moldavia, prădând și ar- dând mai cu sémă teritoriul dintre Nistru și Prutu, fometea cea mai nepomenită care a bântuit aceste provincii în anii 1574 și 1585, în cât țerranul ajunsese a se nutri cu scórtă de copaciu și cu mohoru; iar mai virtos dăjdiile celle grele și varii pe cari domnitorii, constrinși de nesațiul de bani al Turcilor, era nevoiți să le impuiă țării spre a se menține pe tronu, sunt nisce motive — credem — destul de temeince ca să convingă pe or-ce omu de necesitatea în care au fost puși câți-va țerrani, să și vîndă moșia împreună cu persóna lor, ca să scape de torturele fόμεi și alle per-

ceptorilor, cu simpla condițiune de a fi scutiți de *biru* și de toate *mâncătoriile* (dăjdiile) ce vor fi. Dar prin înstrăinarea moșii împreună cu persoana proprietarului ei, nu va să dică altu de cât d'a nu părăsi moșia pe care locuia, atât și nimicu mai multu; fiind cō atunci — ca și pînō în dīlele nōstre — valōrea unei moșii nu se socotia depe întinderea ei, ci depe numărul brațelor aflat în coprinsul ei, sciind cō moșiile nelocuite n'aducea nici un venitu. De aceea, prin vîndarea lor și a moșiei lor, țerranii n'au putut înțelege altu de cât luarea angajementului ca să nu și strămute locuința depe fosta lor proprietate — plătind dăjdiile și cele l-alte mîncătorii pentru dēnșii, cumpărătorul moșiei lor, iar nu de afi sclavii acestui cumpărătoru. Pentru cō în actul de vîndare nu se dă vre un dreptu cumpărătorului moșiei sēlle d'alu deslipi de moșia ce'i o vînduse, înstrăinând persoana esproprietarului la alții fără să fiă însoțită de moșia, căci atunci unde ar fi remas angajamentul noului proprietaru d'a plăti dăjdiile esproprietarului și de a'lu apăra de or ce *mîncătorie*. În considerațiunea dar cellor mai sus espuse, precum și a libertății familiei esproprietarului de care nu le vine la socotēlă să vorbiască cei ce susțin sclavia țerranului, dicem cō prin acelle cinci, șese zapise isolate și schimbate între niște particulari, cari s'au găsit pînō acum de asemenea natură, chiar de le am interpreta contra resonementului, nu e logicu a generalisa și a deduce — contra bunului simțu — cō țerranul s'ar fi dat pe sine sclavul proprietarului căruia 'i-a vîndut moșia sa și pe sine, și prin acestu „sine“ noi înțelegem — cum am dis — statornica lui locuire și hrănire prin labōrea sa pe mosia 'i vîndută, dāndu-și dijma după obicei; pentru cō nu esistă nici un document în care să se vedă cō țerranul român să și fi vîndut numai persoana sa fără moșia.*)

*) În archiva statului, țin bine minte, esistă un chrisobul de pe la începutul secolului alu XVIII: acestu documentu dice cō

Totu din cauzele menționate se cunoște: pentru ce în ambele principate la câmpu mai nu se află moșneni (rezași), pe când pόμεle munților abundă de felul acesta de proprietari. Cu tôte acestea, unii din proprietarii căroră țerranii — esproprietarii — le da decima din produsele ce ei făcea pe țerrinile curățate de ei de mărăcini, și din vitele ce se nutria pe moșialor, era prea mulțumiți când țerranii — în dîilele de serbători — le da câte un ajutoru ôre-care la lucrările lor agricole, în sunetul muzicii lăutarilor, dar și ei — țerranii acestia era mulțumiți, pentru cò lucrarea lor era mai multu ua petrecere de cât ua împovărare, și mai cu sémă cò acest ajutoru ilu da mai multu nașului, cumătrului și protectorului lor. Cei ce din contra cerea țerranului mai multu de cât atât, ilu constrîngea a'și lua lumea în capu.

Cât pentru moșiile mônăstiresci, mai toți locuitorii lor au venit în ambele aceste principate din Dacia de mijlocu (Transilvania). În acéstă provinciă Ungurii puind mâna pe tôte moșiile vechilor ei locuitori (moșii Românilor transilvani de astăzi), prigonindu'i și maltratându'i cu totu felul de atrocități neumane, ua mulțime din vechii locuitori ai Transilvaniei, s'au vėđut nevoiți a'și părăsi căminul părintescu, și trecênd muntele, a se adăposti la noi pe aceste moșii mônăstiresci, nelocuie în mare parte în secolii tre-

aflând domnia cò vre ua câți-va țerrani din județul Vilcea s'au vėndut pe sine — nu dîce cu moșă — spre a scăpa de dăjdii și închisori, și cò fapta acésta fiind un mare păcat d'a se vinde creștin la creștin, domnia, pe de ua parte, desființedă actele acelei vėndări, pe de alta, otărasce ca cumperătorul să'și pėrdă banii, și țerranii să remăiă liberi cum au fost mai nainte.

Ânsuși în secolul allu XIX 1882, urmașii noștri vor găsi câteva procese-verbale ale unor perceptori cari, neînțelegîndu-și competența, au vėndut labórea a peste 20 țerrani unui proprietar séu arendașu; dar atare acte publice desființându-se de guvern, și acei perceptori pedepsindu-se cu destituirea și darea lor în judicată, nu potu urmași noștri să afirme esistența robirii țerra-

cuți, și probă — pentru acesta — sunt chrisobulii de mili dați Mănăstirilor de diferiții domnitori, neputând să se susțină numai cu venitul moșiilor lor. Negreșit că acești noi coloni au venit în ambele noastre principate într'un număr prearestrîns și la diferite epoche, dar cu timpul ei s'au înmulțit, pentru că locurile păduroase și selbatice în care se adăpostise îi apăra de supărările ce suferia de la Turci și Tătari, cei-l-alți locuitori depe la câmpii. Pe acești coloni mai cu seamă îi numescu chronicari noștri „vecini“ fiind veniți din vecina noastră Transilvaniă. — Dar unii din egurenii s'eu stareți — ca și unii din cei-l-alți proprietari mîmeni — trăiau în bună pace cu locuitorii depe moșiile lor; alții însă asuprind pe țerrani, acestia părăsiasă moșiă în care nu găsia linistea și pacea promisă la instalarea părinților lor într'ênsa, și în care proprietarul nu se ținuse de angagemîntul d'ai scuti de biru și mîncătorii, după cum se obligase la aședarea ascendinților acestora pe moșiă sa.

Acastă stare de lucruri, fiind un efectu directu alle causerelor ce am espus mai sus, a dat nascere unii aserțiuni mai mult de cât eronată { s'a dis adică că domnitorul Mihail cellu mare allu Țerreii românesce ar fi intrudus în țerră robirea țerranului către proprietaru, aducîndu înainte — spre susținerea acestei acusatii — esistența unui chrisobul allu lui Radu-Mihnea Vv., în care se pomenesce despre

nului prin vîndarea făcută de acei perceptori. — (Binele publicu din 28 Sept. 1882).

Ast-fel dar s'a urmat și în secolul acesta allu XVI cu acelle cinci s'eu șese acte de vîndare. Apoi, bine e, logicu e, să luăm drept lege abusu făcut de câți-va particulari s'eu ênsuși de funcționari d'ai statului? și leal și ecuitabil ar fi să conchidem prin deducțiă că, pe temeiul acellui actu din Vilcea, de care vorbesce menționatul chrisobul, și a cellor procese-verbale alle perceptorilor de care vorbirăm mai sus, în principatele române în secolul allu XVIII și allu XIX, țerranul românu a fost robu proprietarului de moșiă, că ellu se vindea ca vitele? Nu, ne e logicu, căci ua asemenea încheere n'ar fi de cât efectul rellei-credințe.

aședemîntul domnitorului Mihail cellu mare pentru aservirea țerranului către proprietaru. Avem din aintea noastră ua traducere depe acestu chrisobul, foarte reu efectuată și în tâlmăcirea literală și în nepaza idiotismelor române și însuși în construcțiunea fraselor în limba română, osebit de lacunele ce presintă ea ca și originalul său. In acestu documentu, găsim numai și numai următórea frasă relativă la aședemîntul attribuit marelui nostru domnitoru: „*cum care pe unde va fi acella să fiă vecînicu unde se află*“, frasă care nefiind reproducă — după cum am dis, cu esactitate, atât din punctul de vedere gramatical, cât și din acella allu esiginților naturei limbei române, ne permitem a o presinta lectorului într'ua construcțiune mai regulată și cu espresioni mai de înțeles: „țerranul, or unde se va găsi astăzi domiciliat, să remâie statornicu acolo unde se află,“ Écò fondul acellui presupus aședemîntu, așa cum ilu găsim, cum ilu înțelegem și cum credem cò trebuie să fiă înțelesu și de alții; și din care noi nu vedem alt-ceva de cât ua măsură de ordine publică, ca țerranii noștri să nu pribegeze ca țiganii și netoții dintr'ua pădure într'alta, în prejudițiul agriculturii, finanțelor statului și însuși în interesul lor propriu. Și nici găsim în acéstă asertiune vre un aședemîntu óre-care de robiă a țerranului românu, și nici măcar umbra de vre un drept dat proprietarilor de a vinde pe cultivatorii săi și pe copii lor de pe moșiile pe cari ei se nutriau, despărțind ast-fel — după alegațiunea lui Fotino — pe tată de fiu și pe acesta de părinții lui. Și noi credem cò acestu chronicar a fost el însuși victima unei erori de alții făcută. Traducătorii vechilor chrisobuli tâlmăcind în traducerile lor cuvîntul „*цѣка*“ prin vorba *vecînicu*, în locu de *vecinu* — căci „*цѣка*“ va să dică pe românesce *vecinu* iar nu *vecînicu* — și apoi substituind cuvîntului *vecînicu* pe acella de *robu*, când însesși vorba *vecînicu* nu va să dică de cât *statornicu* său nemutabil, Fotino a cădut în erórea făcută de acei traducători — de

care cei de peste Milcovu a ramas feriti — și a scosu monstruosa aberatiune cō țerranii români erau robi proprietarilor moșiei pe care locuia, fără să vedă că textul slavon dice curat „**СУСТА**“ (vecinu) iar nu „**РАБЪИ**“ (robu). Apoi daca mai e cine-va la îndoială despre veracitatea afirmării noastre, bine-voiască să ne arate măcar un chrisobul în care țerranul românu să fie calificatu cu vorba „**РАБЪИ**“ (robu), noă ăstora căroră ne au trecut prin mână sute de asemenea documente, și atunci și numai atunci vom părăsi afirmațiunea ce susținem. Către acēsta, daca un asemenea monstruos aședemēntu ar fi esistat, n'am vedea óre pe la particulari și monăstiri acte de vëndarea țerranilor după cum găsim sute și mii de atare acte de vënderi de țigani? Așa dar, atât aședemēntul atribuit domnitorului ce unise mai tóte provinciile Daciei sub puternicul său sceptru, cât și aserțiunea cō țerranii români ar fi fost în vechime sclavi ai proprietarilor pe moșile căroră locuia, sunt niște invențiuni mai multu séu mai puțin reprobate nu numai de logica lucrurilor, dar de ănsēși faptele petrecute în aceste timpuri ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. II, p. 6; Istoria Moldo-Română, p. 276; Ilarian, Tesauru de monumente istorice, T. I, p. 391; Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 77.

Sigillul domnescu.

Ca să ne facem ua ideiă despre sigillul domnitorilor români din acestu secolu și pēnō către începutul quartului din urmă allu secolului XVII, să punem înainte-ne sigillul unui chrisobul din aceste timpuri și écō ce vedem: în partea de jos a sigillului stă imaginile domnitorului și dómnei cu coróne regale pe capu, și țind între dēnșii un arbore pe allu căruia vĕrfu, se vede stând ua acuilă (vultur) cu aripile întinse; la drépta lui — mica figură a sórelui și la stînga aceea a lunei; mai sus d'asupra capului acuilii, găsim corónă cea mare a țĕrrei în nisce dimensiile relativ

prea mari. Tóte acestea închise într'ua circumferință allu căruia diametru nu trece de patru centimetri; dincolo afarō din acéstă circumferință — între acésta și marginea sigillului — pe ecsergu (ua zonă cerculariă aprópe un centimetru în lățime) se citește în limba slavă următoarele: *cu mila lui D-đeu Io* (cutare) VV., *fiul* (cutăruia) VV., *domnu allu* (numirea Țērei).

Sigillul Moldaviei diferă de acella allu Țērei-românesci în aceea cō imaginea dōmnei și arborile nu figuréză de locu într'ênsul, și în locul acuilii se vede figurând semnul *caput-bovis*, luatū de bună sēmă de la cetatea cu acestu nume de lîngō Galați.

Sigillul domnescu era de douē forme: sigillul mare care se punea pe diplome séu chrisóbuli internaționali séu pe vre un actu de interes publicu; sigillul micu se punea mai multu pe ordinile domnesci, relative mai totu d'auna la interesul unuia séu a câți-va particulari. Ambele aceste sigilluri se aplica pe céră roșiă, iar cei-l-alți funcționari mari séu mici își aplica sigillul lor numai pe ceră verde, nefind permis a se servi cu céră roșiă vre un altu funcționar — or-care ar fi fostu gradul sēu¹⁾.

¹⁾ Hasdēu, Archiva istoricā a României, T. I, P. II, p. 90.

Datine.

Frăția de cruce. Dintre naționalitățile ce ocupă orientul Europei, instituțiunea frăției de cruce numai la români s'a păstrat într'un mod umanu și crestinescu. Aceia ce voiau să se înfrățiască își făcea reciproc donațiuni, iarō când vre una din părți nu dispunea de vre ua avere îi venia în ajutor vre unul din patronii săi, făcēnd ellu — acellu patron — donațiunile necesarii către cea l-altă parte. Aceste donațiuni preceda totu d'auna efectuarea misterului care se făcea în modul următor: Se arunca într'un vasu ua mică cruciuliță, pâine și sare, apoi ambele părți pronunța acéstă formulă sacramentală: *jurăm pe cruce, pe*

păine și pe sare a fi totu d'auna frați, și a ne ajuta unul pe altul în toate nevoile noastre. Dar când donațiunile făcute era moșii, mergea la biserică și aci mărturisia, înaintea preoților și populusului adunat, donațiunile acestia și înfrățirea lor. Urma apoi ospățul oferit de frații de cruce, la care lua parte toți vecinii împregiureni cu moșiile persónelor înfrățite când acestia își dăruiseră moșii, precum și alte persóne de distincțiune din localitate. Adesea se scotea și chrisobulu domnescu în care se constata atât donațiunile cât și frăția de cruce, precum și chiertueele făcute cu dënса ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 139 și 143; Columna lui Traian, 1877 Ianuar, p. 7.

Crestarea la nasu. Lipsa unei legi pentru moștenirea la tronu, după cum am arătat încă în secolul allu XIV, aducënd atâtea nevoi pe țerră, mai cu sémă în acestu secolu, a făcut a se introduce un usu în ambele aceste principate, contrariu caracterului cellu blând allu Românilor. Domnitorii îndată ce se suia pe tron, se asicura de persónele suspecte de a aspira la ocuparea tronului, și pe unii pe cari îi credea mai periculoși, îi ucidea; iarö pe alții — or că îi credea prea puțin periculoși or dintr'un simțimentu de umanitate — se mulțumia a 'i cresta la nasu. Și ast-fel acești pretendenți slutiți, devenind ridicoli și prin urmare necapabili de domniă, erau aduși în pozițiune să pérđă speranța d'a ocupa tronul. De la această măsură — dice Veranciu — nu scăpa nici frați, nici altu gradu de rudeniă de nu fugia din țerră. Numai părinții erta pe fii și aceștia pe părinții lor ¹⁾.

¹⁾ Istoria Moldo-României, p. 220; Ilariu, Tesauru de monumente istorice, T. III, p. 160; Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 107; Laurianu și Bălcescu, Magazin istoricu, T. I, p. 147.

Impositele din acestu secolu.

Dările cötre Statu espuse în secolii precedenți s'a mărit peste măsură într'acesta, mai adăogându-se încă și altele.

Petru-Mircea (1560), domnitorul Țării-românești, a adăos încă cinci aspri la *biru* (ilișu) său darea personală. Alesandru-Mircea (1568) a adăos dajdia numită *oia secă*, Mihnea Alexandru (1577) a adăos dajdia numită *năpaste*, a mărit cuantitatea dajdiei numită *gălăta de grâu* (pâini), a pus două decime la zece stupi, și a pus la *biru* pe ostașii numiți *roșii*. Gostina, dreptul de a deschide cărcime, s'a urcatu de Petre Cercelu (1583) la taca de 800 aspri.

În Moldavia, Despotu-Vodă (1561) a pus mari greutateți (dajdii) pe țerră; Iancu Petru VV. (1580), prenumit Sasul, a scos în țerră decima pe boi (văcăritul); Aaron-Vodă (1591) însă 'i a întrecut pe toți; ellu a obligatu pe totu țerranul să dea dajdiă câte un bou de nume. Dajdiile se împlinia către finele acestui secolu de perceptori români însoțiți adesea ori de turci ¹⁾.

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magasinul istoricu, T. IV, p. 274, 275 și 276; Istoria Moldo-Română p. 225, 271, 273 și 280.

Domnitorii ce au bătut monedă¹⁾.

Moldavia.

Stefăniță. . .	1517—27
Stefan Locustă. . .	1538—40
Al. Lăpușnénu	1552-61, 1564-66
Eraclid Despotu	1561—63
Ión Stefan . . .	1572—74

Țerra-Românească.

Mihail cel mare	1593—601
-----------------	----------

¹⁾ Hasdeu, Columna lui Traian, anul 1876, p. 45; Tabelul Boliacu, numitu 'daco-romane' Nr. 105, 108, 110, 111, 112, 113, 114 și 118.

Unități de măsură.

Unitate de măsură de lungime :

1° *Stinjenul*. Ua lungime de optu palme domnesci (mari).

2° *Funia* (funis). Ua lungime de 12 stinjeni.

Moșiile măsurându-se în vechime numai în latu, hotarnicii — în această lucrare — se serviau cu această măsură agricolă numită funia. Ei măsura celle două capete alle moșiei și mizlocul ei, apoi făcând aceste trei cantități ua sumă, lua ua a treia parte din această sumă, și manifesta — prin această treime — mărimea moșiei, dîcînd cō moșia cutare are stinjeni (cei coprîși în treime) mēsă ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu. Columna lui Traian, anul 1877, p. 289.

SECOLUL XVII.

Mănăstirile țării, pentru orbitore mită, sub viclenă taină, s'au cărcimărit și s'au vëndut de domnii și de vlădicii străini noce, nu cu legea (religia) sfânta ci cu nēmul, la alte mănăstiri din țării străine, sub vëlul inchinării, făcēndu-le și chrisobe fără scirea svētului și soborului țării.

Mateiu Basarabu.

SUMARIU.

Officii: serdarul—slugerul. — Reformarea legilor. — Școlele publice. — Limba română. — Băi publice. — Despre oștire. — Aședemēnte prin care se interdice inchinarea mănăstirilor țării la alte mănăstiri străine. — Proprietatea foncieră rurală. — Aședemēntul sântitului sinod allu Moldaviei retativ la cărțile calvine, și la misionarii propagatori acestui eresu. — Domnitorii ce s'au distins prin înălțare de monumete religiōse. — Lista civilă a Dómnei. — Corporațiunile (breslele). — Tērgu Baia din Mehedinți și Tērgu Baia din Dorohoiu séu esploetarea minelor. — Despre archonlogiă. — Despre Tigani. — Datine: cēra roșiă și cēra verde. — Modul dării foncțiunilor publice. — Vēnătōrea domnescă. — Impositele. — Unități de mēsură.

Officii.

Serdarul. Acēstă demnitate era ostăsescă; ea correspundea cu foncțiunea numită la apusul Europii: „mareșal

de câmpu.“ In Moldavia, serdarul comanda pe căllărașii cellor două județe, Orcheiu și Lăpușna. In Țerra-românească, pe lîngă comanda unei brigade de oștire, mai avea și administrațiunea superiôră a poștelor, precum și sarcina de cuartir-maiestru allu oștirii. Acéstă demnitate este împrumutată de la Turci ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 170; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 502.

Slugerul. Atribuțiunile acestui funcționar sta în aprovizionarea curții domnesci cu carnea necesariă. Luând bani de la tesaurul publicu, cumpăra vite, le tăia și împărția porțiunile de carne și de luminări la slujitori (oșteni) și la boierii curții. Ellu îngrijia și de hrana ôspeților Turci și Tătari ce venia în principate cu vre uă misiune officială ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 503; Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 171 și 108.

Reformarea legilor.

Din cauza limbei străine în care era publicate basilicele, adoptate și apropiate de ambele aceste principate, ivinduse uă mulțime de dificultăți în aplicarea lor, ómenii de statu din acestu timpu n'au găsitu altu mizlocu d'a scăpa d'aceste dificultăți, de cât a face ca basilicele să se traducă, séu să se scótă estrase depe dênsele în limba românească, și apoi să se publice prin tiparu, ca nu numai să înlesniască pe depositarii justiției în a da dreptate cellor ce o mērită cu o convincțiune perfectă cō a înțelesu legea și cō a aplicato bine, ci âncō să concure ca și inteligința țērrei să fiă mai bine adăpată de drepturile și datoriile ce fie-care locuitoru cată să aibă în țerra sa după faptele salle.

Cellu d'ântēiu pas în ajungerea acestui scopu lăudabilu, ilu făcū Basile Lupul, domnitorul Moldaviei, la anul 1646. In tipografia fondată de dēnsul în monăstirea sa

Trei-ierarhi — creațiune și dânsa a pietății și munificenții sale — acestu domnitoru făcù a se tipări codul său de legi numitu: *Carte românească de învățatura pravililor...* pe care împărțitorii justiției să o consulte și să o aplice în resolvarea proceselor ce vor avea să judece. — Peste șese ani, Mateiu Basarabu, domnitorul Țerei-românesci, respunse acestei nobile și patriotice provocări a rivalului său în fapte mari, publicând și ellu în tipografia sa din chiliile mitropoliei din Têrgoveste, codul său de legi numitu: *Indreptarea legii*.

Inițiativa acestei mari reforme, luată de domnitorul Moldaviei are negreșit un merit netăgăduit, și numele autorului acestei creațiuni românesci cată să fiă conservatu în memoria posterității cu sânteniă și recunoscință.

Ast-fel *basilicele* — după care se da justiția în aceste țeri — se înlocuiră prin aceste coduri de legi estrase iară din basilice, în limba românească și se intruduseră în administrațiunea țerei¹⁾.

¹⁾ M. Gogălniceanu, *Archiva românească*, T. II, p. 16; Laurianu și Bălcescu, *Magasinu istoricu*, T. I, p. 4.

Scólele publice.

Dar faptul cellu mai meritos care ilustréză pe paginele istoriei nóstre numele lui Basile Lupul, este edidificarea unui collegiu mare de piatră, clădit în apropiere de Monăstirea sa, Trei-ierarhi, în care pe lüngö alte învățături a făcut ca limba română să și ia locul ce ilu usurpase ua altă limbă străină într'un timp de mai mulți secoli. — În Țerra-românească, Șerban Cantacosino, domnitorul ei, puse și ellu mâna la edificarea unui aședământu de învățatură: ellu întemeiă scóla domniască (a statului) din st. Sava în limba elena, susținută de domnitorii succesorii săi, cu retribuțiuni anuale din tesaurul publicu.

a) Un profesor antăiu de sciințele filosofice.

b) Un profesor allu doilea de littere, și

c) Un profesoru allu treilea de limba grécă vorbitóre, forma personalul didacticu allu acestui collegiu.

Scóla slovenéscă care esista din celle mai bătrâne timpuri în Țérră-románéscă, își urma și în acestu timpu cursul învățaturii ei, în localul unde este astăzi gimnasiul Lazăr — cu doi profesori — unul primaru și altul secundar — învățând pe elevi pe lúngö limba slavonă și pe cea română. Ambii acestia profesori era și ei retribuți — ca și cei de sus — totu din casa statului¹⁾.

¹⁾ Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 81.

Limba română. Mișcarea litterară din secolul trecut s'a desvoltat într'acesta cu un corent electricu mai presus de or ce prevedere omenéscă. Atât guvernul cât și națiunea scuturară cătușele ce le împedica d'a scrie și a citi în limba părintéscă. Ast-fel actele oficiale începură a vorbi romănesce pe la începutul acestui secolu, legile țérréi, traducându-se în limba románéscă, se înțelegu de toți ce sciucarte románéscă, fiind cö se exprimă în acéstă limbă. Osebite produțiuni litterarii esu la ivială, între care cuviința cere să trecem mai ântéiu codul de legi numitu: *Carte románéscă de învățatura pravilelor* . . . allu lui Basile Lupul și pe acella numit: *îndreptarea legii* allu lui Mateiu Basarabu. Despre aceste ambe scrieri un contimpuran allu lor, străin, dice cö românii și cei din Moldavia și cei din Țérră-románéscă au considerat ivirea la lumină a acestor cărți ca ua bine-facere ceréscă, fiind cö ei citescu pe cărți slavone fără să le înțelégă, limba lor fiind cea románéscă.

Totu aici credem de cuviința a face mențiune și a trece numele venerabilului Dositeu, Mitropolitul Moldaviei și Sucevei, dela care avem ua psaltire tradusă pe romănesce în versuri, și tipărită prin stăruința sa, mai cu sémă cö acestu venerabilu păstoru e privitu în genere ca fundatorul poesiei nóstre litterarii.

Traducerea bibliei depe vulgata în limba română, suntem datori grămăticului (învăţatului) Nicolau Milcu, fostu a-ginte allu Țerrei-românesci în Constantinopole pe timpul domniei lui Grigore Ghica, iar tipărirea ei — zelului și pungei lui Șerban Cantacosino, nepotu de fiică lui Șerban Basarabu. Totu acestu învăţat a tălmăcitu și tetravanghelul, a cărui traducere în manuscris se păstrează și astăzi în biblioteca dela Episcopia Buzău. Acastă bibliotecă este fondată și inzestrată de amicul meu, reposatul episcopu Dionisiu Romano, acella cu care cellu ce scrie acestea a suferit împreună persecuțiunile și închisorile cu care ne a chinuit străinul cotropitoru în resbunarea lui, pentru că i a scăpatu prada din mână cu sculara românilor în anul cu adevărat allu mântuirii 1848.

Acestu Nicolau Milcu alle cărui osteneli litterarii le menționarăăm cu venerațiune, credem a fi fost vre un descindinte din fii naturali séu póte — ellu ênsuși — să fi fost fiu naturalu allu vre unui domnitoru din Moldavia, de óre-ce Stefaniță Lupul, domnitorul Moldaviei, a pus de la crestat la nasu; pentru că scim, că numai cei ce avea căderea să ocupe vre ua dată tronul, era puși sub ferula degradării fizice prin tăierea nărilor de către domnitorii ce avea temere de a nu fi detronati séu de a nu fi succedați la tronul de asemenea pretendenți.

Sub guvernul domnitorului Țerrei-românesci, Constantin Brâncovénul, succesorul lui Șerban Cantacosino, venerabilul și învăţatul Damaschin, episcopul Rômnicului și noului Severin, făcù a se vedea publicatu un *evangeliu* în patru limbi, între care și cea română; apoi pe lîngă tipărirea unui anthologhion în limba slavonă, totu acestu prelatu mai dete uă a doua edițiune a bibliei românesci, publicată mai nainte sub auspiciile lui Șerban Cantacosino, ânsé mai corectă și cu un tipar mai curat, precum și alte cărți românesci de devoțiune, traduse și

tipărite de dânsul în tipografia sa de la Râmnicu, resedința eparchiei sale.

Mai multe chronice relative la istoria ambelor principate, se ivescu în acestu secolu. Cellu mai important ânsă este acella allu învețatului Miron Costin, tratând despre istoria Moldaviei. În Țerra-românească pe timpul lui Șerban Contancosino iesu la ivială mai ânteiu chronica lui Constantin căpitanul *) care tratéză despre istoria ambelor nôstre principate; apoi aceea a lui Teodosiu din Tunsi, cu alte patru chronice anonime, care tóte coprinde istoria Țerei-românesci de la Negru Basarabu pînă la Șerban Cantacosino.

Cellu care ânsă a ridicat sus litteratura istorică a românilor din acestu secolu, este învețatul Dimitriu Cantemir, domnitorul Moldaviei (1711). De la acestu bărbat posedăm următoarele scrieri:

Chronicul moldo-românu.

Divanul séu gâlcéva înțeleptului cu lumea.

Istoria imperiului otomanu.

Descrierea Moldaviei, sal. 1).

*) Laurianu și Bălcescu, magazinul istoricu, T. I. pag. 4, 6 și 10; Melchisedec, chronica Romanului (turbea), p. 89,90 și 121; Hasdău, Archiva istorică României, T. II. p. 81; M. Cogălnicénu, Leatopisele Moldaviei, T. I, p. 2.

Băi publice.

Un edificiu de băi publice, atât de necesariu igienii populului, depe planul edificiilor de băi publice din Constantinopole — de ua formă ovală — de marmoră, cu cupole, cu cabine numeróse, despărțit de ua parte pentru bărbați, de alta pentru femei, figuréză pe la mizlocul acestui secolu, p'între celle-l-alte monumente ale resedinței domnitorilor Moldaviei. Creațiunea acestui edificiu atât de

*) Acesta e ascendentul lui Petrascu pe care 'l a decapitat Nicola Mavrocordat în domnia sa d'ântéiu.

folositor, o datorim totu domnitorului Basile Lupul care a lucrat și a înzestrat țerra sa cu multe și bune instituțiuni.

Despre oștire.

Domnitorul Mateiu Basarabu îmbunătățesce sórta ostașului român, ridicându'i solda pînă la optu bani pe di; ellu măresce numărul ostirii ast-fel cō archidiaconul Paul d'Aleppo în scrierea sa nu pôte trece fără a vorbi de dēnsa. Noi—dice acestu învățat—furēm surprinși de mulțimea ostirilor lui Mateiu, tôte împărțite în regimente cu stindardele lor fie-care, și allu căroru număr se suiă pînă la 100 și la nevoiă pînă la 150 mii flăcăi. Ceea ce ânsă, adaogă ellu—crescū mirarea noastră—fu disciplina ce domina în acéstă numărósă oștire, lucru ce veðurōm cu ocasiunea sērbărilor crăciunului, în care cât ținū elle nu aflarōm nici un soldat beatu, séu care să fi făcut vre ua gâlcévă cu vre unul din companiile sēi séu cu vre un altu particularu. Écō cu ce s'a susținut pe tronul țerrei acestu domnitoru un timpu de 21 de ani, cu tôte cursele întinse de turci spre a'i lua domnia, viața și averea.

Gheorghită Ștefan Céurul (1653), domnitorul Moldaviei, dispunēnd de ua oștire de 40 mii ómeni, a mănținutu instituțiunea armatei cu totu timpul celu tulburat și scurt allu administrațiunii salle.

Constantin Șerban Basarabu (1654) conservând ceea ce a găsit de la predecesorul sēu, Mateiu Basarab, a dat osebite privilegii dorobanților și căllărășilor, scutindu-i de decimărit și vinurit; a îmbrăcat armata cu straie noi de postavu, precum și pe căpitani, sutași și căprari cu straie de pe condițiunea și gradul lor, și la atâta distincțiune și iubire îi avea pe acestia în cât pre adesea-ori se ospăta cu dēnșii. Disciplina ânsă care este viața unei armate nefiind priveghiată cu aceeași sânteniă ca în timpul predecesorului sēu, a făcut ca ostirea să'i aducă multe încurcături atātu lui cât și țerrei.

Turcii către finele acestui secolu aplicând art. din tractatul lor cu Moldavia, la câte-și trele principatele române, dispunu — prin ordinele ce dau — de puterea armată a acestor trei țărri tributare, după cum le vine lor mai bine la secotélă. Ast-fel în resbelul lor cu Austria — 1663 — 1664, domnitorul Eustatiu Dabija, suveranul Moldaviei și Grigore Ghica allu Țărrei-românesci, a trebuit — după ordinul sultanului — să însoțiască pe cele turcesci în expedițiunea pornită contra Vienei, cu ostirile și armata ce avea; iară voevodul Apafi, domnitorul Transilvaniei, fiind bolnavu și trimițând în locu-i pe generalul său, Gavriil Haller, cu un corpu de uă cam dată de 4.000 ómeni, și mâiniindu-se vizirul cõ n'a venit ellu ênsuși (Apafi) în persónă, a pus de a decapitatu pe bietul Haller dinaintea cortului său. Chroniclele nu ne spun de numêrul ostirii și allu tunurilor moldave ce au luat parte la acéstă expedițiune; dar elle nu trecu sub tăcere pe allu Țărrei-românesci, dicând cõ contingentul acesteia era de 11.000 ómeni cu tunuri, corturi și 4.000 căruțe de transportu cu câte patru boi.

În anul 1683, câte-și trei domnitorii țărilor române: Șerbanu allu Țărrei-românesci, Duca allu Moldaviei și Apafi Mihai allu Transilvaniei, ieau parte din ordinul sultanului la expediția pornită din nou de Turci contra Austriei.*)

*) În anul 1526, Soleiman sultanu distruge cu desêvîrșire oștirea unгурescă la Mohaciu, la care Români transilvani n'au luat parte. Ungaria propriu ȃisă și alte provincii anecsate ei depe vremi, după câți-va ani de lupte sterile între casa Austriei și între croatul Ioan Zupalia și moștenitorul acestuia, devinu provincii turcesci. Aradu, Temișóra, Oradia-mare, scl., formându sangiacuri a parte, se administréză de pași turci, și în palatul lui Mateiu Corvinul din Buda, reședința regilor unguri, se tolănesce vizirul cu trei toiuri trimis de sultanul Soleimanu spre administrarea Ungariei; casa Austriei stăpinesce și ea câte-va județe din Ungaria despre nordu și vestu pînõ la Presburgu, plătind ânsă tributul Turcilor pentru acésta. (Histoire de la mai-

Din tóte celle de mai sus espuse este evidentu cõ instituțiunea armatei în ambele principate, T̃erra-românescã și Moldavia, s'a îmbunătățit și s'a conservat și în acestu secolu, cu tóte călcările și spoliile esercitate de Turci asupra acestoru țerri ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 355; id. T. II, p. 198; Hăsdău, *Archiva istorică a României*, T. I. P. II, p. 76, 89 și 92; Șincai, *chronicul Românilor*, T. III, p. 94, 95, 133 și 134.

Aședemântul prin care se interzice dedicarea unora monastirî din T̃erra-românescã la alte monastirî streine.

În anul 1640, Mateiu Basarabu, domnitorul T̃errei-românesci, vedând specula și jaful ce unii din fostii domni și vladici străini făcuserõ cu monastirile țerrei, convócã adunarea generalã (soborul) cerënd ca ea să iea ua decisiune în privința acestor mōnastiri usurpate de călugherii greci, spre a se restitui țerrei adică să se puie iarõși sub îngrijirea călugêrilor români dupõ cum

son d'Autriche, William Cox, T. II, p. 383). Transilvania administratã de voevõzii ei, ca și în trecut, se mai ține cât-va timpu, apoi păstrându-și autonomia ca și celle l-alte douã principate române, se administrézã totu de voevõzii ei plätindu ânsë tributulu Turcilor pînõ la pacea de la Carloviți (1699) dintre Austria și Turcia, timpu în care trecënd sub autoritatea Austriei, s'a administrat de un guvernator trimis dela Viena care 'i a respectat autonomia ei, parlamentul ei și celle l-alte alle ei instituțiuni pînõ la 1868, confirmând—în totu intervalul acesta—proiectele de legi ce ea își da prin parlamentul sêu, totu d'auna marele prințu allu Transilvaniei (împêratul Austriei). La acestu anu de négrã aducere aminte, Austria adat-o pe mâna Ungurilor dela Pesta, care 'i a sfărămat și autonomia, și parlament și instituțiuni; iar Temișania și dupõ menționata pace (1699), a rēmas totu sub Turci pînõ mai târđiu. (Gg. Șincai, *cronica Românilor*, T. III, p. 185).

În a doa jumătate a acestui secol, în care scriem acestea, Ungurii au făcut a se repeta fabulele ce unii din acéstã stirpe întroduseserõ, în secolii trecuți în mai multe scrieri istorice,

elle au fost destinate de creatorii lor; și totu de ua-dată să se așede, ca mănăstirile zidite de dēnsul și de străbunii sei — Basarabii — să nu pōtă nimeni după vremi alle închina metōșe la acte monăstiri străine din alte țēri.

i. n. Totu clerul, tōtă boierimea — civili și ostași superiori cu gradul — iea parte la soluțiunea unei cestiuni pe care străinii jefuitori o făcuse să se străgăniască dintr'ua și într'alta folosindu-se de resbelele civile ce pustiise, în anii din urmă, ambele aceste țēri surori.

Mateiu, incongiurat de ministrii sēi și de înaltul cleru, prezidēză adunarea. Logofētul cel mare — marele cancelaru — comunică adunării cō mănăstirile Tismana, Argeșul, Brădetul, Délul, Glavaciocul, Snagovul, Mislea, Vallea, Tīnganul, Potocul, Runcăciovul și Menedecul, zidite și înzestrate cu moșii și țigani de pietatea domnilor romāni ai acestei țēri — din vechime — s'au închinat în urmă de unii domni și vlădici străini la alte mănăstiri din țēri

cumcō ei, Ungurii, ar fi descendenți ai acellor Huni, cari — se sciă — au devastat multe țēri din Ēuropa pe la mizlocul secolului allu V-lea, când este cunoscut de obște cō Ungurii sunt veniți în Ēuropa tocmai pe la finele secolului allu IX-lea. Acestei insinuații erronate a Ungurilor, noi oppunem afirmațiunea eruditului profesor de istoria generală dela universitatea din Heidelbergu, care țice cō, după cercetările moderne, s'a dovedit cō Bulgarii slavonisați sunt adevērații descendenți ai Hunilor, împinși de ua cam dată cōtre marea Négră și marea de Azofu de alte popōre. (Weber, Histoire universelle, T. IV, pagina 50).

Asemenea eresii istorice întēlnesce lectorul în celle mai multe istorii alle Ungariei, scrise de nisce scriitori plățiți de șovinisti Unguri după vremi și repetate în urmă de alți scriitori adăpați din acelle fontāni. Ast-fel găsim cō puternicul regatu allu Bulgariei și acella atât de întins allu Serbiei, ca și ducatele romāne — Moldavia și Tērra-romānescă, în evul mediu, ar fi fost supuse regatului Ungurescu, fără să probeze atari aserțiuni, înșirate în acelle istorii de jactancia unгурescă. Noi, spre restabilirea adevērului, țicem cō, câte țēri din celle menționate spun ei

străine, „pentru orbitóre mită, sub viclénă taină, cărciu-
 „mărind și vëndënd (acei domni și vlădici străini) săntele
 „aceste mōnastiri alle țerri și lavrele domnesci, făcându-le
 „metōse dajdice altor mōnastiri din țerri străine, cu chri-
 „sōve de închinăciune, fără scirea sfeatului (consiliul admi-
 nistrativ) și fără voia soborului țerrei (adunarea gene-
 rală),“ guvernul pune în vederea adunării spoliatiunea
 și nelegiuitele aceste fapte, cerënd a se restitui țerrei
 usurpatele aceste mōnastiri, și totu de ua data, fiind cō
 domnitorul Mateiu Basarabu a reparat pe unele din aceste
 mōnastiri cari se pustiiserō și se ruinaserō sub mână
 cea vitregă a străinului, precum Cozia, Bistrița, Govora,
 Cotména, Iazerul, Gura Motrului, fondate acestea de pie-
 tatea străbunilor săi, și a rezidit pe altele din temeliă,
 precum Câmpu-lungul, Sadova, Brîncoveni, Arnota, Căl-
 dărușanii, Mon. dintr'un lemnu, Măcsineni, Drăgănesci
 de la Ruși, Brebul și Plătărestii, guvernul prin organul

cō le ar fi stăpinit, atâtea inesactități comitu în paguba adevè-
 rului istoricu. Dar Bulgarii și Sêrbii, vecinii noștri, cu ai căroru
 străbuni părinții noștri au fost totu d'auna în legături de cus-
 creniă și în bune relațiuni, vor sfârma ei ênsuși acelle allega-
 țuni neintemeiate. Cât pentru bârfirile aduse asupra României,
 le spulberă potecele plaiului Cloșani cari au vëduț și mânia lui
 Alesandru Dr. Basarabu, domnul Țerrei-românesci, și fuga lui
 Carol Robert, regele Ungariei; le spulberō satul „Branul“ care
 a privit pe Vladislavu Basarabu distrugënd armata și ucidënd
 pe voevodii lui Ludovic-Carol, regele Ungariei; le spulberō, pe
 acelle bârfiri, orașul Baia din Dorohoiu unde Stefan-cellu-Mare,
 domnitorul Moldaviei s'a umplut de gloriă sfârmând hordele lui
 Mateiu Corvinu, pe care abia 'l a scăpat fuga—rănit în trei locuri
 în spate—de loviturile acellui maiestru artă resbelului. (Veđi
 în acéstă scriere pag. 24, 25 și 52).

Écō cum a stăpinit Ungaria pîncipatele române în evul-mediu
 și la începutul istoriei moderne; éccō felul de omage de supu-
 nere ce domnitorii români au făcut suveranilor Ungariei.

Ênsuși în timpul presinte, guvernul ungurescū din Pesta —
 đice điarul „Observatorul“ din Sibiu—s'a apucat să traducă în

marelui logofëtu, cere a se asigura prin aședemënt obs-tescu — administrarea și a acestora numai de către călugërii români ai țërrei, și să nu se pöte instrăina și închina dupö vremi la vre ua altă Mönăstire din alte țërri.

Adunarea generală a țërrei, dupö ce vorbi venerabilul Stefan, archimitropolit allu Ungro-Vlachiei, lovind cu autoritatea sa sacerdotală spoliațiunea bisericeii române de către acei venetici prin trădări, intrigi și mită, decide:

„1° Calugërii străini cari au coprins numitele mönăstiri, să fiă lipsiți de dênsele, și să li se iea dela mâna lor îndată or ce cărți, chrisobuli séu drese vor avea pentru dênsele dela acei domni și vlădici străini; și de le vor ascunde, or când se vor arëta cu dênsele, să se iea, și să se spargă (să se rupă) ca nisce cărți făcute cu strimbatatea mitei, în silă și fără scirea și voia soborului țërrei.

2° Mönăstirile fondate de domnitorii țërrei cei betrâni și reparate de domnitorul Matei Basarab, precum și acelea

unguresce ênsuși numele de botezu allu Românilor din provinciile de sub ascultarea Austriei, ca să nu figureze în actele oficiale nume românesci. (Diarul „Românul“ din 3 Octombore 1882, p. 757).

Nu numai istoria, dar atât geografia provinciilor române de sub Austria—prin schimbarea numirilor a ua mulțime de sate românesci în ungresce—cât și statistica lor le-au falsificatu Ungurii cei soviniști, puind numărul Ungurilor la 15 milióne, fără să spuică cö în acestu număr se coprind:

6,000,000	Slavi sub differitele lor numiri;
3,500,000	Români în provinciile: Maramureșul, Bucovina, Chrișania, Timișania și Transilvania;
4,600,000	Unguri;
400,000	Sași séu Germani;
500,000	Secui, Armeni, Judani și Țigani;

15,000,000 Peste totu în Ungaria și în provinciile anecsate ei de Austria la 1868, precum si în Bucovina răpită din Moldavia în secolul trecut.

Acesta e adevërul adevërat, iar nu fabulele cu care soviniștii a împuiat urechile Europei Occidentale mistificând istoria.

clădite din temeliă de munificența și pietatea sa, rămănu neclătite pentru totu d'auna, sub d'adrechtul administrarea țării și a clerului său; și să nu se pótă elle instrăina și închima — după vremi — la vre ua altă mănăstire străină din alte țării de către domnitori, vlădici, boieri, de către nimini, or-cine ar fi.“

Și clerul îmbrăcat în vestmintele salle sacerdotale, ținind în mâini făclii aprinse, după ce marele logofetu citi votul emisu de adunare sub forma de mai sus — cu voce tare, după ce clerul cu archimitropolitul Țării afurisi pe vercine va călca acéstă decisiune, fiă ellu domnu, mitropolitu, episcopu, or boier mare va fi séu de țerră (romănu) séu străinu, acellu omu cu îndemnătorii lui — ȳice pontificele romănu — să aibă a moșteni blestemul archiereilor, archimandriților și a toți preoții țării. Apoi stingând lumînările cum este legea blestemului — ȳice chrisobul — adaogă: ast-fel să se stingă și pomenire și casă și semența călătorilor acestui aședementu ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Mănăstirile ȳise închinat, anecesele dela fine; Teulescu, Arhiva romăna, pag. 28 și 34.

Proprietatea foncieră rurală.

Atât în codul de legi allu lui Vasile Lupul cât și în acella allu lui Mateiu Basarabu, găsind câte-va articole relative la proprietatea foncieră rurală, le publicăm aici spre sciința doritorilor de a cunoște starea lucrurilor și în speciă pe aceea a proprietății fonciere rurale din acestu timpu:

„Cellu ce va ara și va semăna în vre ua țerrină fără scirea și voia proprietarului ei, perde rodul labórei și a semenței ce a pus.

Un plugaru ce va cuteza să'si carre snopii de grău, semănat pe pământu străinu, fără scirea proprietarului acellui pământu, perde rodul depe acellu pământu.

Cellu ce sémănă pe pământul altuia, cu semența, la-

bórea și chieltuiala sa, va da decima din rodul căpătat; dar fiind într'altu modu va fi blestemat de Dumneșeu.

De va lua cine-va pământu pentru a 'lu cultiva și se va tocmi să împarță pe din două cu proprietarul locului, și de nu va lucra pământul cum se cade ci așa fite cum, acella să nu iea nimicu din rodul ce va face acellu pământu, pentru cõ cu minciunile lui a înșelat pe domnul acellui pământu.

Cellu ce va face casă pe pământu străinu fără scirea și voia domnului acellui pământu, nu póte să se bucure de posesiunea ei, remăind dēnsa în posesiunea domnului acellui pământu ¹⁾."

¹⁾ Indreptarea legii, p. 311, 315 și 325.

„Cellu ce va fi voit să fure bou din cirédă și va fi gonit pe văcaru, lăsând turma fără păstoru stricându-se din această cauză și alte vite din stavă (cirédă) de către fiare selbatice, aceluia să i se scóță ochii.

Cellu ce va fura plugu séu feru de plugu séu jugu, și găsindu-le, să se socotiască ȱilele de când s'a furat lucrul pinõ în ȱioa când s'a găsit, și furul să se îndatoreze a plăti pe tótă ȱioa câte 12 aspri (2 potrinici de argint), cât adică se plătesce ȱioa de lucru unui omu (ȱioa de lucru se plătia cu 12 aspri).

Cellu ce va tăia viiă roditóre séu pusori (cârlige) și pomi, să i se taiă mâinile și să plătiască și paguba.

Cellu ce va da focu la păduri arȱend copacii, să se pecetuiască la mână și să plătiască și paguba indoit.

Cellu ce — de pismă — va pune focu la casă séu la aria cu grâu séu la clăile de fēnu alle cuiva, cu focu să se arȱă unul ca acella ¹⁾.

¹⁾ Carte românească de învățetura pravilelor, art. 2, 3, 5, 6 și 7.

Domnul unei moșii ce va priimi un țerran de airea pe moșia sa, se osindesce a plăti 12 litre de argint la domniă

și 12 litre proprietarului depe a cărui moșiă a fugit acellu țerran, înturnând și pe țerran la urma lui ¹⁾.“

¹⁾ Indreptarea legii, p. 314; Archiva românească, p. 19.

Intre proprietarii de moșii și locuitorii depe dênsele pînă în acestu secolu inclusiv, nu găsim ivită — afară de asigurarea proprietății mobilă și immobilă contra lovirilor ce i s'ar fi putut aduce — nu găsim, dicem, ivită nicăiri vre-uă neînțelegere între proprietar și țerran, pentru vre-uă pretențiune acellui d'ântăiu peste decima dela producte și vite; căci dacă uă atare gâlcévă ar fi fost esistând, negreșit or Basile Lupul or Mateiu Basarabu ar fi pus vre un articolu relativ la uă asemenea pretențiune în codul lor de legi ce au promulgat fie-care, precum și vre un act represiv spre stavilirea gâlcevei care a turmentat aceste două stări de ómeni ale societății române în secolii următori. Cérta era dar — după cum se vede în ultimul articolu de mai sus — numai și numai între proprietarii de moșii, intrigând ei — proprietarii — prin promisiuni și concesiuni către țerrani, în paguba altora din proprietari, cum să și atragă fie-care mai mulți locuitori depe alte moșii străine pe moșiile lor, ca să nu le stea moșiă lor pustiă și prin urmare fără venit. Acésta se constata destul de clar, după cum am dis, din cellu din urmă articolu allu legii espusă mai sus, ceea ce ne scutesce a da stării de lucruri, relativu la proprietatea foncieră rurală din acestu timp, uă altă mai întinsă desvoltare.

Aședēmēntul sântitului sinod allu Moldaviei, relativ la cărțile calvine și misionarii propagatori acestui eresu.

În anul 1641, Basile Lupul, domnitorul Moldaviei, vedēnd respândirea a mai multoru cărți bisericesci în limba românească cu dogmele calvine; vedēnd propagarea ce se făcea prin misionari trimiși din Transilvania în care con-

fesiunea calvină se înrădăcinase, cu scopul d'a face proseliți, convoca sinodul țării, compus — depe vechiul obicei — de mitropolit, episcopi și egumenii tuturilor mănăstirilor ca să chibzuiască și să ia uă decisiune spre împedicarea unii atare mișcări resturnătoare religiei statului român.

Sântul sinodu, adunat la Iași, convingându-se din citirea acelor cărți, că în adevăr elle coprinde eresuri calvinesci, și ascultând și probele aduse despre mișcările misionarilor în scopul lățirii eresului lor, otărasce ca toate cărțile acelea să se adune și să se dea focului, or unde și or când se vor ivi; iar misionarii să se goniască peste fruntarii, ca nisce turburători ordinii bisericesci și politice din țerră.

Deci instituțiunea sântitului sinodu era în acestu secolu în vigóre în partea de peste Milcovu, și — după cum vom vedea — ea s'a conservat și alucrat și în secolii următori ¹⁾.

¹⁾ Melchisedecu, Chronica Romanului (urbea), p. 259.

Domnitorii ce s'au destins prin înălțare de monumente religiose :

Țerra-românească :

Mateiu Basarabu fondază Mon. Căldărușanii, Macsinenii, Sadova, rezidesce Mon. Câmpu-Lungul, Sărindarul, s. a. l. pînă la 40.

Constantin Șerban Basarabu, fondază mitropolia din București.

Șerban Cantacusino fondază Mon. Cotroceni.

Domnitorul Constantin Brâncovénul terminază Mon. st. George-nou din Bucuresti, începută de Antoniu-vodă Popescul, moșul sociei d'ântéiu a Brâncovénului. Mănăstirile „Rômnicul“ din urbea Rômnicul-Sărat și cea „dintr'un lemn“ din județul Vâlcea încă sunt fundațiuni alle pietății Brâncovénului.

Moldavia:

- Ieremia Movilă fondéză Mon. Sucevița.
 Ștefan Tomșa " " Solcăi.
 Barnofski " " Hangu, Dragomira și
 Bărnova.
 Basile Lupul fondéză Mon. Trei-ierachi din Iași ¹⁾.

¹⁾ M. Cogălnicénul, Letopisețele țării Moldaviei, edit. 1852, T. I, pag. 227, 253 și 261.

Lista civilă a Dómniei.

Lista civilă a dómnei de peste Milcovu se constituia din decima veniturilor produse din dăjdiile tērgului Botoșani, avēnd orēnduit pentru strīngerea ei un osebit cāmărașu allu sēu. Afarō de acēsta, mai priimia și dela țigani statului — pe totu anul — câte patru oca auru, adunat de aceștia de prin rīurile Moldaviei. — Dómna Țērei-romānesci — osebit de una miă dramuri de auru adunat de țigani aurari de prin rīurile Dâmbovița, Argeșul, Oltul și Topologul, și adus dómnei de către aceștia pe totu anul ca dajdiă a lor; și osebit de aurul cumpărat de dēnsa dela aceștia, neavēnd ei voiă să vēndă airea aurul ce culegea mai multu peste acea uă miă dramuri — își complecta lista sa civilă din dajdia sārăritului munților Buzeului și Săcuienii: locuitorii din satele vecine cu acești munți de sare, ca să aibă voiă a lua sare din acești munți pentru trebuința casei lor, plătia dómnei pe fie-care anu câte 60 bani de familiă sēu de fumu cum se đicea atunci ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, descrierea Moldaviei, p. 17 și 25; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 101; Hasdēu, *Archiva istorică a Romāniei*, T. I, P. II, p. 105.

Corporațiunile (breslele), mai tārđiu isnafurile.

Esistința unui atare aședemēntu nu o întālnim de cât în secolul al XVII-lea. Aședemēntul acesta se póte devida în douē categorii distincte.

a) Meseriași și industriași.

b) Comercianți cu amănuntul și cu ridicata (en gros).

Afară de acești meseriași, industriași și comercianți, femeile române cari se ocupa cu fabricarea *pânzei, cămășilor, călțunilor, ițarilor, velințelor*, etc. își desfăcea obiectele eșite din mâinile lor la *Tirgul cucului* — local ce era în București spre nordul și resăritul de lângă grădina st. Gheorghe nou; iar la Iași în apropiere de Mon. Golia — fără să facă parte din vre una din aceste categorii seu corporațiuni pe cari le vom specifica la valle.

Écö aceste corporațiuni:

I. Corporațiunea postăvarilor ce fabrica postavul gros în regiunea Bucureștilor ce se chiamă astăzi *suburbia postăvari*.

II. Corporațiunea olarilor — fabricanți de óle, străchini tipsii, talere, scl. Ea își avea usinele în suburbia numită astăzi *olari*.

III. Corporațiunea dulgherilor și zidarilor;

IV. „ cărămidarilor și olănarilor;

V. „ chirstigiilor.

VI. „ lăcătușilor, ferarilor și covacilor;

VII. „ tabacilor seu argăsitorilor de pei;

VIII. „ pantofarilor, cismarilor și papuciilor;

IX. „ croitorilor plăpomarilor și șalvaregiilor;

X. „ Pălărierilor, căciularilor, și mai târziu işlicarilor, calpacciilor și șepcarilor;

XI. Corporațiunea basmangiilor, fabricanților de tistimele și de șamalagele;

XII. Corporațiunea blănarilor și cojocarilor;

XIII. „ lumînararilor și săpunarilor;

XIV. „ șelarilor, pe strada din București numită și astăzi șelari;

XV. Corporațiunea argintarilor și juvaergiilor;

XVI. „ căldărarilor și sfecnicarilor;

- XVII. Corporațiunea potcovarilor;
 XVIII. „ barbierilor;
 XIX. „ rachierilor, cofetarilor, cărciumarilor
 și povarnagiilor (fabricanți de spirtu, rachiu, scl.);
 XX. Corporațiunea păinarilor (brutarilor), simigiilor (co-
 vrigarilor);
 XXI. Corporațiunea pescarilor și precupeților;
 XXII. „ măcelarilor;
 XXIII. „ cavafilor;
 XXIV. „ bōccanilor;
 XXV. „ ciresarilor (comercianții de vite);
 XXVI. „ brașovenilor, pînzarilor;
 XXVII. „ marchitanilor (mărcelarilor);
 XXVIII. „ lipscanilor.

Pusă sub patronatul vre unui *sântu*, fiă-care corpora-
 țione își avea sigillul său și stindardul său osebit, pe care
 era săpatu și zugrăvit figura acelu patron.

Ua stărustiă (curatellă) compusă din trei membri aleși
 de majoritatea corporațiunii pe fie-care anu, întărită de
 guvern și presidată de cellu mai bătrānu din cei trei, care
 se numia și staroste (bătrānu), represinta corporațiunea.

Fie-care corporațiune era ua persoană juridică.

Curatella își avea cancelaria sa, registrele și archiva
 sa cu personalul necesariu de inpiegați.

Curatella judica tōte procesele dintre membrii sei, re-
 lative la disciplina său specialitatea corporațiunii ce re-
 presenta, precum și pe acelea dintre perticolari cu vre
 unul din membrii corporațiunii, pe cât privia la fraudă
 or falsificarea or nesciința or nesevirșirea la timpu (ter-
 menu) a obiectului specialu cu care vre un membru se
 însărcinase să facă către vre un particular. Totu ea re-
 prima or ce cutezanță a străinului d'a esercita vre una
 din profesiunile corporațiunii salle fără autorisațiunea
 curatellei.

Spre susținerea membrilor curatellei și chieltueleur cu

cancelaria și personalul ei, fie-care membru al corporațiunii contribuia cu un ce, după clasificarea făcută de curatellă.

Maiestrii ce se abătea de la datoria lor prin lucrări greșite séu necomplete și neguțătorii ce vindea marfă falsă séu próstă séu da lipsă la vëndare era răspunđători înaintea curatellei care, la 1-a abatere îi amenda, la a 2-a îi punea la carcere și la a 3-a îi opria de la esercitarea meseriei lor, séu le închidea prăvălia (dughiana) de era comerciantu.

Lucrătorii, calfele și discipolii (ucenicii) era cunoscuți de „maiestri“ numai după declarațiunea curatellei. Ea declara pe calfă de *maiestru* și pe discipolu de *calfă* în urma cercetării făcută candidatului de a sa sciință.

Corporațiunile acestea prin represintanții lor, erau datóre a lua parte cu stindardul lor înainte, la or ce procesiune (alaiu), se făcea cu paradă în care figura capul statului.

Nimeni nu putea esercita ver ua meseriă, industriă séu comerțul cu de aménuntul și cu ridicata fără autorisațiunea curatellei respective. Ast-fel, corporațiunea — prin curatellă — garanta societatea (publicul) despre sciință și moralitatea maestrului séu comerciantului ce esercita vre una din aceste profesiiuni.

Dajdia impusă de guvernul asupra corporațiunilor se repartisa și se aduna prin curatellă dela membrii corporațiunii și se trimitea guvernului.

Unele din curatelle își avea carcera lor spre arestarea delicuenților, altele se servia cu carcera dorobanției, agiei séu spătăriei¹⁾.

¹⁾ Condicta de socoteli a lui Constantin Brâncovénu; tradițiunea și alte acte publice inedite; Regulamentul organicu, București, 1832, p. 45 și 46.

Instituțiunea acéstă, de și paralisată în acțiunea ei salutariă de guvernele ce s'au succedat, totuși s'a conservat ore-care remășițe dintr'ênsa, pînă către începutul jumătății II a secolului allu XIX.

Târgul Baia din Mehedinți și târgu Baia din Dorohoiu (exploatarea minelor).

La târgul Baia din județul Dorohoiu se exploata în vechime minele d'acolea, dar se vede că elle producea mai multu feru, oțelu și aramă, prea puțin auru și argint; de aceea moneda de aur ce circula în țerră dincolo și dincóce de Milcovu era străină. Dar este pozitivă, pe timpul lui Mateiu Basarabu, se exploata regulat mina de aramă de la târgul *Baia* din județul Mehedinții. Metalul în formă de piatră negricioasă ce se estrăgea — dice Paul d'Aleppo — din niște puțuri foarte adinci din această localitate, se curăța, și, lucrându-se cu multă măiestriă, se făcea dintr'ênsul diferite obiecte¹⁾.

¹⁾ Melchisedecu, chronica Romanului (úrbea), p 142; Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 105.

Archontologia.

În acestu secolu ne putem ocupa și despre celle trei categorii în care se găsescu împărțiți boierii.

Afară de membrii consiliului administrativ în care de la un timpu se mai vėdu figurând și câte unul din alți demnitari, toți cei-l-alți boieri sunt împărțiți în trei clase.

I. Cei de prima clasă se numescu veliți (mari) când sunt în esercițiul funcțiunii lor. Acestia sunt: marele stolnicu, marele comis, marele medelniceru, marele cluceru, marele serdar (campo-duce), marele slugeru, marele jicniceru, marele pitaru, marele șetraru, marele armașu, marele portaru (ușieru), aga, ftori (al doilea) logofėtu, postelnicul allu doilea, treti (allu treilea) logofėtu și căpitanul de dorobanți.

Toți boierii aci numiți, pe lúngö funcțiunea ce le da gradul lor de demnitate, mai avea privilegiul ca în tótă țerră — or unde s'ar întimpla să petrécă — să asculte și să resólve procesele dintre locuitori fără a da sentința scrisă

—pricini mici de poliție pentru delict—dreptu pe care boierii de a doua și a treia clase nu ilu avea.

Serdarul, logofetul allu doilea și allu treilea, postelnicul allu doilea și căpitanul și dorobanți, de și sta sub ordinele altora, cari în clasa boierilor mai aveau acellși oficii ca și ei, și prin urmare ar fi mai multu ca să se numere în clasa II, totuși fiind în starea lor oficială, era mai onorifică de cât a acellor din clasa II și a III-a; și fiind cō ei cată să fiă în tōte dillele pe lūngō domnitoru, așa aveau și ei scaun între boierii cei mari, și se bucura de același privilegiu ca și dēnșii.

Totu de prima clase a boierilor mai era și acestia: vameșul cellu mare sēu inspectorul vāmilor, și căminarul care strīngea dēcimele datorite domnitorului din cēră. Ânsē nici unul nici altul n'avea scaunu anumitu în tribunalul domnescu, ci cata să stea unde le ordona domnitorul; dar nici într'un casu nu poteau avea scaun mai sus de serdarul.

II. De clasa II a boierilor de divan (tribunalul domnescu) se ținu:

Spătarul	allu doilea,	locoteninte	allu marelui	Spătar
Paharnicul	"	"	"	" Paharnicu.
Vistierul	"	"	"	" Vistieru.
Stolnicul	"	"	"	" Stolnicu.
Comisul	"	"	"	" Comisu.
Medelnicerul	"	"	"	" Medelnicer
Clucerul	"	"	"	" Cluceru.
Slugerul	"	"	"	" Slugeru.
Jicnicerul	"	"	"	" Jicniceru.
Pitarul	"	"	"	" Pitaru.
Șetrarul	"	"	"	" Șetraru.
Armașul	"	"	"	" Armașu.
Ușierul	"	"	"	" Portaru.

III. In clasa III a boierilor de divanu se numeră:
Postelnicul III.

Spătarul III.
 Paharnicul „
 Vistierul „
 Comisul „
 Slugerul „
 Jicnicerul „
 Cămărașul de slugeriă.
 „ „ jicniță și
 4 Vornici de pörtă.

Toți cei l-alți funcționari mai mici ai Statului, precum marele *camarieru*, *vătaful de aprodi*, — *de stolnicei*, — *de pahărnicei*, *cuparul*, *ciohodarul*, *medelnicerășii*, *cămărașul din întru*, *vătaful de copii* (de garda domniască), șal., se numesc *boiernășii*.

Avem dinaintea noastră patru scrieri cari se ocupă de archontologia ambelor țărri într'acestu secolu.

1° Relațiunea misionarului catolicu din timpul lui Șerban Cantacosino;

2° Scrierea ilustrului Miron Costin;

3° Căllătoria archidiaconului Paul d'Aleppo, și

4° Descrierea lui Cantimir, domnul Moldaviei.

Câte-și patru acești scriitori nu diferă în fondu, dar se osibescu între elle la prioritatea gradului și mai cu seamă în tratarea acestei materii mai pe scurtu său mai pe largu, de pe informațiunile negreșit ce urmază să fi avut autorul respectivu. Noi luând de temeiul pe aceea a exdomnitorului Moldaviei, Cantimir, am reprodus dintr'ênsul celle scrise mai sus, creșând că ellu — ca fiu de domnitoru și ca domnitoru ellu ênsuși — bucurându-se de mizlόμεle celle mai suficiente — a avut ua cunoștință multu mai esactă și mai aprofundată de starea lucrurilor ce espuserôm într'acêsta, de cât cei l-alți ce menționarôm mai sus¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magasinul istoricu, T. V, p. 33; — Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, p. 169; idem T. I, P. II, p. 75; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 63.

Despre țigani.

Numai țigani — ȳice Fotino — sunt sclavi în România. Ei se împartu în domnesci (ai Statului), boieresci și mănăstiresci — dăruiti unora din Mănăstiri de domnitori încă din secolul XIV, altora — în secolii următori. Cei domnesci pörtă felurite numiri și profesiuni.

Țigani domnesci. — a) *Rudarii*, aceștia faceau ălbii, linguri, fuse, copăi, talere de lemn, suvelnițe, covățele, bliduri, șal. — b) *Aurarii* dau în locu de dajdiă câte trei sau patru dramuri de aur pe anu la domniă, pentru dómnele — sociile domnitorilor — atât în Moldavia cât și în Țerra-românescă, și aveau voiă să'lu culégă după riurile acestor țărri. Asemenea meseriă avënd și țigani Mănăstirei Cozia, domnia îi lua pe séma sa îndatorându-i a plăti la monastire numai câte un leu de sălaşu (familiă); iar *băiași aurari* se numiau aceia cari scotia aurul săpând în piătre. — c) *Ursarii*, aceștia se preâmbra prin țerra cu urși îmblândiți, pe cari îi juca pe la casele particularilor pentru căștigu; ei se ocupa și cu prăsirea și crescerea asinilor și catârilor; ei mai făcea și pepteni din córne de bou, perii și bidinele din përu de porcu. — d) *Lăieții*, aceștia erau ferari și lăcătuși; ei făcea clești, vătraie, securi, darace, pirostrie, cuie, dregea bróște și lacăte, șal. Toți aceștia erau nomadi, strămutându-se din locu în locu sub corturi și se afla sub administrațiunea marelui armașu.

Țigani boieresci și mănăstiresci se numescu cu numirea generică, *vătrași*. Ei erau cu deseveșire lăsați în dispoșițiunea stăpînului lor, și domnia nu avea nimicu a face cu dênșii. Ei locuiau prin sate și prin tânguri și isbutia la tóte meșteșugurile la care îi aplica, fiind fórte dibaci. Stăpînii lor îi întrebuița mai cu sémă la diverse serviciuri domestice. Femeile și fetele lor erau puse mai multu la lucrul din întru allu casei; băieții și bărbații se întrebuița ca servi, bucătari, pânari, vizitii, căruțari, ferari, și mulți

din ei erau buni zidari, buni meşteri lemnari, croitori şal. Cu deosebire ei erau şi sunt foarte îndemânatici pentru musică, şi cântă cu vióra, cu cobza, cu muscalul (naiul) destul de bine. Ei cântă şi din gură de minune de bine, şi — fără a avea vre ua învăţatură sistematică — compunu şi cântece foarte dulci în cât şi musicanţii europei ii admiră chiar astăzi ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 25 şi 130; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 408; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 59

Datine.

Céra roşă şi céra verde. Atât archidiaconul Paul d'Aleppo care se afla către finele ântëiei jumëtăţi a acestui secolu la curtea domnitorilor Mateiu Basarabu şi Basile Lupul, cât şi istoricul Cantemir afirmă că în Moldavia şi Tërromânescă, usul vechiu nu permitea nimănui — nici a cuteza cineva — d'a sigilla ua scrisóre cu céră roşă, ácësta fiind prerogativa domnitorilor: cei l-alti sigilla cu céră verde; esistinţa acestei datine se confirmă şi prin cărţile înedite ce avem de la banul Olteniei şi de la marele vornicu allu Tërrei-românesci ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 30; Cartea lui Dobromir banul Craiovei cu anul 7078 (1569); Cartea vornicului G. Rustea cu anul 7196 (1688).

Modul dării foncţiunilor. În ambele aceste ţërri, în ajunul S-lui Basile, toţi boerii cei mari în serviciu, administratorii şi toţi dregătorii tribunalului domnescu, de câte trele gradele, se presintă în salla de audienţă a domnitorului depunënd înaintea lui insemnele autorităţii lor, fiă bastonul de argintu séu or-ce semnu şi se retragu. Nóptea, domnitorul trimite la fie-care séu ua confirmaţiune séu ua demisiune; cellu reintregatu séu înaintat în foncţiune priimesce insemnele cu un vestmënt (toga) de onóre; iaró persóna pe care voiesce a o depărta nu priimesce nici un mesagiu, ceea ce ecuivaléză cu ua destituire. În cursul

anului nu se face nici ua înaintare în vre un officiu, nici ua destituire — afară de casuri de abateri foarte grave — ci numai la circumcisiunea, în prima zi a anului nou. Atunci foarte de dimineță toți asistă la biserică — la utreniă (*ορθρον*), de acolo mergu să feliciteze pe domnitoru de ziua anului nou sărutându-i mâna dreaptă. După liturghia, ei servescu la mésa domnăscă pînă séra, îmbrăcați cu straiiele lor de onóre; a doua zi se punu cu domnitorul la banchetu, și serviciul se face atunci de cei ce facu acestu serviciu de ordinar în celle-l-alte zile de peste anu la mésa domnăscă. Totu atunci, boierii trimitu domnitorului plocóne (daruri), fie-care după gradul funcțiunii ce ocupă. Dómna de asemenea trimite veșmente de onóre nevestelor și ficelor boieresci, care și elle la rindul lor — trimitu plocóne dómnei ¹⁾.

¹⁾ Cântemir, Descrierea Moldaviei, p. 127; Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 91.

Vênătórea domnăscă. În timpurile celle vechi, domnitorii principatelor române — ca cei mai mulți suverani ai altoru State — iubia și făcea adesea vênători, mai cu sémă prin păduri mari și munți. Ca popul dădat cu totul armelor, românii avea plăcere a lua parte la asemenea exerciții, când elle se făcea la timpuri în care lucrările meseriei lor agricole nu era vătémate, fiind și elle un fel de lupte resbelnice, pentru care le și prefera totu d'auna altor exerciții corporale. În unele timpuri, ânsă domnitorii — suveranii noștri — fiind avênd pasiune pentru acestu exercițiu, lăsa datoriile administrațiunii Țării în deplina voință a consiliului administrativ, și — abusând de puterea lor — lua pe tãrgoveți și pe țerrani cu dênșii, cât mai mulți la vênătórea domnăscă, fără nici ua considerațiune pentru pãrãsirea labórei (muncii) cu care aceștia își sustinea existența și a lor și a familiei lor. Din acésta apoi, multe reclamări și ênsuși improtiviri. Unii din domnitori, spre a impedita ivirea unor asemenea nemulțumiri, au statuat

— pentru efectuarea vânătorii domnesci — ca ea să se facă numai în ȕilele ce cadu aprópe de finele celor patru posturi alle bisericei orientale ortodoxe și au ordínatu ca în acelle ȕille tóte stările locuitorilor țérei, boieri, neguțatori și satele împregiurene localității de vênatu, să ia parte cu toții la vênătórea domniască. Acțiunea cestora din urmă se mărginea numai a intra prin păduri, a scormoni și goni vênatul prin strigările și chiotele lor; iar vênatorii avënd ocolite mărgínile din tóte părțile, și parte cu câinii de vênatu, parte cu lațuri, ucidu și prindu fórte ușor vênatul gonit de țérrani din păduri prin chiotele lor. Pentru încoragiarea vênătorilor, era usu ca domnitorii să puiă și să dea câte un premiu pentru fie-care animal vênat: așa, pentru un iepure se da un remunerar de 25 aspri; pentru un mistrețu, un taleru; pentru un ursu, un galben, și pentru ua căprióra 80 aspri.

Unii domnitori, vedënd murmura țérranilor că adesea ȕillele destínate de ei labórei holdelor, și le consuma la vênătoriile domnesci în prejudițiu al acestei labori, începură a face aceste vênători mai numai cu soldații. Ast-fel Mateiu Basarabu își făcea vênătorile sélle numai cu soldații, fără nici un concursu din partea țérranilor împregiureni cu localitatea de vênatu.

Dupó ce se termina vênătórea, animalele celle curate cari sunt bune de mâncatu, se aducea parte la bucătăria domniască, parte se împărția pe la boierii și căpitanii oștirilor; iar celle necurate, precum lupi, vulpi, urși, pisici sélbatice, veverițe și altele de felul acesta, se da paicilor (servitorilor domnesci) cari se folosia binisor din pieile lor.

Din timpurile celle bétráne — ȕice archidiaconul Paul d'Alleppo — se obiceiuieste ca la mésa domnescă să fiă servite — la aceste ȕille mari — bucate provenite din propria vênătórea a domnitorului.

Ceva mai multu.

Atátu sunt aplicați de multu românii la vênătórea có

în curtea fie-căruia boieru mare — ȳice autorul sus citat — se găsește totu d'auna câte ua mică menageriă de animale, spre petrecere, compusă din lupi, urși, cerbi, ciute, căprióre, șal., séu din paseri selbatice, precum cocori, lebede, păuni șal., tóte ținute și îngrijite pentru distracțiunea familiei și a óspeților ei. Dar nu numai prin curți ci ênsăși prin casele lor, găsește cineva, podéla acestora acoperită cu pei de ursu, căprióră și cerbu, espuse tóte spre vedere, ca niște trofee netăgăduite de iscusința lor la esercițiul vênătorescu ¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 89; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 104.

Despre imposit.

Lăsând d'ua parte veniturile cămării domnesci, găsim către finele acestui secolu următoarele imposit:

1° *Birul de țerră* (darea personală), numitu *séma mare* și *séma a doua*. 2° *Găléta de grâu*. 3° *Impositul pe cai, boi* (văcăritul), ș. c. l. 4° *Impositul pentru aprovizionarea ostirii și cetățitorilor*. 5° *Carrul de podvódă*. 6° *Carrul de fênu*. 7° *Impositul pentru tribut* (haraciu). 8° *Impositul pentru ploconul împératului*. 9° *Impositul pentru ploconul hanului*. 10° *Impositul bairam peșchesu* ce se da la împărăția și la turcii magnați. — Celles mai multe din acestea se da în bani.

Peste Milcovu, mai găsim unele numiri ce nu figuréză în tabelul de mai sus, care privesce numai pe Têrra-românescă, precum impositul numitu *mierea împérătescă*, și afară de *ilișul* (darea personală) cellu vechiu, se găsescu efectuându-se și *sulgiul*, *unsul*, *lupul* ș. c. l.

Aceste imposit se plătia de tóte stările societății române, precum:

Brésla*) veliților boieri.

*) Se găsescu întrebuintată aici numirea de *bresle*, numai pentru a arêta categoria dăjdnicilor.

- Brésla boierilor mazili (esfonctionari).
 „ slugitorilor (ostaşilor).
 „ popilor vlădichii (mitropolitului).
 „ „ episcopilor.
 „ neguţătorilor.
 „ aproşilor (gendarmi).
 „ ftori (allu doilea) armaşilor.
 „ armenilor.
 „ jidovilor.
 „ chiprovicenilor (scriitori de pe la autorităţi).
 „ braşovenilor.
 „ mănăstirilor.
 „ sutaşilor.
 „ dorobanţilor (garnisona din reşedinţă).

Boierii erau scutiţi de darea personală către tesaurul publicu; asemenea mai erau scutiţi şi de decimăritu (decima de stupi şi mascuri) şi de vinăritu către cămară, iar oeritul îl respundea către acesta numai la fie-care trei ani.

Impositile către tesaurul publicu se regula după încuviinţarea consiliului administrativ, cu analogiă pe fie-care judeţu; iar o *cisla* (repartiţia) — spre aşedarea birului — cătu să dea fie-care satu dintr'un judeţu spre acoperirea sumei impuşă acestuia de consiliu, o făcea purcalabii de sate cu administratorii judeţelor ¹⁾.

¹⁾ Conđica de socoteli a lui Constantin Brâncovénu; Fotino, *ιστορία της páλαις Δακίας*, T. III, p. 545; Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, p. 95, 120 şi 119.

Unităţi de măsură în usu în acestu secolu.

a) *Unităţi de măsură monetariă*: Leul (talerul) valora 120 banisori roşii (aspri de aramă) séu 40 parale (aspri de argintu); galbenul, numitu *constandă*, valora 150 banişori roşii; *galbenul ungurescu*, 180 aspri. *Leul bătut* valora patru *şalii* séu patru lei proşti. *Potrinica* (constanda de argintu) valora şése aspri.

b) *Unitate de măsură pentru suprafață*: Ua falce = cam cu două pogóne = cam cu un ectaru.

c) *Unitate de măsură de capacitate*: Merța = cu ua gălétă = cu ua baniță = cu 20 oca grăunțe ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 62, 79, 87 și 112; *Con-dica de socoteli a Brâncovénului*; *Indreptarea legii*, p. 317; M. Cögălnicénu *Archiva românescă*, ed. II, T. I, p. 19.

SECOLUL XVIII.

Politica internă: „adu' și'l desbracă”.
Politica esternă: „dă-le și'i impacă”.
Deparațianu.

SUMARIU.

Fanariotii. — Ore-cari privilegiu boierilor. — Școlile domnesci — Limba națională. — Reforma lui C. Mavro-cordatti. — Casa resurselor. — Aședământu de concesiunile offerite țerranilor cu ocașiunea emigrării lor d'ântéiu (1745) ca să se retórne în patriă. — Proprietatea foncieră rurală. — Spitalele. — Clerul — Aședământu prin care sinodul bisericei române interđice priimirea călugărilor străini la demnitatea de chiriarhi la cathedrele archieresci vacante din Moldavia — Fondarea episcopatului de Argeșu — Domnitorii ce s'au destins edificând monastiri. — Aședământul pentru interđicerea judanilor d'a locui prin sate. — Aședământu pentru interđicerea străinilor de la esercițiul drepturilor politice și civile în țerră. — Aședământul de concesiunile offerite țerrantlor cu ocașiunea emigrării d'a doua (1767) numită cea mare, ca să se retórne în patriă. — Administrațiunea: poliția rurală — reorganizarea poștelor — casa de eleimosine. — Officii: marele vornicu de țerra-de-sus și cellu de țerra-de-jos — marele logofétu de țerra-de-sus și cellu de țerra-de-jos — marele vornicu III — mavele vornicu IV — marele vornicu de cutiă — marele logofét de obiceiuri; tóte aceste denumiri se întroducu în Țerra-románescă, iar demnitatea de banu în Moldavia. — Venituri — Reorganizarea vamilor — Venitul Țerrei-

românesci pe 1767 — *Imposite diverse*. — *Reorganizarea administrării justiției* — *Tribunalulu domnescu* — *sântele institute séu pravilnicésca condică*. — *Unități de măsură*.

Fanarioții.

De și sarcina ce ne am luat am mărginit'o pînă aici numai la limpedirea putincioasă în espunerea instituțiunilor României, totuși în considerațiunea că mai tóte chronicele nóstre vorbind de domnitorii ce au administrat aceste principate în acest secolu, numescu acésta durata de timp (1710 — 1820) *epocha fanarioților* ne am vėđut constrinși să dicem și noi ceva, să ne arătăm și noi, adică, opiniunea ce avem despre dēnșii în ceea ce s'atinge de naționalitatea acestor ómeni. Și cu atât mai mult ne am luat coragiul să deschidem acest parintesu în firul narațiunii nóstre cō ênsuși Cantemir care s'a ocupat cu descrierea instituțiunilor Moldaviei pe la începutul secolului al XVIII, face — în cursul *descrierei* sėlle — mai multe abateri de natura acésta. Și mai cu sémă cō domnitorii fanarioți mișcându-se după instrucțiunile secrete ce aveau de la Constantinopole, au făcut a dispăre una câte una din tabernacolul vechilor nóstre aședēmēnte, legile cele mai esențiale în conservarea naționalității nóstre, înlocuindu-le cu altele.

Cea mai mare parte din domnitorii fanarioți și cea mai mare parte din familiile ce 'i însoțiau la venirea lor în principate nu erau Greci, cum îi numesc unii chronicari, ci Italieni *) séu Români din Macedonia **) după cum ne-o

*) Mavro-cordatti, Mauro (Cozoni), Vergatti, Lapatti, Calligari, Lahovari, Pardicari, Ventura, Cosadini, Sordoni, Plaghiano, Morusi, Carussi, Coressi, Verussi, Derussi, Leventi, Cerlenti, Cincu, Geni, Notara și alții.

**) Vlahuți, Darvari, Disescu, Tėva, Musicu, Goga, Moscuna, Ciomaga, Cianaca, Boscu, Castrișu, Aurelu, Duca, Verghi, Giuvăra, Dumba, Pateiura, Bardaca, Viliu, Tulea, Venetti și alții.

spune semnificațiunea și terminațiunea numelui lor. Dér atât cei d'ântéiu cât și cei din urmă erau greciți : naționalitatea lor sburase cu ocasiunea creșterii lor prin școlele grecesci din Constantinopole.

Impératul Constantin fondând imperiul romanu de la Orient a adus cu sine din Italia mulțime de familii italiene cari 'și au păstrat limba părinților lor pînă către finele secolului V, când limba oficială a imperiului distrusă neîncetat de școlele și popii greci, și încă și mai multu de vermile cosmopolitismului, a cătat să facă loc gergului grecu numit : *romaichi glosa*. Ast-fel e credința noastră. Și pentru că spuserăm că cosmopolitismul e cauza cea mare a distrugerii limbei romane, a decadinții imperiului și mai târziu a peririi lui, să ne permită lectorul a ne opri puțin în desvoltarea acestei cause. Cosmopolitismul nu este altu ceva decât antithesea patriotismului, precum focul este antithesea apei, precum întunericul este antithesea luminei. Cosmopolitul n'are patriă : *ubi pascor, ibi patria*, ȕice ellu ; deci pântecile este patria lui. Vêrdarea (ghionía) nu scobesce arborele pădurii cu furia cu care cosmopolitul sapă arborele vieței unui nému. Unde parasiții aceștia domnescu — sub diferitele lor numiri séu denumiri — virtuțile cetățenesci ce au ilustrat națiunile în vechime, ca și în timpii moderni, se stârpescu în nascerea lor, și în locul națiunii care este arborele vieței unei țérru, nu vede cine-va de cât o turmă de ómeni întrecându-se în esplotarea lor reciprocă — când le lipsesce veri ua categoriă de ómeni de ua altă specie de credințe — spre îndestularea stomachului lor, fără nici o idee de avênt și gloriificare a virtuților cetățenesci.

Dar aceea ce încă de la începutul evului mediu a populat suburbia fanarul din Constantinopole a fost dominațiunea Genovesilor, Florentinilor și Venețianilor asupra insulelor Cyclade, Sporade și Ionice, asupra Peloponesului, asupra Leventului întreg, prin comerțul, flotele și colo-

niile lor — în tot cursul evului mediu pînă și mai târziu. La începutul secolului XIII (1202 — 1261) reînființându-se imperiul Latinilor, mai multe colonii italiene — prin venețiani încă s'au grămădit în capitala lui Constantin cellu Mare.

Și spre mai multă sprijinire a afirmațiunei noastre n'avem de cât să ne aruncăm ochii pe câte-va nume de familie alle acellora ce le-au mai conservat încă și ênsuși epitetul de nému „romeos“ ce acesti străini 'lu au păstrat pînă către anul 1830, când — împinși de limba ce vorbiau și de influința mișcării grecesci din Peloponesu — cei din Constantinopole l'au părăsit înlocuindu'lă cu „grecos;“ iar cei din principate, identificându-se cu națiunea română descinsă și dênșa din aceiași străbuni, au părăsit cu dêsêvârșire nisce erori de naționalitate ce șcôlele grecesci le străcuraserô în urechile și sufletele străbunilor lor.

Dar — lăsând d'ua parte naționalitatea acestora — noi nu înțelegem aici sub numirea de fanarioți de cât uneltele de executare a politicei Porții în principate în acest secol. Cellu d'ântêiu domn fanariot — Nic. Mavro-cordatti — se puse de Pórtă mai ântêiu domnu în Moldavia, apoi se strămută în Țerra-românescă, fără a se ține sémă de vechile nôstre legături ce avém cu dênșa, care nu o autorisa să pue și să scóță pe domni după bunul sêu placă. Inteligența țerei neputênd să se oppuiă d'a dreptul, profită de ocasiunea ce'i dă mórtea lui Nicola Mavro-cordatti și allege cu unanimitatea voturilor la domniă pe Constantin, fiul defunctului, care — născut și crescut în principate — nu mai era privit ca veneticu. Pórtă aprobă. Acesta este singura punere legală de domn în Țerra-românescă, ca și a lui Mihai Racoviță la 1704 — în Moldavia — în tot cursul acestui secolă. Domnitorii se schimbau une-ori pe luni și pe sêptêmâni după capriciul și interesele Sultanului, vizirilor și ênsuși al femeilor din ha-

remul acestora, dându-se domnia acellora cari da mai mulți bani padișahului și slugilor lui, or — care ar fi fost pețitorul. Și cu toate că și în secolii precedenți s'au efectuat — une — ori — de către acest aliat și protector perfid asemenea călcări de drepturile acestor țărri, dar nici într'un secol altul lovirea instituțiunii aședării domnilor n'a ajuns gradul de desfrâu ca în secolul acesta. Și nicio-data cupiditatea, rapacitatea, despuierea țărrei — prin înflarea — ca și adaosul neconținut sub osebite forme — a impositelor, efectuate de domnitorii ce se succedau fără nici un scrupul, și esecutate de dênșii asupra țărriilor români prin felurite privațiuni și torturi — n'au ajuns culmea nerușinatei lăcomii de bani și spoliatiuni patentate ca în acest secol. Locuitorii ca să scape de suferințe, ori se ascundeau prin păduri, ori fugiau airea și mai cu sémă dincolo de Dunăre pe pământ turcesc, unde jafurile erau concentrate mai mult asupra cellor avuți. Lucrurile ânsă erau pregatite și ticluite de mai nainte de cabinetul turcesc, âncă de la începutul acestui secolu de când adică se urdise jaful și despuierea țărriilor acestora. Nicola Mavro-cordatti, cum se puse pe tron, desfintă oștirea română, temelia existenței țărriilor-române, mai în totalitatea sa, luându'i armele și puind pe soldați la bir; fiul său Constantin urmându'i pe tron, risipi și puținele remășițe lăsate de tată său pentru paradă și podoba curții, servindu-se în ținerea ordinei cu câte-va cete de mercenari străini ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της πάλαις Δακίας*, T. III, p. 357; Hasdău, *Columna lui Traian*, 1876 Octombrie și Decembrie, 1877 Fevruare și Martie; *Chronica lui Ienache Cogălnicenu*; *chronica lui Niculcea*, ș. a. l.

Oare-care privilegii boierilor.

Âncă de mai nainte, boerii de la marele logofētu pină la marele stolnicu era scutiți de biru (ilișu), iar terminând or destituindu-se din aceste funcțiuni, respundea

dajdiă ca și or-care mazilu. În Moldavia Constantin Mavro-cordatti în domnia d'ânteu a Moldaviei, prin chrisobul său din 1736 Martie, dă privilegiul ca boierii și cu fii lor — începând de la marele logofetu pînă la triti logofetu — fiă ei în funcțiune séu fără funcțiune, să fiă ertați și apărați de dajdia maziliască ce da pe anu ¹⁾.

¹⁾ Cogălnicénul, archiva romănescă, T. II, p. 171 și 190.

Școléle domnesci publice.

Moldavia. Institutul de învățatură publică, fundatu de Vasile Lupul în Iași, se păstrează și în acestu secolu. Grigore — Mateiu Ghica (1727) — în a doua a sea domniă — 'i a făcut și dînsul ore-care îmbunătățiri, ellu a aședat ca onorarii profesorilor de matematică și filosofă ce se preda totu în limba elenă, în colégiul Basile Lupul, precum și ai acellora de limba romăună și slavonă, să se dea de către boierii funcționari (halea), mai pe urmă de preoți, scutind ânsé pe acestia de dăjdiile ce era datori să dea vistieriei. — Dar Constantin Mavro-cordatti reformând acestu aședementu, a decis ca preoții să fiă scutiți de totu felul de dare, și onorarii profesorilor să se respundă din tesaurul publicu. Apoi, luând domniatul țerei iară Grigore Mateiu Ghica (1735) a intrudus iar orânduiala de mai nainte, adică ca onorarii profesorilor să se respundă totu de preoți, otărînd ca să dea fie care preotu câte doi lei pe anu pentru fondul destinat întreținerii școlélor, și să fiă scutiți de alte dăjdii către tesauru, regulând totu de ua dată și țifrul remunerării personalului didacticu: primului profesoru să i se dea pe anu câte 360 lei, cellui d'allu doilea 120 lei, și câți bani vor prisosi peste fondul alocat să se întrețiiă școlarii silitori săraci. — În 1764 luând domniatul Moldaviei Grigore A. Ghica a edificat lîngă Mitropoliă un palatu spațiosu pentru învățatura publică, a scutit pe preoți de

dădiile către tesauru, cu condițiunea ca să dea pe totu anul câte patru lei în alimentarea fondului pentru întreținerea collegiului și profesorilor, făcând primului profesoru 1500 lei pe anu și cellui d'allu doilea 600 lei. Cātu pentru onorarii cellor de limba română și grecescă vorbitore, nu se vede făcută vre ua deosebită îmbunătățire.

Țerra-românescă. Pe lûngö scöla de limba slavonă și română ce esista din vechime la St.-Gheorghe-vechiu din Bucuresti, spătarul Mihai Cantacosino — pe la începutul acestui secolu — cu ocazia edificării mönăstirii sêlle numită Colțea din Bucuresti — fondéză âncö ua scölă de limba slavonă în curtea acestei mönăstiri otărînd și celle necesarii chiertueli pentru întreținerea ei. In a treia a sea domniă (1735), Constantin Mavro-cordatti, reorganisând collegiul domnescu din Bucuresti, adaogă pe lûngö limbele elenă, slavonă și română și pe cea italiană; dar în domnia sea din 1761 face ca egumenul mönăstirii St.-Sava din București cu ómenii sêi să se retragă din încăperile acestei mönăstiri, mutându-se la mönăstirea Văcăreștii, remâind casele și chiliile mönăstirii St.-Sava la dispozițiunea profesorilor și studenților collegiului; dar venitul acestei mönăstiri căutându-se de egumenii de la Văcărești și St. Gheorghe-nou, să se întrebuinteze la reparația întreținerii încăperilor collegiului și mönăstirii. — In 1765, domnitorul Stefan Racoviță, vëdënd neajunsul întreținerii personalului didacticu din collegiul St.-Sava și allu scölei din St.-Gheorghe-vechiu din București, numai din venitul mönăstirii Glavaciocul, affectat âncö de mai nainte la acéstă întreținere, mai adaogă și pe acella allu mönăstirii Délu, totu în condiția ca și acesta să fiă adunatu prin îngrijirea mitropolitului, care va face a se respunde regulat pe fie-care lună, onorarii profesorilor, mai adăogând pe lûngö cei doi de elinesce — pentru filosofă și matematici — âncö unul de gramatica elenă. Dar pentru limba română și slavonă din scöla de la St.-Gheorghe-vechiu, negăsind făcută

nici ua modificare la local, personal și învățături, se înțelege că aședământul a rămas totu în starea de mai nainte, sub îngrijirea ânsă — ca și colegiul St.-Sava — a mitropoliților după vremei.

În timpul resbelului din (1769—1774) dintre Ruși și Turci, risipindu-se personalul didacticu din colegiul St. Sava din București, domnitorul Alesandru Ipsilante a îngrijit pentru aducerea și complectarea personalului necesariu, precum și pentru restaurarea edificiului ce amenința cădere. Totu într'ua vreme, afară de venitul produs din dajdia preoților și din acella allu cellor două mănăstiri affectate la întreținerea scóleloru domnesci, a mai obligat pe tóte mănăstirile a contribui — prin cislă — pentru ua întreținere mai cu largesă a profesorilor, căroro le a orînduit onorarii de ajunsu, precum și pentru unu ajutoru mai îndestulătoru către studenții săraci; iar pe lîngă sciințele de mai 'nainte a înființat și catedra de theologiă¹⁾.

¹⁾ Cogălnicénu, Archiva românescă, T. I, p. 231; Tunusli, *ίστορία της Βλαχίας*, pag. 82; Teulescu, Archiva română, p. 96 și 115; Fotino, *ίστορία της πάλαι Δακίας*, p. 560.

Limba națională. Afară de dificultățile pusse de străini în callea desvoltării limbei naționale, și afară de învățul moștenit din secolul precedent de a presinta limba națională totu în veșminte străine corpului ei, limba nóstră a făcut și ea óre-care progres mai cu sémă în litteratura bisericescă. S'a ivit și în acestu secolu un lucéfêru de acelea care revêrsând lumină, dă viață națiunilor. Venerabilul Cesariu, episcopul Rômnicului și noului Severin, destins prin erudițiunea, labórea și talentul său, înzestréază biserica română cu traducerea și tipărirea cellor 12 mineie în limba română.

Paternitatea unui tabelu chronologicu allu domnitorilor Țêrrei-românesci și mai cu sémă a istoriei domniei lui Constantin Brîncovénu pînă la 1707, o recunóștem labórii bunului patriotu Radu Grecénu.

Marele logofetu Ienachița Văcărescu, bărbat erudit și bunu patriotu, încă s'a distins cătră finele acestui secolu prin lucrările sêlle litterarii. De la acestu bărbat ne a remas ua chronică a Țerrei-romănesci; dar ceea ce îi illustréază mai multu memoria sa este crearea și tipărirea cellei d'ântéiu gramatici romănesci tipărită la Viena în 1787.

Peste Milcovu, s'a destins prin chronicele ce au scris și Acsinte chronicarul. Dar acella care a lăsat un corpu completu a chronicelor Moldaviei — începând din timpurile Dacilor și urmând pînă către jumătatea acestui secolu — este Ión Neculcea, atât de interesant în espunerea faptelor.

Apoi vine Nicolau Mustea, diiacu bătrānu la divanu, a cărui chronică de la 1662 pînă la 1729, ne lasă unele pagine nu mai puțin interesante a acestor timpuri.

Ienache Cogălnicēnu încă scrie chronica sea în acestu secolu, și se crede a fi unul dintre cei ce a descris mai bine starea socială din aceste timpuri.

Învățatul episcopu S. Clain din Transilvania este cellu d'ântéiu dintre romāni care s'a ocupat cu lexicografia. Acestui prelat îi suntem datori acellu proiect de dicționarul cu ajutorul căruia învățații romāni, ca Episc. Bobu, Vasile Colosi, Petru Maior și I. Teodorovici, au dat în sec. allu XIX dicționarul: romāno-latino-german-ungar, tipărit la Buda.

Cât pentru organele de publicitate — tipografiile — se afla pe la începutul acestui secolu în Țerra-romănescă, nu numai ua tipografia romănescă — în care s'au tipărit mulțime de cărți bisericesci prin stăruința lui Damascchin, episcopul Rômnicului și noului Severin; dar încă și ua tipografia grecăscă, dovedită cu cărțile tipărite într'ênsa, precum: Προσκυνητάριον τοῦ ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἁθῶνος, Bucuresti, 1701, ș. al. ¹⁾.

¹⁾ Mineiele din 1780 și 1781; Harian, Tesaurul de monumente istorice, T. I, p. ... Cogălnicēnul, Letopiseșele Moldaviei, T. I, apend. 1, 2. ș. alt.; ibid. T. II; ibid. T. III; Victor Langlois, Le Mont Athos, p. 109.

Reforma lui Constantin Mavro-cordatti.

Dorința cea înfocată a lui Constantin Mavro-cordatti fiind reformarea vechilor noastre instituțiuni, cu scopul — dăcea ellu — de a desființa multe abusuri moștenite și de a mări veniturile țării, o împlinesce acum în anul 1741, în a treia a sea domniă în Țerra-românească. De aceea, considerând cele petrecute sub alți domnitori în asemenea casuri, și după înțelegerea luată mai din ainte cu fruntașii țării, convoca adunarea generală care, după ore-care desbateri neînsemnătoare, votează următoarele reforme, pe care domnitorul le întăresce și le publică în totă țerra, făcând a se citi prin tîrguri și prin biserici în dillele de serbători :

I. Se desființază dăjdiile d'asupra tutulor mănăstirilor din țerră, suprimându-se totu de ua dată și milele ce aceste monastiri lua prin chrisóbuli domnesci dela vămi, ocne s. c. l.

Se întocmesce ua comisiă de dece persóne allese dintre egumenii cei mai distinși prin pietatea lor — ca să ia socotélă, la începutul fie-cărui anu, de venitul și cheltuețile făcute în cursul anului încetat de către egumenii mănăstirilor respective.

Impositul asupra preoților se suprimă.

Grosurile (închisóriile) ce protopopii ținea prin județe pentru mîncătoriile lor, se suprimă.

II. Impositul asupra boierilor se desființază, și făcându-se alegere și împărțială, unii se vor numi *ánțeu*, alții *allu doilea* și fii lor *némuri*.

III. Veniturile ce primia ca daru boierii și cocónele se suprimă, rînduind fie-căruia léfă potrivită cu venitul de care s'a lipsit. Se mai orînduiesce cu acésta și salariu boierilor ce nu avea foncțiuni.

IV. Cheltuețele ce se facu prin sate de dregători pentru affacerile publice, încetéză d'acum înainte, de ore-ce unor atari dregători li s'au orînduit salarii dela vistieriă.

V. Se ridică dela căpitanii de județe puterea și stăpînirea ce avea peste județe din țerră, și în locule se orînduiescu *ispravnici*, luați dintre boieri pentru fie-care județu cu salarii din vistieria potrivit cu demnitatea lor. Procesele ivite în coprinsul județului încredințat administrațiunii lor, se vor rezolva de dênșii. Acestia vor proteja pe locuitori atît de mîncătoriile ce se facu cu aședarea cislei de pîrcălăbii de sate, cît și de or-ce asuprire li s'ar face de alți funcționari.

VI. Strănepoții boierilor se numesce mazili, și de astăzi înainte ei remănu nesuperați de decimărit și vinuritu, avênd a da numai dajdia personală de patru ori pe anu.

Bresla logofeților de vistieria cari sedă afară pe la sate, se schimbă în aceea a mazililor; asemenea și aceea a logofeților de divan (impiegații pe la ministere), precum și alte bresle mai mici.

VII. Numărul slujitorilor (ostenilor), spătăreilor, armașeilor, aproșilor, și allu gardilor domnesci, se reduce, supundu-se la dajdiă toți aceia ce s'au desființat. Asemenea se reduce și numărul slujitorilor dela căpităniile d'afarô.

Spătăreii, vistierei, roșii, păhărniceii, postelniceii, vizitii, comișei, șetrărei, și alți subalterni ai dregătorilor cu același nume — fiind mulți prin sate — se punu la dajdiă.

VIII. Țerranii dupe moșiile boieresci cari dau acestora ôre-care dăjdii, se supunu toți la dajdiă către vistieria, dându înlocu-le boierilor câte un număr ôre-care de scutelnici.

IX. Ver-cine șede pe moșia străină să facă clacă și să dea dijmă proprietarului moșiei depe obicei.

X. Dăjdiile sub numele de *văcăritu*, *pogonuritu*, *peceți*, *haraciu*, *ploconul*, *baiaramului*, *peșcheșul* șalt., se suprimă.

XI. Dăjdiile se vor respunde la purcălabul tîrgului său satului în care locuiesce dajnicul iar nu airea.

XII. Se aședă ca fie-care țerran să dea câte de ce lei pe anu, în patru sferturi, adică câte doi lei și șese deci

bani la fie-care sfertu, cu cisle drepte la totu omul și pe capete, și pe bucate, și din dece ómeni unul să dea câte cinci lei pe anu.“

Recensemântul făcut în acestu anu a dat 147 mii bărbați cari s'au aședat la darea generală, afară de bresle.

Venitul tesaurului s'a mărit cu adaosul la plata oeritului câte 16 bani, la vinuritu câte 6 bani de védră, la decimărit câte 13 bani de stupu și de porcu; vămile s'a lăsat după aședemîntul lui Grigore Mateiu Ghica, prețul sării dela ocne s'a urcatu vëndându-se cu câte 180 bani suta de oca.

Constantin Mavro-cordatti unesce venitul cămării (casetă sea privată) cu venitul tesaurului publicu, făcându ua singură casă din care se plătia: tributul Porții, cheltueele cu magnații ei, darurile ce se trimitea la pași, cheltueele cadiilor depe margini, salariile, milele, și alte cheltueli, iar restul rămănea în folosul său ¹⁾.

¹⁾ Teulescu: Archiva română, p. 64; Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 87.

Casa resurelor.

În urmarea art. III allu reformei de mai sus, Constantin Mavro-cordatti, înființează în Țerra-românescă ua casă centrală numită casa resurelor, în care să se adune toți banii destinați la retribuirea funcționarilor publici, alimentându-o cu câte 4 parale la leu din veniturile generale alle tesaurului publicu. Și pentru administrația acestei case orânduiesce un boieru de clasa I-a cu câte ua miă lei salariu pe lună, un casieru cu câte două sute cinci-deci lei pe lună și doi copîști cu câte ua sută lei pe lună spre ținerea contabilității.

Un asemenea aședemînt se găsesce întocmitu și în Moldavia, cu defferința numai că venitul de patru parale la leu se află suit la 14 parale la leu de Gr. A. Ghica (1764), ceea ce se dovedesce din chrisobul domnitorului

Moldaviei Constantin Morusi, cu anul 1779, care modifică acest aşedământu cu dispoziția ca la neajungere a plășilor din destinatul acesta fond pentru salarii, să se mai scóță un sfertu pe țérră ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τής páλαι Δακίας*, T. III, p. 620; Cogălnicénu M., *Archiva románescă*, T. II, p. 175

Aşedământul de Concesiunile offerite țerranilor cu ocazia emigrării lor ca să se re-tórne în patriă.

În urma reformei făcută sub domnia lui Mavro-cordatti, Țérra-română intrase — ȕice Fotino — pe ua calle bună, și din ȕi în ȕi progresa spre îmbunătățire, viind locuitori a se statornici în țérră și din alte provincii vecine. Dar politica Porții d'a schimba domnii cât de des spre a le lua bani, împedica și zadarnicea or ce îmbunătățire s'ar fi putut efectua. În adevăr, nu trecu câte-va luni dela promulgarea menționatei reforme, și Pórta orânduind alt domnu în Țérra-románescă, acesta spre a strînge mai mulți bani desființo cu totul reforma în partea ei finanțială, immulțind sferturile și întrebuintând din nou vácăritul și tóte celle-l-alte dăjdii de mai nainte, în cât țerranii spăimântați atât de asupririle și maltratările unora din proprietari, ca și de greutatea dăjdiilor, au fugit prin țerri străine luând — cum se ȕice — lumea în capu. Numai în anulu 1843 au emigrat peste 15000 țerrani, și numărul lor atât de mult se imputînase în cât la recensementul făcut în 1745 abia s'au găsit 70 mii țerrani în tótă țérra.

Totu starea acésta de lucruri esista și peste Milcovu. Locuitorii de multele vácărituri — ȕice chronica — ce se scotia pe țérră, își vindea vitele ca să scape de tirania perceptorilor. „Jar boierilor le părea bine — ȕice Ienache Cogălnicénu, coci mânca fiește care și avea ridicături (li se da foncțiuni mai înalte) dela acestu domnu (Ión Mavro-cordatti), și cei mai mulți boieri dela acestu domnu s'au

ridicat, mai alesu cei ce ședea la țerră, și de atunci au făcut bani toți boierii.“ Desmoralitatea -- dice alt chronicaru -- uscască pină într'atātu inimele boierilor Moldoveni, în cât departe d'a se face modele de virtute cum trebuia să se facă, ei rivalisa cu străinii în mîncătorii și jafuri despoind pe frații lor.

Constantin Mavro-cordatti, care luase iară domnia Țerei-românesci, la 1744, pentru a patra oră, vîdînd starea de jale și despopularea țerei prin emigrarea țerranilor în anii precedenți, convingîndu-se că cauzele acestei pustiiri nu sunt de cât dăjdiile și asupririle unora din proprietarii de moșii prin sporirea labórii țerranilor pe moșii dupe capriciul lor, convócă în tómnă anului 1745, adunarea generală, cerînd ca dînsa să găsiască óre-care mizlóce de reparare a rîului care a adus pustiirea țerei. Acéstă adunare, pătrunsă de însemnătatea cestiunii ce era chiamată să resolve, iea -- în primă-véra anului 1746 -- următóarele resoluțiuni.

„1° Ca cei înstrăinați după ce vor veni în țerră, să pótă a'și face locuință și celle pentru chiverniséla vieței, să aibă odihnă și să fiă șese luni fără dăjdii. Iar după acésta nartul dăjdiilor să se sciă pe anu de omu câte *talere cinci*, respunși la patru sferturi, iar mai multu nu.“

2° Să fiă neopriți a se aședă pe or ce moșia vor voi, dar să lucreze stăpînului moșiei pe anu câte șese dille, și dijmă să dea din tóte semenăturile lor. Și spre încetarea temerii de vre ua pretențiã din partea proprietarilor pe a căroru moșia au locuit mai nainte, stăpînirea va da, or căruia din înstrăinați va face cerere, carte osebítă de slobozenia sa pe acestu aședementu.“

Acéstă lege tipărindu-se s'a trimisu -- după usul de atunci de publicitate -- de s'a citit, în dillele de serbători, în tóte bisericile din țerră spre sciința și cunoscința cellor la care privia ¹⁾.

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magazinul istoricu pentru Dacia, T. II, p. 293.

Proprietatea foncieră rurală.

Claca. Până către începutul acestui secolu, țerranul nu se vede a fi obligat către proprietarul moșiei pe care locuia și se hrănea, de cât a da dijmă din produsele ce ellu agonisia pe moșiă. Dar fiind trecută Oltenia — pentru căți-va ani — sub Austria și acesta intruducând în partea locului pîrjolul omucidu cu care proprietarii Unguri chinuia pe țerranii din Temișiana și Transilvania, pe moșiile pe care acestia locuia, au început și proprietarii de moșii din Valachia mare și Moldavia a ridica osebite pretențiuni ca țerranii să le facă și lor dille de labóre, câte 24 și 48 de dille pe anu, cum se făcea adică în drépta Oltului. Și unii din proprietari — fiind puternici și influinți — și constrînsese pe țerranii depe moșiile lor a le lucra câte un număr de dille pe sémă proprietății. Țerranii vedëndu-se impilați a și început a dosi, adăpostindu-se de ua cam dată pe alte moșii unde găsia ușurare și dreptate.

Éccö începutul ghilcevei dintre proprietari și țerrani.

Adunarea generală a Terrei-românesci, vedënd această neînțelegere și resvretire între țerrani și proprietari, cu ocasiunea votării reformelor din 1741, reguléază — fără să resolve — ore cum și cestiunea acesta, prin următorul art. IX din acelle reforme: „țerranii se obligă ca pe a cui moșiă vor șede a ei, acelluia să'i facă *clacă* și să'și dea decima după obicei.“ Éccö cellu d'anteiu documentu în care întîlnim termenul de *clacă* (corvée) séu dille de labóre.

Dar asupririle au încetat cu acestu paliativ?

În anul 1745, țerranii aduși la desperațiă prin împilările proprietarilor, fugu cu gramadă din țerră și nu se întorcu pînă ce adunarea generală a țerreii din următorul anu, nu le oferă — în privința proprietății rurale — următoarele concesiune: *Să fiă (țerranii) neopriți a se aședa pe or-ce moșiă vor voi, dar să lucreze stăpînului moșiei pe anu câte șese*

đille, și dijmă să dea din tóte semănăturile lor. Și spre încetarea temerii de vre o pretenđiă din partea proprietarilor, pe a cărору moșiă au locuit mai nainte, stăpînireă va da or cărui din înstrăinați vor voi a face cerere, carte osebită de slobozeniă pe acestu aședemêntu¹⁾.

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magazin istoricu, T. III, p. 280.

Urbariul lui I. N. Mauro-cordatti pentru moșiile monăstiresci din Moldavia. Fratele lui Constantin Mauro-cordatti, I. N. Mauro-cordatti, ce domnia în Moldavia pe la anul 1744, întetit de cererile egumenilor de la mănăstiri prin neconținetele lor reclamări, cum că locuitorii dupe moșiile mănăstiresci, nu vinu și nu lucréză pe moșiă mai nimicu în folosul mănăstirilor, cu consiliu obștescu, emite următorul urbariu :

„Tot omul casnicu ce va ședeă pe moșiă mănăstiréscă, or omu domnescu or boierescu or slugitoru or ce fel de bréslă ar fi, să aibă a servi 12 đille în folosul mănăstirii, or cu claca, or cu carrul cu boii, or cu sapa la ori ce fel de lucru va fi orênduit (pe moși) de egumeni. Asemenea va da și dijmă din produsele sale după obicei.

Terminând labórea de 12 đille, locuitorul să'și céră de la vornicellu (isprvânicellu) revașu cum că a finit labórea cellor 12 đille.

Le este oprit egumenilor a primi pe moșiile mănăstiresci locuitori depe moșiile boeresci, dar întemplându-se una ca acésta, boierii sunt autorisați a'i lua depe moșiile mănăstiresci și a'i aduce la urma lor. Cât pentru ómenii străini — or cât de mulți ar veni — sunt liberi egumenii a'i primi pe moșiile mănăstiresci, lucrând și aceștia đillele otărite cum s'a aședat mai sus¹⁾,

¹⁾ Gogălnicénu, archiva românéscă. T. II, p. 169.

Emanciparea țerranilor de pe proprietățile fonciere rurale prin despăgubire. Cu puțin timpu după chiamarea și

darea de drepturi țerranilor ce emigraseră în țerri străine, guvernul Terrei-romănesci aușind murmura cellor l-alți săteni remași în țerră, cõ pentru îmbunatășirea sörtei lor nu se face nimicu, proiectõ ca să indulciască și sörta acestora. Ast-fel în 1746 — spre tõmnă — convõcă adunarea generală a țerrei, și puindu-i înainte plângerile țerranilor, ca dēnsa luând în cercetare suferințele și cererile acestora, să iea ua decisiune spre potolirea nemulțumirilor.

Adunarea se stringe în catedrala mitropolitană din București dupõ vechiul usu, majoritatea boierilor desgenerați, calificând de „servi“ pe locuitorii depe moșiile pe cari locuia fără vre ua probă fondată, decretu, fără nici ua considerațiune pentru dreptate, emanciparea sătenilor prin rescumpărare depe moșiile din țerră, plătind fie-care capu de familiă țerranu câte dece lei proprietarului séu mōnăstirii pe a cării moșiă se afla aședați, nu ânsē și acellor proprietari, cari nu vor voi să priimiască nici ua plată drept rescumpărare.

Venerabilul Neofitu, mitropolitul Ungro-Vlachiei, sufletul acestui faptu (emanciparea) umanu și romănescu, care a presidat adunarea, a emancipat — cellu d'ântēiu — pe toți sătenii depe moșiile mitropoliei fără nici ua plată de rescumpărare ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. II, p. 284; cartea inedită a mitropolitului Neofit din acestu anu, în archiva statului.

Urbarul lui Constantin Mauro-cordatti. Treceam aici și regulamentul séu cum se đicea în vechime — pontul făcut sub domnia lui C. N. Mauro-cordatti, pe care noi ilu credem făcut îndată dupõ rescumpărarea țerranilor, neavēnd ellu ua dată scrisă.

1. „Totu clăcașul trebuie să lucreze 8, 10 séu 12 đille pe anu, dupõ cum se va învoi cu stăpīnul moșiei, care se îndatoréză să'i dea câmpu, livede, lemne de construcțiuni și de arsu, s. c. l.

2. Pentru acestea, țerranul trebuie să mai dea stăpînului moșiei decimă din tóte semănăturile, a cincea dela fênu și a doua-șecilea din roii dela albine.
3. Pentru totu stupul trebuie să dea stăpînului moșiei trei parale pe anu, și pentru totu mielul — două parale véra și patru iérna; și pentru tótă turma de oi, unu mielu și a đecea parte din brînză. Pentru ua capră trebuie să plătiască patru parale, și pentru un porcu cincî.
4. Nimeni nu póte sădi viiă pe moșia străină, nici li vede de pomi roditori fără voia stăpînului ei.
5. Asemenea, țerranul nu póte pescui pe moșiă fără voia stăpînului ei.
6. Dar póte vêna unde va voi.
7. Nimeni nu póte vinde vinu, rachiu și alte bêturi spirtóse fără voia stăpînului moșiei.
8. Nimeni nu póte avea câmpu, livede séu locu de semenături de cât acellea ce'i va alege stăpînul.
9. Când un țerranu va fugi pe subt ascuns din satu, și nu se va întórce în trei septemâni, stăpînul are voia a da casa lui altuia.
10. Țerranul póte a'și lăsa satul pentru ua pricină binecuvêntată și cu voia stăpînirii, altmîntrelea stăpînul ilu întórce la urma sa.
11. Pentru lunca de izlazu care nu trebuie stăpînului, țerranul se póte folosi de dênsa plătînd șése parale; iaró în aceea care e pentru trebuința stăpînului, nimeni nu póte băga vite fără voia lui.
12. In munți asemenea nu póte băga vite să pască, fără învoirea stăpînului moșiei ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magasinul istoricu, T. II, p. 293.

Adunarea generală a Moldaviei sfărmand uzurparea libertății țerranilor de către proprietarii rurali, declară cu solemnitate că țerranul român n'a fost nici ua dată robu. Cu câți va ani în urmă după rescumpărarea țerra-

nului din Țerra-românească, Constantin Mavro-cordatti, aflându-se domnitoru în Moldavia, vedând acelléși suferințe și întem্পinád acelléși plângerii — ca în Țerra-românească — și în acea parte de locu, chiamă și în Moldavia adunarea generală a țărrei ca, luând în cercetare nevoile țerranilor, numiți acolo „*vecini*“, să reguleze și în acellu principatu poziția lor. — În 6 Apriliu, 1749, se ținú acea ședința memorabilă în monăstirea Trei-ierarhi. De și acestu local era destul de spațios, membrii adunării, compusă din cleru, boierime și altă obște — un personal de vre 165 deputați — abia putea să resufle de înghesuială. Țerrănimea în straiiele ei celle curate de serbătore împlénd curtea Monăstirii, așteptă decisiunea inteliginței țărrei într'ua afacere dela a cării soluțiune depindea prosperitatea și viitorul ei. Ședința se începú: clerul scóse mai întâiu din altaru sântele móște spre a fi sărutate de represintanții țărrei, și, venerabilul Nichifor-Mitropolitul Sucevei și Moldaviei — făcând rugăciune încetșoru și bine-cuvântând adunarea, deschise ședința dând semnalul spre a se putea începe desbaterile. Se citi mai întâiu pitacul domnescu în care se aréta plângerile cum că unii din stăpînii de moșii s'au obicinuit a vinde pe vecini ca pe robi, și a'i împărți cu împărteala ca pe țigani, cò alții punu numele sátenilor de pe moșiile lor în foi de zestre, despărțind pe copii de părinți, luându'i în casă la serviciul lor, și i mută dela un locu la altul, nefind nici ua lege care să autorizeze la atari fapte; cò tóte acestea, domnitorul puindu-le sub vederile adunării, cere — spre odihna ómenilor și încetarea nemulțumirilor — să se lámuriască: *ce va să dică vecinu, ce volniciă? ce drepturi au stăpânii moșiilor asupra lor, cum trebuie să'i stăpíniască, ca pe robi? ca pe țigani? și cum a fost obiceiul și cum să se urmeze în viitoru?* — La cari cestiuni — dice cartea cea mare — cu toții au respuns mărturisind adevérul: „cò ve-
„cínii robi nu sunt, nici se stăpínescu cu nume de robiă,

„cari cu femeile și copii lor slujescu pe toate Țillele, stă-
 „pinilor săi. Iar vecinii numai partea bărbătescă slujescu,
 „scotând la lucru numai un omu dintr'ua casă — măcar
 „câți feciori va avea omul — asemenea slujescu ca și lă-
 „turalnicii; iar partea femească nu slujesce, nici au acea
 „supunere a robiei; cō vecinu va să Țică sătenu megiașu
 „fără moșia, atât numai cō din satu nu este volnicu să iasă
 „(să se strămute), care poruncă este și dela domniă și a
 „vistieriei și a pravilei, poruncind: sătenu să nu fiă vol-
 „nicu a eși din satu, și de unde va eși să se dea la urmă,
 „care rânduială s'au păzit și de repositii domni cei ve-
 „chi — cum s'au văduț la chrisobulii lor — cō, când s'au
 „pîrit două sate pentru un sătenu, de unde s'au dovedit
 „cō au fost de baștină (origine), acolo s'au dat. Numai
 „îndrăsnela unora din stăpînii de moșii 'i au supărat fără
 „calle: cu vinderile și împărțirile și mutările ce s'au
 „purtat dela un locu la altul, le-au dat pricină de jalbă,
 „părându-le lor uă supunere ca de robiă. Care lucru a
 „se vinde vecinii, séu a se despărți cu împărțială, séu
 „a se da în foi de zestre, pe frați, séu a se muta din-
 „tr'un satu într'altul, séu a se schimba numai pe ómeni
 „fără moșia, séu pe copii a'i despărți, n'au fost volnici
 „stăpînii satelor (moșiilor), și nici de acum înainte această
 „volnicia asupra lor nimeni să nu o aibă, cō nu este cu
 „calle. Și când s'ar vinde moșia, ómenii să nu se vîndă,
 „ci ca niște săteni a satelor în satu să remână, făcînd
 „slujba obicinuită; ânsă și slujba să o facă cu nartu
 „(Țille otărite) 24 de Țille de omu intr'un anu — or la ce
 „lucru se va pune — și să dea decimă de . . . pe moșia,
 „Așa mărturisim și ne priimim; și ca să fiă păzit acestu
 „aședemîntu, ne-am iscălit cu toții, care aședemîntu să
 „se întăriască și de măria sa vodă *).“

*) Acastă chartă magnă — cum o numesce D. Cogălnicenu —
 întărită de domnu, este de 7 palme lungime, și de 5 palme lă-
 țime, captușită cu maltef verde și acoperită cu 165 iscălituri,

Concesiuni date țerranilor emigrați la 1768. Dar în Țerra-românescă năpăstuirile la moșii — ca și la dăjdi — parvenind la un ecces covârșitor, ajungând cum se dice cuțitul de osu, țerranii iar începură a dosi în țerri străine, lăsând țerra despopulată și pustiă. Starea acésta de lucruri constrânse pe domnitorul Al. Sc. Ghica, în 1768, să facă mai multe concesiuni țerranilor pribegiți numai să se ritórne în patriă. Punem aici numai concesiunea relativă la proprietatea foncieră rurală :

„Țerranii pentru șederea lor au voiă, ca or unde și or pe a cui moșă le va plăcea locul, să mērgă să se așede, și de către stăpînul moșiei — or care ar fi — nici o suferare nu vor avea, fiind că și slujba ce sunt a'i face s'a regulat într'acestu felu, adică să aibă a'i clăcui la anul ântēiu trei ȓile, la anul allu doilea șese, iar dela allu treilea anu înainte, câte nouă ȓile pe anu și mai multu nu. Vor da asemenea după obiceiu ȓeciuală din finēță și din semenăturile ce vor avea pe moșă, iar din grădinele ce vor avea pe lūngă casele lor — or ce vor face — nici un felu de dijmă nu vor da nimēnui ¹⁾.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 120.

Legea agrariă a Țerrei-românesci din 1780. Espunem acum în extract și legea agrariă din 1780, cea din urmă cunoscută în acestu secolu, de acésta materiă, mărginin-du-ne la finele ei a face și noi ua simplă observațiune.

I. „Locuitorii țerrani au să lucreze clacă domnului moșiei pe care locuiescu, câte 12 ȓille într'un anu; iar de se va aședa domnul moșiei cu dēnșii mai pe puține ȓille, și se va dovedi una ca acésta, să nu pótă în urmă să'i silēscă pentru 12 ȓille.

din care nu s'a putut descifra tóte. Originalul se află în museul dela Odesa. — Noi ne-am servit cu copia din Archiva românescă, T. I, pag. 95.

II. Să dea otaștină la 20 vedre ua védră, iar să nu'i siliască a da bani.

III. Locuitorii au să dea deciuală la proprietarul pământului pentru toate rodurile ce va face pe moșiă, afară ănsă dela grădinele ce are împregiurul casei lor.

IV. Locuitorii pentru fênul ce vor cosi pe moșia ce ședu, au să dea dijmă din țece clăi de fênu una.

V. Pentru grăul și orzul ce sémână au să dea din țece clăi una.

VI. Pentru porumbu au să dea din țece banițe una.

Acestu articolu s'a modificat în urmă otărându-se a se lua de pogonu câte patru banițe de porumbu grăunțe, ănsă banița de 22 oca.

VII. Pentru stupi să dea de tótă matca câte bani trei, iar pentru roi nu au a da nimicu.

VIII. Pentru capre, au să dea de capră câte bani doi, atât véra cât și ierna.

IX. Pentru rimători n'au a da nimicu, dar nici să îndrășniască să 'și bage rîmătorii în pădurile oprite.

X. Proprietarul își alege celle mai bune locuri alle moșiei pentru trebuința lui, dar n'are voiă să iea locurile curățite și lucrate mai nainte de locuitori.

XI. La bălți pôte locuitorii să pescuiască dând din țece una proprietarului.

XII. Dela perdelele de oi ce sunt în fătăciune pe moșiă, are să iea domnul moșiei de tótă perdéoa câte un miel, și câte talere unul, și au a șede acolo perdelele dela Buna-vestire pînă la St. Gheorghe.

XIII. Când proprietarul moșiei nu va avea de lucru pentru celle 12 ȃille de clacă, locuitorii — în locul acestor ȃille — îi vor da câte un zlotu (30 par.) de casă. Proprietarul moșiei nu pôte să ducă pe locuitori pentru lucru la altă moșiă într'ua depărtare mai mare de două séu cellu multu trei césuri“.

Sëvërşind espunerea acestei legi, facem observaţiune asupra aserţiunii dela art. IX, cum cõ: *locuitorii nu potu băga vite în pădure oprită* — pădurea tăiată de curënd dela care se opresce intrarea vitelor trei patru ani spre creşterea ăstarului — din care deducënd đicem: cõ în celle l-alte păduri neopríte avea dreptul să bage vite fără vre ua plată osebită pentru păsciunatu, şi cu atât mai multu sustinem acéstă afirmaţiune cõ nu găsim în testul acestei legi nici ua dispoziţiune luată în privinţa erbăritului vitelor mari *).

Spitalele.

I. *Bucureşti*. — a) Pe la începutul acestui secolu, spătarul Mihai Cantacosino, fondând spitalul Colţea şi înzestrându'lu cu moşile: *Stelnica* şi *Slănicu* cu *Vărbilău*, precum şi cu munţii *Némţu*, *Céuşóia*, *Unghia mare*, *Colţul lui Balbeşu*, *Pleşuva-mare* şi *Pristolul de pe Doftana*, asedă ca pe lüngö îngrijirea de biserică zidită acolea de dënsul, să se întreţiă, două spitale pentru răniţi, cu chirurgu şi cu ua farmaciă.

b) Către finele jumătăţii ântëiu a acestui secolu, domnitorul Grigore Mateiu Ghica, întemeind spitalul Panteleimonul cu ua bisericuţă, înzestréază umana sa fundaţiune cu moşile: *Ziliştea* şi *Sorésca*, *Chirnologi*, *Lisandra* şi *Sbîrglesele*, *Odivoia* şi *Viera*, *Buçani*, *Păpeni*, *Stăneşti* şi *Deduleşti*, cu un locu la *Lescióre*, *Seciul* şi *Via*. Condiţiunile sunt să se întreţiă:

Un spitalu pentru răniţi,

„ „ „ bolnavi,

un medicu, un chirurgu şi ua farmaciă, osebit de un altu

*) Legea acéstă agrariă se găsesce în a doua ediţiune a codului numit „*pravilnicésca condică*“, pentru editarea căruia suntem datori d-lui C. Brăiloiu, acestui cetăţeanu alle căruia lucrări în litteratura juridică sunt deja cunoscute publicului.

spitalu pentru molevsii de ciumă la schitul St.-Visarion.

Afară de zestrea donată de fondatorii acestor două stabilimente — Colțea și Pantelemonul — ua mulțime de particulari s'au întrecut prin donațiile lor în susținerea acestor stabilimente. Iar nu numai particularii, ci însuși guvernul nu s'a arătat mai puțin jelos pentru prosperitatea unor atare aședemēnte de bine-facere. Ast-fel guvernul a pus la dispoziția administrației acestor aședămēnte venitul averii nemișcătoare a peste 12 mōnăstiri și schituri, anume :

Mōnăstirea Găiseni, cu moșiile Badenii séu Zădăriciu, Clinciul séu Surlarii, Ghineștii, Muntele Galbenul și Vămeșoia, Poiana-lungă, Buneștii, Urlueștii și Vallea-babi ;

Mōnăstirea Sinaia, cu moșiile Amarul, Măneciul, Tigoiul, Olărenii séu Cotésca ;

Mōnăstirea Poiana, cu moșiile Murul, Pantazi, Nisipósa și Vallea-manti ;

Mōnăstirea Tirșorul, cu moșiile Cățiașul, Ploieștorii, Habudul, Bălaia și Vaideștii ;

Schitul Fedeleșoiul, cu moșiile Vatra Fedeleșoiul, Livedea din Vilsance, Muntele Clăbucatul, parte din Buda și Ciomăgești ;

Schitul Berislăveștii, cu moșiile Sămbotinul și Ciofringeni-Poienari, Vatra schitului Berislăveștii și Rădăcineștii.

Schitul Cornetul, cu moșia vatra Cornetu ;

Schitul Titireciu, cu moșia Mărghia ;

Schitul Măcsineni, cu moșia Plopul séu Sania ;

Schitul Brebu, cu moșia vatra Brebu ;

Schitul Șerbăneștii, cu moșia vatra Șerbănești ; și

Schitul Lespeștile, cu muntele Pleșuva și cu vatra Lespeștile.

c) Domnița Bălașa, fiica rep. domnitor Const. Brîncovénu, și soția a banului Lambrino, încă a venit în ajutorul luminării națiunii sale și omenirei suferinde. Pe lîngă biserica ce pōrtă numele séu, destină prin donația — casa și tōtă averea 'i, să fie azilu pentru scăpătați și orfanotrofiă, casă

de ajutoru pentru fetele sărace și orfane, precum și școlă de învețatură pentru candidații de preoție. Iar averea ei în moșii din allu cărora venit să susține și astăzi institutele acestei fondatrice, sunt următoarele 13 moșii :

In județul Ilfov : Gurbăneștii și Belciugul, Manolache séu Móra banului și Culla Ciurnericul ;

In județul Dâmbovița : Săvestii-Braniștea, Mătăsarul și Crovul ;

In județul Muscelu : Delnița Gorgani ;

In județul Vlașca : Găujanii ;

In județul Ialomița : Sărățenii ;

In județul Prahova : Fundenii ;

In județul Teleormanu : Necșeștii și Băioșii.

d) *Ospicii de alienați*. Pe la finele acestui secolu esista un stabilimântu de alienați furioși în chiliile din Curtea mănăstirii Sărindarul de pe calea Victoriei ; iar cei nefurioși se țineau și se căuta în stabilimentul din chiliile în curtea bisericei St.-Vineri-herăscu. Cei d'ântéiu se ținea în lanțuri. Credem că acești nenorociți se întreținea din venitul acestor sante locașuri.

e) Către finele acestui secolu păhărniceșa Maria Minculésa, fundeză — în județul Buzéu — un ospitalu de bolnavi cu testamentu în regulă înzestrându'lu cu următoarele imobile : Moșia Rătésca, Ulmii, moșia de la Căndești, via din delu Căndeștilor, via de la Săpoca, moșia Zărnești, moșia Gârlași, ua móră cu două róte în tērgu Buzéu, două locuri de cârcimă, idem. Ni se spune că fondațiunea acésta ar fi suferit multe loviri și despuieri. Nu e dar destul a face cine-va asemenea acte de pietate, dar să prevéză în actul de fondație mēsuri nu numai pentru ua bună administrație, ci încă și pentru conservarea averii cu care a înzestrat fondațiunea sea ¹⁾.

¹⁾ *Ιστορία τῆς Βλαχίας*, pag. 82; Mon. oficial din 1864, No. 275; Binele public, 117, 1881, Aprile.

II. *Iași*. Spitalul St. Spiridon din Iași. Creațiunea acestui stabilementu s'a constatat a fi ua faptă a munificenței familiei neguțătorești „Bosie“. Acestu stabilementu se găsește funcționând pe la anul 1755; dela această dată apoi, se succede diverse donațiuni făcute stabilementului de particulari, precum și ajutóre din partea guvernului. Noi, potrivit cu scopul acestei scrieri, espunem în esință numai istoricul donațiunilor acestui aședementu, precum și ajutórele date de Statu, ast-fel:

Serdarul Dediu Codrianul (1759), face donația acestui aședementu moșia sea *Serbăuții*; domnitorul I. Teodor (1759), ua parte din moșia sea *Crăinicenii*; Alesandru Neculcea (1760), partea din moșia *Crăinicenii*; Ioniță Virnavu (1760), moșia *Septelicii*; clucerulu Rosettu (1766), moșia *Petrosul* din Basarabia; stolnicésa Ecaterina Donici (1787), moșia *Chilișoia* cu părțile din *Bosieni* și *Tudoreni*; Ecaterina, ficia șetrarului Stefan Ene (1781), moșia *Rușii*; monahul Ilie Dabija (1789), schitul său *Rėsboieni*, cu tótă averea sea mișcătóre și nemișcătóre; Anica clucerésa (1798), partea sea din moșia *Oncenii*; Ioniță și Elie Burchi (1798), părțile lor din moșia *Oncenii*, *Ferăcenii* și *Finóia*, șcl.

Ajutórele făcute de Statu sunt:

Domnitorul Constantin Racoviță (1757), dăruiesce stabilementului St. Spiridon venitul moșiei *Tirgu-Ocna* și locul domnescu din tērgul Galați; domnitorul Stefan Racoviță (1764), pune sub ascultarea aședementu St. Spiridon: monăstirea Precista din Romanu, cu tótă averea ei și cu metósele ei, biserica St. Samuil din Focșani și pe acella din Bodești cu averea lor; domnitorul Gr. A. Ghica (1766), îi face donația jumătate din moșia domnescă (a Statului) *Băltile*; domnitorul C. A. Ipsilant (1799), pune sub protecția acestui aședementu schitul *Stavnicul* și schitul *Lieștii* cu tótă averea lor.

Clerul.

Aședemântulu sinodului bisericei române prin care se interzice priimirea căllughêrilor străini la demnitatea de chiriarchi la catedrelea rchieresci vëduvite din Moldavia. Domnulu Moldaviei, Constantinu Racoviță (1749) auđind răpsirea popolului Moldaviei, contra amestecului ipocritului cleru din fanaru, care — sub masca religiunii — lucra și în acestu timpu — ca și în secolii trecuți — spre întemeierea esploetarii averii bisericei române, prin osebite căi, mai multu séu mai puțin ascunse, și mai cu sémă prin punerea de mitropoliți străini la catedra arhiepiscopală a Moldaviei; vëđënd drepturile și datinile neprescriptibile alle țërrei, moștenite dela părinți, d'a nu lua și d'a nu alege — la vacanță — mitropoliți, de cât din clerul romănu allu țërrei; vëđënd schimbarea cea désă a domnitorilor — mai toți străini — și prin urmare indiferinți de interesele celle mai vitale alle națiunii; vëđënd cõ acești domnitori n'au respectatu și nu vor respecta nimicu de cât ordinarile cellor ce iau trimis spre domnire séu mai bine spre jefuirea țërrei — în simțul séu de romănu — chiamă sântitul sinodu allu Bisericei autocefale române spre a chibzui ca, printr'un aședemântu — puind stavilă astuției și uneltirilor clerului bisantin — să reînființeze vechia instituția a Moldaviei care respinge pe or-ce străinu dela tronul sacerdotal allu arhiepiscopatului Sucevei, precum și dela cellel-alte eparchii episcopale alle țërrei.

Sântitul sinodu se presidză de venerabilul Mitropolit Iacovu. Ședința se ține în catedrala mitropolitană din Iași.

Dupõ ce se pune în vederea prelatilor romăni espunerea de motive de mai sus, dupõ ce membrii sântitului sinodu își forméză convințiunea de pericolul ce ar amenința averea și demnitatea bisericei române, déca s'ar lăsa încă necercuit rëul printr'unu nou aședemântu, sântitul sinodu emite următorul aședemântu:

„Otărim și legăm — ȃicu prelații romăni — ca fie cānd, atāt în vremile ce le vom trăi noi, cāt și în celle viitoare a urmașilor noștri, ca nici de cum obiceiul (aședemētul) țerei, altă-dată să nu se mai calce (fiind că se călcase în vremea invasii din 1692), nici să se strămute, ci orcānd va avea trebuință țerra de păstoru la vreua eparchiă, să urmeze după obiceiul țerei și din pământeni să se alégă mitropolit și episcopi. far străinii nici ua dată să nu se priimiască, nici să mai intre altul străinu la păstoria vreunui scaunu cu mizlocire de bani, séu măcar și fără bani, séu cu prieteni săși isprăviască (gîndul) împotriva pravilei (legii) și obiceiului pământului. Datoru să fiă atāt soborul bisericescu cāt și cellu politicescu, dela mare pînă la micu, ca să stea cu toții ajutoru dreptății și obiceiului țerei, și sfinta pravilă a se călca nici cum să nu āngăduiască, nici să priimiască pe un călcătoru ca acela, nici să aibă sfinta Mitropoliă vreua strimbătate ca acēsta cāt va trăi acēsta de D-ȃeu păzită țerră.“

Apoi afurisind cu grósnicu blestemu pe toți cei ce vor călca acestu aședemētul, *dice*: iar cei ce ilu vor apăra și ilu vor păzi nestrămutatu, adică *d'a nu se priimi nici ua dată străini or la ce scaunu archierescu allu țerei*, s'a fiă ertați și bine-cuvēnțați și de D-ȃeu domnul și de sfîntitul sinodu în veci, aminu ¹⁾.

¹⁾ Cogălniceanu, Archiva romănescă Partea II, p. 279.

Fondarea episcopatului de Argeșu. În urmarea stăruinței archiepiscopului Țerei-romănesci, după înțelegerea ce luase mai întēiu și dēnsul cu episcopii, archimandriții și protopopii din țerră, domnitorul Alesandru Morusi (1793), vȃdēnd necesitatea înființării unii noi episcopii, aprobă cererea capului bisericei romăne prin instituirea unei noi eparchii, sub numirea de „*episcopia de Argeșu*,” offerind pentru resedința noului chiriarchu, frumoasa Monăstire de Argeșu cu tōtă averea și moșiile ce avea, și puind sub

ascultarea noului prelatu totu clerul din județele Argeșul și Oltul 1).

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πᾶσι Δακίας*, T. III, p. 315.

Domnitorii ce s'au destins edificând Mănăstiri. Nicola Mavro-cordatti edifică Mon. Văcărescii de lângă București; Grig. Mateiu Ghica edifică Mon. Panteleimonul, asemenea lângă București spre răsărit, și Constantin N. Mavro-cordatti edifică Mon. St. Spiridon-vechiu în intrul urbei București.

Aședământul pentru interdicerea juda- nilor d'a locui prin sate *).

Domnitorul Moldaviei Gr. A. Ghica (1764), vedând că judanii, ce lua în arendă cu anul unele din moșiile din Moldavia, nu se ținea nici ua dată de contractele legate cu proprietarii, sub fel de fel de pricinuiți și amestecături, aducându-le mai mult pagube și supărări de cât vre un folos, vedând că locuitorii țerrani rămând câte cu ceva datori după beuturi, judanii — arendași séu cărciumari — ca nisce înșelători ce sunt — dice documentul — îi încarcă și 'i năpăstuiescu mai mult cu îndoit și întreit de cât au să ia, păgubind și sărăcind pe țerrani. Căci jidovii aceștia — dice bunul acesta domnitoru — fiind ómeni sêraci fără sirmaia (căpital) năzuiescu la totu felul de mizlóce spre a putea prin *înșelăciuni* să'si agonisiască traiul.

Pe aceste temeiri, destul de bine determinate, men-

*) Originea cuvântului „*evreu*„ nefiind cunoscută, și finalul séu, ca și al denumirilor *israelit* séu *judeu*, neavând terminația „*anu*“ care spune după limba noastră românească, originea unei stirpe séu a unui individ ca: ploieștenu, craiovénu, bucovinenu, s. al., ne vom servi spre a arêta stirpea acésta semitică cu denumirea de *judanu*, ceea ce spune și prin rădăcină și prin terminația că origina ei derivă de la vechiul *regatu al judei*. Pentru acest cuvânt credem că și ilustrul I. E. Rădulescu s'a servit spre a desemna acésta stirpe tot cu acésta numire.

ționatul domnitoru interzice judanilor capacitatea arendării de *moșii, hanuri, cărcime* și însuși locuința lor prin sate.

Aședemântul acesta întărit și în a doua a sa domniă (1774) de acestu domnitoru, a fost confirmat în urmă, după usul din acest secolu, nu numai de succesorul său — Const. Dim. Morusi (1778) — ci și de succesorul acestuia Alesandru Const. Mavro-cordatti (Deliul) (1782). S'a lăsat însă libertatea judanilor de a locui pe la târguri (orașe), cu toate că ómenii aceștia — zice documentul — *nu'și ținu viața de cât din viclesugurile și năpăstuirile ce facu locuitorilor.*

Lectorul pôte fi convins acum că persecuțiunea religioasă de care — în ipocrisia lor — ne acusa judanii din centrul și apusul Europei, că am esercita asupra conationalilor lor, este ua curată calomniă; pentru că cauzele interzicerii fiind bine limpedite în chrisobulul menționat, numai orbii și surzii său cei ce vor să fiă astfel, potu să mai cređă existența vre ua dată a vre unii persecuțiuni religioase în România. Ua ginte care trăiesce în toate statele fără să se contopescă cu locuitorii vre unuia, ua ginte care nu'și ține existența de cât din comerciul cellu micu — care trebuie să fiă pe mâna indigenilor iar nu óspeților — și din camătă, e prea vătămătore — când e numerosă — pentru or-care Stat care a priimit'o în sênul său, iar pentru Statele celle mici e periculósă ¹⁾.

¹⁾ Cogălnicenu, Archiva românescă, edit. II, 1862, p. 129.

Aședemântul interzicerii străinilor d'a avea drepturi politice și civile în țerră,

Stefan M. Racoviță, domnitorul Țerei-românesci, în 1764, cu consiliu de obște, vedând năvălirea a mulțime de străini în țerră, unii cu nêmul sciut, alții proști și nesciuți, unii fără meșteșuguri, iaró alții cu meșteșugu: jococari, croitori, slătari, simigii, paceagii, pitari (brutari), casapi (măcelari), și alții — cei mai mulți — goniți din

patria lor, pentru multe feluri de răutăți și blestămății ce făcea acolo, unii însurați în țerra lor, ș'apoi se însura și aici luând fete de pământeni și de boieri și prin aceștia apucând la dregătorii cari nu sunt — ȳice documentul — de obrazul lor, lucrul ce vatămă interesele pământenilor,... vȳdȳnd aceste și altele, decretă următorul aședȳmȳntu :

1° De astăȳdi înainte, nimeni din străini să nu se mai însore aici în pământul țerrei luând fată de pământȳnu, și pământeni iarȳ să nu îndrăsnȳcă a'și da fetele séu alte rudenii dupȳ străini, măcar cine ar fi acei străini; căci cei ce vor urma din contra, să sciiă cȳ cei însurați se vor isgoni peste graniță cu femeile lor, luândulise averea pe séma domniei, și atât părinții fetelor, nașii și preoții ce vor cununa se vor da judecătii spre a'și lua pedȳpsa. *Dar fetele străinilor au voiă a se mărita dupȳ pământeni, fără ȳnsȳ de a încuiba pe ai séi aici în țerră.*

2° Străinii ce s'au însurat aici în țerră înainte de acestu aședȳmȳntu, sunt suferiți a locui în țerră, dar să se astȳmpere d'a se înalța la alte boierii, ci să remăiă în starea boieriei în care se află astăȳdi, supuși ca și pământeni la legile țerrei; iar neastȳmperȳndu-se din uneltirile lor, se vor isgoni și aceștia cu femei cu totu peste graniță, luândulise averea pe séma domniei.

3° Străinii nu au voiă să cumpere moșii, viă, casă, mȳră, prăvăliă, nici ver ce immobil; iar cei ce le au avut cumpȳrate înainte de acestu aședȳmȳntu, să le stăpȳniască cu pace, remăind și ei a păzi orȳnduiala de mai sus.

Acestu aședȳmȳntu, în care se ȳice limpede cȳ nu privesce pe românii din Moldavia, se găsesce întărit de domnitorul susmenționat și promulgatu dupȳ tȳte orȳnduelele obicȳnuite în acest secolu.

ȳcȳ cellu d'ȳntȳiu documentu ce am întȳmpinat în acestu secolu pȳnȳ acum, în care botul cosmopolitismului nu se vede vȳrit; singurul documentu în care licărescu ȳrecare garanții ca națiunea română să nu se recrute din

gunoiele ce puterile vecine aruncă în principatele române, ca funcțiunile publice să nu se degradeze, ca némul (clasea) boierescu să nu se batjocorească, ca câștigul de la lucru și afaceri să remâiă pe sēma pământenilor ¹⁾).

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. II, p. 177; Brezoianu, Mōnăstirile și inchinăte, la anecele de la fine.

Aședemēntu de concesiunile offerite țerranilor cu ocasiunea emigranției a doa sēu cea mare (1767) ca să se retōrne în patriă.

Rapacitatea turcilor din preună cu aceea a agenților lor din țerră făcēnd imposibilă ua administrația regulată, domnitorii ca să respundă esiginților stăpînilor lor dela Constantinopole și adesea interesului lor propriu, scotea — peste dăjdiile ordinarii — altele noi fără nici ua considerăția de starea miseră a țerranului romanu, așa :

Grigore-Mateiu Ghica a scos celle 12 sferturi.

Mateiu Ghica „ ploconul stégului.

Constantin Racovița „ ajutorința.

„ Mavro-cordatti „ mucarekul.

„ Racovița a mai scos unu văcăritu.

Stefan „ a reînființat dajdia pe monăstiri și preoți.

Scarlat Ghica a reînființat ploconul stégului asupra boierilor.

Alecsandru Ghica a urcat dăjdiile breslelor.

Gr. A. Ghica a înființat două zaherele.

Acestea se petrecea în ambele țerruri surori. Sferturile ajunsese a fi câte unul pe fie-care lună și de multe ori se lua și îndoit (Fotino T. III, p. 547).

Boierii din Țerra-românescă — dice Wilkinson la pagina 168 — s'au consolat âncō de mai nainte de puțina probabilitate a unei apropiate schimbări, luând ua parte activă în sistemul general de rapacitate ce se esercita asupra compatrioților lor de un ordin inferior.

„Rușfaturi și apucături — dice Ienache Cogălnicénu — nu se mai socotea câte lua toți din toate părțile, sfer-turi și dăjdii mai pe toate lunele și mai de multe ori și îndoite, având pe lângă ținuturi (județe) ómeni greci, la cari acei de locu (indigenii) nu căuta prea bine, cõ n’avea nici ua chivernisélă. Și așa cu mare strășnicia petrecea acea domniă, dar dicături (cântece), jocuri și preumblări de ajuns.“ Și lăutarii cânta vechiul cântecu allu lui Miron :

„Măria ta,
cu paharul îndesese,
dar cu birul mai răresce.

.
.“

Ca să scape atât de supărările ispravnicilor cât și de alle pârçalabilor, țerranii, cărora acești esecutori nu le lăsase de cât sufletul în óse, năpustindu-și satele și ascun-dîndu-se prin păduri și munți, prefera mai bine a fi mân-cați de férre sêlbaticе, și turmentați de fóme, sete și frigu — de cât să zacă prin carcere, suferind totu felul de privații și torture dela perceptori. Unii — din cei ce se înlesnia — fugia cu copii cu totu peste otare în țerri străine; iar prin satele atât de populate și vesele odi-nióră, nu remănea de cât cei fără mizlóce d’a putea dosi séu d’a se strămuta airea: ologii, orbii, bolnavii, bê-trânii, copii orfani și urletul câinilor vagabonți. Viforul de crudelitate allu birarilor pustiise totul; corbii mîncând carnea, nu lasă în urma lor de cât ósele înșirate alle victimelor lor, și lăutarii la astă urgiă cădută pe țerră, cânta :

„Birul greu, podvéda grea,
Vai de munculița mea;
Unde mergu, ș’or ce facu,
Eu de ciocoi nu mai scapu.

Pelin beau, pelin mănâncu,
 Cu pelin séra mă culcu,
 De amar și de pelin
 Al meu suflet este plin.
 O! leo leo! spurcat ciocoiu :
 Uite în sat la noi te aștept,
 Mă lovesc cu pumnul în pept,
 Ca p'un lupu să te jupoiu.
 Să se ducă pomina
 Din Cerneți la Slatina,
 Și din Slatina în Focșani,
 Și d'acolo în Botoșani.
 De la baltă pîn la munte
 Să picnim ciocoiu în frunte*)".

.

Starea acésta de lucruri născută din greutatea dăjdiilor și tirania unor proprietarii de moșii, trăgînd serioasa atențiune a lui Al. Sc. Ghica — domnitorul Țării-romănesci, care încredințindu-se că ea este ua consecință inevitabilă a greutăților și împilărilor la care a fost supus țărănul, nu perde timpul și prin înțelegere cu consilierii săi, lovesce — după putință — răul în cuibul lui, dănd chrisobul său din 6 Fevruariu 1768. Prin acestu documentu ellu chiamă a se înturna în patriă, pe toți cei înstrăinați (emigrați), promițîndu-le ușurare la greutățile lor, în următóarele condițiuni numai să se întórcă în țerră cât mai mulți.

Aședemîntul de concesii. 1° Dajdia li s'a otărît a fi de trei mâini, adică să dea cellu fruntașu pe anu talere (lei) 12; cellu d'adoua, pe anu talere 8; iar cellu d'atreia talere 6, cislundu-se pe acești bani ei între dênșii depe dreptate; și de cât atât mai multu nu vor fi supérați,

*) Veđi difiniția „ciocoiului“ de I. Hel. Rădulescu, în Isaharu.

nici bintuiți de nimeni, fiind luată această otărire cu statornicie pururea.

2. Vitele lor — or câte vor avea — vor fi apărate de văcăritul străin ¹⁾.

3. La vremea oeritului — or câte oi vor avea — la deședouă se vor scuti a nu plăti oerit pe elle.

4. Pentru șederea lor au voiă ca — or unde și or pe acui moșiă le va plăcea locul — să mērgă să se așede, și de către stăpînul moșiei — or care ar fi — nici ua supărare nu vor avea, fiind că și serviciul ce sunt a'i face s'a regulat într'acestu felu, adică să aibă a'i clăcui la anul d'ântēiu trei ȕille, la al doilea șese, iar de la allu treilea anu înainte câte noē ȕille pe anu și mai multu nu. Vor da asemenea — dupō obicei — deșciuala din fānețe și din semēnăturile ce vor avea pe moșiă, iar din grādinile ce vor avea pe lūngō casele lor — or ce vor face — nici un fel de dijmă nu vor da nimenui.

„De aceea — ȕice chrisobulul — vēȕend cu toȕii aceste mili folositōre și pe dreptate ce vē arătām, nu trebue să aveȕi altā indoială, nici să vē mai sfiȕi cum-va — și, ci să vē indemnati unii cu alȕii, și cât de mulȕi să năzuiȕi la locuinȕa pāmēntului țērei, și bine incredinȕati să fiȕi, cō tōte aceste mili și ușurinȕe ce vē arătām printr'aceștā carte, de a pururea vor fi pāzite și nestrāmutate, și veȕi trăi în linisce și fericire, ocrotiȕi de or ce supărare, precum să pāzesce — adaogă chrisobulul — neclintita ședēmēntul altor atāȕia străini *) ce au venit, trăiescu și petrecu, și cari au aflat milă, ușurinȕă și dreptate dela domnia mea. Deci, năzuiȕi cât de mulȕi fārō sfiālă la locuinȕa pāmēntului țērei, și veȕi afla cu toȕii milă, ușurinȕă și dreptate pe deplinu“ ¹⁾.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 120.

*) Romāni transilvāneni, apăsaȕi de asupririle proprietarilor unguri, dosiȕi în principatele Țēra romānescă și Moldavia.

Administrația.

Poliția rurală. I. Alesandru Ipsilante, domnitorul Țerrei-românești, vădând abusurile ce se făcea de căpitanii de plăși cu globirile la cari supunea pe locuitori pentru gilevele și certele dintre dînșii, cari căpitani nu puteau în ignoranța lor, judica și specifica gravitatea delictelor, și apreția gradul de culpabilitate allu delicuenților, globind pe cei ce nu se cuvenia, absolvind pe cei ce merita a fi globiți, și căutând — în locul interesului ordinei publice — mai totu d'auna pricină năpăstuitore locuitorilor ca să pôtă a'i jefui și preda, otăresce:

a) „Se suprimă cu totul foncțiunea de căpitanu de plasă și globirile ce era un venitu allu marelui vornicu. Resolvarea unor atare procese, se strămută în atribuțiunile ispravnicilor județului către care se vor adresa sătenii ce vor voi a reclama contra or cărui le-a făcut vre ua nedreptate. Venitul ce trăgea marele vornicu din globiri i se va împlini dintr'ua altă ramură de venit allu țerrei.

b) „Or-cine va cerca pagube la holde prin stricăciune de vite, să reclame iar la ispravnici cari vor decide prin carte de judecată dreptul său împlinindu-i paguba; iar de ciuială ce este obicei a da cellu ce iea din ceea ce iea, să o dea pe jumătate cellu îndreptățit, ânsă după împlinire, și ceea l-altă jumătate să se iea de la acella alle cărui vite au făcut stricăciune, și acesta peste paguba împlinită posesorului holdei. Cădând stăpînul vitelor în recidivă, ispravnicii vor însciința stăpînirea ca posesorul să se pedepsiască, fără a'lu supune la glóbă după obiceiul de mai nainte.“

II. Fiind cō vornicei ca să și îmmulțiască venitul și să și umple pungile lor, lua vitele locuitorilor depe unde le avea lăsate spre pășune — în câmpu — sub pretestul cō le a găsit într'alte locuri, numindu-le: *perdute*, și nu le înapoia proprietarilor lor pînă nu lua dela ei banii pripasului; iar pe

altele — ascundându-le de vederea pugubaşilor — aceştia le perdea cu desevirşire în folosul vornicieilor ce şi le apropria, se otărasce;

Foncţiunile vornicilor se suprimă din ţerră pentru totu-d'una. Când ansă se va întempla pripasu, când adică ua vită străină cu adevăratu perdută, ar nemeri lüngö vre un satu şi nu s'ar ivi păgubaşu după dēnsa, atunci satul unde ea va nemeri, să iea vita aceea în păstrare, şi viind posesorul ei — a doua-đi or a treia-đi séu pînö într'o septemână — să fiă dator a da acelluia la care va găsi vita lui cea perdută 30, de bani de vită pentru colacu şi pentru păstrarea şi nutrirea vitei, şi aşa să şi iea vita. Iar neare-tându-se pînö la ua septemână proprietarul vitei, să o ducă la ispravnicul judeţului luând de la acesta colacul de 30 de bani de vită, împreună cu recepisa care va coprinde specia vitei, semnele ei, numele şi satul locitorului ce a adus vita. Ispravnicul luând vita séu vitele — de vor fi mai multe — şi aşedându-o spre căutare, când se va ivi proprietarul ei şi va dovedi cö în adevăru vita este a sea, să o iea, dând de callu un leu şi 30 bani, de rîmătoru 30 bani, de óiă séu capră 6 bani; iar mai multu să nu se supere cu vre ua altă cerere, nici să se dosiască (ascundă) vitele ómenilor, căci ori când se va dovedi una ca acēsta ispravnicii vor fi respundători şi pedepsiţi.“

Acest aşedemēntu ¹⁾ de poliţia rurală s'a publicatu cētindu-se prin biserice, tērguri şi în totu coprinsul ţerreii, în anul 1776.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 173.

Reorganizarea postelor. Toţi caii postelor din ţerră să se cumpăre cu bani domnesci (de la tesauru); asemenea şi nutreţul lor, precum şi cheltuielile ce nu se vor putea acoperi din venitul postelor, să se plătiască dela tesauru.

Casele de poşte cu câte trei patru camere — de ajuns

pentru odihna óspeților trecători — cu curtea și grajdul lor, să se facă afară din satu.

Postașii scutiți de biru și cu salarii câte 90 bani pe lună, să fiă neînsurați.

Fie-care poște se va administra de un căpitanu care va ține condică de toți pasagerii ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της πάλαι Δακίας*, T. III, p. 558.

Casa de eleimosină (cutia milelor). Spre a putea să se ajute ómenii scăpătați și sêracii din Bucuresci, se fondéază ua casă din care să se ajute asemenea nenorociți, și care se numesce: *cutia milêlor*. Pentru alimentarea acestei case, se pune obligațiune tutulor funcționarilor, începând de la domnitoru, a vêrsa la acéstă casă la fie-care triluniă, câte ua sumă otărîtă. Acésta s'a aplicat și clerului în genere, ca și comercianților. Osebit de aceste resurse s'a mai otărît ca or-ce particularu, prin testamentul cu care va regula averea sea după mórte, să prevédă ca ua atreia parte să o-lase la cutia milelor. Cei fără moștenitori au să'și reserve dintr'ênsa un ce numai pentru grijele sufletului ¹⁾.

¹⁾ Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 217; Fotino, *ιστορία της πάλαι Δακίας*, T. III, p. 558.

Officii.

Vornicul de țerra de sus și *vornicul de țerra de jos*. Pênă la 1761 era în Țerra-românescă numai un singur mare vornicu. Intr'acestu anu Const. Mavro-cordatti a mai creatu âncă unul, numindu pe unul: *vornicu de țerra de sus* și pe altul: *vornicu de țerra de jos*. Cellu de țerra de sus era guvernatoru și judicătoru peste celle șese județe apusene: Oltul, Argeșul, Teleormanul, Vlașca, Ilfovul, și Dâmbovița; iar cellu de țerra de jos, peste celle șese județe rêsăritene: Focșani, Buzëu, Sacuieni, Prahova, Muscel, și Ialomița.

Marele logofētu de țerra de sus și marele logofētu de țerra de josu. Remăind marele logofētu sub titlu de logofētu de Țerra de sus, s'a creat de către domnitorul Alesandru Ipsilant demnitatea de: mare logofētu de Țerra de jos, puindu-se judicătoriale cello șese județe resăritene sub ascultarea acestui demnitaru, și remăind celle șese apusene sub ascultarea cellui l-altu mare logofētu de Țerra de sus. Totu acesta mai esamina și procesele resolvate ce eșia din canceleria domniască, priimind atât de la chrisobuli cât și de la cărțile de judicată ore-care tacse. Emolumentele acestui nou demnitar era léfă lunară și scutelnici; ellu era de dreptu membru tribunalului domnescu și purta baston de argintu.

Marele vornicu al-III-lea și marele vornicu al-IV-lea. Ambele aceste fonțiuni s'au creatu sub domnia lui Alesandru Morusi în 1793. Ambii acesti demnitari n'au altă sarcină de cât a judica în tribunalul veliților împreună cu cei-alți boieri. Pórtă și ei baston de argintu, au emolumente și scutelnici.

Marele vornicu de cutiă. Alesandru Morusi desfințând epitropia ce administra casa de eleimosină, a înlocuit'o prin crearea acestui demnitaru, trecându-l între boierii de starea ântéiu.

Marele logofētu de obiceiuri. Acéstă fonțiune este creată de Alesandru Ipsilante în a doua-a sea domniă (1796), în Țerra românescă. Sarcina acestui demnitaru era d'a ține condică ceremoniilor curții și obiceiurile locale în care se inscriau tóte dispozițiunile politice și clericale, receptiunile persónelor mari și alte asemenea. Ellu era membru de dreptu allu tribunalului veliților boieri; ellu purta baston de argintu și avea sub dênsul un logofētu; emolumente lunarii și scutelnici avea și dênsul.

Demnitatea de banu. Alesandru Ipsilante, domnind în Moldavia pe la 1783, întruduse și în acéstă parte dem-

nitatea de banu care era numai din cóce de Milcovu, cu prerogativa d'a se socoti în rëndul boierilor clasei I-a ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 460, 464, 467, și 472; Toculescu, *Archiva română* p. 150; Cogălnicenu, *Archiva românescă*, T. II, p. 183

Venituri.

Reorganizarea vămilor. În vechime, venitul vămilor — după cum am vădut — era prea moderatu. Să păstrase obiceiul ca să se plătiască vamă numai pentru obiectele ce se vindea în orașele domnesci; iar pentru marfa ce se esporta séu importa în țerră se plătia — în timpurile mai noi — câte 80 bani de carru (vama mică). Grigore — Mateiu Ghica, domnitorul Țerrei-românești, în anul 1733 a reformat vechiul aședemētu, modificând regulamentul tarifelor, și a admis vama cea mare în genere, sporind cu modul acesta fórte multu venitul vămilor. Noul acesta aședemētu s'a menționatu în totu cursul acestui secolu. Acestu domnitoru a înființat și în București ua casă pentru vămi sub numirea de Carvasara (Caravan — saraiu). Aici se deschidea marfa ce se importa seu esporta din țerra, și — prin vameșul cellu mare — se lua câte trei la^o/_o din prețul obiectelor — iar nu pe carru — de la neguțători; dar la țergurile de pe afară vama se lua după tarifă îndoit, 12 sate giur împregiurul Bucureștilor și alte câte optu împregiurul altor orașe, era scutite de acéstă dare, pentru orice marfă s'aducea séu se scótea din orașu. Dar Grigore Mateiu Ghica, în cele trei domnii alle sélle în Moldavia, a intrudus de bună sémă noul séu aședemētu și în partea locului, ca să măriască și aici ramura acésta de venit a tesaurului; și noi credem că tarifa vamei cellei mari — scósă după testamentul cellu vechiu allu vamei — conservată de bunul patriotu D. Nicu Virnavu de care vorbesce archiva românescă, este tocmai aședemētu cellu vechiu allu lui Grigore — Mateiu Ghica, modificat póte ceva mai în urmă, de órece nici în vre un documentu editu

în vre ua fóiă publică, nici în vre una din arhivele nóstre istorice publicate pînă acum — fără numai în arhiva românescă — nu se face vre ua mențiune despre vre un altu aședemêntu séu de vre un tabelu de nis-care-va tarife vamale altele în aceste timpuri, ca să ne mai îndoim cō noul acesta aședemêntu — astădi vechiu — n'ar fi datoru paternitatea sea reposatului domnitor Gri-gore Mateiu Ghica ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*. T. III, pag. 552; Cogălnicénu Ar-chiva românescă, T. II. pag. 242.

Venitul Țerrei-românesci pe 1767:

1,145,014	dela	celle	12	sferturi	și	două	îndoite.
62,571	"	bresle.					
56,014	"	preoți.					
29,093	"	străini.					
9,000	"	monăstiri.					
8,000	"	ploconul	stégului	și	ajutorința	dela	boieri.
11,798	"	"	"	"	"	"	mazêli.
57,000	"	celle	doă	zaherele.			
919	"	străini	ungureni.				
218,500	"	oierit.					
60,650	"	decimărit.					
45,900	"	vinuritu	(vêdrăritu).				
2,100	"	pogonuritu	străinilor.				
4,000	"	văcăritul.					
7,955	"	tutunuritul.					
115,000	"	vămi.					
150,000	"	ocne.					
30,211	"	vizir-chislasi,	din	care	25	mii	lei
		se	tri-	mitea	sultanei	Valida.	
2,014,625							

Venitul acesta anual une-ori se urca și pînă la 2,500,000 lei. Dar din acéstă sumă cată să osebim atât venitul ocne-

lor și vămilor cât și pe acella allu dómnei care intra la cămară, adică era allu domnitorului. Se observă pe lîngă acesta cõ birul, adică dajdia în bani, numit *vel sémă și ftori sémă*, s'a înlocuitu cu celle 12 sferturi. Nu putem ânsă să ne esplicăm cauza, pentru ce adică venitul dela celle l-alte impositie despre care vom vorbi la valle, nu figuréză și elū într'acéstă dare de sémă, căci ființa acestoru impositie se constată atât din condica de socoteli dată de egumenii de monastiri cõtre comitetul (epitropia) cellor dece egumeni, instituit prin allineatul I allu art. 1 allu reformei lui Constantin Mavro-cordatti, cât și ênsuși din chronica Tunusli. Era óre venitul din aceste impositie — dupõ cum înghînă acéstă chronică, affectat totu pe séma Dómnei? Să priimim acéstă ipotesă pînõ la probe contrarii, și — trecënd la espunerea menționatelor impositie — să căutăm a le comenta séu esplica depe ênsëși fontânile ce am putut găsi.

Impositie diverse. — *Fumuritul* era ua dajdiă de câte șepte lei ce se lua dela cârciumile din București și Craiova.

Luminăritul. Nu era nimeni liberu să facă séu să vîndă luminări de céră, de cât cumpērând acestu dreptu cu apaltu și să vîndă dupõ tarifă.

Sărëritul. Dreptul de a vinde sare în București se cumpëra cu apaltu și se vindea dupõ tarifă.

Feruria. Asemenea și ferul.

Tutunuritul bălților. Comercianții din satele dela bălți plătiau câte 60 bani de familiă.

Măjăritul. Vîndëtorii de pește dela bălți séu eleștaie, plătiau pentru peștele sāratu câte 3 lei și 40 bani de carul cu doi boi, și câte șepte lei și 40 de bani de carul cu patru boi; iar pentru cellu prospātu, câte 3 lei și 12 b.

Göstinăritul. Neguțătorii cari aduna mascuri (porci), plătia pentru fie care capu câte 8 bani.

Erbăritul. Cei ce aduna boi și vaci pentru comerț, plătia pentru fie-care vită câte 24 de bani, iar pentru capre câte 8 bani.

Săpunuritul. Cei ce fabrica săpunu, plătia câte 1 banu de oca la săpunul ce făcea.

Cântăritul. Marfa ce se vindea cu ridicata — séu în București séu la bălciuri — nu putea să o cântăriască de cât acella ce — cumpărând dreptul — făcea cântărirea cu cântarul domnescu, luând câte 10 bani la 100 de oca.

Am fi dorit să putem așterne — cu această ocaziune — și veniturile Moldaviei, dar neavând vre un documentu din această epocă, rămâne în sarcina viitorului a împlini această lacună. De vom arunca ânsă ua căutătură asupra faptelor istorice din secolii precedenți, în care și instituțiunile și legile și datinile, și norocirile și suferințele și virtuțile, pînă și viciile guvernăntilor și guvernațiilor, fiind aceleași în ambele țărri surori, putem presupune — având în considerațiă și mai aceeași întindere teritorială — că venitul Moldaviei — ca și cheltueele — era mai aceleași ca alle Țărrei-romănesci, fiind aceiași aginți cari le impunea și făcea a fi adunate în ambele țărri.

Cât pentru cheltueli cari nu se vëdu scrise, e mai multu de cât probabilu că elle corespundea cu veniturile; iar la neajungere, domnitorii cari acum — după cum am ȃisu — nu era de cât nisce agenți turcesci, scotea dăjdii noi ca să acopere deficitul séu spoliațiunea țărrilor de către turci. ¹⁾

¹⁾ Tunusli, *Ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 92, 93, 94 și 101; *Condica de socoteli monastirești* din archiva Statului; *Cantemir, Descrierea Moldaviei*, p. 17 și 25.

Reorganizarea administrației justiției.

„Pentru București s’au aședatu patru departamente (judicătorii): *trei* cu boieri judicători din clasa II și a III, și *unul* cu din boieri veliți exfuncționari.

a) *Două* din celle trei departamente, compuse cu din boierii din clasele mai de jos, judica procesele civile și

decidea după legile înființate, iar la unele cazuri după obiceiul pământului (dreptul romanu). La fie-care din aceste departamente era orânduți logofeți (scriitori) care păstra condicele în care se transcriau cărțile de judicată, precum și un esecutoru de fie-care departamentu.

b) *Unul* din cele trei deparatamente, compassu iară din boieri din clasa mai de josu, judica procesele criminale, având la a sa dispoziția: unu condicaru, un al doilea și al treilea armașu. Marele armașu ținea și ellu condică sigilată cu sigillul domnescu, în care trecea pe toți criminalii prinși în resedință séu afară din resedință. Ellu nu putea aplica vre ua pedepsă dela sine, de cât în urmarea unei sentințe a acestui departamentu.

c) *Departamentul* séu tribunalul veliților boieri, judica procesele apelate dela cele două departamente mai mici, având putere a desființa cărțile de judicată date de instanțele de jos, cari nu se găsia drepte, și a da cărți de judicată părților îndreptățite, neputând lua cărțile de judicată alle acellor instanțe de jos dela mâna cellor ce le aveau, mai nainte de a fi înfățișate la tribunalul domnescu când făceau cerere ca să se judece de domnitoru. Acestu tribunal al veliților, avea și ellu slujbași subalterni: un logofetă al III-lea cu patru scriitori, din care unul ținea condica în care trecea cărțile de judicată. Ellu mai avea și un esecutoru la ordinele séle.

Esecutorii în serviciul departamentelor (tribunalelor) nu aveau voie să dea soróce de înfățișare, să aresteze séu să libereze pe vre unul din cei judicați, fără decisiunea judicătii; mai ales déca prin sentință se decidea să se vândă averea cuiva, nu avea voia să facă acesta mai nainte ca sentința să fiă confirmată de domnitoru.

d) *Tribunalul domnescu*. Când domnitorul presida, tribunalul veliților se numia *Tribunal domnescu*. Domnitorul ținea ședință publică în această localitate de două și ênsuși de trei ori pe septemână: Lunea Miercurea și

Sâmbëta, judecând apelațiile celor ce nu s'au mulțumit pe sentința tribunalului veliților boieri, unde deca găsia cõ apelanții au fostu năpăstuiți, le da dreptatea; iar deca sentințele apelate se găsia drepte, atunci nemulțumitul se pedepsia.

Totu la tribunalul acesta — Sâmbëta — se revisuia și sentințele departamentului criminalu.

Tribunalul veliților séu domnescu se găsesce compus, după noua acésta reorganizare, din 12 persõne:

1° Mitropolitul séu arhiepiscopul.

2° Marele banu.

3° Vornicu de țerra de sus séu judecătorul țerrei de sus.

4° Vornicu țerrei de jos séu judecătorul țerrei de jos.

5° Logofëtul séu marele cancelar și păstrătorul sigillului.

6° Vornicul allu III, jud. ordinar allu Tribunalului.

7° Vornicul allu IV, judecător ordinar allu tribunalului.

8° Logofëtul de obiceiuri a cărui funcțiune particulară era să adune tribunalul.

9° Vornicu de cutiã.

10° Vornicu de politiã.

11° Clucerul séu conservatorul codului de legi, și

12° Clucerul de ariã.

Relativ la acestu tribunal, marele logofëtu avea datoria să urniască lucrările ca să põtã procesele a fi cercetate Marția, Joia și Sâmbëta, să cerceteze condica în care se trece reclamările către domnitoru, să vedã deca esecutorii au îndeplinit rezoluțiile domnesci puse pe reclamări și deca au regulat termenii de înfățisare însemnate pe dênsele.

La fie-care județu s'a instituit câte un judecătoru cu un logofetu, care avea datoria să țiiã ua condică în care să aibã trecute tôte sentințele (anaforalile) ce va da acellu judecătoru. Procesele de moșii din coprinsul județului se judeca de ispravnici.

Pravilnicésca condică. Puind la cale — dice documentul reformatoru — traducerea și tipãrirea *sântelor institute* ¹⁾,

¹⁾ Condica lui Ipsilante.

s'a obligat judecătorii a'și regula hotărârile lor după aceste institute, fără a trece cu vederea *obiceiul pământului*.

Salariile judecătorilor s'au otărit să se dea dela tesaurul publicu după gradul judecătorului ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, pag. 558; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, pag. 217; Wilkinson, tableau historique géographique et politique p. 46.

Unități de măsură.

Măsuri de lungime: *stînjenu* se sub-împarte în 8 palme, palma în 12 degite, degitul în 12 linii. *Cotul* se sub-împarte în 8 rupi, rupul în doi grei.

Măsură de suprafață: *Pogonul* se sub-împarte în 1296 stînjeni patrati, șese prăjini lățime și 24 prăjini lungime, prăjina de trei stînjini.

Măsură monetară. *Leul* se sub-împarte în 40 parale, paraoa în 3 bani séu 2 lăscăi.

Măsură de greutate. *Cântarul* se sub-împarte în 44 oca, ocaoa în 4 litre, litra în 100 dramuri, dramul în două tenchiuri.

Măsură de licuide. *Védra* se sub-împarte în 10 oca, ocaoa în patru litre, șal.

Măsură de capacitate pentru cereale. *Chila* se sub-împarte în 8 banițe, banița în 50 oca. Banița mică e ua măsură de 22 oca.

SECOLUL XIX.

1821.

„Se petrifică brațul la bendele metalici,
Și când într'ensul bate oțelul Tiraniei
Rescapără schinteia divin' a libertății,
Ș'aprinde inimi, sufletu, herou devine sclavul.“

Heliade Rădulescu.

1831

„La rând Românilor eșiți,
Mergeți pe calle dréptă,
Slava strămoșilor vestiți
In calle vă aștepiă.“

I. A. Văcărescu.

SUMARIU.

Administrația justiției : reformarea codicilor de legi — reorganizarea instituțiilor judicătorești din 1832 — reorganizarea acellorași instituțiuni din 1865. — Restituirea drepturilor principatelor d'asi avea domnitori români. — Regulamentul organicu. — Aședemântul învețăturelor publice — Limba romândă. — Instituțiunea ostirii. — Comerciul, Vămile și Ocnele. — Reformele cerute prin proclamația mișcării de la 1848. — Tractatul de la Balta-limanséu distrugerea autonomiei principatelor. — Restituirea autonomiei principatelor prin tractatul de Paris. — Convenția de Paris. — Unirea principatelor într'un singur Statu. — Clerul : fondarea episcopiei Dunării de jos — revendicarea mănăstirilor dised închinat. — Statutul organicu din 2 maiu 1864. — Instituțiuni diverse : Interdicerea judanilor d'a cumpăra venituri de moșii

— emanciparea țiganilor — legea comunală — legea organică a contabilității generale a Statuii — legea constitutivă a curții de conturi — legea consiliurilor județene — calea ferată București-Giurgiu — aședemântul telegrafo-postal din 1864. — Proprietatea foncieră rurală. — Spitalele. — Imposite: contribuția personală — contribuția foncieră — legea patentelor — contribuția de poduri și șoselle. — Legea de măsuri și greutate.

Administrația justiției.

Reformarea codicilor de legi. În deceniul al doilea din acestu secolu, adunarea generală (boieri veliți) din Țerra-românească, compusă în timpul acesta — cum se vede — numai din boierii clasei I, vedând contradicțiile din cele trei legi: 1° codul promulgat în secolul trecut, 2° codul nescris numit *obiceiu* pământului (dreptul romanu) și 3° basilicele, combină câteși trele aceste aședeminte formând un singur codu, ilu aprobă și promulgă sub numirea de *codul Caragea*, fiind născut în timpul lui Caragea-vodă. Că această lucrare s'a făcut ast-fel, se vede din însesi prefața celei d'ânteu edițiuni, unde se dice că *acestu codu a fost priimit de veliții boieri*; din care se înțelege că acești veliți boieri s'au adunat, 'l au citit, 'l au desbătut, 'l au aprobat. După formele d'atunci ellu se vede confirmat cu sigillul domnescu. Ellu este producțiunea laborei marelui logofet Nestoru și Atanasiu Christopolo, ambii fi ai popolului român.

Totu în același timpu și pentru acellși motive și cu acellși mizlôce, se effectuază și în Moldavia același faptu pentru modificarea legilor. Codului acestuia i s'a dat numirea de *codul lui Calimachu*, ca unui aședemânt înființat sub domnia acestui domnitoru.

Ambele aceste coduri de legi se tipărescu, cellu d'ânteu în limba română cu littere cirilice, cellu d'al doilea în limba grécă care traducându-se se tipăresce și ellu în 1833, în limba română totu cu littere cirilice.

Reorganisarea aședemântelor judicătorești din 1832. În

urmarea regulamentului organicu se înființeză câte un tribunal în capitala fie-cărui județu; iar în Bucuresti pe lângă un tribunal civil împărțit în două secții, altul criminal și altul comercial; ua curte apelativă civilă în două secții, na curte apelativă criminală, una comercială și ua înaltă curte de justiție. In Craiova ua curte apelativă în două secții: una civilă și alta criminală.

Celle aședate și efectuate în Bucuresti și județe în ramura acésta, dincóce de Milcovu, s'au întocmit și dincolo la Bahluiu.

In deceniul al patrulea, codul comercial al Franciei se recunósce de Adunarea generală ordinară ca lege în Țerra-românescă, iar la începutul deceniului allu șeptelea se adoptă și peste Milcovu același codu. Către finele deceniului al patrulea se suprimă din codul Caragea dreptul de preemțiune la proprietățile urbane și rurale; iar in deceniul al cincilea, dreptul nemărginit de a revendica usurpări de pământu se prescrie și ellu la 30 de ani. Nu numai atât, dar multe din instituțiunile din Țerra-română, modificându-se, se emite în deceniul acesta o a doua edițiune a regulamentului organicu, în care se coprinde mai tóte aceste modificări intruduse în legislațiunea nóstră. In deceniul al șeselea se adoptă în Țerra-română codul penal al Franciei din 1810 modificat, precum și mai multe osebite legi vechi modificate, altele create din nou, publicate tóte atât in Țerra-română cât și in Moldavia.

In 1862, după convenția de Paris se înființeză curtea de casație, și în 1864 se întroducu în administrația justiției codul Napoleon și codul penal al Franciei.

Reorganizarea acellorași aședeménte din 1865. Reformarea radicală a administrației justiției e ua faptă laudabilă a domnirii lui Alesandru Ión I, dar acéstă modificare fiind îndestul de cunoscută din publicarea și promulgarea legii numită *organisațiunea judicătorescă*, ne mărginim a areta nascerea și aplicarea ei în totu coprinsul României. — (Bibl. de legislațiune, 1873, T. I, p. 766).

1821

Restituirea dreptului principatelor d'a'și avea domnitori români.

Cupiditatea și rapacitatea beilor fanarioți și a sateliților lor, firmatele cele adesea a le Porții, despoierea aședementelor țării în favoarea altor aședeminte străine, esilul și sugrumarea patriotului Alecu Ienăchiță Văcărescu în temnița de la Tulcea, esilul banului Constantin Bălăcenu, protectorul școlilor române, la Castoria, în temerea obștască cǎ și acesta va fi ucis ca cuscrul său — la Tulcea pe la începutul acestui secolu — trecuserǎ peste marginile răbdării cei proverbiale a Românilui. Dar fiind cǎ numai din eccesul tiraniei scapǎrǎ schinteia divină a libertății, România își aruncǎ giulgiul, își sfarmǎ lanțurile și ridicându-se din mormentu radiósǎ, aratǎ lumii cǎ voiesce sǎ trăiascǎ cu numele ei propriu și prin fii săi.

Slugerul Tudor Vladimirescu meditǎ și face proiecte spre înlăturarea rellelor de care sufferǎ țerra sa; ellu adunǎ arme în micul său castelu de la via de lûngǎ Cerneți încă din anul 1817. Indatǎ dupǎ mórtea lui Alesandru Suțu, 1821, strânge un corpu de 12000 panduri esercitați în mare parte, la arme încă din resbelul (1806—1812) al Rușilor cu Turcii, la care acești panduri cu Tudor, căpitanul lor, luaserǎ parte activǎ, și comunicându-le focul sacru de care ellu era înspirat spre liberarea patriei de jafurile străinilor, pornesce cu dênșii la București. În proclamația sa de la Craiova, cu data din Fevruariu, Tudoru, dupǎ ce stigmatizǎ hoțiile multiforme și tiraniile veneticilor ce căduserǎ ca locustele pe țerrǎ, spune cǎ ellu nu s'a sculat asupra Porții, dar cere dreptate de la dênșa mărginitǎ în următóarele douǎ puncte:

1° Sǎ se restituǎ țării vechiul ei dreptu d'a se administra de domni români, și

2° Inalta Pórtǎ sǎ înceteze cu trimiterea firmanilor

în țerră, căci numai ast-fel vor fi respectate privilegiile țerei coprinse în tractatul lui Vlad-vodă cu Mahomet II.

Adăogënd în menționata proclamațiune, că ellu nu ya lăsa pe caimacami (locoteninței) domnului cellui din nou orînduit, să iea administrația țerei în mâinele lor, pînă ce Pórta nu se va rosti în privința celloi două puncturi menționate.

După trădarea și asasinarea lui Tudor, și după potolirea revoluțiunii, după disfata dela Drăgășani, unde — afară de Olténul Ión Hórcă cu ceta lui — Ipsilante cu adunătura sa de jufuitori și despuitori de biserici, nu s'au distins de cât prin fuga lor, Pórta efectuază numai cererea esprimată în cellu d'ântéiu articolu din menționata proclamațiune, aședënd fără allegerea adunării generale a țerei, domni români în ambele principate. La venirea noului domnitoru în București, patrioții ce mai rămăseseră din companiile lui Tudor, conduși de frații Cuțui din Mehedinți, se revóltă declarând că numai când Pórta va asigura neamestecul său — prin ordine verbale său scrise și firmane — în administrația țerei, vor recunósce și ei pe noul domnitoru și se vor risipi pe la casele lor. Oamenii revoluțiunii își aședăseră cuartirul general în mănăstirea Topolnița din Mehedinți; ispravnicii (prefecții) județului cărora se trimisese din București câte-va sute de mercenari cu care să reprime revolta, avea ordin ca prin negoțieri să puiă mîna pe frații Cuțui, capii revoltei. În adevăr, ispravnicii cerură dela aceștia ua întrevedere, spundu-le prin trimisul lor că desbinarea ce există între guvernul și ómenii revoluțiunii, nu vine de cât din neînțelegere care — ei cred — că va dispărea după acea întrevedere. Frații Cuțui cerură spre efectuarea acestei întrevederi, să li se asigure mai întéiu persóna lor prin înapoierea mercenarilor la București, și prin zălogirea la mănăstire a două persóne de distincțiune din Cerneți, anume treti-logofétu Vasile Strimbénu și un altul. Ispravnicii acordă

acéstă cerere. Frații Cuțui esu din mōnastire a treia-đi aprōpe de prīnz, ispravnicii īnoçiți numai de ua căprăria de cinci șese slujitori, īi așteptă și 'ī priimescu cu poli-teță. Negociațiunile se īncepu și se urmēză când mai cu aprindere, când mai cu liniște; dar cam peste ua oră — tocmai când se sorbia cafelele — oștirea de mercenari căllări se ivesce de ua dată din nișce vāi pe regiunea dintre mōnastire și locul ocupat de negociațori, ast-fel cō comu-nicația cu mōnastirea a fraților Cuțui este cu dese-vișire tăiată, atunci ispravnicii puid māna pe frații Cuțui, īi trimitu la București legați și escortați de vre ua sută de mercenari căllări, conduși de un cărsărdar. Pōrta īnșciințată cō hoții — cum īi numia guvernul d'a-tunci — s'au prins, cerū ca să i se trimiță ei la Constan-tinopole spre a'ī pedepsi. Dar guvernul din București ca să nu se vatāme dreptul țērrei prin ast-fel de procedurā, d'a trimete pe criminali la Constantinopole, puse cu grabă, ēnsuși īn nōptea sosirii ordinului Porții, de descapitō pe cāte trei frații. Adoa-đi dis de diminēță, bucureștenii alerga să priviască trei capete īnfipte īncāte ua prājină, toc-mai pe locul din suburbia St.-Vineri, unde astă-đi este grā-dinița D-lui avocat Maniu. Capetele fraților Cuțui cari au cerut respectarea autonomiei țērrei, dupō ce furō vēđute trei đille īn starea acēsta de spectacolu, s'au īngropat fără nici un fel de țēremonia religiōsă īn curtea puscā-riei, piața st. Antoniu *).

Ușurată de acestu pericolu, Pōrta urmō cu darea or-dinilor și firmanilor cōtre domnitorii țērrilor romāne, pină la resbelul ei cu Rușii din 1828 și tractatul de Adrianopole.

Regulamentul organicu.

Sub ocupațiunea rusă dintre 1828 — 1834, Romānii, atāt cei de dincōce cāt și cei de dincolo de Milcovu, avēnd

*) Episodul acesta ni s'a comunicat de serdarul Ioniță Gār-durēnul și pahanicul Petre Buriłēnul īn anul 1838, amēndoi bē-trāni respectabili īn orașul Cerneți, capitala județului Mehedinți din acellu timpu.

pregătit un proiect de regulamentu de mai nainte, își manifestară dorința d'a fi aprobat și pus în lucrare. Administrația rusă dirigată de generalul Chiselef, iea în mâinele sêlle acéstă afacere, și printr'ua comisiune compusă din boieri din ambele țèrri, aședă basele unui statut organicu care reguléză într'un modu mai corectu aceeași administrația pentru ambele țèrri surori. Proiectul acesta d'administrația generală numitu „*regulamentu organicu*“, se votéză de adunările generale respective din ambele țèrri și se întărește de Turcia și Rusia, lucru privit de Români ca ua călcare a autonomiei lor; pentru cõ în totu cursul secolilor trecuți nu se pomenește ca Turcia să fiã fost făcut vre un actu de ua asemenea natură, séu să fi ridicat vre ua pretențiune în a recunósce séu confirma ea legile nóstre, și cu atât mai puțin avea acestu dreptu guvernul rusescu care, luându-și titlu de protector allu principatelor, urma să apere autonomia acestor țèrri, iar nu să împingă mâna Turciei spre a o sfârma, mai cu sémă cõ în tractatul de Adrianopole, întemeindu-se pe ênsuși capitulațiunile nóstre cu Pórta, capitulațiuni cari nu dă dreptu niměnu a se amesteca în administrația acestor principate, în care cunoscěndu-ni-se dreptul de a legifera în tótã libertatea, se dice — în acestu tractat — cõ ni se restituã drepturile și privilegiile consacrate acestor țèrri prin menționatele capitulațiuni.

Atât Grigore, mitropolitul Ungro-Vlachiei, care se opuse amestecului Rusiei d'a presida prin agenții sêi adunarea legislativă a țèrrei, cât și Ión Văcărescu care, amenințând prin tērgoviștēnca sa :

„La rēnd Românilor eșiți,
mergeți pe calle dréptă,
Slava strămoșilor vestiți
în calle vē aștéptă...“

amestecul Rusiei în lucrările adunării legislative, plătirõ

cu esilul cutezanța lor. Cellu d'ântéiu sufferi esilul său la Chișneșu, cellu d'al doilea la Câmpu-lungu.

Regulamentul acesta se promulgă, și către anul 1831 deveni constituțiunea ambelor principate române. Écô în extract fondul acestei legi generale organice :

Capitul I. Aședând regule pentru formarea adunării generale extraordinară, prescrie elementele din care se compune ea și cualitățile candidaților la domniă, precum și modul alegerii domnitorilor de către acéstă adunare.

Capitul II. Aședă modul formării adunării generale ordinară, elementele din care se compune ea, timpul și modul foncționării ei, datoria ei d'a cerceta socotelile tesaurului publicu și alle tuturilor caselor publice. Încoragiarea industriei și comerciului, ținerea scólelor publice șcl., și dreptul adunării d'a înfățișa domnului cererile și nevoile țerei, facu parte din acestu capitul.

Capitul III. Reguléză finanțele și totu ce are înclinare cu acéstă ramură de administrațiune. Ellu otărasce facerea recensemētului la fie care șapte ani. Totu ellu reguléză drepturile și datoriile unuia către altul a clăcașilor și proprietarilor de moșii.

Capitul IV. Intocmesce consiliul administrativ ordinar, compus din ministru de interne, din cellu de esterne și allu finanțelor; iar consiliul administrativ extraordinar ilu face a fi compus din toți miniștri. Totu în acestu capitolu se aședă și datoriile și competența fie-căruia ministru.

Capitul V. Vorbesce și statuiéză asupra libertății comerciului, despre vadurile și schelele și a liberii navigațiuni pe Dunăre. Totu ellu coprinde și prevede mēsuri asicuratóre pentru întreținerea și îndestularea populului, și osebite întocmiri relative la căile de comunicațiune pe uscat și pe apă.

Capitul VI. Coprinde aședarea unui cordon (carantine) pe țermul sting allu Dunării.

Capitul VII. Se ocupă stabilind un aședemintu pentru înființarea oștirii, numită „stréjă pământéscă.

Capitul VIII. Reorganisând judicătoria de tóte gradele și adăogênd óre-care proceduri, prevede înființarea lucrărilor pregătitoare pentru facerea unui cadastru, ținerea arhivelor, păstrarea actelor publice, scl.

Capitul IX. Coprinde tóte câte privescu la titlurile și drepturile boierimii, la numirea în funcțiuni, la administrarea averilor bisericesci, la darea de drepturi politice și civile, la regularea monăstirilor închinat, la recompense și pensuni, scl.

Celle mai multe din aședemintele coprinse în acestu regulamentu se aplicò în anii 1832 și 1833. Ast-fel administrațiunea generală a țării, a județelor, municipalităților orașelor, justiției, finanțelor statului, începe a funcționa după acestu regulamentu. Totu la începutul acestui al patrulea deceniu se clădescu carantinele pe ripa stîngă a Dunării, se înființéază seminariile, se reguléază veniturile mōnăstirilor, se reînființéază scólele publice, se întemeiază magasiile de rezervă, se înființéază oștirea scl. Unele din aceste aședeminte avênd nevoiă de óre-care desvoltare, relativă la începutul aplicării, reînființării și îmbunătățirii lor, vom procede vorbind la timpul împarte pentru dênsele.

Dupò cum se vede, constituțiunea acésta — în genere vorbind — avea multe bune cualități; și dacă unele din aședeminte — coprinse într'ênsa — precum osebitele scutiri ce'si crease boierimea și facerea acelleia asupra tóre legi agrariă atât de năpăstuitóre pentru țerrani, consacrand principiul servituti prin obligațiunea țerranilor d'a servi — pe tot anul — la curtea proprietarului câte 4 % de ómeni din satu la or-ce serviciu îi va pune, — dacă unele aședeminte dicem — ar fi fost întemeiate pe dreptate și umanitate, și dacă s'ar fi fost aplicate și cele l-alte bune aședeminte remase neaplicate la 1833, și dacă mai cu sémă s'ar fi păzit de guvernantii ce s'au succedat măcar acelle aședeminte puse

în lucrare la 1832 și 1833, credem că acestu statut organicu ar fi adus multu bine țerei, mai cu sémă în viața materială.

Aședemântul învățătorelor publice.

Provedința care a păstrat națiunea română prin furtunele atâtor secole, trimițând din când în când câte ua stea dirigentă ca să o conducă către farul mântuirii, produse și pe la începutul acestui secolu pe venerabilul Veneamin Costachi, mitropolitul Moldaviei, persónă a cării lumini, patriotismu și osteneli în cele bune și mari fapte putând servi posterității de exemplu, le trecem și noi pe paginile acestui opusculu. Virtuosul acesta bărbat — pe la 1804 — fiind arhiepiscopu allu Moldaviei, trimite cu a sa cheltuială doi tineri — fii de preoți — în străinătate pentru studii. Ellu fondéză la Socola în 1816, cellu d'ânteu seminaru pentru instrucția clerului, și prin stăruințele lui se deschidu scóle elementari la mon. St. Nicolau din Iași cu profesori români aduși din Transilvania, cu orânduială ca onorarii acestora să se plătiască din veniturile schiturilor Rafail și Duca. Materiile comunicate băieților era: limba română, istoriea, Aritmetica, geografia și teologia. Moruzi, fondatoru fontânilor din Iași, mai adăogò seminarului de la Socola și alte venituri. — Dar collegiului grecescu, întreținut de stat, și care se conserva și pe la începutul acestui secolu după stăruința bunului acesta prelat i se mai adăogò și un profesor de geometriă. Persóna ce și luase acéstă sarcină era Gg. Asachi, un alt bunu românu alle cării fapte litterarii servite mai în urmă în Moldavia, meritând recunoscința posterității, 'i am dat locul cuvenit în opusculu nostru.

Pe la 1833, legea instrucțiunii publice din regulamentul organicu se aplică în Moldavia de generalul Chiselef. Collegiul *Basile Lupul* fonționéză în acestu timpu în limba română; epitropia învățătorelor publice trimite șése

tineri pe la universitățile străine spre studiul a osebite specialități. În 1835, domnitorul Mihail Sturza fondază ua scôlă de fete și pe la 1840 academia disă: *Mihăilénă*. Ast-fel în deceniul IV din acestu secolu, învățătura în Moldavia se compunea: 1° din scoli începătore în capitală și în cele mai multe orașe capitale de județe; 2° din colégiul din Iași, și 3° din academia cu trei facultăți: filosofă, legi și teologiă cu catedra la Socola, osebit de scôlă de ingineriă civilă, de scôlă de pictură, de scôlă de fete și institutul de arte și meserii, tôte aceste funcționând în osebite stabilimente clădite într'adins.

Dar în 1846 se vedù ca din chiar senin cõ domnitorul Sturza voiesce să modifice regulamentul instrucțiunii publice. Ellu orëndui ua comisiune ca să cerceteze starea învățătorelor publice, și acéstă comisiune găsi cu calle să se reformeze multe din aședemêntele instrucțiunii publice într'un sens antinațional. Avêntul ce luase limba națională speriasse diplomația rusă în proiectele salle, care neputênd impune limba rusă ajunsese să cêră impunerea unei limbe străine. Acêsta se petrecea în acellași timpu —dupõ cum vom vedea— și în Têrra-românescă.

În 1851, Grigoriță A. Ghica, domnitorul Moldaviei, dând libertatea presei, tipări chronica lui Șincai. Ellu fondază un internat de 80 burse, precum și mai multe decimi de scôle sătesci. Șcôlă de meserii din Iași: croitoră, cismăriă, tinichigiriă își are nascerea ei sub administrația acestui domnitor. Ellu aprobă prin decretu aședemêntul învățătorelor publice din 1851, cellu mai liberal, național și egalitariu aședemêntu pentru toți fii patriei. Prin acéstă lege, academia sfărmată de domnitorul Sturza dupõ stăruința diplomației străine, devine *universitate*; liceul din localul academieii se reguléză depe modelul cellor-l-alte asemenea instituții din Europa, într'un mod mai solid și mai complect, universitatea se căpătuesce cu 4 facultăți; de filosofă, de dreptu, de teologiă și de

medicină; trei din aceste facultăți s'a fost și deschis rămând a se deschide și cea de medicină. Alecsandru Ión I-iu, domnitorul principatelor unite, spre întărirea și prosperarea universității române, reînființată de Grigoriță-vodă Ghica, o înzestră în 1860 cu următorul statut: universitatea acésta se declară de persónă juridică, cu dreptul d'a se administra de sine în cauzele atât sciințifice cât și disciplinarii (art. 1); cu dreptul de a câștiga avere având casa sa generală și cuestorul său (art. 9); cu dreptul de prerogativa de a conferi gradele cele mai înalte academice în diferite sciințe, precum: doctoratul, licențiatul, diploma de magistru, de ingineri, arhiteți, etc. (art. 8). Toți membri universității sunt declarați de funcționari înalți ai Statului și neamovibili (art. 11); ei se vor întări de domnu după recomandația ministrului, căruia îi va presenta consiliului academicu (art. 5). Acestu consiliu se compune din toți profesorii în activitate de la tóte facultățile (art. 3) cari vor fi în număr de patru: facultatea filosofică, juridică, teologică și medicală (art. 2). Universitatea va avea rectorul său allesu anualmente, și fie-care facultate decanul anual (art. 3, 4). Numai cei cu diplome din țerră se vor priimi în posturile respective alle Statului și vor putea esercita profesiile respective; străinii spre a putea esercita meseria lor, se vor supune examenului; iar românii cu diplome séu testimonii din străinătate își vor justifica titlurile înaintea consiliului academicu. În străinătate nu se va mai trimite nici un june românu cu speșele Statului, înainte de a fi absolvit cursurile vre unei facultăți din principatele române (art. 8). Aceste sunt în esența lor statute acestei universități¹⁾.

¹⁾ Buletinul instrucției publice din 1865, pag. 173, 272, 274, 337 și 340; Petru Suciú, discursu introductivú, 1876, p. 13.

În Țerră-românescă, pe lungă colégiul grecescu înființat în secolul allu XVII, în care sciințele după cum am văduț se comunica în limba elenă, s'a urmat — în decen-

niul allu doilea allu acestui secolu — și altu faptu destul de important în istoria aședemântului învățătorei publice. Sciințele matematice, filosofia și istoria sântă începură a vorbi românesce, mai ântëiu prin organul nemuritorului George Lazăr, apoi prin allu discipolilor săi. Totu în acestu deceniu s'a născut și proiectul d'a se trimite juni români să studiă sciințele pe la universitățile străine, proiectu a cărui paternitate se atribue banului Constantin Bălăcenu, protectoru al lui Lazăr și întemeietor cellui d'ântëiu gimnasiu românescu din București, în 1817, și sprijinirii vornicului Constantin Golesecu, log. A. Filipescu (Vulpe) și junelui poetu I. A. Văcărescu. Dar acestu proiectu nu s'a pus în lucrare de cât în deceniul următoru, când țerra prin sângele lui Tudor Vladimirescu, își revendicase *domnia românescă*, în *locul* acellia a agenților turcesci a căror administrațiã de un secolu, asfisiînd naționalitatea română prin aparinte îmbunătățiri, isbutise a face ca straturile superiøre alle societății nôstre, să și uite și origine și limbă și datinele țerrei lor.

În deceniul al treilea, starea învățătorei era așa cum o croise George Lazăr. Collegiul grecescu se risipise.

Pe la început deceniului allu patrulea, generalul Chiselef pune în lucrare legea instrucției publice cum ea era aședată în regulamentul organicu. Collegiul cu patru clase din București și cellu din Craiova funcționéză; peste doi ani se mai adaogă doë clase cellui d'ântëiu. Pe la 1835 se înființéză și catedrele de legi și matematici cu câte un profesoru; și totu în urmarea aședemântului din regulamentul organicu, se întemeiază un pensionat ênsuși în încăperile collegiului St.-Sava, unde este astăzi universitatea, offerind statul 12 burse elevilor distinși prin a lor silință la învățatură, dar scăpătați. Apoi atât în București cât și în capitala fiã-cãruia județu se înființéză la 1832, în încăperi clădite *ad hoc* — în acestu anu și 1833, câte ua școlă primară cu patru clase, nu-

mite în urmă școle normale, când pe lângă un profesor ce avea în acestu anu când s'a început învățaturile, li s'a mai adaos mai târziu încă doi. Către finele acestui deceniu, prin stăruința ilustrilor bărbați Rădulescu (Heliade) și Poienaru s'a întemeiat în fiă-care satu câte ua școlă primară cu câte un învățător, care își lua instrucțiile și depindea d'a dreptul de la inspectorul general allu școlilor din fiă-care județu, care era în același timp și profesorul în capitala județului de classa superioară din școlă normală. Lipsa de locale ad-hoc a împedicat multu prosperitatea acestoru școle comunale.

În deceniul al cincilea (1846), domnitorul Bibescu în treiește fondul de întreținere a școlilor publice, dar aceleși șoptiri veninoase, acelleși impuneri — ca și cötre Sturza din Iași — sguduiă capul Bibescului. Supus influinței pernicioase a străinului ce'i dirigea mișcările, își astupă auđul la glasul amicilor patriei, și ênsuși de cötre ai săi bine-voitori, în cât cosmopolitismul — recomandat și impus de diplomația rusescă — luò locul naționalității în învățaturile secundare și înalte alle țerrei, prin înființarea collegiului francezu în încăperile de la St.-Sava, faptu care a răcit inima tutulor bunilor români și a distrus cu desevirșire or ce simpatia străcurase ellu în inimile lor prin talentele și faptele salle de mai nainte.

Spre tòmna anului 1848, intrând oștirile rusești în țerră, școlele publice se închidu, profesorii simt loviturele străinului, elevii se risipescu.

In 1851, se iea măsuri pentru reparația clădirilor de școle, și în 1852 se începe învățaturile în tötă plenitatea lor sub ochiul cellu priveghiător allu domnitorului Știrbei; collegiul St.-Sava, luându-și numirea de liceul St.-Sava, se complecteză cu tôte științele, asemenea și cellu din Craiova. Afară de școlele de băieți, se întemeiază școle de fete în tôte capitalele județelor, ca și în celle cinci

colori din București și Craiova. Ua școlă de meserii se fondéză pe lûngă soséoa chiselef.

Alexandru Ión I-iu, domnitorul principatelor-unite, ridică sus stindardul naționalității și allu prosperității literilor; ministrii sêi cei credincioși ilu urméză pe acéstă calle dorită de tóte generațiile secolilor trecuți. Liceile Alexandru cellu bunu și Ștefan cellu mare, precum și câte-va gimnasii prin capitalele județelor se înfintéză; Liceul Mateiu Basarab, gimnasiile Lazăr și Mihail cellu mare se fondéză în reședința sa din București; bugetul instrucțiunii publice în 1864 se suiă la 12 milióne lei vechi din câte-va sute de mii ce era sub domniile regulamentare; și pentru a asicura progresul învățaturilor se face, în 1864, legea învățaturilor publice în vigóre și astă di. Universitatea din București își începe cursurile salle: școlă de medicină se desvóltă mai în tóte ramurile acestei științe, pe temelii solide de prosperare. Un internat pentru luminaire în acestu focaru de cunoșcințe pentru junii români din Macedonia și Epiru își iea ființa lui. Internatul de fete din București, cu burse de la statu se fondéză, cellui din Iași i se dă o nouă organizare. Se destină mai multe burse junilor ce au probat aptitudine la studii, trimițendu-se pe la universitățile străine pentru osebite specialități; un conservatoru pentru studiile muzicii vocale și instrumentele se înfintéză și în București; mai multe școli primari sucursale de băieți și fete se înfintéză în reședință și în capitalele județelor; asemenea și școle comunale în ua mulțime de sate din coprinsul României; doă școle de comerciu cu câte patru clase se întemeiază în București și Galați. Museul din București, fondat 1834, după importanta donațiune făcută de generalul Mavru (Cosoni), se îmbogățesce cu osebite obiecte de știință și rarități: regele cellu mai illustru allu secolului nostru pentru virtuțile și patriotismul sêu — Victor-Emanuel — acella care n'a esitat un momentu a'și pune în pericolu

tronul și viața pentru efectuarea *uniunii naționale a Italiei*, aducându-și aminte că are niște frați uitați de secolii în Dacia, își manifestă amorul său, munificența sa, trimițându-ne mai multe lădi cu obiecte de știință și rarități spre înzestrarea museului nostru.

Limba română. Scrierile bărbaților repotați ce s'au destins în acestu secolu pină la 1866, cu talentul și laborea lor, fiind deja publicate și prin urmare cunoscute publicului cititoru, am creșut de ajuns a face mențiuni de aceste albine laborioase cari — de și în mare parte originari din celle-l-alte provincii alle Daciei, în care limba română era și este prigonită — totuși n'au pregetat a pune capitalul inteligenței, cunoscințelor și laborei lor în cultivarea limbei străbune, și prin consecuință în ardicarea litteraturei năstre la rangul ce cată să aibă ea între națiunile civilisate. Espunem dar numele acestor illuștri bărbați români depe specialitatea în care au lucrat mai multu, însemnând și provinția în care au vășut lumina, spre a fi cunoscute și păstrate cu gratitudine în memoria posterității allu cării drumu litterar 'lu au croit dășii lupțându-se cu tôte neajungurile și nevoile timpului.

Pedagogia.

George Lazăr	Transilvania
I. E. Rădulescu	Terra-românescă
George Asachi	Moldavia.

Gramatica.

Paul Iorgovici	Teșișiana
I. E. Rădulescu	Terra-românescă
Iordache Golescu	"
Tr. Laurianu	Transilvania
Ioniță Popu	Terra-românescă
Boiagi	Epirul.

Geografia.

Iosefu Geniliu	Bucovina
Tr. Laurian	Transilvania.

Istoria patriei.

Petru Maior	Maramureșul
George Șincai	Transilvania
„ Săulescu	Moldavia
Nic. Bălcescu	Țerra-românească
Tr. Laurian	Transilvania
Papiu Ilarian	„
Alexandru Hasdeu	Basarabia.

Lecsicografia.

Tr. Laurian	Transilvania
I. Macsimu	Țerra-românească
Pont-Brillant (floromânu)	Francia.

Mathematica.

George Lazăr	Transilvania
Petru Poienaru	Țerra-românească
Georghe Asachi	Moldavia.

Poesia.

I. E. Rădulescu	}	Țerra-românească
I. A. Văcărescu		
P. Mamulénu		
Dim. Bolintinénu		
Cost. Aristia		
Cesar Boliacu	}	Moldavia
Geoge Asachi		
Costache Negruți		
Stamati		Basarabia
Scavinschi		Bucovina
Andreiu Mureșanu		Transilvania.

Fabuliști.

Ținchidélú	Teмиșana
Donici	Moldavia.

Archeologia.

Cesar Boliacu Țerra-românească

Diaristica.

I. E. Rădulescu Țerra-românească

George Asachi. Moldavia

Cesar Boliacu Țerra-românească

Iacovu Mureșanul. Transilvania

Litteratură bisericăscă.

Veniamin Costache, arhiep. Moldav. Moldavia

Șaguna, arhiepiscopul Transilvaniei

Dionisiu Romano, Trainopoleos, e-
pisc. Buzău.

Statistica.

Suțu Moldavia

Marțianu. Crișania

Arta imprimăriei.

George Asachi. Moldavia

I. E. Rădulescu Țerra-românească

Prin înlocuirea slovelor cu litere în școlile publice, și prin publicarea „Monitorului oficialu“ asemenea cu litere, Alexandru Ión I, domnitorul României, dând limbei române vesmântele cerute de natura și originea sa, a făcutu ași relua adevărata ei fisionomie.

Totu la începutul deceniului al șeptelea s'a interzis citirea și cântarea în limba grăcă ce se mai întrebuința încă pe la unele Mănăstiri din urbele București și Iași, de ôre-ce atât cărțile cât și cântările bisericăști fiind publicate încă din secolii trecuți în limba română, pe care o înțelegu însuși acei străini ortodocsi domiciliați în România, nu e nevoie de usul altei limbi străine în bisericile nôstre române.

Dintre cele trei stirpe: Românii, Slavii și Grecii cari aparțin Bisericei ecumenice a Resăritului, Românii singuri având fericirea a asculta preceptele celle egalitarii

a le christianismului și însuși serviciul divin în limba mamei lor, ar fi ridicolu să mai tolerăm în locul organului în care înțelegem totu ce aușim din gura preotului, ua limbă pe cari numai cei ce au studiat-o ani întregi abia potu s'o pricépă; și cuvântul lui Dumnezeu nefiind predicat în limba majorității credincioșilor spre a fi priceputu de cei mai mulți, nu pôte da ródele salle bine-făcătóre, pentru care scopu ellu se citeșce, se cântă și se predică.

Instituțiunea oștirii.

Prin statutul organicu din 1831 înființându-se óre-care oștire, pînă la 3000 pedestri pentru Tērra-românescă și de 2000 pentru Moldavia, sub numirea de: *stréjă pămēntescă*, s'aplică îndată acéstă lege prevēdută în menționatul statutu atât în Tērra-românescă cât și în Moldavia: iar aceea a dorobanșilor și grānicerilor numai pentru Tērra-românescă. În deceniul allu cincilea se înființéază în Tērra-românescă doē escadróne de căllăreți; șcôla militară și casarma dela Cotroceni āncă își au ființa în acestu timpu. Oștirea acésta — reintemeiată după un secolu dela desfînțarea ei — se căpuiesce cu ua bateriă de patru tunuri, dāruite și acestea domnitorului Bibescu de Sultanul. Și cu tóte cō acestu domnitor pune la calle facerea unui recensēmēt — publicat în buletinul oficial din 1843, pentru cunóșcerea sumei junilor în vērștă dela 20—35 ani, spre a putea la necesitate să sciă ce ar putea face și pe ce conta; dar tăcerea urmată după acestu începutu de punerea în lucrare a proiectului său de a forma ua armată seriósă, dovedind paralisarea lui printr'ua mână străină, lucrul remase fără nici un altu effectu.

În deceniul allu séselea, domnitorul Știrbei fondéază fabrica de prafu de pușcă, reorganizéază arma dorobanșilor și pe aceea a grānicerilor spre paza fruntariilor țērrei; reorganizéază șcôla militară complectāndu-o cu sciințele

necesarii officierului, aduce instructori ruși ca să învețe pe oșténul tunaru arma artileriei. Totu ellu în 1852 — înzestrăză instituția ostirii cu un codu penal ostășescu. — (Bibl. de legislațiune, 1873, T. I. p. 1531).

Alesandru Ión, domnitorul principatelor-unite, care a iubit atât de multu oștirea, lucrăză și mai bărbătesce spre întemeierea și îmbunătățirea ei. Dar vedënd starea deplorabilă în care se găsia tesaurul publicu, domnitorul acesta face apelu la patriotismul și largeța națiunii, aretându-i nevoia ce are oștirea de arme. Și națiunea respunde domnitorului ei afirmând în effect sentiméntul patriotismului ei. Județele, comunele, orașeni și țerrani, se întrecu cari mai de cari, să viă în ajutorul ostirii cu obolul său.

Cu ofrandele aceste se aducu:

50,093 Puscii francese ghintuite, cu capse.

6,298 carabine de vënëtori ghintuite.

30,000 Puscii spahi ghintuite, cu capse.

700 Pistóle francese ghintuite.

4,314 Sábii francese de cavaleriă.

1,998 Tesacii de Infanteriă.

1,600 Lănci.

46 Tunuri de bronzu ghintuite, francese, calibru 4 și 12.

16,000 Ghiulele.

Legea organică a armatei, aședată pe bătrânele temelii ale aședeméntului cellui vechiu allă Țërrei, și îmbunătățită cu modificările cerute de esperiința timpilor moderni, se votéză, în 1864, de Adunarea generală a principatelor-unite. Acéstă lege în capitul I-iu tratéză despre bazele organisării aședeméntului; în capitul, II, despre armata permanentă: trupa, cavaleria, artileria, geniul și trupele de administrația; în capitul III, despre miliția activă; în capitul IV, despre garda cetățenescă; în capitul V, dspre miliția neactivă; în capitul VI, despre glóte. — (Mon. 1864, No. 34).

Legea recrutării, legea pentru instrucțiunea armatei,

legea pentru înființarea trenului ôstei și compania meseriașilor, legea pentru înaintarea în rangurile militare, legea ierarhică militară, legea constitutivă a dotațiunii ôstei, regulamentul scôlei militare și acela allu stabilementului de invalidi, scl, sunt fapte sevîrșite sub domnia lui Alesandru Ión. — (Reform. Românilor, p. 289. 291, 292, 321, 324 și 338).

Comerciul, vămile și ocnele.

De și comerciul României se afla — pe la începutul acestui secolu — împedecat de un mare număr de restricțiuni și prohibițiuni strivitoare desvoltării salle, totuși el era unul din isvórele cele mai importante alle venitului și bogăției țerrei.

Esportaținnea. Grăul, producțiunea cea mai de căpeteniă a pămêntului, da, pe la începutul acestui secolu, pe fiă-care anu, pînă la țece milióne chile de Constantino-pole, și abia ua a șésea parte, din teritoriul románu era cultitivată; și ênsuși din acéstă a șésea parte, ua mare întindere era seménată cu porumbu (păpușoiu), orzu, ovézu și cânepă.

Fertilitatea pămêntului României — țece Wilkinson — este așa de mare în cât ellu ar putea nutri de țece ori populația actuală, și totu ar da un escedent pentru alte țerri: grânețele producênd de ordinar de 16 ori și — în anii roditori — pînă la 25 de ori semênța pusă.

Celle l-alte producțiuni de óre-care însemnătate era: cêra galbenă, cêra verde parfumată de provenință moldavă, mierea, untul, brînzeturile, pieile, tutunul, chiris-téua, scândurile de stejar și catarturile de vassele de diferite dimensiuni. Mai scotea âncă pe tot anul pînă la 500.000 pei de iepure, 600.000 oca pațachină (crușin) și 40.000 cãntare de lână.

Numai aceste trei din urmă era apărate de dreptul de esportațiune, adică peile de iepure, pațachina și lână, ne-

cesarii câte și trele alimentării fabricilor Austriei cu aceste materii brute. Guvernului românii îi era oprit de a lua vre un tacsă de la acestea, fiind că o lua Austria când elle intra în granița ei, și fiind că confecționând aceste materii și înapoiindu-le iar în țerră avea alte folóse. Cum vom vedea, Turcia de ua parte, Austria de alta își împărțiseră ugerul României ca nisce bune cumetre având a face cu un Statu micu și tributar. Celle-l-alte articole de esportat era puse la dispozițiunea guvernului turcescu, și numai după ce se lua ceea ce era necesar pentru grânarele și magasiile din Constantinopole, se permitea — în timpuri ânsă de abondință — a se vinde restul la comercianții străini. Esportația grâului era ânsă cu desevirșire prohibită, și numai după îndestularea deplin a Constantinopolei i se da óre-care libertate, și ênsuși într'acestu casu numai prin osebit firmanu. Prețul obicinuit al acestui product era între doi și doi și jumătate lei vechi chila, afară de un leu de chilă, costul transportului de la Galați la Constantinopole, când articolului acestuia îi era permis a fi esportat în contul comerciului particularu. Guvernul turcescu ridica pe totu anul cu vassele salle cantitatea ficsă de 1.500,000 chile de grâu, osebit de celelalte cereale și produse a căroru cantitate destul de considerabilă nu era statornică.

Tóte articolele prohibite era vëndute — când se permitea acésta — cu prețuri fórte scăđute. Restricțiunile proviind din monopolul ce Pórta își însușise, făcea ca productele țerrii să fiă prea puțin căutate, și n'avea altă perspectivă de nisce prețuri mai favorabile de cât când se ivea cereri de consomația din întru.

Peile de iepure se cumpăra cu câte 35 parale bucata, ocoa de pațachină cu câte 40 séu 45 parale. Lâna se cumpăra cu 60 parale ocoa séu 66 lei cântarul, când era curățită și spălată, iar când se afla în usucu cu 40 parale ocoa. — Ca să pótă avea cineva aceste trei articole

mai lesne, era obiceiul a contracta cu țerranii pentru ua sumă óre-care, lăsându-le arvună, și la termenu își lua negreșit cantitatea de marfă de care contractase cu dênșii.

Se mai făcea comerț și cu vite și cu pasări. Numai la Constantinopole se trimitea pe totu anul ca la 25,000 oi și 3000 cai, afară de cele ce se vindea țerrilor circumvecine din ambele acestea specii de produse.

Atât cerealele cât și cele-l-alte produse din România se cumpăra de guvernul otomanu pentru un quartu din prețul corent din târgurile române, și pentru ua a șesea din valórea lor în Turcia. Elle erau plătite une-ori printr'ua deducțiune din tributul ordinaru, și alte ori printr'ua nouă dajdiă estraordinară de ua valóre ecuală cu prețul lor, pentru a cării efectuare bei fanarioți era autorisați a o pune pe țerră.

Comerțul fiind cu desevirșire sugrumat în secolul trecut, și ocupația rusă de la 1769—1774 nelăsând vre ua urmă alta în cele din întru de cât aducerea óre-căroru coloni bulgari de peste Dunăre în România, am trecut înainte cu lucrarea noastră fără a ne ocupa de starea comerțului nostru de atunci, care nu putea fi de cât totu în starea cum ilu descrieróm mai sus depe Wilkinson. Dar cu ocazia ocupațiunilor de la 1806—1812 și cea de la 1828—1834 — când alte colonii au mai fost aduse — nu putem trece sub tăcere cõ ni s'a sfărmat vechia instituțiune a țerrii prin care *strădinii erau opriti a esercita în țerră negoțul cu amănuntul*, fiind cõ guvernele provisorii rusesci au făcut a se respecta acestu aședemânt numai pe cât se attingea de națiunea turcã, ceea ce apoi sub influința consolilor s'a urmat și de guvernele române ce s'au succedat, și ênsuși de cele sub regulamentul organicu la a căruia redactare nu s'a ținut sémã de multe din beatrânele nóstre instituțiuni.

Importațiunea — Cu tóte cõ Galați era depositul general allu celor mai multe obiecte de importațiune, nu

era ânsă acesta tîrgul principal în care elle se desfăcea : d'acolea se înainta la București și Iași. Caféoa, zaharul, piperul, romul, lămöile, maslinele, untul-de-lemn și vinurile străine erau celle mai principale articole alle acestei specii de schimbu. Consomația locală a cellei d'ântëiu era calculată mai la 80,000 oca pe anu, a cellei d'a doa la 900,000 oca, și a cellei d'a treia la 35,000 oca ; cât pentru celle-l-alte articole, consomația lor era fôrte eventuală. Dar consomația și a unora și a altora era multu mai considerabilă, fiind cö Bucovina, Transilvania și Temișana erau în parte aprovizionate cu aceste articole totu din tîrgurile București, Iași și Galați.

Multe stavile întêmpina și comerciul de importațiune, și elle veniau 1° pentru cö comercianții cumpăra obiectele lor de comerciul cu un preț fôrte urcat de la Smirna și Constantinopole; 2° pentru că după ce plătia dreptul de vamă în Turcia, mai plătia și ua altă vamă de 3 la % la desbarcarea séu vîndărea marfei în Romania, osebit de șicanele și mîncătoriile agenților vamali de la porturi, cari, fiind tolerate de guvernul, nu putea scăpa de elle de cât numai acei comercianți ce se puseserö mai din nainte sub vre ua protecțiune străină.

În ceea ce are raportu cu obiectele manufacturate în bumbacu séu lână, România se aproviziona prin Austria din alte tîrguri, ca și pentru obiectele de faiantă, de olărie și sticlărie, aducînd și pe unele și pe altele pe uscat séu pe Dunăre. Totu cu acestu mizlocu și totu din acelle părți își aducea și stamba, căci pentru pînză în fie-care familiă română, femeea țesea ea ênsuși ua pînză grósă, cu care apoi făcea straie bărbatului și copiilor ei, afarö de femeile notabililor din politii a căroru pînză eșită din argelele lor se distingea prin calitatea ei cea fină. Consomațiunea postavului era prea considerabilă, fiind cö singur acela d'ua calitate superfină se evalua la mai 200 mii livre sterlinge pe anu. Postavul se mai aducea și din

Francia, dar batista din această țară și muselina de Anglia erau căutate mai cu osebire.

Ua mare importațiune se făcea cu blănăria de provenință din Rusia, căria România îi da în schimb vinurile și rachiurile salle.

Cu ocupațiunea rusă de la 1828 — 1834 și promulgarea regulamentului organicu încetând monopolul importațiilor însușit de Turcia și Austria încă din secolul trecut, comerțul român începe să ia oarecare dezvoltare. În 1831, nu se găsea în Țerra-românească nici măcar cantitatea de grâu d'a putea încărca două vasselle, când — în 1837 — se afla în portul Brăila peste 300 de vasselle, și în al Galaților peste 400 pentru încărcarea de cereale și alte produse. Sfărmându-se cătușele cu care monopolul menționat strivise viața ambelor porturi române, ele au mersu prosperând din ce în ce. Napolitani, Genovesi, Turci, Angli și puțini Francesi allergau la aceste două fontăni de produse care era țigetele cele mai abondinte de grânețe și de totu felul de produse alle României.

În 1832, țifrul esportației în Țerra-românească era de 32.640,291 lei vechi; ellu s'a suit în 1836 la 41.384,318 și în anii următori mișcarea sa a fost și mai considerabilă. Iar importațiunea se urca, în 1832, la 27.733,000 lei vechi, și la 32.001,275 în 1836. Simpla comparațiune a acestor două țifre arată ua crescere notabilă a prosperității generale *).

Vămile și salinele séu aședemântul acestora din 1860. Prin art. I din acestu aședemântu se interzice guvernului dreptul de a mai arenda la particulari venitul vănilor, salinelor, esportației și importației, precum și venitul oieritului și allu cornuritului de la păstorii transilvani; prin art. II se aședă ua singură administrațiã centrală a acestor venituri pentru ambele principate; prin art. III se impune

*) Wilkinson, tableau historique de la Moldavie et della Vallachie, p. 67, 68, 71 și 74; Touvenel, la Hongrie et la Vallachie, p. 256 și 257.

ca transportul sării la schelele Dunării și la or ce punctu, să se facă cu cărauși prin tocmelă de bună voiă iar nu prin silă.

Pe lîngă acéastă lege, mai găsind și un regulamentu relativ la administrația vămilor, ilu așternem aici și pe aceștia în esența lui. În partea I, acestu regulamentu trac-téză despre organizarea serviciului vamal; în partea II, aședă ore-care dispoziții relative la importațiunea și es-portațiunea mărfurilor, la obiectele prohibite d'a se im-porta, la obiectele scutite de vamă, la regulele vămuirii, la regulele de păzit asupra contrabandei, la dreptul tēr-gurilor Brăila și Galați; în partea III, se aședă regule de contabilitate și manipulare.

Totu de ua dată, spre complectarea ore-cum a admi-nistrării vămilor, găsim promulgată și tarifa mărfurilor de esportațiune *). — (Veđi anecsu No. 1).

Reformele cerute prin proclamațiunea de la 1848.

Rusia numindu-se pe sine protectrice a principatelor în tratatul de Adrianopole, adoptase prin consoliile ei din prin-cipate ua politică ca aceștia să facă totul și domnitorii să fiă numai cu numele, în cât nimicu nu se mișca în ad-ministrațiunea acestor țēri fără voia și scirea consoliilor sēi. Or ce proiecte de progresu și luminare în sensul na-țiōnalu, or ce dorință de stabilitate în guvernul și în in-stituțiunile cele bune, și or ce tendință la întregimea au-tonomiei nōstre, sfășiată indirectu prin stipulațiuni inter-națiōnale alle ei cu Pōrta, era combătute și distruse de agenții sēi din principate. Politicā acéastă nefiind de cât ua preparare în perspectiva intereselor sēlle de concuistă, ca să găsiască or ce imunitate sdrobită, când va veni timpul d'a se substitui dēnsa în locul Porții otomane, reci

*) Brezoianu, Reform. Romānilor, p. 419, 398 și 424.

cu desevirşire simpatiile ce românii avusesserö către Rusia; încercările de la 1837 d'a conserva acellu articolu, ce ilu străcuraserö într'un modu clandestinu, în regulamentul organicu, care ne opria d'a face şi d'a aplica vre ua lege ce n'ar fi recunoscută de curţile suzerană şi protectrice; firmanul represif adus de baronul Rucmanu, consulul seu în principate, de la Constantinopole, contra acellor mandataru cari alungaserö şi infieraserö acellu articolu cu ferala infamiei; *) proiectul colonisării ţerrei cu ruşi sub vëlul esploetării minelor, prin faimosul Trandafilov în 1843; deschiderea şi închiderea adunărilor generale de agenţii ruşi cu mâna domnitorilor depe trebuinţa şi interesele curţii protectrice; cercarea cu stăruinţă dar fără reuşire, a prohibiţiunii publicării cu littere (nu cu slöve) a currierului de ambe secse; sfärmarea collegiurilor de învăţatură din Bucuresci şi Iaşi în 1847 — singurele focare de instrucţiune secundară în limba română — prin domnitorii Bibescu şi Sturza, sub pretestul că *nu corespundu la trebuinţele acestor ţërri*. Töte acestea şi altele de asemenea natură, deschidënd ochii romänilor şi făcëndu'i să vedă aieva ce însemnéază protecţiunea străinului, începurö a *se înţelege*, a se aduna, şi luară decisiunea să se facă ua manifestare seriösă ca să tragă atentiunea Europei asupra cellor ce diplomaţia rusescă proiectéză la Dunărea de jos.

Acéta era situaţiunea ambelor principate în ajunul a-nului 1848.

Anul acesta face epocă în analele mai tutulor statelor din continentul Europei. De la apusul pînö la resăritul acestui continentu, toţi populi se clätescu; şi în vârtejul de resturnări şi de idei mai multu seu mai puţin practice, cari colindă vechiul acesta continentu, monarchiile îmbëtränite în vechile lor deprinderi se sguduiă în temeliile lor şi tremură de spaima apropiatei vijelii ce cată să le

*) La Hongrie et la Vallaquie, Thouvenel, p. 345.

ajungă. Și precum troianul (avalanche) de néoa ce 'și iea avêntul din crestetul munților, apoi aruncat de greutatea 'i crescândă, din piscu în piscu pe ripósa lor clină — rostogolindu-se — cade cu sgomotu în fundul văilor cellor fără fundu din pólele lor; ast-fel multe din tronurile suveranilor Europei, înțelenite și gîrbovite de bătrănețe în dătimele lor — se prăvaiescu — asvîrlite de puternica suflare a noilor reforme — cu iuțéla sguduitórea troianului, și, svîrcolindu-se în căință de inertia și ineptia de care au fost dominate, cadu cu resunet în mormêntul uitării, lăsând adesea și urme de sânge după dênsele. În acéstă luptă titanică în care pe lîngó nisce sinceri patrioți, turbătorii de meseria isbutescu adesea să se urce pe fumegêndele ruine alle monarchiilor, amăgînd lumea cu sforăitórea promisiune de a înlocui suveranitatea monarchilor cu aceea a populilor; în acest cataclismu de învălieli, de amêțeli, de distrugere, de creare, în care ideea de a regenera pe omul cellu vechiu prin sfărmaarea stavilelor ce ilu ținea în locu, fremânta lumea intelectuală, românii, (Moldoveni și Munteni) inspirați numai de ideea binelui patriei și a națiunii, se scólă șiei la rëndul lor. Comitetul salvării (Rădulescu, Nicolae Golescu, C. Filipescu, Cămpinenu și Voinescu allu II-lea) dirigéază mișcarea *). Manifestul comitetului adresându-se Europei apusene mai multu, arată cauzele sculării românilor, și cerênd respectarea tractatelor țerei cu Pórta otomană sub garanția Puterilor cellor mari alle Europei, respinge amestecul Rusiei în affacerile țerei nóstre sub vélul și titlul de protectóre esclusivistă ce 'și ilu apropiase.

Éccó în resumatu cererile adresate Puterilor din acestu manifestu séu proclamațiune.

*) Mai mulți patrioți — inițiați despre scularea românilor — s'au distins prin acțiunea și suferințele lor, noi am pus aici numai numele acellora căroro domnitorul Bibescu abdicând, le a încredințat frênele guvernului.

- 1° Independința administrativă și legislativă a țării, basată pe tractatele lui Mircea și Vlad al V-lea.
- 2° Egalitatea drepturilor politice.
- 3° Egalitatea înaintea impositului.
- 4° Ua adunare generală compusă de reprezentanți luați din toate clasele societății.
- 5° Domnul responsabil alles pe cinci ani și luat din toate clasele societății.
- 6° Reducerea listei civile.
- 7° Raspunderea miniștrilor séu tuturilor impiegaților publici.
- 8° Libertatea absolută a presei.
- 9° Resplătirile date în numele țării de către reprezentanții săi; iar nu de către capul statului.
- 10° Dreptul d'a 'și allege fie-ce județu pe funcționarii săi, drept ce decurge din dreptul populului d'a alege pe capul statului.
- 11° Inființarea guardiei naționale.
- 12° Emanciparea mănăstirilor dedicate la locurile sante.
- 13° Desființarea clăcei și împroprietărirea țerranului pe pogónele legiuite cu despăgubire.
- 14° Desrobirea țiganilor și rescumpărarea lor de către statu.
- 15° România represintată la Constantinopole de Români, nu de străini.
- 16° Instrucția egală, complectă și gratuită pentru Români de ambe secsele.
- 17° Desființarea titlurilor fără funcțiuni.
- 18° Desființarea pedepsei corporale.
- 19° Desființarea pedepsei cu mórte.
- 20° Emanciparea Evreilor, și egalitatea drepturilor pentru cetățenii indigeni de toate religiunile.
- 21° Inființarea unui nou sistemu de închisóre.
- 22° Convocarea îndată a unei adunări generale constituantă, care se reguleze toate interesele și toate clasele

societății, cu însărcinarea de a ridica constituțiunea țării pe baza acestor 21 de articole.

Tractatul de la Balta-Limanu său distrugerea autonomiei principatelor.

Către finele lui Iunie alu anului 1848, guvernul rusesc vedându-se desmascat prin manifestul Românilor din Țerra-românescă, în planurile sêlle de concuistă, trece Prutul în pământul Moldaviei, unde mișcarea fraților de la Bahlui, dirigiată de comitetul salvării compus din C. Negri, Panu, Alecsandru Cuza, Mih. Cogălniceanu, V. Alesandri și M. C. Iepurênu, se înăbușise în nascerea sea prin puterea brută a mercenarilor de cari se incongiurasse domnitorul acelei țării. Pôrta otomană trece și ea oștile sêlle peste Dunăre în Țerra-românescă, unde nu superô pe nimeni, dar nu protesteză întrarea Rușilor în Moldavia. Trei luni de ȕille, Rușii se uită spre otarul Țerei-românesci fără să cuteze să'lu trecă; trei luni de ȕille Bucureștii se află într'ua continuă serbătore: ghilcevi, năpăstuiiri, procese, furtișaguri, tôte dispărusserô ca prin farmecu; hoții ênsuși, ȕice ilustrul Hel. Rădulescu, deveniserô ômeni onești în tôtă durata crisei prin care trecea patria în pericolu. Veselia generală se vedea pe tôte fețele, delegațiunile județelor venia una dupô alta ași manifesta către guvernul provisoriu mulțumirile județului ce ei represinta pentru faptul salvării țării.

Dupô mai trei luni de ȕille, diplomația rusescă — sub pretestu d'apune ordinea legală în țerră — comandô intrarea trupelor sêlle și în Țerra-românescă, și Turci tacu și d'astă dată călcarea efectuată de Ruși a tractatelor internaționale prin invasiunea lor în principate. Arestuile începu cu duiumul. Maltratările se efectuéză pe ua scară largă. Toți cei bănuți de buni patrioți se trimitu la carcera de la Văcărești, fără nici ua considerațiune către faptele său dreptul lor; se pedepsesce gîndul ôme-

nilor; profesorii din toate unghiurile țării suferă furia năvălitorilor cu resemnățiunea martirului. Persónele destinate prin patriotismu, zelu și luminele lor, a căror crimă nu era altu de cât dorința manifestată d'a conserva patrioniul moștenit dela părinți — ua țerră cu alle ei drepturi — se espatriază cu ghemia pe Dunăre. Casele patrioților ce s'au distins combătând politica de concuistă a guvernului rusescu, se derimă prin adăpostirea cailor cazacilor într'ênsele. Preoți, duhovnici, protopopi, archimandriți, servitori cărunțiți în serviciul altarului, vėrsă lacrimi de durere, vėdându-se smulși din sinul familiei lor și depuși în carcere. Și o dumneđeule allu dreptății! Tóte aceste brutalități se efectuează parodiind séu mai bine insultând numele cellu sacru allu *ordinei legale*.

În fine se intruce desordinea, numită de năvălitori ordine legală, în toate alle țării. Tractatul dela Baltaliman — care fu rezultatul acestei invasiuni — se încheiă între Rusia și Pórta. Prin instrumentul acesta modificându-se regulamentul organicu în fondul lui ênsuși, ni se răpesc mai multe din imunitățile și drepturile nóstre, și acésta — se înțelege — după stăruința curții numită de sine protectóre a principatelor. Circulara cancelerului Neselrode, făcută spre a și motiva invasiunea, către agenții săi din străinătate, spune clar că revoluțiunea din Țerra-románescă, nu e faptă a populului romănu alle cărui dorințe și aspirațiuni — ție — cõ le cunósce prea bine Rusia, și d'aceea intră în țerră spre a restabili ordinea legală; și apoi se contradice ênsuși, căci prin tractatul de la Balta-limanu se pedepsesc țerra (populul romănu) sfărmânduise autonomia și suprimânduise celle mai fundamentale instituțiuni, precum adunarea generală ordinară, cea estraordinară, șcl., fără a ține în sémă cele țisse de mai nainte cõ populul romănu — majoritatea locuitorilor, adică țerra — are alte dorințe și aspirațiuni ca acelle alle acellui micu număr de perturbatori comunisci — cum îi numia dēnsa — pe care

carcerile și espatrierea îi pusese în neputință d'a mai face vre ua opozițiune contra politici guvernului rusescu *).

Restituirea autonomiei principatelor prin tractatul de Paris (1856).

Duelul dintre Rusia și Pórta care — la intervaluri — se urméză la Dunărea de jos, se începe iarö în tóamna anului 1853 prin irrupțiunea oștirilor rusesci în principatele române. Acum însă lăcomia d'a lua alle altuia se dá pe față. Rusia trecënd granița — dice în proclamațiunea sea — că iea zălogu principatele pînö ce Pórta va îndeplini reformele promise prin tractate că va întruce în imperiul sëu spre îmbunătățirea sórtei creștinilor, de a căroru sórtă și stare sufferitóre apucasse pe guvernul rusescu multă durere de inimă, în cât uitasse că avea a casă la sine să ușureze sórta a mai multoru decimi de milióne de ruși creștini, robi pe păméntul patriei lor. Éccö ua Putere care la sine a casă fiind conservátore, pentru locuitorii altor state străine vecine este revoluționară.

Francia, Anglia și Italia, sub conducerea lui Napoleon III, privind acéstă irrupțiune și modul deguisat de concuistă allu Rusiei ca ua lovire în ecuilibrul europénu, isbescu pe năvălitorul și turburătorul păcii în cuibul lui (Crimeea), și sfärmându'i oștirea incheiă tractatul de Paris cu anul 1856 Martie 30. Prin art. 20 allu acestui tractatu se restituă

*) S'a observat cö maltratările acestea concepute de diplomații Neselrode cu Duhamel și efectuate de generalii Luders, Hasfort, Danilefschi și Enghelhard, nu era fapte alle adevăraților Ruși, ci a unor venetici pripășiți în Rusia după vremi, și cari în zelul lor d'a se recomanda guvernului rusescu, își făcea un mare merit din esercițiul brutalității lor asupra unor ómeni nearmați a căroru crimă nu era altu de cât dorința d'a și conserva pămíntul părinților lor cu alle lui drepturi.

Moldaviei ua parte din Basarabia, smulsă din corpul său la 1812; prin art. 22 se punu principatele sub garanția colectivă a puterilor contractante; prin art. 23, Pórta își iea angajementul a conserva principatelor *ua administratiune independintă și națională*, precum și *deplina libertate a cultului, legislațiunii, comerciului și navigațiunii*; prin art. 24, se iea măsuri d'a consulta națiunea română asupra reformelor ce dorește să aibă; prin art. 26, se autorisă principatele a'și întocmi oștirea de pe trebuințele și puterile s'elle, și prin art. 27 se recunosce neutralitatea teritoriului românesc. Ast-fel Europa apusenă scăpënd principatele de ua mórte politică inevitabilă, pune temelia unui statu românesc la Dunărea de jos, cu tóte oppunerile și sforțările vulpenesci alle Austriei d'a paralisa acțiunea Puterilor bine-voitóre spre înființarea acestui statu (veđi protocolul No. 6 din 8 Martie 1856.)

Dorințele adunărilor generale alle ambelor țerri. În urmarea art. 4 din acestu tractat și după stăruința comisiei internaționale la Constantinopole, se trimite ambelor locotenenți de domnu firmanu d'a face allegerea deputaților pentru adunările generale (divanuri ad hoc), de pe ua lege electorală, coprinsă într'acestu firman și regulată la Constantinopole de comisia internațională. Prin acestu firmanu se cerea să convóce adunările generale după acéstă lege care constituia representațiunea cea mai exactă a intereselor tutulor classelor societății, ca să esprime dorințele ambelor țerri, relativ la organizațiunea lor definitivă către comisia internațională a căror membri începuse a și sosi în București. Atât adunarea generală a Țerei-romănesci cât și aceea a Moldaviei își esprimaró acellési dorințe în coprinderea următoare :

„1° Garanția autonomiei nóstre și a drepturilor nóstre internaționale, ast-fel precum reesu din capitulațiunile anilor 1397, 1460 și 1513, încheiate între țerrile române

și Puterea suzerană; și încă neutralitatea teritoriului munteno-moldavu;

2° Uniunea Țării-romănesci și a Moldaviei într'un singur stat și sub un singur guvern;

3° Principe străin ereditariu, care să fie allesu dintr'ua dinastie domnitoare în Europa, și a cărui moștenitori născuți în țară, vor fi crescuți în religiea țării:

4° Guvernu represintativ cu ua singură adunare generală, de pe vechiul obicei. Acastă adunare va fi produsul unui corpu electoralu, format de pe un sistemu destul de largu ca interesele tuturor classelor societății să fiă represintate.*

Dar adunarea Moldaviei mai adaogă, pe lângă aceste patru puncturi, mai multe dorințe relative la osebite drepturi și libertăți.

Convențiunea de Paris.

Puterile priimind dorințele românilor espresse de adunările generale, de la membri respectivi ai comisiunii internaționale, se adunară în 1858 iară la Paris prin ambasadorii lor. Napoleon III, bunul nostru sprijinitor, se luptă prin represintantul său, comitele Valefski, ca să effectueze unirea principatelor; Turcia, amuțată de Austria se oppune prin allegațiuni mai multu său mai puțin eronate, Anglia ține la integritatea imperiului otomanu; Prusia și Rusia se distingu prin iudiferința lor, comitele Valefschi întemпинând nisce stavile nebiruite, se mulțumesc a ni se da toate libertățile cu unirea în perspectivă. Tractatul acesta se numesc *convenția de Paris*, un statut organicu în care — după cum se înțelege — coprinde acordarea mai a tuturor dorințelor espresate de adunările noastre generale din 1857, mai puțin unirea; pentru care diplomația austriacă tîrînd după dînsa pe Turcia, se opusesse de tîmă — credem — ca nu cum va principatele acestea doă făcîndu-se prin unire un stat tare, să nu'i paral-

seze exploetarea ce ea esercita în aceste principate cu industria și comerțul ei, prin urcarea tarifelor vamale, prin oprirea esportării întrênsele a mărfii simile séu vătămătoare intereselor românesci; și să nu cêră pôte mai în urmă ênsêși revendicarea cellor l-alte provincii române a cărora locuitori aduși în stare de iloți, innôtă în fericiri sub sceprul cellu părintescu allu guvernului ungurescu, sciind bine că elle au fost rupte din corpul bêtânei nôstre Dacii.

Convenția acêsta însoțită de ua nouă lege electorală, se aplică în ambele principate-unite (cu numele). Adunările generale, convocate în urmarea acestei convenții, pășescu la alegerea domnitorilor. Adunarea generală a Moldaviei dîce ântêiu cuvêntul séu, alleghênd pe colonelul Alesandru Cusa, și peste câte-va dille aceea a Terrei-românesci se pronunța și dênsa pentru aceeași persônă.

Diplomația austriacă turbéză și, urmând nu proiectul séu de încorporarea statelor mici circumvecine, din secolii trecuți, ci concuista lor pe terrâmul economicu, exploetarea lor prin comerțu și alte marafeturi, d'âși garnisi punga sa în detrimentul vecinilor sêi, se adreséză — vêdênd efectuarea unirii de faptu și prin urmare întremarea și consolidarea acestor țèrri — se adreséză — dîcem — către tôte tronurile spre a mai amăgi, de va putea, vre ua putere, în espeditia diplomatică ce voiesce să întreprindă contra mărêțului faptu da la 24 Ianuaru 1859. Napoleon III, sprijinitorul nostru, căruia româniei nu 'i au pus nici măcar uă corônă de immortale pe mormêntul séu, e plin de bucuriă că României s'au arêtat demni de augusta sa protecțiune: Ellu recunósce faptul împlinit, Anglia îlu urméză, Italia aprobă, apoi cele-l-alte Puteri, una câte una recunoscú și elle faptul împlinit.

Uniunea (unirea) principatelor.

Alesandru Ión I guvernă acum — 1859 Ianuariu — principatele-unite depe convenția de Paris. Comisia centrală dela Focșani își urmăzează și dânsa lucrările salle de unire legislativă conform acelliași conventii. Prin stăruința sa pe callea diplomatică, Alesandru Ión I — în 24 Generiu 1862 — anunță natiunii, că dorința Românilor de dincóce și de dincolo de Milcovu, d'a se uni într'un singur statu, manifestată totu d'auna de adeverații români, este un faptu implinitu. Ast-fel art. 2. *uniunea Țerei românesci și a Moldaviei într'un singuru statu și sub un singuru guvern*, una din celle patru dorinte exprimate de adunările generale în 1857, este recunoscută de tóte Puterile celle mari alle Europei.

Mare faptă în adevăr sevârși acestu domnitor. Dar ua națiune nu póte trăi — fără să nu sufere adîncu în demnitatea sa și fără să nu fiă îngrijată de viitorul său, — numai pe ua parte din teritoriul părinților săi, când celle-l-alte părți moștenite și locuite și elle de frați de același sânge, un altu nému de ua stirpe cu totul străină ei — parvenind a domina prin astuția, violență și tiraniă — dispune de aceste bucăți din teritoriul Daciei traiane, în dauna și contra dorințelor adevăraților ei moșteni (aborigeni).

Clerul.

Fundarea episcopiei Dunărei de jos. Domnitorul Alesandru Ión I luând în considerațiune referatul ministrului cultelor și allăturatul pe lîngă dânsul diariu allu consiliului ministrilor din 3 Noemvre 1864, prin decretulu său No. 1617 Noemvre 26, 1864, ordonă înființarea unei noi eparchii sub denumirea de „*Episcopie a Dunării de jos*“ cu jurisdicțiune asupra județelor Ismail, Bolgrad și Dominii, Covurlui și Brăila, cu reședința la Ismail, trecînd județul Cahul sub jurisdicțiunea episcopiei de Huși.

Și atunci numesce episcopu allu acestei noi eparchii pe arhierul Melhisedecu.

Revendicarea Monastirilor ȃise inchinate. Alesandru Ión I completează programul revoluțiunii dela 1848, luând din mâinele călugărilor greci monăstirile țerrei ce se exploeta de acești venetici în paguba țerrei ¹⁾.

¹⁾ Brezoiann, Reform. Românilor, p. 396.

Statutul organicu din 2 Mai 1864.

Fără a nega principiile liberale pe cari era basată conventia de Paris și meritul ei de a fi aprobată de tóte Puterile celle mari alle Europei, nu putem ascunde cõ dënса nu lovise dreptul nostru de a legifera, autonomia nóstră. Considerênd acestu vițiu ce din nascerea sa conținea conventia acésta, și defficultățile ce întâmpina guvernul românú în aplicarea unora din articolele ei și din alle legii electorale, anexată pe lúngõ dënса, Alesandru Ión I promulgă, în 1864, acea lege numită „*Statutu organicu din 2 Mai*,” împreună cu ua nouă lege electorală, prin care înlocuind conventia de Paris, isbutește prin stăruință și mizlocire a fi recunoscut ca lege organică a principatelor-unite și de marele Puteri. Diplomatia austriacă care consimțise prin art 2 din conventia de Paris la anularea capitulațiunilor salle cu Pórta, pe cât se atinge de drepturile principatelor-unite, revine cu acésta ocasiune asupra acestei cestiuni, recunoscênd statutul lui Alesandru Ión I pe cât nu se atinge de capitulațiunile ei cu Pórta, capitulațiuni pe cari Românii nu le au recunoscut nici ua dată, de și ênsuși de pe dênsele ar avea dreptul să opriască în principate pe toți supuși austriaci dela exercițiulu negoțului cu amênuntul. Rusia combătênd direct acestu aședemêntu, adicõ dreptul țerrei d'a legifera — ca și în tóte ocașiunile dela regulamentul organicu încóce — recunósce și ea în fine — cea din urmă dintre marele Puteri — prin ambasadorul sêu la Constantinopole — sta-

tutul organicu allu lui 2 Mai. — (Veđi acestu statutu și legea electorală în Reform. Românilor, pag. 659).

Instituțiuni diverse.

Interdicerea judanilor d'a cumpăra venituri de moșii. Pe lîngă instituțiunile promulgate și applicate de pe regulamentul organicu, guvernul Moldaviei, în 1835, speriat atât de grămădirea judanilor ce năvălia din Galiția în Moldavia, cât și de acapararea comerciului romănu de către acéstă stîrpe semitică, în prejudiciul comercianților romăni a căror interese comerciale, avea datoria să le protege de rapacitatea emigrațiunii străine, pe de ua parte dă ua publicitate întinsă aședemētului din 1804 care interdicere judanilor esercițiul de arendări de moșii, iar pe de alta ordonă tutulor autorităților competente ca să nu legalizeze contracte de arendări de moșii când antreprenorul exploetării ar fi de gintă judană ¹⁾. — (Veđi anecsul No. 2).

¹⁾ Monitorul administrativ allu princ. Mold., p. 525.

Emanciparea țiganilor. Prin tractatul de la Balta-liman, suprimându-se allegerea domnitorilor de către adunările generale, Pórta împreună cu Rusia orênduiescu domnitori, în Terra-romănescă pe banul Barbu Stirbei, și în Moldavia pe Grigoriță A. Ghica, amêndoi romăni, fără să pótă isbuti intrigile de totu felul ce fanarioții urđissero spre a pune iaro mîna pe principate. Și cu tóte cō nici ua lege organică, dupo acestu tractat, nuși avea puterea de lege de nu era aprobată de curțile suzerane și protectore, atât domnitorul Stirbei cât și Ghica, întrodusero — păzind negreșit dreptul ceși ênsușise ambele Puteri d'ane confirma legile — mai multe aședemēnte folositore, între care și *emanciparea țiganilor prin rescumpărare*. Dar Grigoriță A. Ghica allu Moldaviei, pe lîngă osebite legi și regulamente de administrațiã publică se distinge

patronând și propagând — cu totu zelul patriotismului său — măreța ideeă a *uniunii* principatelor surori. Ast-fel, virtuțile acestui domnitoru ar fi făcut multe și varii îmbunătățiri spre folosul și mărirea Românilor, deca diplomația rusescă în mănăcările sa de noui concuiste n'ar fi făcut ca oștirile rusesci să năvăliască iară în principate în tómnă anului 1853.

Legea comunală. Când la 1832 și 1833, s'a reînființat municipalitățile urbane, pentru comunele rurale nu s'a făcut nici un fel de aședemânt. Administrate mai de un secolu și jumătate (1710 — 1864) de biciul zapciului, satele principatelor-unite își reprimesc vechia lor instituțiune din mâinele lui Alexandru Ión I. Legea comunală se promulgă și s'aplică în 1864. Sătenii uitaseră cō sunt interese obstesti pe cari cată ca ei singuri să le caute, se destéptă din litargia secolară ce 'i domina și se punu pe lucru. Se facu allegerile și consiliile comunale se instaléză în încăperi de ua cam dată închiriate, unde își au canceleriile cu registrele și arhivele lor. Consilierii, cari nu sunt de cât săteni alleși de consătenii lor, funcționéză. Averele communei se adună conform legii, se întocmescu budgetele, regulându-se chieltueele comunale după venituri. Preoții, institutorii, notarii și cei-l-alți servitori ai communei își priimescu salariile lor de la autoritatea comunală, allésă și înființată de comunitatea satului ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. românilor, p. 172.

Legea organică a contabilității generale a Statului. Capitulu I din acestu aședemânt reguléză modul întocmirii budgetului general allu Statului; capitulu II, veniturile și chieltuelile; capitulu III, dresarea definitivă a budgetului; capitulu IV, tratéză despre modul stingerii creanțelor contra Statului prin prescripțiuni și opriri judicătorești; capitulu V, despre perderi și deficite; capitulu VI, despre darea conturilor, și capitulu VII se mărginește a aședa óre-care dispozițiuni transitorii.

Regulamentul relativ la contabilitatea generală. Acest regulament, după ce aşedă modul applicării legii organice a contabilităţii generale a Statului, mai desvöltă unele puncturi împlinind şi lacunele tuturilor materiilor coprinse în cele VII capitole alle menţionatei legi ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Românilor, p. 615 şi 632

Legea constitutivă a curţii de conturi. Titlul I-iū allu acestei legi tratéză despre instituirea curţii de conturi; titlul II, despre competenţa curţii de conturi şi procedura ei; titlul III, despre agenţii contabili asupra cărora curtea de conturi are juridicţiunea; titlul IV despre ministerul publicu allu curţii acesteia; titlul allu V, despre concedii; titlu VI, despre referendari, grefă şi agenţii curţii; titlu VII, coprinde ore-care dispoziţiuni generale; titlu VIII, ore-care dispoziţiuni transitorii; titlu IX, statul curţii şi retribuirea personalului ei ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom. p. 606.

Legea consiliilor judeţene. Titlul I, din acéstă lege tratéză despre representaţiunea intereselor locale alle judeţelor; titlul II, despre alegătorii consiliului judeţenu; titlu III, despre adunarea alegătorilor judeţului; titlu IV, despre eligibilitate; titlul V, despre consiliul judeţenu; titlul VI, despre comitetul permanentu; titlul VII, despre secretarul consiliului judeţenu şi allu comitetului permanentu; titlul VIII, despre relaţiunile prefectului cu consiliul judeţenu şi cu comitetul permanentu; titlul IX, despre sub-prefectu şi relaţiunile salle cu consiliul judeţenu şi cu comitetul permanentu ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom. p. 192.

Calea ferată Bucureşti-Giurgiu. Concesiunea acestei căi s'a dat de guvern, 1865 Noembre 1, cu următoarele condiţiuni:

1. Ambele părți contractante recunosc suma de 196,000 fr. pentru prețul unui kilometru de calle ferată.

2. Elle au consimțit ca durata construcțiunii să nu trecă peste trei ani, când concesionarul să dea negreșit în primirea guvernului linia întregă în considerațiunile prevădute în caietul de însărcinări.

3. Elle se invoiescu ca plata drumului întregu să nu trecă peste suma de 13,755,000 fr.

4. Ca anuitatea anuală să nu fiă de cât de un milion șese sute cinci-șeci mii șese sute fr. (1,650,600).

5. Ca răspunderea anuităților să fiă terminată în 16 ani și 36 zile, socotind începutul ei dela 1 August 1866.

Guvernul a și luat în posesiune linia acésta în 1869 August. Răspunderea anuităților fiind efectuată la timp, linia se află în deplină posesiune a statului fără nici un fel de sarcină ¹⁾

¹⁾ Bujorénu, Bibliot. de legislațiune, 1873, T. I, p. 2026.

Aședemântul telegrafo-postalu din 1864. Spre a funcționa și acéstă instituțiune regulat, în locul instrucțiunilor și regulamentelor administrative după care ea se dirigia și care se modifica după placul miniștrilor, Alexandru Ión I — prin mizlocul puterii legislative — face a se înzestra și acestu aședemânt cu ua lege organică ad-hoc ¹⁾.

¹⁾ Bujorénu, Bibl. de legislațiune, 1873, T. I, p. 969.

Proprietatea foncieră rurală.

Cestiunea acésta agrariă, ivită de ua dată cu desordinele și anarhia ce au sfîșiat aceste țărri încă de la începutul secolului trecut, și regulată în aparință în osebite epoce de adunările generale alle ambelor țărri, de regulamentele séu urbariile differiților domnitori prin drepturi promise țerranilor și adesea neîndeplinite, luând din ce în ce porțiuni și mai învrăjbitóre între proprietari și clăcași prin reformele la care succesiv a fost suppusă, ajunsese

a fi mărul de discordiă și ură înveninată între aceste două categorii de cetățeni, în cât interesele cele mai vitale ale națiunii și țării era adesea periclitate numai din cauza acestei desbinări. Codul Caragea și codul Calimachi (1818) îi dedese ua aparinte soluțiune; regulamentul organicu apăsase și mai greu sôrta țerranului; reformarea acestei legi din deceniul allu 6-lea cu tótă bună-voința ambilor domnitori, Gr. A. Ghica al Moldaviei și B. Stirbei allu Țării-romănesci, de și ușurase întru câtu-va pozițiunea țerranului, nu putuse reuși să reconcilieze desevirșit interesele proprietarilor cu allu clăcașilor. Țerra împărțită în două tabere innemice se afla într'ua agitațiune permaninte. Alesandru Ión I, domnitorul principatelor-unite, cêrcă a resolvea cestiunea prin mandatarii națiunii, dar neisbutind, pune ellu ênsuși mâna la lucru și o resolve, făcând din clăcașu un proprietar micu de pământu — prin despăgubire — pe petecul de locu ce deja ilu avea în posesiune de pe legea âncô în vigóre în 1864. Ast-fel domnitorul acesta aduse la îndeplinire și art. 13 din programul manifestului de la 1848. Țerranul român dupe atâtea snopiri și sbuciumări, resuflă! desmoșteniții prin acéstă mare reformă devinu cetățeni, și numele lui Alesandru Ión I se va păstra cât va fi lumea în inima și memoria țerranului român 1).

1) Brezoianu, Reform. Român, p. 670; Buletinul instrucției publice, p. 337.

Spitale și Ospicii.

Pe lângă aședemêntele de bine-facere din Țerra-romănescă despre care am vorbit în secolul trecut — spitalele *Colțea* și *Pantelemonul* — în deceniul allu 4-lea din acestu secolu allu XIX-lea, se găsesce întreținute, totu cu resurse din acestê stabilimente:

- a) *Ospiciul de naștere* dela Radu-vodă;
- b) *Șcôla de moșit* de acoloa și
- c) *Ospiciul allienaiților de la Mărcuța*, căci spitalul de

lângă biserica Mavrogeni funcționa încă din deceniul al II-lea al acestui secol; iar stabilimentele:

a) *Asilul Elena dómna* și

b) *Orfelinatul de la Pantelemon*, de pe informațiunile noastre își au existența lor numai din deceniul al II-lea șep-telea, oșebit de serviciul copiilor găsiți (lepădați) pe care ilu credem a fi multu mai vechiu.

Totu pe la finele deceniului al II-lea al acestui secolu și a dobândit ființa și *spitalul Brâncovenescu*, în-zestrat de familia Brâncovénu cu moșiile: Stoenesti, Dăbuleni din județulu Romanați, Comostenii séu Ghânciova, Tigherul și Măceșurile cu balta din județul Doljiu, Fundeni din jud. Prahova, precum și cu doé prăvălii și mai multe embaticuri din București.

Pagubă numai cö reposatul banul Gr. Brâncovénu — cea din urmă odraslă a familiei salle — crescut în școlele grecesci și dominat, prin urmare, în manifestarea proiectelor salle de bine-facere numai de simțimintul iubirii de omenire, a uitat cu totul datoria cötre națiunea sa d'a crea și vre un stabiliment pentru luminarea și formarea filor compatrioților săi, în sciințe, arte, iudustriă și comerciu; a uitat banul Brâncovénul cu totul școlele publice, acelle focare de lumină în care tinerimea să învețe: temerea de Dumneșeu, amorul patriei, respectul legilor, preferința onórii când are cineva a allege între dênșă și plăcere și ênsuși între dênșă și viață; și, ca să nu fim tributari străinului, școle profesionale și de meserii, de ar fi înființat, ar fi încoronat numele séu cu bine cuvântările generațiilor ce s'au succedat și se va succeda. Numai adaosul unui atare aședémentu ar fi pus — totu de ua dată — și sigillul nemuririi și recunoscinței posterității pe mormântul séu, numai acestu adaos ar fi făcut ca familia sa să trăiască în inimile tinerimii căria fondațiunea sa bine-făcătore, 'i ar fi dat cariera d'a trăi în lume cu labórea sa onestă; căci — depe

opiniunea noastră — este multu mai creștin și maiumanu faptul d'a da ua meseriă onestă unui june, făcându-l astfel folositoru societății căria este ellu membru, de cât a'i da viața într'un spitalu și a'lu arunca apoi pe strade fără nici un mizlocu d'a putea să'și procure alle esistenței.

In Moldavia, donațiile cötre

Spitalul St.-Spiridon continuă: pietatea reposatei Stefania și a ginerului său Constantin diaconul (1807) se manifestă, făcënd donația acestui aședemënt părțile lor din moșia Glodenii, Jigoreni și Meresti.

Spitalul de la monastirea Precista din Romanu, pendinte depe cnm am arëtat de acella allu Sf.-Spiridon, prosperă. Dómna Caterina Sturza, născută Cantacosino, ii face donația (1812) moșia sa României și log. Gg. Sturza (1859), 3000 ₰.

Spitalul St.-Samuel din Focșani — în decenniul al IV-lea din acestu secolu — din venitul moșiei salle Cosmești și alte resurse, își ardică un nou edificiu.

Spitalul Têrgu-ocna se înființeză în 1845 cu încuviințarea adunării generale a Moldaviei d'a se da epitropiei generale a St.-Spiridon spre întreținerea lui câte 24 mii lei pe totu anul din venitul Ocnelor.

Spitalul filial din Galați. Âncö din 1836 din inițiativa privată s'a închiriat un localu în care se întreține 30 paturi, apoi prin contribuții voluntarii și cu ajutorul epitropiei St.-Spiridon clădindu-se un local ad-hocu, se întreține cu din veniturile casei centrale a epitropiei generale.

Spitalul filial din Bêrlad. Acestu aședemënt e ua creațiune a rep. Smaranda Beldimanu. Ellu este sub gestiunea epitropiei generale din Iași. Zestrea dată de fondătorea este 100 mii lei.

Spitalul Mavromatti din Botoșani. Fondat âncö din 1836 de rep. Mavromatti și inzestrat de acesta cu moșiile Uncanii și Oroșanii, prin stăruința epitropiei gene-

rale sub a cărui ascultare se află, și ajutóre particulare, casele reposatului, ce servia pentru spitalu s'au înlocuit cu un edificiu nou.

Institutul Grigorian din Iași. Virtuosul domnitor Grigoriță A. Ghica (1852) fondéază în Iași acestu institut care coprinde: a) ua școlă pentru moșit cu paturi pentru lăude, b) ua secțiune pentru pruncii aflați (lepădați), c) un biurou pentru mance (doici), d) ua clinică ambulantă pentru copii bolnavi; și e) un institut pentru vaccinarea pruncilor; apoi regulamentând și modul administrațiunii acestoru aședemênte prin chrisobul său din 1852, le a pus sub ascultarea epitropiei generale a St. Spiridon. Pentru local a destinat ênsuși casele salle părintesci din Iași, cu mobilierul și asternuturile necesarii; iar pentru întreținere a numărat în casa Epitropiei 15 mii galbeni; dar au mai venit și alți români filantropi în ajutorul întreținerii fundațiunii salle: hatmanul A. Basotă 'i a făcut ua donațiune de 12500 galbeni, și dómna Smaranda Sturza ua miă galbeni.

Ospiciul infirmilor dela Galata. Acéstă instituțiune e întemeiată de stat prin lege. Sarcina sa este a da asil infirmilor, adică cellor ce nu pot să și agonisiască pâinea prin labóre din cauza betesugurilor, seu mai bine dîcînd să se puiă stavilă cerșetoriei prin înființarea unui atare aședemênt. Pentru întreținerea acestui ospiciu s'a aședat următórele resurse: a) sumele ce se vor aduna pe totu anul din casa centrală a clerului din ș bine-facerilor, b) suma asigurată dela casa St.-Spiridon din ș milelor, c) sumele ce se voru strînge din cutiile ce se vor pune pe la biserici, d) produsul din represintațiile ce se vor da pentru săraci, e) donațiile êntêmplătóre și globirile, g) iar de guvern u parte din subvenția de 444444 lei, destinată pentru spitale și ospiciile aflate sub administrația casei St-Spiridon..

Spitalul St.-Treimi din Tătărăși. Prin actul din 1858,

log. Dim. Cantacusino Pascanul pune spitalul acesta allu sêu sub administrația Epitropiei St. Spiridon cu ôre-care condițiuni; iar pentru întreținerea lui dă în posesiunea St.-Spiridon: a) dughenele (prăvăliile) ce sunt allătura cu ȃsul spitalu, b) un documentu de 8900 galbeni și c) 500 galbeni pe totu anul din veniturile moșiilor Tăutești și Vindirei; iar după trecerea sa și a sociei salle din viață, ȃsele moșii să remăiă proprietate a spitalului, adaogă menționatul actu. Pela 1862, generosul acesta fondatoru mai dărucesce spitalului și moșia sa Popricanii.

Spitalul St.-Treimi din Hârlău. Dómna Pulcheria Ghica, născută Balșu, fondéză acest aședemânt în deceniul allu șéselea din acestu secolu. Pussu de fondatoru sub administrațiunea epitropiei generale a St.-Spiridon, îi asicură zestrea într'un capital de 10500 galbeni, pe lüngö care s'a mai adaos și venitul de ua miă galbeni dăruit de D-na Ecaterina, precum și venitul unui ospelu din Hârlău.

Afară de *spitalul filialu din Têrgu-neamțu*, se găsescu în ființă, în cea d'ântêiu jumătate a acestui secolu, următórele aședemênte:

- a) *Ospiciul allienaților din Mönastirea Golia.*
- b) *Ospiciul allienaților din Mönastirea Némțu și*
- c) *Ospiciul de allienați din Mon. Adam, care tóte se întrețin din subvenția colectivă dată de stat epitropiei St.-Spiridon pentru acestu scopu.*

Osebit de aceste aședemênte de bine-facere, în deceniul allu șeptelea s'a înființat mai pe la tóte capitalele județelor din România, în care s'au găsit lipsă de atare aședemînte, spitale diverse de cötre consiliile județene cari și îngrijescu de întreținerea lor.

Atât administrația centrală a spitalelor de dincóce cât și aceea de dincolo de Milcovu, se dirige — în urmarea legii din 1860 și regulamentului ei — de câte trei funcționari superiori, retribuiți cu diurne prevădute în bugetele anuale alle acestor instituțiuni, sub numirea de Efori sêu de Epi-

tropi, orânduți — depe recomandația ministeriului de interne — conform menționatei legi — prin decretu domnescu ¹⁾.

¹⁾ Relațiunea doctorului Fētu A, 1877; Boerescu, suplement la codicele române, p. 101.

Imposite.

Contribuțiunea personală. In 1863 se face aceeași lege de dare personală pentru ambele principate. Art. 1 din această lege statuază că sunt supuși la contribuțiunea personală toți locuitorii principatelor-unite, statorniciți în sate, târguri și orașe fără escepțiune de condiția socială seu profesiune, având vârsta de 25 de ani, precum și aceia cari, de și n'aru avea această vîrstă, își administreză ei însuși casa și averea lor. Art. 2 regulază cotizația contribuțiunii stabilind-o la 36 lei v. (13,33 lei n.) pe anu. Art. 3 aședă cotitatea contribuțiunii personale pentru cei nevêrsnici și necăsătoriți, de la etatea de 20 pînă la 24 ani împliniți, statornicind-o la țifra de 30 l. v. (11,11 l. n.) pe anu. Art. 4 prescrie modul perceperii. Art. 5 scutesce pe cleru, pe oșteni, pe infirmi seu pe cei ce vor fi lipsiți de facultățile lor intelectuale or fizice ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom. p. 496 și 498.

Contribuțiunea foncieră. Printr'acastă lege se impune proprietăților imobile de or-ce natură impositul de 4% asupra venitului curat. Cât pentru proprietățile din orașul Iași, contribuțiunea de 4% să se calculeze numai dela jumătatea venitului anual curat ¹⁾

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 492.

Legea asupra patentelor. Acastă lege, după ce arată că totu individul românu seu străinu care eserciteză un comerț, industriă seu ua profesiă din acellea care nu va fi coprinsă în escepțiunile otărîte prin presinta lege, este suppus la contribuțiunea patentelor, osibesce pe patentari în optu clase precisînd prin speciale desvoltări — depe

tabele — pentru flă-care profesiune, comerț și industrie, atât de diferitele acestea optu categorii, cât și tarifele respective. Totu dēnsa specifică anume atât profesiunile cât și comerțul ce e scutit de impositul patentelor; iar cele l-alte articole alle acestei legi referindu-se mai multu la constatări și la procederea percepției patentelor, ne mărginim în espunere aici a dispozițiunilor fundamentale alle acestei legi ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 473, 477...

Contribuțiunea de poduri și șoselle. In 1862 se legiu-
ește ca locuitorii de dincolo de Milcovu să plătiască și
dēnșii impositul de 12 l. v. (4,44 l. n.), pentru poduri și
șoselle, după cum plăteau și cei de dincóce de Milcovu,
în urmarea legii din 1860, mai adăogându-se la excep-
țiunile prevădute în acea lege și comunitatea satelor gră-
nicere, ca și personalul cantonierilor dela șoselle ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 471.

Legea de mēsurι și greutate.

Prin acēstă lege, Alesandru Ión I adoptă sistemul me-
tricu de mēsurι și greutate depe etalonul prototipu allu
Franciei. Ea coprinde trei titluri: cellu d'ântēiu tratéză
în parte osebitele unități de mēsură; cellu d'allu doilea,
despre etalónele verificării mēsurelor, și cellu d'allu trei-
lea despre poliția mēsurelor ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 680.

ANEXUL No. 1.

Allianță pe următorul temeiu: „ce este allu vostru să fiă allu meu, și ce este allu meu să fiă totu allu meu.

I. H. Rădulescu.

In deceniul allu optulea din acestu secolu, Austria care ne a purtat mai totu d'auna sâmbetele, scôse iarô capul sêu cellu umilit la 1859 de loviturile lui Napoleon III; dar considerând cö în concuista territorială ce ar întreprinde ar găsi stavila cea mai neînvinsă în Rusia și în Puterile occidentale, și că Românii ar saluta de buna venire nu cu nisce buchete de flori ca celle din 1854, ci ca celle cu care ei s'au obicinuit a desfăta pe Osman-pașa la Plevna; cö de și 'i cere inima și i se scurgö ochii de pe România, dar încredințându-se din relațiile priimate de la mișuna de vice-consuli și consuli ce întreține în România, încă din timpul fanarioților cö, prin aplicarea unei asemenea dorințe 'și ar întruduce un tăciune aprins în stomachu, cöci focul regeneratoru ce 'l va aprinde — cum dice illustrul Heliade ¹⁾ — mâna Românului în răunchii ei, va fi salutaru ênsuși pentru celle-l-alte națiuni ce gemu sub odiosul jugu allu sistemii salle, cu întruducerea (1868) mai cu sémă a acelei forme de guvernamentu monstruosu numitu *dualismu*; considerând tôte acestea, ascultă consiliile eșite din officina comitetului revoluționar secretu din Pesta și croind altu drumu spre a putea răpi alle altora, își manifestă cugetul sêu, care nu e nici mai multu nici mai puțin decăt: *concuista României pe tăr-*

¹⁾ In Isaharu.

râmul economic, adică, ce este allu României să fiă allu Austriei, și ce este allu Austriei să fiă totu allu Austriei, pentru că asta va să țină ua bună vecinătate austro-ungurască. N'avem nevoie de pământu — își ține diplomația austriacă în ipocrisia sa — să ni se dea numai comerțul și industria României pe mână, și soldații ei, și totul va merge bine cu pace și cu dragoste. Pe frații voștri, ai Românilor, din provinciile ce le am atașat la Ungaria 'i am dat pe mâna Ungurului și bine am făcut, căci ast-fel și punga și sângele lor sunt totu alle melle. Ungurul probându-și neștrămutata sa credință (!) către casa Austriei și în resbelele ce acesta au avut cu Turcii, cu Prusienii, cu Italianii, — meritază această distincțiune, fiind că nu s'au întorțolat ellu, cu pălăria italianului, cu mantela atârnată și scurtă a spaniolului, cu vengherca, cu céprazuri a Polonului, cu pantalonul cellu strîmtu — în locul șalvarilor — allu germanului, numai așa de florile mărului, și a numit această grămădire de straie străine: *costumu naționalu*; și apoi mustățele 'i ceruite și zornăitul pintenilor lui cei lungi ilu distingu ca cellu mai vitézú dintre tóte cele-l-alte naționalități pe cari le am dat de grumași sub administrația ungarască, care nu e — ca a fraților săi de la Stambul — nici despotică, nici anarhică, nici rapace după cum i s'a dus vestea.

Acestea ținânduși, spre a înființa conuista pe terrâmul economic a României, văduvită acum de protectorul său, Napoleon III, își sumese mânecele și se puse pe lucru începând prin:

a) Incheierea unei convențiuni de estrădare, după care Românii transilvani și țemișani ce fugea de nomolul de fericiri, intrudus mai cu sémă de la 1868 încóce, spre a se adăposti și resufla la frații lor din România, să 'i întórne guvernul românu la urma lor după cererea consolului și însuși a stărostiilor austriace de prin județe, legați cobză dându-i pe mâna cea părintescă a autorităților un-

guresci de la graniță, pentru că Austria are nevoie de soldați și mai cu seamă de soldați români, și fiind că cu mare parte din sângele lor și a apărut ea teritoriul, cu mare parte din sudorea lor contribuie și să întrețină școlile unguresci în prejudiciul celorlalte naționalități. Asemenea convențiuni de estrădare s'au încheiat cu Austria și sub domnitorii regulamentari și însuși sub Alexandru Ión I, fără să fiă reciprocitate de fapte între ambele State, atât numai că România profita de folósele ce rezulta din una din clausele acestor convențiuni care spunea că: *ver ce suppus austriacu, care nu și va re'noi pasaportul la consoul séu starostea respectivă în termenu de trei ani cellu multu, remâne de dreptu și de faptu suppus románu.* Acesta era negreșit în prejudiciul Austriei, pentru că mai toți suppușii austriaci (Români transilvăneni cei mai mulți) ce veniau în România spre a se nutri prin labórea mâinilor lor, și însuși aceia ce s'au statornicit în țerră prin cumpărare de imobile, dau biru (capitația) guvernului austriacu, la agenții săi oficiali ce îi are în România, osebít de tacsă ce mai ieau acești agenți cu ocazia renoirii pasapórtelor séu liberarea țidulei numită: *extract depe matricula.*

b) Încheierea unei convenții cu societatea batelelor cu aburu, prin stăruința guvernului austriacu, pentru cedare de pământu pe teritoriul románu, la osebíte punte pe marginea Dunării, spre a și întemeia exploatarea ei, asigurarea monopolului și desvoltarea comerciului ei, pe această arteră liculdă de comunicația, p'aceste porțiuni din teritoriul românescu, date încă pe la finele guvernelor regulamentarii companiei batelelor numai pentru interese curat comerciale; s'au văduț pe dênsele soldați austriaci aduși de batelele acestei companii a loidului, făcând eserciții militare pe pământu românescu. Pe lúngó acesta, suppușii români cari căllătorescu cu batelele cu abur alle dizei societăți, plătescu ua tacsă de transportu multu mai

mare — numai în auru — de cât suppuşii austriaci, pentru aceeaşi distanţă; şi toate acestea pentru buna vecinătate ce Austria voesce să păstreze cu România.

c) Incheierea unei convenţiuni de joncţiuni a unora din căile noastre ferate, pentru a cării reuşită a costat pe Austria multe osteneli, puind pentru a o avea pe ênsuşi capul Statului său a face vizită la Petresburgu în 1872, fiind cõ prin uneltirile lui Zenovief, consolul rus în Bucureşti, proiectul d'ântéiu, suppus de guvernul român adunării generale spre aprobare, fusese respins.

d) Incheierea altei convenţiuni, relativă iar la drumuri de feru, pentru construcţiuni de clădiri vamale şi de depozite comerciale, pentru ca — asicurându-şi linia Ploieşti-Predélu — să pôta întreţine cu banii fiilor României linia Braşov-Pesta care, neproducând venitul necesaru întreţinerii ei, mai mai asfiase. Totu prin acésta, România ciuruită şi ghirbovită de datorii îşi iea obligaţia a construi la frontarii gări şi alte încăperi cu cari numai cu cele de la Predélu a cheltuit peste trei milióne franci, fiind cõ Austria avea nevoie să-şi odiniască bine autorităţile administrative şi vamale, şi să-şi asicure conservarea şi esportarea manufacturilor salle atât de lăudate pe cari le grămădesce în România.

e) Incheierea unei convenţii — disă comercială — în 1875, pe când ea tracteză şi alte materii cu totul străine comerciului. Cu acésta se dă toate drepturile ce are cetăţénul român în ţerra sa, suppusului austriacu, se lasă liberă intruducerea în România a or ce marfă similară oprită prin legea şi regulamentul vamal din 1860. — Mâinele României, prin acestu tractat sunt legate de a lua ua vamă cuvenită de la mai toate productele fabricilor din Austria confecţionate cele mai multe cu ênsuşi materiile brute cumpérate din România, séu d'aşi urca şi coborî tarifele vamale dupõ cum ceru interesele acestei ţèrri, pe când alle bunei noastre vecine sunt libere, apăsând unele materii la intrarea lor

în granița sa, și strivind pe altele cu tacse osebite în communele depe teritoriul său, afară de pedicele ce mai pune guvernul ungurescu comericiului românului sub diferite preteste: cõ poliția sanitară nu iartă intrarea vitelor cõnute, a rîmătorilor, a peilor și a lânei în coprinsul Ungariei. Măine o să dîcă asemenea și pentru cereale, pentru cõ nu'i place concurența din afarõ Austriei, adică să iasă bani din țerra ei pentru ver ce marfă simlilă; așa dar reciprocitatea rămâne pe hârtiã. Inainte de acéstã convențiã dîsã comercialã, vecinii noștri abia prindea — pe fiã care anu depe marfa sa manufacturã ce o strãcura în România pînõ la 40 miliõne, când dupõ încheierea convențiiei Austria trage pe fiã care anu depe marfa sa un țifru rotundu de 114 miliõne. Totul s'a dat — dîcem — suppusului austriacu, afarõ de dreptul d'a fi alleghetõru și allesu la comunã și la represintația naționalã a țerreii, consolãndu'lu ânse pentru acéstã restricțiune cu privilegiul ca suppusul austriacu să fiã scutit de ținerea de quartir și de recrutãțiã rezervate numai pe sãma cetãtãnelului românului. (Veđi dîiarele *Romãnul*, 14 Martiu, 1882 și *Timpul*, 4 Aprilie, 1882). Deci, acéstã convențiã nu e cuiul ci pironul de oțel bătut de Austria la cosciugul comericiului României.

f) Încheierea convențiiei din 1878 cu care legënd mãinele României d'a putea să'și urce sãu să'și cobõre tarifa transporturilor pe linia Bucuresti-Virciorova, spre asicurarea alimentãrii liniei Brașov-Pesta.

g) Stãruința nereușitã d'a dispune de oștirea romãnã printr'ua convențiã militarã, cercatã cam pripit în 1879 printr'un archiduce și prin alții la Sinaia, ânco face parte din concuista României pe teritoriul economicu, la care visézã dîioa și nôptea cei dela Pesta.

h) Legea bursei se modificõ de Senat în 1882 — dîcu dîiarele — în articolul sãu cellu mai fundamental și mai folositor pentru națiã, adică ca agentii de schimbu să fiã și

străini, iar nu numai români, cum se regulase prin legea de bursă de mai nainte, și această modificare se efectuă în Martiu 1882, în urma reclamărilor D. Hoios, ministru austriacu din Bucuresti. Mai sunt Români stăpîni cu țerra și pămîntul lor? — (România liberă, 10 Martiu 1882).

i) Acum mai are Dunărea de regulat. Ițele jăcă mereu la Pesta și Viena. Effectuată și această dorință a Austriei, conuista României pe terrâmul economicu écö o implinită; conuistă despre care illustrul nostru statisticu, Martianu, a dat alarma încă din deceniul allu séptelea, prin publicitate, fără să fiă auđit de ómenii noștri politici cari prin purtarea lor, n'au făcut de cât a afirma și mai multu proverbul: cö surdu nu este cellu ce nu aude, ci acela ce nu voiesce să auđă.

Dar spre a limpeđi și mai bine nefericita situațiã a comerciului romănu din ęillele nóstre, să lăsăm să vorbiască tíferele:

În 1880, importațiã s'a suit la 255 1/2 milióne lei noi, iar esportațiã la 219 milióne numai, țífere constatate de onor. Jooris, ministru resedinte allu Belgiei în Bucuresti. Așa dar avem un țífiru bine constat, care ese pe totu anul afarö din țerră, de 36 milióne, ceea ce e de ajuns ca să ne spuiã unde mergem și la ce ne asteptăm, fără protecțiã comerciului și încuragiarea industriei. Dar nenorocirea e așa de mare cö ênsuși sub domniile regulamentarii nu s'a vęđut ua situațiã mai fericită în ramura áceta de venit. — (Diarul *Romănul*, 19 Mart. 1882).

Să vorbim acum și de capitulațiile acele cu care Austria, la congresul de la Berlin (1870) făcu atãta sgomotu și mizloci în rolul ei de judicãtoru și parte interesată ce jucö acoloa — totu ca bunã vecinã a României — ca acele capitulații să fiã recunoscute de celle-l-alte Puteri ca aplicabile și în Romania. Și cu tóte cö aceste capitulațiuni au fost făcute și aplicate în provinciile turcesci în care — cum se sciã — coranul era și codu civil și penal și comercial;

dar să presupunem, ceea ce este contra adevărului, că Pórta ar fi înțeles și pe România totu în ua asemenea categoriă și că prin silă prin forță s'ar fi pus acéstă pacoste pe capul ei; dar apoi noi (Românii) am desfăcut iar prin forță lucrul forței la 1877 și 1878 pe câmpiile Bulgariei, de óre-ce, pentru România — aceste capitulațiuni -- la a căror confecționare n'a participat, pe care nu le a recunoscut, cari au fostu făcute fără ea contra ei, nu sunt alta de cât lucrul forței.

Lăsând acum ipotezele d'ua parte, ȳicem că capitulațiile acellea, pentru următóarele cuvinte, n'au fost nici ua dată aplicate în aceste doă principate române (România):

1° Că cercetând în archiva statului român, correspondința sa cu Pórta, începând de la 1774, de când adică s'a aședat pentru prima-óră consuli austriaci în principate, n'am găsit vre un firmanu către guvernul român pe lúngă care să se anecseze vre ua copiă depe aceste capitulații și să se ordone aplicarea lor, séu să se facă măcar vre ua mențiune despre dênsele, fapt ce urma negreșit să existe cu ocazia firmanilor ce se trimitea guvernului la orânduirea or cărui nou consulu în principate. Ast-fel, atât în correspondință cât și în registrele ce o însotescu — pe totu timpul dela instalarea celui d'ântéiu consulu pînă la regulamentul organicu când trimiterea de firme a încetat — negăsind nici ua urmă de vre ua comunicare, ȳicem că pretenția austriei de drepturi căștigate e ua ficțiune neîntemeiată și ridicolă, de óre-ce ca să pótă guvernul aplica acelle capitulații trebuia mai ántéiu să le cunóscă ca să sciă ce să aplice și să cunóscă în aceeași vreme pînă unde se întinde privilegiul dat de Pórta consulilor austriaci în protecția supușilor lor din principate; 2° că aceste capitulații nu s'au aplicat la noi, se mai dovedesce și printr'aceea, că nu s'a vėđut nici ua dată a se da de guvernul român consulilor austriaci spre pază vre ua gardă, cum li se

dă gavaji în pământul Turciei; 3° cō consulii austriaci nici ua dată, și înainte de regulamentul organicu și în urmă, n'au judecat procesele de delictes séu crime comise de suppușii săi în aceste țărri, cum se urméză pe pământul turcescu; 4° cō tribunalele micste — pentru cauze civile și comerciale — cari se află în coprinsul Turciei, n'au esistat nici ua dată în țerrile române. Și ast-fel :

Relațiunile între guvernele române și consoli austriaci s'au urmat totu d'auna depe dreptul ginților ca în ori ce stat autonom.

La conferințele dela Paris (1858), Austria ridicând pretenția spre aplicarea în România, a capitulațiile salle cu Pórta, pe care, după cum arētarām mai sus, Români nu le a recunoscut nici le au aplicat vre ua dată în țerrilor, convenția emanată de la acestu areopagu prin art. 2 țice cō elle (capitulațiile) se vor putea aplica pe cât ânsē nu vor attinge immunitățile Românilor, consacrate prin vechiile lor tractate cu Pórta, care forméză autonomia deplină și suveranitatea acestor țărri; pretenția austriei fu respinsă cu desăvîrșire.

Dar la congresul dela Berlin (1880), Austria — ca bună vecină ce este — iarō scōse capul, iar ridică pretenția pentru aplicarea capitulațiilor salle prin ambasadorul său — revoluționarul dela 1848 și spînzuratul în effigiă la 1849, comitele Andrași, invocând motivul cō are *acestu dreptu căștigatu* (sic) în România, în vreme ce relațiile României cu Austria erau regulate prin mai multe tractate între România și Austria âncō mai dinainte de 1880, ca între doă puteri suverane, și congresul — chiămat să împăciuiască Europa — îi acordă cererea fără să'i observe nimeni cō Austria prin încheierea d'a dreptul cu România a atător tractate pe timpul când era tributară, recunoscēnd ea ênsuși autonomia și suveranitatea României, a sevîrșit fapte ce constată pînă la evidentă cō aplicarea

capitulațiilor în România nu s'a putut efectua, și prin urmare motivul de *drept câștigat*, dacă ellu pôte fi priimit într'ua cestiune internațională, ceea ce n'are precedent de când există lumea, fiind ua pură invențiune a comitelui Andrași, nu pôte fi luat nici acum — ca la 1858 — în considerația; căci dacă se consideră principiul din codul civil manifestat prin allegațiunea comitelui, cată să se considere și cellu l-altu principiu — tot din codul civil — cō or-ce învoială făcută între părți în paguba unei a treia, este de drept nullu și de nulu effect, și prin urmare capitulațiile Austriei cu Turcia nu pôte privi de locu pe România.

Dar ânsuși Turcii încheind acelle capitulații cu Austria, dacă au fost încheiate vre-ua dată, n'au putut să înțelegă cō elle să fiă aplicate și în România, pentru-cō ei cunoscând aședemêntele ce avea cu România și respectând multe din immunitățile coprinse în acelle aședemêntele cari formeză autonomia ambelor țërrî române, n'au cutezat să atingă, în cursul a mai multor secole, nici negoțul cu amênuntul ce s'au esercitat numai de Români, nici să și cumpere case și moșii în țërră, nici să-și zidiască gémii în reședințele și coprinsul acestor țërrî, pentru-cō ne luându-le cu sabia nu le făcuserō pașalicuri cum făcuserō alte țërrî și ênsuși pe Ungaria în capitala căria își ridicaserō gémii; mai cu sémă cō țërrile române după cum am đis, și au avut păstrat instituțiunile lor proprii, cu mult mai umane, mai civilisatrice și creștine de cât Ungurii, veciniilor. Deci, când România era tributară, nu se găsesce urmă de aplicația capitulațiilor acellora ce đice Austria cō are cu Turcia, ci încheierea a mai multor tractate între Austria și România, ca Putere cu Putere; și acum când România mai este și independintă căpuită cu instituțiile celle mai liberale, pôte fi cu putință să i se impuiă acelle capitulațiuni, născute din starea de barbariă a mediului evu,

din despotismul otomanu, și lipsa de legi din acellu imperiu? Noi nu credem una ca acésta, și suntem de opiniă că Austria prin ivirea la meidan a acestor capitulațiuni în plinu secolul allu XIX-lea, n'a făcut de cât a scóte din fabrica intrigilor salle acéstă gogoriță spre a putea amenințându-ne cu aplicarea capitulațiilor salle, să întindă durata acellei convențiuni comerciale care ne scamotéză mai jumătate din venitul vămilor, peste termenul de deuce ani, la care ea este mărginită, și care termen să și implinesce peste vre ua doi ani.

ANEXUL No. 2.

In 1834 esista în Țerra-românescă numai cinci mii judani și în Moldavia cinci-șeci mii (La Hongrie et la Valaquie, Touvenel, p. 356). Cine jucò ițele și împinse pe judanii din Austria și Rusia în România, ca astă-și ei să fiă în acéstă țerră un număr peste 400 mii de indiviși de acéstă stirpe? Negreșit totu aceia cari împinghënd mâna criminalilor în deceniul trecut la sacrilegiul efectuat la catedrala dela Ismail, au stărui în urmă pentru grațiarea lor.

Spre a se convinge lectorul de năpădirea fără sémă a judanilor în România, punem aici depe D. profesorul Bruniatți (L'archivio di statistica), numărul populației judane ce fie-care din statele Europei are *).

Rusia are	2,700,000	judani**)
Austria	1,500,000	"
Germania	650,000	"
Romania.	400,000	"
Turcia	100,000	"
Olanda	70,000	"
Francia	50,000	"
Anglia	70,000	"
Italia	40,000	"
Elveția	7,000	"
Spania	6,000	"
Grecia	5,000	"
Serbia	4,500	"

*) Veși diarul „Românul“, 15 Ianuarie, 1882.

**) Grămădiți cea mai mare parte pe teritoriul fostei Polonii.

Belgia	3,000	judani
Suedia	2,000	„
Portugalia	1,000	„

Din aglomerarea cu prisos a acestei stirpe în România și disproporția relativă a numărului dintre judani și Români către numărul locuitorilor și allu judanilor din alte țări, se probază pînă la evidență că comitetele judane din străinătate, prin înțelegere cu cele din România, ce împingu această rassă pe teritoriul ei, au un scopu, urmărescu ua țintă; și starea această de lucruri cată să îngrijască pe fie-care românul despre viitorul naționalității și comerțului românul care nu trebuie lăsat pe mîna străinului, atît de cutezător astă-di. Cât pentru versiunea respândită că comitetele judane ar fi pus la calle emigrarea judanilor din regatul românul, noi împreună cu „România liberă“ spunem lectorilor că acesta este ua fabulă, e ua născocire spre a acoperi grămădirea acestor locuste pe pămîntul României. — (România liberă, 1882, mart. 10). Este lucru cunoscut de obște că pe totu anul se duc un număr de judani la Ierusalim spre închinăciune, și unii din cei mai înaintați în vîrstă remănu acolo a și unii țerrêna cu aceea a părinților lor, cei-l-alți se întorcu de unde au venit; deci, pornirea această a câte-va decimi de indiviși nu se pôte numi emigrare a judanilor din România, căci din mai multe alte țări unde numărul lor relativ la allu indigenilor fiind cu totul neînsemnătoru pe când la noi ellu a luat și ia proporțiuni spăimîntătoare, judanii facu asemenea căllătorii pe fie-care anu la Palestina, și nu se mai dice că ei au emigrat din acelle țări, nici am văduț făcînd sfară în țerră și atâta sgomotu prin jurnale ca la noi, pentru emigrarea a câte-va decimi din acești óspeți, într'ua vreme când invația judanilor din Rusia prin Galiția și alte puncturi se efectuază pe tótă dioa, fără să se vedă pedepsit vre-un funcționar dela granița care i a străcurat în țerră, or vre-un

agent allu guvernului prin orașe care îi tăinuesce. Sgomotul dar de emigrarea lor la Palestina nu e de cât ua manta spre acoperirea grămădirii lor aici.

Congresul dela Berlin (1878) confirmă tractatul de St. Stefano, făcând din ua Bulgariă doă și anecșând Tesalia Greciei contra principelui de uniune națională, căci Rumelia ce o rupse din Bulgaria, ca și Tesalia, sunt locuite cea d'ântéiu de Bulgari și cea d'adoa de Români, sacrificând ast-fel și aspirațiunile populilor și ecuitatea unor interese politice alle membrilor acellui areopagu; apoi, congresul își sumete mânecele și — după propunerea și stăruința Angliei cei speculative și Francei cei republicane, ca să împăciuiască Europa — fiind că se turburase tare acéstă Europă din pricină că Români nu voia să dea drepturi politice judanilor — și să correspondă esigintelor civilisatrice și umane — cum dicea ambasadorii ambelor acestor doă Puteri — impuseră României cei independente și suverane să dea drepturi politice judanilor. Dar n'ar fi fost óre mai bine ca cea d'ântéiu să se ocupe mai bine de dânsa puind capétu anarhiei, jafurilor și crimelor ce bântuiă de atâtea ani pe nenorociții Irlan-dezi, prin întruducerea în partea acésta a țărrei, pătată de atâta sânge, a unor instituțiuni civilisatrice și umane, de cât a se ocupa de judani și de uă țerră pe care nu o cunósce? mai cu sémă că pe Indieni ce cerură și ei óre-care drepturi pentru țerra lor, mai în anii trecuți îi regulase legându'i de gurele tunurilor și asvirlindu'i în aer, negreșit și acésta în numele civilizației și umanității: și că pentru stîrpirea rēului, ce face ca pe tótă dioa să se găsiască morți de fóme pe stradele Londrei, câte șépte optu și mai mulți cetățeni englesi cărora nu le dă nimeni de lucru ca să și scóță hrana, s'a luat măsură a li se da pământu de înmormântare, și acésta totu în numele civilizației și umanității, motive cu care diplomații batjocorescu omenirea, civilizația, morala lovind în

ênsuși concetățenii lor și în statele cele mici. Cât pentru Franția republicană, n'ar fi fost mai bine ca ea să se ocupe a rezolva cestiunea proletariatului care îi sapă grópa? n'ar fi fost mai bine să caute mizlóce a'și păstra rangul de Putere mare ca să nu jóce rolul de Putere de a doa mână ce bărbații sei o pune în pozițiune să jóce la congrese și conferințe, de cât a se amesteca în administratiã din întru unui statu june împuindu'i legi contra institutiunilor, ce acestu statu — în care persecutiunile religióse n'au avut nici ua datã locu — a conservat dela moși strămoși, fiind mai natural a se ocupa d'alle salle, de cât să impuiã sarcine unei țërrii a cãrii istoriã, institutiuni și statisticó nu o cunósce, ceea ce se probézã prin trimiterea la congresul dela Berlin a unor ómeni lipsiți cu totul de atãre cunoscințe absolutamente necesarii în resolvarea osebitelor materii de care avea să se ocupe, făcându-se reprezentantul populului francezu, un echo fidel allu reprezentantului marei Britanii.

Nu trecù ânsë multu dupó închiderea congresului dela Berlin și proiectele rêtácite numite de diplomați civilisatrice și umanitarii, își dete fructele lor, pëcat cõ n'a trãit și rep. Beaconsfield ca să guste și ellu dintr'ênsele ca companionul sêu, domnul Vadington. Insemnóm aici câte-va din aceste fructe: populi speriați de intrigile făcute la Berlin de judanii cari se cuibărescu în tóte țërrile, folosindu-se de institutiunile liberale ce 'și au dat acelle țërrii, fără a se contopi cu vre una din națiunile p'între cari locuiescu, începu să se misce: ast-fel în Franția, unde cosmopolitismul a luat apa naționalității, se fondezã un diariu antisemiticu, în ênsuși residența acestei țërrii; asemenea și în luminata Germaniã se vede ua mare mișcare contra stîrpei semitice, mișcare ce resuflã cu furiã la Stetin într'un modu violinte, mișcare ce se manifestò la Dresda printr'un congresu anti-semiticu; ênsuși populi dela sudul Austriei nu rëmaserò indiferinți la apelul simțimên-

telor umanitarii făcute populilor de Beaconsfield — Vadington, de ore-ce comitetul țerranilor din regiunea menționată în programul său, făcù a figura între alte cereri și aceea pentru escluderea judanilor dela tôte funcțiunile publice (diarul Românul, 1881, pag. 880). La Pressburgu manifestațiile simple deveniră devastațiuni spăimântătoare (diarul Românul, 1882, 23 Septemvre); în Temișania, la Verșetu, devastațiuni ca și cele din Presburgu (România Liberă, 2 Oct. 1882). În Rusia cea puternică se observă iară numeroșe devastațiuni și brutalități efectuate în acești din urmă ani (1881 și 1882), de populus rus într'ua estensiune de teritoriu, pela locuințele judanilor, fără a se ataca persónele într'un modu violinte de cât fórte rar, și guvernul rusescu ca să staviliască atari mișcări, neputând împedica devastațiunile prin mizlócele de care dispunea autoritățile locale, a fost constrîns a trimite trupe osebite pentru restabilirea ordinii la acele localități bătute. Pentru ce în Francia se ivi acellu diariu antisemiticu? pentru ce în Austria cu ua populația de 36 milióne locuitori, pentru ce în Germania cu ua populația de 40 milióne, pentru ce în întinsa Rusiă locuită de vre ua 80 milióne, se vëdu aceste persecuții de rassă — nu de religiă — violinte contra stirpei semitice, și pentru ce elle se manifestarő îndată dupő închiderea congresului dela Berlin, decă n'ar fi ua protestația contra cellor semënate acolo de diplomații Beaconsfield-Vadington? Noi, deplângând d'opotrivă și pe semănători și violințele și eccesele de putere ce răsăriră din semënatul lor, dicem cő violințele sunt și mai nesuferite când vine cine-va să'ți dea ordine în casa ta, în țerra ta, adăogând cő guvernul în considerația conservării naționalității române și protecției industriei și comerciului romănu, cată să cugete și să lucreze fără a se preocupa de cât de interesele bine înțelese alle Romănilor. (România liberă, 1881, No. 1346 și tot ea, 1882, No. 1444.)

Strămoșii noștri necruțând sângele lor, au sântit cu densus fie care peticu de pământu din care au făcut patria, și noi suntem datori să conservăm acestu deposit sacru — cum au făcut și ei — priimind a se bucura de bunurile patriei noastre pe acei străini cari se vor contopi cu noi. Medii, Bactrianii, Sciții, Tracii, Bastarnii, Vandalii, Gepiții, Avarii, șal., trăiescu în națiunile ce le au dat ospitalitate; judanii goniți — într'ua durată de 18 secolii — dintr'ua țerră în alta, cutreeră lumea fără să se contopiască cu locuitorii vre unei țerri ce'i a primitu. Éccò, pe lüngö firmanul congresului dela Berlin, cea d'a doua causă pentru ce populi din Austria, Germania și Rusia îi persecutéză astăzi; éccò pentru ce Românii, avënd în vedere mai cu sémă năpădirea și grămădirea lor în România, cată să se îngrijască și să tragă luarea aminte cu din adinsul a națiunii, să facă pe guvernul să ia măsuri a împedica copleșirea ce amenința pe fii acestei țerri, avënd în vedere și conduita acestoru óspeți în România, pentru cò pe țerran ilu ucide cu vitriolul ce punu în băturile spirtose ce vëndu, pe cetățenul din stratele societății inalte cu camăta, pe tîrgovețul cu luarea din mână'i a comerciului mărunt și a micii industrii.

Adunarea generală a României, în urmarea cellor aședate la Berlin, dete în anul 1880 și în următorii, drepturi politice la ua miiă și mai bine de indiviđi din stirpea semitică, amestecând în acestu număr, cum se vorbesce, sub osebite titluri, ênsuși pe aceia cari au conspirat cu judanii din străinătate contra constituțiunii României. Anglia pe la jumătatea acestui secolu, a început a da și ea drepturi politice la unii din micul număr de judani ce se afla în regatul unit, dar totu de ua dată a luat și garanțiile necesarii sicuranței statului englesu. Ast-fel în Anglia, judanul nu pòte esercita calitatea de tutoru allu suveranului în timpul minorității salle, nici aceea de dirigintu allu regatului, de lord cancelar gardian marelui sigillu,

de lord locotenent allu Irlandiei, de comisar regal allu bisericeii scoțiane. Asemenea sunt escluși dela or ce funcțiune în biserica anglicană și scoțiană dela tribunalele eclesiastice și — sub-liniăm aceste din urmă cuvinte — dela *universități, colegiuri și școlile publice* alle regatului. — (Le temps No. 7215, 22 janvier, 1881).

În România s'a dat drepturi fără a se lua vre ua garanția în apărarea intereselor naționale alle țării.

Pe când ne ocupam a orându-i aceste însemnări pe hârtia, priimirăm pe neașteptate visita unuia din deputații opozițiunii din parlamentul român, și viind vorba de notele melle relative la această materie a înmulțirii judanilor peste or ce măsură în această țară, ne presintă ideea sa d'a resolve această chestiune espusă într'un proiect de lege ce dice că are să'lă presinte Adunării generale. Ecce în esență acestu proiect de lege care, după ce aședă espunerea sa de motive, întemeindu-se și ellu pe grămădirea a 400 mii de judani în România; pe ingratitudea vedită a unora din acesti oșpeți, conspirând cu alți judani din străinătate contra instituțiunilor acestei țări ce le a dat ospitalitate și protecția; pe meseria cellor mai ridicați, în mare parte cămătari; pe datoria Românilor d'a se apăra de alianța unei ginte care nu se contopesce cu nici ua națiune p'între ai cărui fii trăiesce; pe dreptul ce are fie-care statu suveran d'a-și regula ellu însuși legile și administrația sa internă protejând interesele fiilor săi înaintea cellor străine, dice: Toți judanii ce și au fost avut cumpărat immobile în Romania — însuși pe numele lor propriu, fă ei și împământeniți, în termen de trei ani dela promulgarea acestei legi, să și vândă acelle immobile și să părăsiască ua țară de a cărui ospitalitate n'au fost mulțumiți; iar nefind următori, tribunalul — notariat respectiv în termen de șese luni, să efectueze ellu vinderea acellor immobile prin licitațiune publică către ver ce locitoru, de or ce stirpe, afară de cea judană. Pentru cei nestabiliți séu proletari, guvernul

le va înlesni mijlocele călătoriei după putință. Pentru aceia cari vinu pentru transacții, li se vor lăsa trei zile libere spre efectuarea afacerilor lor, după care se vor înturna la urma lor, fiind supuși la amendă și goniți prin escortă trecând termenul menționat.

Noi, cari, după cum am spus, nu credem în ua emigrare reală din inițiativa judanilor din România după cum cântă unele diare, totu asemenea nu credem nici în dobândirea formelor cerute spre regularea acestui proiect de lege, neputând cunoște oportunitatea lui și sprijinirea ce'i ar da guvernul în adunarea generală și în senatu.

Din organul judanilor numit „allianța israelită“ ce ese la Paris, se presimte că tendințele acestor oșpeți ai României ar fi să formeze ei în țerra noastră ua burghesia in locul născândeii burghesii române, conservându-și naționalitatea lor prin vëlul unui ôre-care titlu de români ce 'și dau și credem pînă la proba contrariă, că existența acestei tendințe este întemeiată. Și în adevăr, ce însemneză mărcile (sildurile) de la unile uși ale prăvăliilor (dughene) judane, scrise cu littere judane, și de care se lovescu cu capetele agenții noștrii polițienesci și municipali fără să le vadă? Ce însemneză afișele acelle lungi anunțând zilele de reprezentăția unui teatru dis israelit dela jicniță in București? Ce însemna la 10 Mai, 1881, figura aceea închipuită a lui Solomon, regele Palestinii, care străbătând stradele Bucurestilor și priimind ovasia supușilor săi in costum și cu insemnele ce posteritatea sa crede a fi avut? Ce însemneză ființa atâtor scoli judane in reședința regatului și in alte orașe, pe când la Turtucaia — oșpeții noștri pînă ieri (Bulgarii) interdicu Românilor așeđați acolo după vremi d'a avea scólă română pe pământu Bulgărescu? pe când Românilor Transilvanani in pământul și țerra lor nu li se iartă de către veneticii Unguri d'ași avea scóle in limba română? Ce însemneză — dicem — tóte acestea altu de câtu nisce manifestări necontroversabile

că peregrinii aceștia vor să-și păstreze naționalitatea lor în țerra română, că vor să înființeze un stat în statul român, și că contopirea — nu asimilarea care nu va să dică de cât tăierea perciunilor — cu care diplomații ne a asurdit, nu e de cât ua ficțiune, ua inesacitudine amăgitore spre a-și arunca la noi gunoiele din țerra lor, spre a face să se cotropiască și specula moșnenii unei țeri pe cari judanii în scopul de a amăgi pe cei naivi — rișând — o numia și ei, pînă deună-ți, patria lor, căci așa li se ordonase să dică de către comitetulu lor secret, pe când, în tôte țerrile pe unde locuiescu, ei n'au altă patriă de cât „specula moșnenilor“ ai acellor țeri; iar patria lor este Palestina, în care ar fi fost lucru corectu să și fi făcut și ei ovasii regelui lor Solomon, dar nu într'o țerră străină cu totul de tradițiunile, superstițiile și datinele lor. Oaspeții cată să fiă modești, căci or cine e cutezatoru prea multu în casa altuia are un nume prea uriciosu.

Dillele trecute citirăm în diariile „Independența română“ din Iași și „Resboiul“ din 15 Septembrie din București, cumcă ministerul de comerciu din Berlin ar fi dat ua circulară către camerile de comerciu din Prusia, sfătuind pe fabricantii germani *d'ase feri de afaceri cu România, fiind că dela un timpu încoa — dice circulara — situațiunea a devenit nesigură, neputându-se căpăta dreptate chiar de se vor adresa tribunalelor*. Cu tôte că ua ast-fel de circulară lovesce integritatea și justiția dată de tribunalele noastre române în aplicarea legilor, când aceste tribunale n-au fost nici ua dată acuzate de partialitate de vre ua Putere, în tot timpul în care România a fost tributară Porții, făcânduise tocmai acum acéstă nedreptate când ea este independentă, noi credem că causele ce au motivat mentionata circulară, sunt pagubile ce pôte va fi adus comerciului germanu glóta aceea de falimente, celle mai multe frauduloșe, cu care s'au destins óspeții României, pe cari congresul dela Berlin ni'i a impus să

le dăm drepturi politice. Și convicția noastră este bine formată, căci într'un interval de 12 ani s'a declarat numai de tribunalul comercial din Iași 206 comercianți faliti, din cari 198 judani și 8 Români; și este de notorietate publică că falimentele cari se aranjază într'un modu clandestin în piață, trecu cellu puțin de optu ori țifra mărturisită. De aceea se pôte afirma categoricu că în timpu de dece ani, judanii faliti din Iași au frustat pe creditorii lor, cellu puțin pentru 50 milióne franci. — (Românul din 29 Sept. 1882.)

Offerim și acestu plocon de onestitate și bună credință comercială judană, D-lui Vadington și guvernului francezu care 'l a trimis la Berlin, spre împăciuirea Europei turburată, cum am đis, că Români nu voiau să dea drepturi politice judanilor.

Nu intră în deprinderile noastre să arătăm defectele acestei stirpe, or cerbicia cu care ține la naționalitatea sa. Să și o păstreze dupe cum și face. Dar grămădirea ei, cum am mai spus'o în țerra noastră ne a umplut de îngrijiri, și noi avem datoria să ne apărăm patrimoniul străbun de or ce pericole arătând peirea la care ar fi espusi copii noștri în viitor, de nu vom lucra spre întâmpinarea acestor pericole pină mai este timpu; e datoria fie-cărui românu serios, să spuiă că ênsuși de a'mi priimi ipotesa aceea absurdă că stirpea aceasta se contopesce, totu n'am scăpa viitorul fiilor noștri de acelle pericole, pentru că ua națiune ce se recută dintr'ua stirpe ce n'are cu dênse nici afnitate de rasă, de caracteru, de limbă, de deprinderi și datine, își prepară cu adevărat cuiele cosciugului său. Și să nu pără din vedere guvernanții nostri și națiunea legală, spusele patrioților Poloni ce pribegescu pela noi, că — printre ranele ce au grăbit mórtea Poloniei — cea mai veninosă a fost grămădirea judanilor goniți de Germani în acea nefericită țerră.

APPENDICELE

său

Estractu din mai multe sute de chrisobuli, prin care se pôte limpeđi chronologia domnitorilor Țărrei-romănesci, pe secolii XIV, XV și XVI.

DEPE CHRISOBULI.

Vladislavu Alesandru.

(Fără dată). Chrisobul (diploma) lui Vladislav duce și domn, prin care spune că zidind ellu mănăstirea Vodița (St. Antoniu) și înzestrându-o cu odóre, veșmênte, cu imobile, precum: moșia Jidoștița, pe apa Bahni, alle-căria otare despre apus, ȳice, că merge pînă în apele calde (băile de la Mehadia), și dăruind'o pe totu anul cu mai multe burdușe de brînză și cașcavale de la ênsuși curtea domniască, a pus'o sub îngrijirea părintelui Nicodim care a fost stăruitor și băgător de sémă la a ei clădire, scutind pe mănăstire și de tôte dăjdiile domnesci de peste anu. (Moșia Bresnița a Mănăstirei Tismana).

.

DEPE ISTORIA.

Vladislav a domnit dela
 1360 — 1373.

DEPE CHRISOBULI.

Danu Radu.

6894 (1385) Oct. 3, Argeșu. Chrisobul lui Dan duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, în care se dice că Mönăstirea Tismana este fondată de tată său Radu domnitoru, iar Mön. Vodița de unchiu său Vladislav domnitoru. — (Mon. Tismana, depe condică).

.

Mircea Radu.

6895 (1387) Iun. 27, Argeșu. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, prin care înțaresce donația făcută Mon. Tismana de tată său domnitorul Radu, de frate său domnitorul Dan, precum și cele date mönăstirii Vodița de unchiu său domnitorul Vladislav. (Mon. Tismana).

6895 (1387). Chrisobul în care Mircea își pune toate titlurile sale: „Eu cellu întru Christos bine credinciosul și însuși stăpînitoru, Io Mircea duce și domnu, cu mila lui D-șeu oblăduind și domnind totă Țerra-romănescă, și cele de peste munte, ca și cele tătarești (Basarabia) părți, duce Amlașului și Făgărașului, domnu Banatului Severinului, și allu amëndurora jumătăților pe totă Dunărea pînă la marea cea mare, și allu cetății Dristorului (Silistra) stăpînitoru, dan starețului

DEPE ISTORIA.

Danu Basarabu.**Mircea Basarabu.**

”

DEPE CHRISOBULI.

Sofroniu allu S-tei Monăstiri cu hramul santei treimi, dela locul ce se chiamă Nucetul (Cozia), ca să fiă ei moșia vecinică, tôte bălțile ce începu de la Săpatul pînă la gura Ialomitei pe Dunăre, ca să iea Monăstirea venitul acestor bălți, de la or-ce omu, fiă păstoru, fiă boier mare séu micu; precum și de la stupinele ce se vor găsi pe aceste bălți, să iea vamă din pesce, din albine, folosindu-se de or-ce glóbe și șugubine, etc. Deci, poruncescu — dice chrisobul — tutulor dregătorilor, judicătorilor, căpeteniilor din Dristoru, șal, ca să nu se attingă de bălțile monăstiri câtu un firu de pėru.“ — (Moșia balta Săpatu a Mon. Tismana).

6915 (1406) 7-vre 24. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul domnitorului Radu, în care puindu-și ca mai sus tôte titlurile salle, ilu offeră monăstirii Tismana, dându-i óre-care privilegiuri. Chrisobul e dat cu ocasea trecerii salle la Severin spre a se întelni cu regele Ungariei. — (Cond. v. a Mon. Tismana).

6923 (1415) Mai 28. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului domnitoru, relativ la vamă dela Genune, să fiă a Monăstirii cât va trăi domnia-sa și fiul domniei salle, Mihail duce. — (Mon. Cozia).

DEPE ISTORIA.

Mircea Basarabu.

DEPE CHRISOBULI.

Mihail Mircea.

6926 (1418) Iunie 22. Mihail duce și domnu dă acest chrisobul monăstirilor Cozia și Cotména spre întărire și scutelă, ânsă cu voia părintelui domniei salle (a Mircei Vv.) și or care ilu va călca va avea multă pedépsă dela părintele domniei salle și dela domnia sa; și cō după mórtea părintelui domniei salle (se vede cō Mircea era âncō în viață) și a domniei salle (a lui Mihail) pe care va allege domnul D-đeu domnu țerrei, să întăriască și să innoiască acestu chrisobul după obiceiul domnilor, etc. — (Cond. Mon. Cotména, pag. 2).

6926 (1418) Iunie 22, Têrgovește. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, prin care đice cō donațiunile făcute de tată sêu Mon. Cotména să fiă întărite și nebîntuite de nimeni, în đillele domniei salle și alle fiilor domniei salle, Radu și Mihail. Și cō a scris acestu chrisob în Têrgovește pe timpul când dómna, mama domniei salle, s'a înturnât din Têrra-ungurésă. — (Con. Mon. Cotména, p. 1).

Radu Mircea.

6927 (1419) Mart. 18. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, prin care scutesce car-

DEPE ISTORIA.

Mircea Basarabu.

”

Mihail Basarabu.

DEPE CHRISOBULI.

rele Monăstirii de ver ce tacse pe la trecători. — (Mon. Cozia).

Danu Danu.

6930 (1421) 7-vre 10, Argeșu. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domn, pe care dându-l Mon. Tismana spre întărirea donațiunilor ei, ȳice — între altele — cō are doi fi pe Danciul și pe Basarabu. — (Mon. Tismana).

6931 (1422) 7-vre 16, Argeșu. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danmarele duce. — (Mon. Tismana.)

6932 (1424) Aug. 3, Argeșu. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu, prin care ȳice cō întăresce și ellu donațiunile făcute de moșul său Radu duce și domnu, și de tată său Danu duce și domnu, Mon. Tismana, precum și pe aceea a satului Pisticevul ce 'l a închinat dōmna Calinichia, lelea domniei salle. — (Mon. Tismana).

6937 (1428) 8-vre 7. Chrisobul lui Dan duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu. — (Cond. Mon. Cozia).

6939 (1430) 7-vre 16. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu, relativ la moșia Cerelești. — (Mon. Tismana).

DEPE ISTORIA.

Danu Basarabu.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

Alesandru Mircea.

6940 (1431) 9-vre 17. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul Mirci duce și domnu, relativ la moșia Alecseni. — (Cond. Mon. Délu).

6941 (1433) Mart. 15, Têrgovește. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, prin care ȳice cõ urmând și ellu moșilor și străbunilor sêi domni Basarabesci ai Terrei-românesci, a dat acestu chrisobul Mon. St. Nicolau (Mon. Mihai Vodă). — (Cond. acestei mon. pag. 279).

Vladu Mircea.

6941 (1433) Aug. 23, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă.)

Radu Mircea.

6945 (1437) Iun. 19, Crêța. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, relativ la moșile Jiblea, Călimănești, etc. — (Mon. Cozia).

Vladu Mircea.

6945 (1437) Aug. 1. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, prin care întăresce donațiunile făcute Monastirii Tismana

DEPE ISTORIA.

Vladu Mircea sêu Dracu.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

de moșul său Radu duce și domnu, de tată său Mircea duce și domn, precum și de Vladislavu, unchiul tatâne său, spre a se păzi întru toate cele aședate de dênșii, cât va fi în viață ellu și fii săi: Mircea, Vladu și Radu. (Mon. Tismana).

6948 (1439) 7-vre 16. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, unșul lui D-șeu, autocratu și domnu a totă Têrra-românescă și a părților de peste munte, Amlașului și Făgărașului duce, și pînă la marea cea mare oblăduitoru, prin care întăresce ieromonachului Doroteiu moșia numită la Licura, unde a și ridicat monastire, ca să fiă acéstă mon. nesupărată de nimeni, cât va trăi dênșul și fii săi: Mircea, Vladu și Radul. — (Mon. Cozia).

6949 (1441) Mai 14, Têrgoviște. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

6949 (1441). Chrisobul lui Vladu duce și domnu Têrrei-românesci, duce Amlașului și Făgărașului, relativu la moșia și via dela Ciocănești și Bărbătești alle Mon. Cotména. — (Cond. mon. acesteia, pag. 1).

Basarabu Basarabu.

6950 (1442) Martie 23, Gherghița. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu,

DEPE ISTORIA.

Vladu Mircea său Dracu.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la moșiile Frăncișani, Izvorani, șal. — (Cond. Mon. Snagovul.

Vladu Mircea.

6953 (1444). Vladu Mircea*).

.

Danu Basarabu.

6956 (1448). Danu Basarabu**).

.

.

.

.

.

Vladislavu Danu.

6961 (1453 Aprilie 29. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu. — (Condica Mănăstirii Mihai-vodă pag. 210).

DEPE ISTORIA.

Vladu Mircea sêu Dracu.

Danu Basarabu.

Vladu Basarabu.

*) Vlad Mircea domnia pe la finele acestui anu, fiind probatu — prin mai mulți chronicari — că la bătălia de la Varna (1444 9-vre 10) dintre Vladislav, regele Ungariei, și Amurat II, Vladu Mircea aliat cu creștinii, avusese trimis pe fiul sêu cu 4000 căllărași, luând și ellu însuși parte în consiliul de resbelu allu creștinilor. — (Șincai, T. II, p. 7). — Halcocondila dîce că Vladu a perit împreună cu fiul sêu Mircea de mîna asasinilor puși de Corvin și Danu în 1446 Iuliu.

**) La bătălia dela Cosoba (câmpu-Merlei) dată între creștini și Turci la 1448 8-vre, a luat parte și Danu Basarabu, domnitorul Țerei-românești (Șincai, T. II, pag. 16).

DEPE CHRISOBULI.

6964 (1456) Aprilie 15. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu. — (Archiva istoria României, T. I. P. I. pag. 142).

Vladu Vladu.

6965 (1457) Aprilie 16. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul bătrânului Vladu duce și domnu, prin care întăresce stăpînirea Mănăstirii Cozia pe moșia Troienesti, cumpărată dela Drăgiciu drept 50 florinți de auru. — (Mon. Cozia).

6966 (1458) Martie 5. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. La mărturii figuréză: Dragomir, Cicală și Stan Negrea. — (Mon. Tismana).

.

Vlad Vladu.

6970 (1462) Vlad Vladu duce și domnu*).

Radu Vladu.

6972 (1464) Iulie 20. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vlad

DEPE ISTORIA.

Vladu Basarabu.

Vladu Tepeșu.

”

”

Radu cellu frumosu.

*) Expediția lui Mahomet II. în Romania contra lui Vlad Vladu s'a făcut în acestu anu. — (Archiva istorică a României, T. I, P. II, pag. 8. și 41).

DEPE CHRISOBULI.

mare duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6973 (1465) 8-vre 28. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. La mărturii, Mitropolit Iosef. — (Mon. Snagovul).

6975 (1466) 10-vre 12. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

6978 (1470) Iulie 28. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Parangu. — (Mon. Tismana).

.
.
.

Basarabu Danu.

6983 (1474) 7-vre 4. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Dan duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

6983 (1575) Iunie 1. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu, relativ la moșia Făgețelul*). — (Mon. Glavaciocu.)

.
.
.
.

DEPE ISTORIA.

Radu cellu frumosu.

”

”

”

”

*) Marti In 17 Ianuarie 1475, Stefan cellu mare allu Moldaviei câștigă strălucita victorie de la Racova pe apa Birladului; iar în 21 7-vre din același anu se liberă și Vlad Vlad (Țepeșu) din temnița de la Buda. — (Șincai, T. II, p. 59 și 64).

DEPE CHRISOBULI.

Basarabu Basarabu.

6988 (1479) 7-vre 12. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, cellu june, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

6988 (1480) Aprilie 3. București. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, cellu june, fiul bunului Basarabu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6990 (1482) Martiu 23. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, cellu june, fiul lui Basarabu duce și domnu. Mitropolit Macariu. — Mon. Snagovul).

Vladu Vladu.

6991 (1483) Iunie 1, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6991 (1483) Iunie 11, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6991 (1483) Iunie 25, Têrgovește. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu. — (Mon. Tismana.)

6994 (1486) Aprilie 23. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la satul Bratilovu. — (Mon. Glavaciocul).

DEPE ISTORIA.

Vladu V, fiul lui Radu cellu frumosu.

”

”

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

6996 (1488) Aprilie 10, București. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

6998 (1490) Ianuarie 7. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Céurul. — (Mon. Tismana).

7001 (1493) Ianuarie 15, Bulești. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7002 (1494) Martie 16. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, prin care în-tăresce stăpînirea Monastirii Bistrița asupra tuturilor moșiiilor dăruite ei de domnia cei bătrâni, mai adăogënd la acéstă donațiune și dënsul cu fii săi, Radul și Mircea ducii, âncă vama din Sëcui la Jiu. — (Mon. Bistrița).

7003 (1495) Aprilie 19, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7004 (1495) 7-vre 8. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiului marelui Vlad duce și domnu, relativ la moșia Cârbești. — (Mon. Tismana).

Radu Vladu.

7004 (1496) Ianuarie 31, Craiova. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, prin

DEPE ISTORIA.

Vladu V, fiul lui Radu cellu frumosu.

”

Radu cellu mare.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

care întăresce lui jupân Hamza stăpînire asupra moșiei Călughăreștii și Câmpu-mare, cîștigată cu serviciu sub unchiul domniei salle, Radul duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7005 (1497) Ianuarie 9. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Cârbești. — (Mon. Tismana).

7007 (1499). Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Turceni. — (Mon. Tismana).

Vladu Vladu.

7008 (1500) Iulie 17, Têrgovește. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

Radu Vladu.

7009 (1501) Mai 24. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, întărind stăpînirea mănăstirii peste mai multe moșii. — (Mon. Cozia).

Radu Radu.

7011 (1503) Aprilie 19. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

DEPE ISTORIA.

Radu cellu mare.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

Radu Vladu.

7012 (1504) Iuniu 15, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Petrești. — (Mon. Tismana).

7013 (1505). Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, prin care dă drept mănăstirii să ia câte 3°/_o din toate câte vor trece prin vadul dela Oltu. — (Mon. Cozia).

7015 (1507) Iuliu 20, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

Mihnea Vladu.

7017 (1508) Iuniu 26. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu, relativ la Balta Bistrița. — (Mon. Tismana).

7017 (1508) 7-vre 7. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, prin care întăresce mon. Bistrița stăpînire peste toate moșile alleși Țigani. — (Mon. Bistrița)

Mircea Mihnea.

7018 (1509) 8-vre 19. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Mihnea duce și domnu, relativ la moșia Céurul. — (Mon. Tismana).

DEPE ISTORIA.

Radu cellu mare.

”

”

Mihnea cellu rēu.

”

Mihnea.

DEPE CHRISOBULI.

7018 (1509) X-vre 5, Hăiești. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Mihnea duce și domnu. — (Mon. Tismana *).

Vladu-Vladu.

7018 (1510) Maiu 6. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Cârbești. — (Mon. Tismana).

7019 (1511) Apriliu 25. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Céuru. — (Mon. Tismana).

Basarabu-Basarabu.

7020 (1512) Iuliu 30, Tergovește. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7021 (1513) Martiu 23. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la muntele Plăséla. — (Mon. Tismana).

7022 (1513) 8-vre 24. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7022 (1514) Aug. 3. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Ba-

DEPE ISTORIA.

Mihnea.

Vlăduță.

”

Négoe Basarabu.

”

”

”

*) Acesta se numesce de chronicele locale „Mircea Ciobanul”.

DEPE CHRISOBULI.

DEPE ISTORIA.

sarabu duce și domnu. — (Monastirea Străhaia).

7023 (1515) Apriliu 13. Oltenița. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Cond. episc. Buzău, T. II, p. 13).

7025 (1516) 9-vre 14. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul bunului Basarabu duce și domnu, relativ la moșia Căluu. — (Mon. Tismana).

7025 (1517) Iuliu 19. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă, p. 285).

7026 (1518) Ianuaru 18. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Să-rindarul).

7026 (2518) Maiu 4, București. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la moșia Grozești. — (Mon. Tismana).

7027 (1518) 7-vre 3. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă, p. 206).

7027 (1519) Ianuaru 14, Pitești. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu cellu mare duce și domnu. La mărturii figuréză jupân Barbu ban craiovenescu. — (Monastirea Cozia).

Négoe Basarabu.

”

”

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7029 (1521) Aprilie 11. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la moșia Studina. — (Mon. Bistrița).

.
.

Vladu Radul.

7032 (1524) Maiu 23. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care întăresce lui Stan Sturzea stăpînire pe moșia Studina. (Mon. Bistrița).

Vladislav Vladislav.

7032 (1524) Iuniu 16. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu, relativ la balta Bistriței. — (Mon. Tismana).

7032 (1524) August 28. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu, relativ la satele Arcești și Grădiștea din Muscel. (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

Radu Radu.

7033 (1525) Februarie 10. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Alunul. La mărturii figurază jupân Pârvul banul Craiovei. — (Monastirea Bistrița).

DEPE ISTORIA.

Négoe Basarabu.

Radu dela Afumați.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7034 (1525) 7-vre 8, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Episc. Buzëu).

7034 (1526) Ianuariu 7, Têrgoviște. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7036 (1528) August 16, Argeșu. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7037 (1528) 9-vre 1. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Podeni. La martori: jupân Pârvul banu Craiovei. — (Mon. Tismana *).

Moisi Vladislavu.

7037 (1529). Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislavu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7037 (1529) Maiu 12. Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislavu duce și domnu, relativ la moșia Găneșa și Cracovul. — (Mon. Bistrița).

7037 (1529) Iuniu 1. Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu, relativ la bălțile Cabilul și Cornatul. — (Mon. Cozia).

DEPE ISTORIA.

Radu dela Afumați.

”

”

”

Moisi Basarabu.

”

”

*) Depe epitaful dela mon. Argeșu se probéză că acestu domnu a fost immormântat la 4 Ianuariu 1829.

DEPE CHRISOBULI.

7038 (1530). Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu. — (Mitrop. din Têrgovește).

Vladu Vlăduță.

7038 (1530) Ianuarium 8, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Mon. Cozia).

Moisi Vladislavu.

7038 (1530) Maiu 22. Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislavu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

Vladu Vlăduță.

7038 (1530) Iuliu 6, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Mon. Snagovul).

7039 (1530) 9-vre 15. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Cond. Episc. Buzëu, T. I, p. 172).

7039 (1531) Ianuarium 9. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Grăcovul, dăruită de Pârvul banul. — (Mon. Bistrița).

7039 (1531) Martiu. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

DEPE ISTORIA.

Moisi Basarabu.

Vladu VIII-lea.

”

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7040 (1532) Martiu 6. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

7040 (1532) Mai 25, Nimorești. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Monastirea Snagovul).

Vladu Radu.

7041 (1532) X-vre 11, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7042 (1533) X-vre 25. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Mihai-Vodă).

7043 (1534) 7-vre 6. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7043 (1535) Martiu 30, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7043 (1535) Maiu 7. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, prin care arată că decapitând pe Dragomir spătarul, 'i a confiscat tótă averea cu moșia Pîrscovul, și acesta pentru că a fost viclenu (rebel) domniei. — (Episc. Buzëu).

DEPE ISTORIA.

Vladu VIII-lea.

”

Vintilă duce.

”

Radu VIII-lea.

”

Petru numit dela Argeșu.

DEPE CHRISOBULI.

DEPE ISTORIA.

Radu Radu.

7044 (1535) 8-vre 4, Têrgoviște. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Sărindarul).

7044 (1536) Iul. 20, București. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. La mărturii: Șerban banul Craiovei. — (Mon. Snagovul).

Vladu Radu.

7045 (1536) 7-vre 6, Furești. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, relativ la moșia Pîrscovul. — (Episc. Buzău).

Radu Radu.

7045 (1537) Iunie 21. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. La mărturii: vel banu allu Jiului. — (Mon. Snagovul).

7046 (1538) Ianuarie 10. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Céurul. — (Mon. Tismana).

7048 (1539) 7-vre 14. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care confiscând averea Barbului, fiul Udrei, partea lui din moșia Pîrscovul, o închină Episcopiei, fiind cõ acellu Barbu — dice chrisobul — a perit ca un rebel ce a fostu. — (Episc. Buzău).

Petru numit dela Argeșu.

”

”

”

”

Radu IX-lea.

DEPE CHRISOBULI.

DEPE ISTORIA.

7048 (1540) Mart. 23. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care confiscând averea lui Moranu și a lui Ión pentru viclenia lor, dăruiesce moșia lor Urechești paharnicului Mititelu. — (Episc. Buzău).

7050 (1542) Apriliu 16, București. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Vernești. — (Episc. Buzău).

7051 (1543) 9-vre 11. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Sărindaru).

7052 (1543) 7-vre 17, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care întăresce aședământul Episcopiei Buzău: să aibă scaun de judicată pentru toate pricinile din cele patru județe, adică Buzău, Râmnicul-Sărat, Brăila și Saacu, fiind Episcopu în acelu timpu părințele Anania. — (Episc. Buzău).

7052 (1544) Iuliu 4. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Stroiști. — (Mon. Bistrița *)

Mircea Radu.

7053 (1545) Mai 21, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul

Radu IX-lea.

”

”

”

”

”

*) Noi credem că totu acestu Radu s'au numit de chronicari: când Petru de la Argeșu, când Paisiu egumenul de la Mon. Argeșu, când Radul IX-lea.

DEPE CHRISOBULI.

lui Radu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7054 (1545) 9-vre 4. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul marelui Radu duce și domnu, relativ la moșia Dobrușa. — (Mon. Vieroșu).

7055 (1547) Apriliu 26, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7055 (1547) Iuniu 1, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Potocetul. — (Mon. Tismana).

7056 (1548) Mai 22. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Gura. — (Episc. Buzău).

7056 (1548) Aug. 13, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, prin care întăresce să aibă monăstirea Cozia moșia la Liești și jumătate din muntele Lupesți, de ôre-ce acéstă moșia fiind avere a lui Ivan Viezure care ridicându-se împotriva domniei și fiind prins de Radul ducele și domnitorul, și tăindu-i capul 'i a confiscat aceste moșii, miluind cu elle pe Danciul Mureșanul și pe Christociu, care le au vëndut mōnăstirii drept 1700 de aspri. De aceea prin acestu chrisobul se dă mōnăstirii voiă să stăpîniască în bună pace, neavënd

DEPE ISTORIA.

Radu IX-lea.

Mircea II-lea.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

nici un drept fiu lui Ivan Viezure asupra-le. — (Mon. Cozia).

7058 (1550) Iunie 5. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Vra-bețul. — (Mon. Tismana).

7060 (1552) Iunie 16. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, relativ la moșiile Plă-ciôia, Mierlari, Buciumeni, ș. c. l. — (Episc. Buzëu) *)

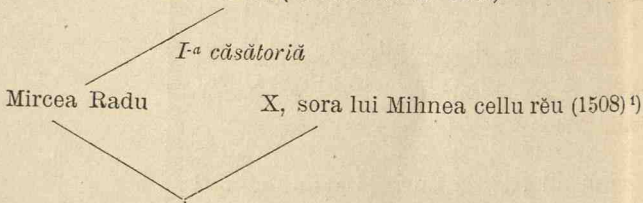
DEPE ISTORIA.

Mircea II-lea.

”

*) Familia lui Mircea Radu:

Radu Radu (domnitoru la 1525).

- a) Domnița Y măritată după Stamate Paleologul, nepotul patriarhului Iosaf II.
- b) Domnița Z măritată după Andronicu Cantacosino, fratele Log. Mihail Cantacosino ²⁾.
- c) Miloșu duce ³⁾.
- d) Alesandru duce și domnitoru.

II^a căsătorie

Mircea Radu Chiajna, fiica lui Petru Rareșu.

- e) Petru Schiopul, duce și domnitoru.
- f) Constantin duce ⁴⁾

¹⁾ Istoria Moldo-română, T. I, p. 225; ²⁾ Șincai, Chronica Românilor, T. II, p. 222, 218 și 232; ³⁾ Columna lui Traian, 1876, p. 272; ⁴⁾ Papiu Ilarian, Tesaurul de monumente istorice, T. III, p. 47.

DEPE CHRISOBULI.

Petrașcu Radu.

7062 (1554) Mai 25. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Urlători. — (Episc. Buzău).

7063 (1555) Mai 10. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșiile Odobenii și Lipia. — (Episc. Buzeu).

7063 (1555) Aug. 9. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7064 (1556) Martiu 15. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Sărindarul).

7064 (1556) 9 vre 9. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care scutesce pe Episcopiă de vinuritul din delul Verneștilor. — (Episc. Buzeu).

Mircea Radu.

7065 (1557) Apriliu 26, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7066 (1558) Februaru. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu

DEPE ISTORIA.

Petru II^{-lea}.

”

”

”

”

Mircea II^{-lea}.

”

DEPE CHRISOBULI.

duce și domnu. — (Cond. mon. Mihai-vodă, p. 664).

7066 (1558) Mai 20, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Cond. Episc. Buzeu, No. 1, p. 466).

7066 (1558) Iul. 19. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Tufești. — (Mon. Tismana).

7067 (1559) Apriliu 21. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

7067 (1559) Mai 20. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Grozăneșca. — (Episc. Buzău).

Petru Mircea.

7068 (1560) Martiu 10. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, relativ la moșia Slătioara. — (Mon. Bistrița).

7079 (1561) Aug. 6, București. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu. — (Cond. Episc. Buzău, p. 455).

7071 (1563) April 13. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Mircea

DEPE ISTORIA.

Mircea II-lea.

”

”

”

”

Petru III numit Schiopu.

”

”

DEPE CHRISOBULI.

duce și domnu, relativ la moșia Celeiul.
— (Mon. Bistrița).

7073 (1565) Ianuarie 4. Chrisobul
lui Petru duce și domnu, fiul lui Mir-
cea duce și domnu, relativ la moșia
Studina. — (Mon. Bistrița).

7075 (1566) 9-vre 13. Chrisobul lui
Petru duce și domnu, fiul lui Mircea
duce și domnu, relativ la moșia Bă-
deni. — (Episc. Buzeu).

7076 (1568) Mai 23 Chrisobul lui
Petru duce și domnu, fiul lui Mircea
duce și domnu, relativ la stăpînirea
metochului Crucișóra. — (Mon. Bis-
trița).

Alesandru Mircea.

7077 (1569) Ianuarie 8. Chrisobul
lui Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, nepotu lui Mih-
nea duce și domnu, relativ la moșia
Ghindenii. — (Mon. Bistrița).

7078 (1570) 9-vre 1. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, nepotu Mihniei
duce și domnu, relativ la moșia Bă-
deni. — (Episc. Buzeu).

7080 (1572) Aprilie 25. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, nepotu Mihniei

DEPE ISTORIA.

Petru III numit Schiopu.

”

”

Alesandru II-lea.

”

”

DEPE CHRISOBULI.

duce și domnu, relativ la moșia Popesti. — (Episc. Buzeu).

Petru Petrascu.

7082 (1574) Iunie 26. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lu Petrascu duce și domnu, relativ la moșia Grădiștea. — (Cond. Mon. Câmpulungul p. 3).

Alesandru Mircea.

7083 (1575) Aug. 12. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, nepot lui Mihnea duce și domnu, relativ la moșiile Macsimu, Berendești, șal. — (Episcopia Buzeu).

7084 (1576) 9-vre 8. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, nepotu lui Mihnea duce și domnu. — (Cond. mon. Sărindaru).

7085 (1576) 9-vre 25. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, relativ la Moșia Bădeni. — Episc. Buzeu).

Mihnea Alesandru.

7086 (1578) Aug. 8. Chrisobul lui Mihnea duce și domu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșia Berendeștii. — (Episc. Buzeu).

DEPE ISTORIA.

Alesandru II-lea.

”

”

”

Mihail IV zis Mihnea turcitu.

DEPE CHRISOBULI.

7087 (1579) April 7. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, prin care în-tăresce mănăstirii stăpânirea unor să-lăse de țigani. — (Mon. Bistrița).

7088 (1580) Ianuarie 20. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Cornul și Bălișorul. — (Episcopia Buzeu).

7090 (1581) 9-vre 6. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Pîrscovul Țigulei. — (Episc. Buzeu).

7090 (1582) Iunie 20. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Oprisorul. — (Episc. Buzeu).

Petru Petrascu.

7091 (1582) Sept. 10. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, relativ la balta Mamina. — (Mon. Cozia).

7092 (1583) Oct. 29. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, relativ la moșia Turceni. — (Mon. Tismana).

7092 (1583) X-vre 2, București. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, nepotul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Snagovul).

DEPE ISTORIA.

Mihail IV zis Mihnea turcitu.

”

”

”

Petru IV numit Cercelu.

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7092 (1584) Fevr. 5, Têrgovește. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu. — (Cond Episc. Buzeu, t. I. p. 42).

Mihnea Alesandru.

7093 (1585) April 26. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșiile Masimu și Berendești. — (Episc. Buzeu).

7094 (1585) Oct. 19. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, prin care dăce cō moșiile Căpățeneni, șal., să remâie ale monastirii, fiind dăruite ei de urmașii lui Radu clucerul, cōci acestu Radul clucerul le au câștigat în ȕillele lui Radu duce călugherul, cu credincioșă slujbă și cu sânge vërsat, la Fântana țiganului, când s'abătut acellu Radu duce cu Stroia pribégul șal. — Din acestu Radu cluceru se trage familia Golesci. — (Cond. Mon. Vierosul).

7094 (1586) Iuliu 15. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșia Vernești. — (Episc. Buzeu).

7095 (1587) Ianuar. 17. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșia Berendești. — (Episc. Buzeu).

7096 (1588) Apriliu 9. Cartea de judecată a județului Tudoran cu 12 purgari din orașul Têrgovește, prin care

DEPE ISTORIA.

Petru IV numit Cercelu.

Mihnea IV turcitu.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

se întăresce vornicului Mitrea stăpînirea pe nisce case în acea polițiă. — (Episc. Buzeu).

7096 (1588) Iunie 17. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, prin care întăresce stăpînirea Episcopiei pe un vadu de móră, dăruit ei de Stan și alții de a lor bună voia înaintea județului și a 12 purgari. — (Episc. Buzeu).

7097 (1589) Mai 19. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Vîrtopu din mizlocul Vădastrei și Celeiului. — (Mon. Bistrița.)

7097 (1589) Mai 17, Bucuresti. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Basarab duce. — (Mon Străhaia).

7098 (1590) Iunie 9. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7099 (1590) 9-vre 19. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Pîrscovul. — (Episc. Buzeu).

Stefan Ión.

7099 (1591) Iuliu 9, Bucuresti. Chrisobul lui Stefan duce și domnu, fiul lui Ión duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

DEPE ISTORIA.

Mihnea IV turcitu.

”

”

Stefan I numit Surdul.

”

Alexandru III-lea.

DEPE CHRISOBULI.

7100 (1592) Feurariu 16. Chrisobul lui Stefan duce și domnu, fiul lui Ión duce și domnu. — (Schitu Coșuna).

7100 (1592) Iuniu 12. Chrisobul lui Stefan duce și domnu, fiul lui Ión duce și domnu. — (Schitu Coșuna).

7100 (1592) Iuniu. Cartea de judicată a lui Siman, judele, cu 12 burgari, pe care o dă mănăstirii St.-Nicolau (Mihai-vodă), pentru nisce prăvălii. — (Cond. Mon. Mihai-vodă).

Alesandru Bogdanu.

7101 (1592) X-vre 11. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-vodă).

7101 (1593) Ianuariu 15 Stănești. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdanu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocu).

7101 (1593) Fevruariu. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-vodă).

7101 (1593) Iuniu 19. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu. — (Cond. Mitrop. București).

7101 (1593) Iul. 6, Bucuresti. Chrisobui lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu, re-

DEPE ISTORIA.

Alexandru III-lea.

”

”

”

Mihail V-lea.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

lativ la satul Craiovița. — (Cond No. IV a archivei, pag 329).

Mihail Petrascu.

7102 (1594) Ianuarie 4. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, relativ la moșia Breznița. — (Mon. Tismana).

7102 (1594) Iunie 22. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7103 (1595) Mai 22. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7104 (1596) Aprilie 13. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Pētrascu duce și domnu, prin care întăresce decisiunea sinodului ce s'a ținut ca egumenii ce se vor pune pe viitor pe la mănăstiri să fiă alleși dintre călugării acellii mănăstiri, de către obștea călugărilor din acea mănăstire văduvă de egumenu, adăogând tot de ua dată și alte regule în folosul mănăstirilor. — (Mon. Tismana).

7106 (1598) Iulie 5, Têrgoveste. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul prea bunului Pētrașcu, duce și domnu, prin care ordonă județului și cellor 12 burgări din urbea Rômnicului-Vilcii, să lase în pace de dăjdi pe clăcașii Mănăstirea Cozia de pe Ulița dela Rômnicu, cu țigani de

DEPE ISTORIA.

Mihail V-lea.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

la morile de prafu de pușcă, pînă în Misia, fiind ei aflați pe moșia mănăstirii coci ei au să dea birul cu ceea l-altă țerră cōtre domniă, iar nu cu tērgoveții. — (Mon. Cozia).

7107 (1599) Ianuaru 5. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Pētrașcu duce și domnu, relativ la moșia Grădiștea. — (Cond. Mon. Cămpulungul p. 5).

Nicola Mihail.

7108 (1600) Iuniu 28. Chrisobul lui Nicola duce și domnu Țerrei-românești, fiul lui Mihail duce și domnu Țerrei Ardélului. — (Con. Mon. Mihai-vodă, p. 219).

DEPE ISTORIA.

Mihail V-lea.

”

”

